

PORTAL

1/2010 Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda

Radovi u 2009.

GODIŠNJI PREGLED RADOVA Hrvatskog restauratorskog zavoda u 2009. sadrži 273 kataloške jedinice, a poredane su prema abecednom redu lokaliteta. U glavi svake kataloške jedinice navedeni su osnovni podaci o objektu, predmetu ili arheološkom nalazištu, te podatak o dosjeu. Broj dosjea upućuje na broj pod kojim se dokumentacija o radovima vodi i lokaciju na kojoj je pohranjena. Opseg i vrsta izvedenih radova odredili su format kataloške jedinice, a različitost u obradi svake jedinice bila je uvjetovana velikim brojem autora, njih 121, iz svih odjela i službi HRZ-a.

Kataloške jedinice koje se odnose na pokretnu baštinu obuhvaćaju konzervatorsko-restauratorske radove koji su dovršeni u 2009. godini. U kataloškim jedinicama kojima je obrađena nepokretna baština, uzeti su u obzir završeni radovi te dovršene pojedinačne faze radova, s obzirom na to da je kod nepokretnih kulturnih dobara najčešće riječ o višegodišnjoj obnovi, pa se jedne godine obično realizira tek jedna faza radova. Također, budući da se obnova nepokretnih kulturnih dobara sastoji od multidisciplinarnih restauratorskih radova s drukčijim tehnikama i metodama upotrijebljenim za građevinske elemente, zidne slike i mozaik, štukature i kamenu plastiku, u izradi kataloških jedinica uzete su u obzir specifičnosti svake djelatnosti. Kataloške jedinice koje se odnose na arheološku baštinu uključuju sva provedena istraživanja i dovršene restauratorske radove na arheološkim nalazima u 2009.

Priložene fotografije ilustriraju provedene radove ili daju informaciju o izgledu kulturnog dobra.

Katalog na CD-u omogućava pretrage prema više kriterija, bolji i detaljniji pregled priloženih fotografija. Namjena ovakvog kataloga je brz i sažet uvid u izbor radova HRZ-a u godini dana, koji će svim zainteresiranima dati prvu informaciju i mogućnost traženja opsežnije dokumentacije. ■

Popis autora kataloških jedinica

- a. a. b.** — ANA AZINović BEBEK
a. ć. — ANA ćORAK
a. j. — ANITA JELIć
a. k. — ALEKSANDAR KOTLAR
a. m. — ANTONIJA MALETIć
a. p. m. — ANA POHL MITROVIć
a. p. p. — ANA POŹAR PIPLICA
a. o. v. — ALMA ORćIć VUKAŠIN
a. r. b. — ANA RUŠIN BULIć
a. v. g. — ANA VRTULEK GERIć
b. k. k. — BARBARA KNEŹEVIć KUZMAN
b. m. — BORKA MILKOVIć
b. ma. — BRANKA MARTINAC
b. mi. — BORIS MIHOTOVIć
b. r. — BRANKA REGOVIć
b. r. f. — BERNARDA RUNDEK FRANIć
b. š. — BERNARD ŠTEVIć
d. b. — DAVOR BEŠVIR
d. b. c. — DANA BULJAN CYPRIN
d. c. — DARIJA CVITAN
d. i. — DARKO IVIć
d. m. — DRAGO MILETIć
d. mis. — DANUTA MISIUDA
d. n. — DIJANA NAZOR
d. p. — DIJANA POŹAR
d. r. — DINKO RAMLJAK
d. š. — DARIA ŠKARPA
e. a. — EDO ANUŠIć
e. š. — EDITA ŠURINA
f. Ź. — FANI ŹUPAN
g. b. — GORAN BULIć
i. d. — IVANA DRMIć
i. j. — IVAN JENGIć
i. miha. — IGOR MIHAJLOVIć
i. miho. — IGOR MIHOLJEK
i. n. u. — IVANA NINA UNKOVIć
i. p. — IVANA POPOVIć
i. s. — IVAN SRŠA
i. š. — IRINA ŠADURA
j. b. — JASNA BARTONIćEK
j. bu. — JASMINA BUDOŠ
j. d. — JOSIP DELIć
j. m. — JOSIPA MILIćIć
j. p. — JELENA PASARIć
j. r. — JELENA RAGUŹ
j. v. — JOSIP VIŠNJIć
k. b. l. — KRISTINA BIN LATAL
k. d. — KLARA DEBELJAK
k. k. — KRISTINA KRULIć
k. k. k. — KATIJA KOVAćIć KARAMATIć
k. m. — KRASANKA MAJER
k. š. — KSENIJA ŠKARIć
k. š. r. — KSENIJA ŠESTEK RUćEVIć
k. z. — KRUNOSLAV ZUPćIć
l. b. — LUKA BEKIć
l. ć. — LANA ćAćIć
l. p. ć. — LARISA PERVAN ćIZMIć
l. s. m. — LAURA STIPIć MIOćIć
m. b. — MARTA BUDICIN
m. be. — MARKO BEGOVIć
m. ć. — MARTINA ćURKOVIć
m. ga. — MARIJANA GALOVIć
m. g. — MIHAEL GOLUBIć
m. h. — MAJA HAJON
m. j. — MIROSLAV JELENIćIć
m. k. — MIA KRKAć
m. ki. — MAJA KIRŠIć
m. k. p. — MARA KOLIć PUSTIć
m. m. — MLADEN MUSTAćEK
m. ma. — MIRELA MATELJAK
m. pa. — MIROSLAV PAVLIćIć
m. p. — MLADEN PEŠIć
m. s. — MELANIJA SOBOTA
m. š. t. — MAŠA ŠTOK TIćIć
m. v. — MAGDALENA VLAHO
m. vr. — MAJA VRTULEK
m. v. b. — MAŠA VUKOVIć BIRUŠ
m. z. — MARIJA ZUPćIć
m. w. z. — MARTINA WOLFF ZUBOVIć
n. b. — NELKA BAKLIŹA
n. g. — NADA GRUJIć
n. kr. — NEVENA KRSTULOVIć
n. k. — NEDA KUZEK
n. l. — NAĐA LUćIć
n. p. — NEVA POLOŠKI
p. p. — PETAR PUHMAJER

- p. s.** — PETAR SUGOVIĆ
p. s. p. — PETAR SAMUEL PAL
r. e. — RUŽICA ERCEGOVAC
r. k. — RATKA KALILIĆ
r. m. š. — RENATA MAJCAN ŠRAGALJ
s. a. — STANKO ALAJBEG
s. ku. — SENA KULENOVIĆ
s. k. — SUZANA KALLAY
s. k. g. — SUZANA KOLIĆ GUNJAČA
s. l. — STJEPAN LUCIĆ
s. m. — SANDA MILOŠEVIĆ
s. r. — SLOBODAN RADIĆ
s. sch. — SVETLANA SCHMIDT
s. se. — SANJA SERHATLIĆ
sam. se. — SAMIR SERHATLIĆ
s. š. — SILVO ŠARIĆ
t. a. t. s. — TIJANA ANNAR TRPUTEC STRČIĆ
t. b. — TONČI BOROVIĆ
- t. k.** — TEODORA KUČINAC
t. pe. — TIHOMIR PERCAN
t. pl. — TAJANA PLEŠE
t. š. — TONI ŠAINA
v. b. — VIŠNJA BRALIĆ
v. b. v. — VENIJA BOBNJARIĆ VUČKOVIĆ
v. g. — VANESA GJINI
v. m. — VLADANKA MILOŠEVIĆ
v. ma. — VANJA MARIĆ
v. mar. — VINKA MARINKOVIĆ
v. r. v. — VLATKA RUDEŠ VONČINA
v. š. — VERONIKA ŠULIĆ
v. z. — VESNA ZMAJIĆ
z. d. — ZORAN DURBIĆ
z. d. s. — ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ
z. l. — ZRINKA LUJIĆ
ž. m. — ŽELJKA MLINARIĆ

Babino polje – otok Mljet

NALAZIŠTE: Vela dolina

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolom

RAZDOBLJE: 4. st.

Arheološko podmorsko istraživanje

BROJ DOSJEA: 1895, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U prosincu 2005. Konzervatorski odjel u Dubrovniku zaprimio je prijavu o novootkrivenom antičkom podmorskom lokalitetu između naselja Sobra i Kozarica na otoku Mljetu. U listopadu 2007. godine provedeno je prvo zaštitno istraživanje, a u svibnju 2008. drugo, tijekom kojih je dokumentirano 5 amfora tipa Keay 25 i 21 amfora nepoznatog tipa, te 3 željezna sidra. U istraživanju 2009. dokumentirano je novo, četvrto sidro te 27 amfora nepoznatog tipa, što je uneseno u plan nalazišta. Unatoč

znatnim naporima, još uvijek nije identificirana amfora nepoznatog tipa. Lokalitet je iznimno tehnički zahtjevan za iskopavanje jer se nalazi na pješčanoj kosini od 40 stupnjeva. Odmah nakon iskopavanja, pijesak iz plićeg dijela pada u sondu i zatrpara je. Problem je uspješno riješen tek postavljanjem svojevrzne brane nekoliko metara iznad lokaliteta. Ta privremena brana, sastavljena od limenih ploča, sprečavala je eroziju pijeska u arheološki iskop.

i. miha.

Slika 1. Antički brodolom kod Sobre

Bale, Pula, Vrsar

NALAZIŠTA: Vižula, rt Uljeva, Colone, Čavata, Linski kanal

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolom, novovjekovni brodolom, potopljena antička arhitektura, antičko sidrište

RAZDOBLJE: antika, novi vijek

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2029, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Pula, Vrsar; Bale, Nalazišta: Vižula, rt Uljeva, Colone, Čavata, Linski kanal*

i. miho.

Barban

Župna crkva sv. Nikole
Sv. Sebastijan i četiri sveca
Antonio Moreschi, prva polovica 17. st.
Ulje na platnu, 232 × 112 cm

BROJ DOSJE: 1981/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je prepoznata kao djelo Antonija Moreschija (vijesti od 1594. – Labin 1633.). Slikar aktivan u Labinu i na području Istre spominje se kao član venecijanske *Arte dei Pittori* (1594.–1609.), gdje je zabilježen kao Antonio d'Orazio Moresco. Svojim radovima vezan je uz mletačko slikarstvo *tardomaneirizma* iz kruga Tintoretovih sljedbenika. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić: Slikarska baština Istre. Slikarska djela od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb-Rovinj, 2006., 108, 109, kat. 8.)

Oltarna pala s prikazom sv. Sebastijana i četiri sveca slikana je u tehnici ulja na platnu. Smještena je na desni bočni oltar župne crkve Sv. Nikole u Barbanu, koji je mlađi od slike.

U polukružni otvor kamenog oltara slika je samo umetnuta, dok ju je pozlaćena ukrasna letvica uokvirivala i brtvila. Izvorno je nosilac bio sastavljen od tri rukom šivana

komada platna, dok je četvrti dio prišiven naknadno, kada je slika dimenzijama prilagođena novom kamenom oltaru.

Na slici su izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi, a posebno zahtjevnim su se pokazali radovi uklanjanja neprimjerenog preslika u zonama oštećenja izvornika. Na tim je mjestima uljni preslik (u gradacijama od lazurnog do impasta) nanesen neposredno preko oštećenja bez prethodnog polaganja sloja preparacije, a ponegdje je prekrivao i dijelove neoštećenog izvornog oslika. Nakon dubliranja novim platnom, slika je napeta na novoizrađeni podokvir. Sva su oštećenja rekonstruirana u sloju osnove i retuširana. Zatečene dimenzije slike nisu promijenjene jer je montirana u oltar kojemu je prije prilagođena.

k. b. l.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Barilović

Stari grad Barilović
15. st.

BROJ DOSJEA: 1351, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Barilović nalazi se južno od Karlovca, na stijeni iznad lijeve obale rijeke Korane, uz cestu Barilović-Perjasica. Nepravilnog je četvrtastog tlocrta, s manjom kulom kružnog tlocrta u sjeverozapadnom uglu te jakom kružnom kulom u istočnom dijelu grada. U 15. stoljeću grad je bio sjedište obitelji Barilović i po njima nosi naziv.

Godine 1996. Stari grad je ušao u redoviti program zaštitnih radova HRZ-a. Između 1998. i 2009. godine

izrađena je dokumentacija, konsolidirani su obrambeni zidovi te zidovi istočne kružne kule. Godine 2009. dovršeni su radovi rekonstrukcije zidova sjeverne kružne kule. U tom razdoblju počela su i arheološka istraživanja u jugozapadnom dijelu obrambenih zidova te u istočnoj kuli.

v. m., e. š.

Slika 1. Sjeverna kula, prije radova

Slika 2. Sjeverna kula, nakon radova

Baška na otoku Krku

Župna crkva Sv. Trojice

Posljednja večera

Nepoznati mletački slikar, prva polovica 17. st.

Ulje na platnu, 220 × 130 cm

BROJ DOSJEA: 2539, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Još tridesetih godina prošloga stoljeća Artur Schneider u svojem izvještaju spominje da je „pored Pordenonove slike u Krku jedna od najljepših slika na čitavom otoku *Posljednja večera* Jacopa Palme Mlađega (1544.–1628.), koja kazuje svu kolorističku bujnost kasnog mletačkog cinquecenta, ali je, na žalost, zabačena a od česti i oštećena u jednom mračnom kutu desno pored glavnog oltara“ (usp. Izvještaj o proučavanju i snimanju umjetničkih spomenika na otoku Krku 1933. Ljetopis JAZU, svezak 46, za godinu 1932/33, Zagreb, 1934., 125). Slika se prema tradiciji pripisivala Palmi Mlađem, da bi je poslije Grgo Gamulin približio slikaru Bernardinu d'Asoli koji je bio aktivan u Veneciji oko 1526. (usp. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 31, Split, 1991., 195).

Na slici je bilo izvedeno nekoliko restauratorskih intervencija. Zahvaljujući arhiviranoj pisanoj i fotografskoj dokumentaciji, najviše informacija imamo o zahvatu koji je izveo Bruno Bulić 1966. godine. Bulić je između ostalog ustanovio da je dodano platno u donjem dijelu

slike rezultat restauratorskog zahvata iz 1870. godine: “Od donjeg ruba na više–11cm novo platno dodano prilikom restauriranja slike 1870. godine.“ Istražnim radovima ustanovljeno je da su stari zakiti, višestruki preslici i retuši koji nerijetko prekrivaju i originalni slikani sloj, prisutni po cijeloj slici. Restauriranju slike pristupilo se nakon istražnih radova.

Valja istaknuti da je ispod preslika draperije u desnom donjem dijelu slike otkriveno poprsje donatora. Otkriće portreta koji se nije spominjao u dokumentaciji prijašnjih restauratorskih intervencija uvelike je odredilo prezentaciju slike nakon radova. Kad su se uklonile stare neprikladne restauratorske intervencije i sanirala oštećenja, pristupilo se zahtjevnim rekonstrukcijama i retušu. Odlučeno je da se donji dio platna (nakon uklanjanja intervencije iz 1870. godine s oslikom pločica) retušira u lokalnom tonu. Završni sloj retuša izveden je smolnim lazurnim bojama.

m. š. t., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Tijekom kitanja

Slika 3. Nakon radova

Slika 4. Detalj nakon radova

Berek

NALAZIŠTE: Stari grad Garić

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni grad

RAZDOBLJE: 13.–16. stoljeće

Sustavna arheološka istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 26/3, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Garić, jedan od najznačajnijih hrvatskih kasno-srednjovjekovnih burgova, nalazi se na obroncima Moslavačke gore, u neposrednoj blizini današnjeg Podgarića. Toponim Garić (*Garig*) spominje se prvi put 1163. godine u kraljevskoj ispravi Stjepana II., a nije sigurno je li se odnosio na goru ili na upravno područje. Kao kastrum, Garić se spominje tek 1256. godine u ispravi kojom je kralj Bela IV. odredio međe županije Somogy. Grad je, gotovo u kontinuitetu, bio u posjedu zagrebačkih biskupa, a napušten je nakon osmanlijske provale 1545. godine.

Pripremni radovi na Garić-gradu 2009. godine nastavak su radova koje su proveli Hrvatski restauratorski zavod (tadašnji RZH) i Muzej Moslavine. Konzervatorsko-restauratorski radovi trajali su od 1964. do 1973. te od 1977. do 1982. godine, a provedena su i arheološka istraživanja manjeg opsega u SZ dijelu grada (1964.) te unutar središnje kule (1971.). Izrađena je i idejna studija obnove prema kojoj je grad prikazan kao kultivirana ruševina. Građevinski

radovi izvedeni su samo na središnjoj kuli: djelomično je sanirano ziđe, podbetonirani su temelji, zarušeni nadvojni otvora nanovo su sazidani opekom, zapunjene su kaverne, na jače oštećenim dijelovima sazidano je novo kameno lice. Izvedene su i nove međukatne konstrukcije ravnim armirano-betonskim pločama. Od tada je objekt prepušten utjecaju atmosferilija i vegetacije te je znatno propao.

Zbog alarmantnog stanja središnje kule, 2009. godine počeli su pripremni radovi (radove je proveo Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu). Primarni je cilj bio usklađivanje dokumentacije izrađene prije 30 godina sa snimkom postojećeg stanja. Središnja kula je snimljena metodom 3D laserskog skeniranja, a izrađen je jedinstveni, georeferencirani 3D model te cjelokupna nacrtana dokumentacija. Ujedno je izrađen i novi pristupni most te je uklonjena gusta vegetacija unutar i oko gradskih zidina.

t. pl.

Slika 1. Pogled s juga na središnju kulu nakon pripremnih radova 2009. g.

Bešlinec

Visoka peć
Prva pol. 19. stoljeća

BROJ DOSJEA: 2040, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U Bešlinecu kod Dvora na Uni sačuvana je Visoka peć sagrađena 30-ih godina 19. stoljeća. Visoka peć jedinstveni je primjer industrijske arhitekture te predstavlja kontinuitet vađenja i obrade željezne rude na prostoru Banovine od pretpovijesti do naših dana, a što je kroz srednji vijek bila podloga stvaranja ekonomske i političke moći knezova Zrinskih.

Budući da je osiguran tek dio potrebnih sredstava za izradu fotogrametrijske dokumentacije postojećeg sta-

nja, tim je sredstvima nakon krčenja i čišćenja terena te neophodnog popravka pristupnog mosta preko potoka Žrnovice, izveden i manji dio terenskih radova geodetskog i fotogrametrijskog snimanja. Uz to, stupilo se u kontakt s g. Petrikom Josefom iz Košica u Slovačkoj, stručnjakom za restauraciju i prezentaciju visokih peći, koji je nakon pregleda dostavio Zavodu valorizaciju i mišljenje o potrebnim daljnjim radovima.

d.m.

Slika 1. Pogled na visoku peć nakon uklanjanja vegetacije

Bičići

Crkva sv. Martina

Zidne slike

Nepoznat autor, 1315. g.

BROJ DOSJEA: 1959/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidni oslik je prije radova bio vidljiv samo djelomično, odnosno samo na južnom zidu, dok je ostatak bio prekriven vapnenim naličjima. Oštećenja koja su se sastojala od odvojenosti žbukanih i slikanih slojeva od nosioca (kamen), bila su prisutna u velikoj mjeri i prijetila su trajnim gubitkom vrijednog oslika.

Godine 2008. počeli su konzervatorsko-restauratorski radovi, a obuhvaćali su istraživanja i preventivne zaštite zidnih slika. Svi oštećeni dijelovi žbuke su opšiveni vapneno-pješčanom žbukom, a najugroženiji dijelovi su podljepljeni. Za potrebe laboratorijskih analiza uzeti su uzorci žbuke, veziva i pigmenta. Osim potrebnih preventivnih radova, napravljene su probe čišćenja vapnenih premaza kojima su prekrivene zidne slike i probe učvršćivanja trusne i nadignute žbuke.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Godine 2009. nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama. Uklonjeni su svi naknadni vapneni premazi, djelomično je konsolidirana žbuka i izrađena je fotodokumentacija nakon radova. Osim samih zahvata na zidnim slikama, izrađena je arhitektonska snimka cijele građevine te je provedeno probno arheološko sondiranje. Potvrđeno je postojanje oltarne pregrade u unutrašnjosti, a probnim sondiranjem s južne strane crkve pronađen je dio temelja zida prijašnje veće građevine. U 2010. godini nastavljeni su radovi na konsolidaciji oslika i žbuka, njihovo dočišćavanje te probe žbukanja dijelova koji nedostaju. Osim zahvata na zidnim slikama, popravljen je polukružni prozor na južnoj strani i presložen je krov koji je prokišnjavao na više mjesta.

t. š.

Bobota

Parohijska crkva sv. Velikomučenika Georgija
 Prijestolni križ
 Jovan Isailović mlađi, 18. st.
 Drvo, polikromirano, pozlačeno, 130 × 80 cm

BROJ DOSJEA: 1471/1, Osijek, Fakultetska 4
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na *Prijestolnom križu* nastavak su radova u sklopu obnove ikonostasa crkve Sv. Velikomučenika Georgija u Boboti koji su počeli u svibnju 2001. godine. Trolisni križ izrezbaren je zajedno s dekorativnim dijelom iz tri komada drva. Središnji, plosnati dio obostrano je oslikan. S prednje je strane naslikano raspelo s po jednim simbolom evanđelista pri vrhu svakog kraka. Na naličju je naslikan lik Bogorodice, a u krakovima andeoske glavice. Oslikani dio je vrlo prljav i na nekim dijelovima nagorio, zajedno s tanjim slojem drva. Lik Bogorodice je u većoj mjeri bio izbrisan. Pozadina je s obje strane plava. Križ je obrubljen rezbarenim i pozlaćenim okvirom, koji se sastoji od profilacija i masivnog perforiranog *rocaille*. Drvo je rasušeno pa su spojevi razdvojeni. Iza kružno proširenog sjecišta križa pričvršćene su u obliku slova

„x“ četiri rezbarene i pozlaćene zrake, od kojih jedna nedostaje. Križ je usađen u željeznu cijev koja je montirana na željezni tronožni stalak, a prethodno provučena kroz metalni dekorativni florealni element. Željezni dijelovi zatečeni su prebojeni broncom.

Drveni dio demontiran je s metalnog stalka. S križa je uklonjen preslik. Rasušeni dijelovi drva su spojeni i kredirani. Zakitana mjesta su retuširana. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi Bogorodice, kao i nedostajuća imena evanđelista. Zraka koja je manjkala izrađena je u drvu, montirana je i pozlačena. S metalnih dijelova skinut je preslik, a zatim su ti dijelovi pozlačeni i montirani na križ. Cijeli križ je lakiran i vraćen u crkvu.

s. sch.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Bol

Muzejska zbirka dominikanskog samostana
Preventivno konzerviranje muzejske zbirke

BROJ DOSJEA: 780, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivnim konzerviranjem djeluje se na uvjete okoliša u kojem se nalaze predmeti u muzejima, sakralnim prostorima ili zbirkama. Termin obuhvaća niz mjera koje sprečavaju, usporavaju ili zaustavljaju procese propadanja i/ili oštećivanja s ciljem produljenja trajanja određenog artefakta. Različiti čimbenici koji utječu na vrste i tijek procesa degradacije materijala mogu se minimalizirati primjenom određenih stručno utvrđenih metoda. Preventivno konzerviranje ponajprije obuhvaća elementarne zahvate eliminiranja štetnih uvjeta (vlage, reguliranja IC i UV zračenja i dr.), čišćenje i dezinfekciju, stabilizaciju i sl., kojima se odgađaju složeni i skupi restauratorski zahvati. Zahvati preventivnog konzerviranja jednostavno se opisuju engleskim terminom *housekeeping*.

Zbog značenja, veličine, raznolikosti i osjetljivosti odabranih zbirki te njihova komercijalnog korištenja, zaključeno je da je ova metoda najučinkovitija za čuvanje raznovrsnih izložaka (arheoloških, etnografskih, sakralnih). Zbirke su uređene prije više desetljeća prema tadašnjim saznanjima i bez dovoljnog poznavanja svojstava materijala; predmeti su odabrani i izlagani isključivo na temelju povijesno-umjetničke valorizacije. Zbirke obaju hvarskih samostana u međuvremenu su obnovljene pa se stanje donekle poboljšalo i zahvati u njima bili su minimalni. U zbirkama na Braču degradacija građevinskih dijelova u negativnom se smislu odrazila na uvjete čuvanja predmeta. Posljedica je dugogodišnjeg zapuštanja prostora (neprovetranje, prašina, ignoriranje mikroklimatskih uvjeta)

pojava uzročnika propadanja koji su izazvali strukturna oštećenja. Kako se prizemne ili polupodrumске prostori ne zrače, a vanjske fuge propuštaju vlagu, relativna vlažnost doseže visoke vrijednosti, a predmeti različitih vrsta i materijala u istom prostoru izloženi su ubrzanom procesu degradacije. Vitrine i slike pritom su naslonjene uz vanjske zidove dok su rasvjetna tijela stara i neodgovarajuća pa proizvode štetne nuspojave.

U navedenim zbirkama izvedeni su radovi: mjerenje relativne vlage i temperature, inventariziranje i fotografiranje, površinsko čišćenje (tekstilni su predmeti provjetreni i oprášeni kistovima i mekim četkama, u vitrine su postavljena sredstva za dezinfekciju; drveni su predmeti oprášeni, očišćeni od naslaga površinske prljavštine i ostataka voska; srebrnina je oprášena, a uklonjeni su i ostaci voska; slike i okviri su oprášeni; sa svih je predmeta uklonjena površinska prljavština; sve su prostorije i vitrine očišćene, nakon čega su poduzete mjere sprečavanja daljnjeg stvaranja i razmnožavanja bioloških uzročnika propadanja; dezinfekcija, stabiliziranje i podljepljivanje boje i polikromije, lijepljenje odlomljenih dijelova, odmicanje i premještanje s ugroženih mjesta (vlažni zidovi, insolacija), sortiranje i slaganje (odvajanje od smeća), zamatanje, privremeno deponiranje, postavljanje zaštitnih folija na prozore, pravilna raspodjela svjetla u izložbenim prostorijama, izrada elaborata sa smjericama postupaka čuvanja uz edukaciju korisnika.

z. d. s.

Brač

Razni objekti

Renesansni oltarni reljefi

Različiti autori, 15. i 16. st.

Kamen, razne dimenzije

BROJ DOSJEA: 2035, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U crkvama s raznih lokaliteta na otoku Braču (Sv. Petar u Nerežišćima, Sv. Jure u Nerežišćima, Sv. Jure na Bračuti pokraj Pučišća, Gospa od Batka u Pučišćima, Sv. Ante Opat u Pražnicama, Sv. Ciprijan u Pražnicama, Sv. Klement u Pražnicama, Sv. Nikola u Gornjem Humcu, Gospa od Pohođenja u Gornjem Humcu, Sv. Jure na Straževniku pokraj Pražnica, Sv. Mihovil u Bobovišćima) nalazi se skupina kamenih renesansnih oltarnih reljefa 15. i 16. stoljeća. Odavno zabilježeni u povijesti umjetnosti, imaju status kulturnog dobra. Različiti autori pripisuju ih najpoznatijim onodobnim dalmatinskim kiparima Jurju Dalmatincu i Nikoli Firentincu (koji su s Brača dobavljali kamen te uz kamenolome formirali radionice) i/li njihovim radionicama i suradnicima, kao i bračkim kiparima Nikoli Lazaniću i Pavlu Gospodnetiću. Evidentirani su svi reljefi u crkvama diljem otoka, koje je analizirala multidisciplinarna skupina restauratora, povjesničara umjetnosti i geologa; opisan je izgled i stanje reljefa te su opsežno

dokumentirani i fotodokumentirani. Posebna je pozornost posvećena utvrđivanju stanja mikrolokacije i mikrokline svake crkve pa su obavljene analize građevinskog stanja uz utvrđivanje svih štetnih parametara, pogotovo prisutnosti vlage i osoljavanja. Uzeti su uzorci kamena od kojih su reljefi isklesani, mjestimično i polikromije, analizirana je obrada kamena u odnosu na tradicionalne alate. U Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda provedene su znanstvene analize uzoraka radi utvrđivanja sastava kamena i polikromije te prisutnosti štetnih soli koje uzrokuju oštećenja. Izrađen je završni konzervatorski elaborat u kojem su uz povijesno-umjetničke kompilacije i multidisciplinarnе analize, detaljno i pojedinačno obrađeni svi reljefi. Izrađene su opće i pojedinačne smjernice za čuvanje i održavanje reljefa uz određivanje prioriteta i metodologije u planiranju budućih konzervatorsko-restauratorskih zahvata.

z. d. s.

Slika 1. Straževnik, detalj zatečenog stanja

Slika 2. Bobovišća, zatečeno stanje

Brijuni

Nacionalni park Brijuni
 Portret carice Elizabete u dvorcu Schönbrunn
 Georg Raab, 1870. godine
 Ulje na platnu, 150 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 7406, Zagreb, Mislavova 20
 PROGRAM PO UGOVORU S NACIONALNIM PARKOM BRIJUNI

Tijekom evidencije stanja zbirke Nacionalnog parka Brijuni ustanovljeno je da je reprezentativni portret austrijske carice Elizabete (1837. – 1898.) u lošem stanju. Slika je djelo dvorskog slikara Georga Raaba (1821. – 1885.).

Nakon transporta u radionicu, slika je konsolidirana. Radi utvrđivanja metodologije rada napravljene su sode. Slika je ravnana ručno, tj. peglanjem, potom su uklonjene površinske naslage nečistoće i potamnjelog laka.

Nedostajući dijelovi platnenog nosioca rekonstruirani su intarzijama novog platna. Nedostajući dijelovi osnove rekonstruirani su kitom kojem je površina usklađena s teksturom izvornika. Tanki i oslabljeni platneni nosilac dodatno je ojačan dubliranjem na novo platno. Nakon napinjanja na novi podokvir s klinovima, slika je podložena akvarelnim bojama, lakirana te retuširana.

m. v., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Brinje

Sokolac, kapela sv. Trojstva
Početak 15. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1024, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Trojstva u Brinju sagrađena je početkom 15. stoljeća. Jedinstvena je u Hrvatskoj ne samo po oblikovanju prostora supstrukcije i kapele, nego i po izuzetnoj vrijednosti arhitektonskih detalja te jedinom sačuvanom kamenom zidanom pjevalištu. Sačuvana su i dva maniristička oltara u koja su integrirane dvije gotičke skulpture, također dio ostavštine knezova Krčkih.

Radovi na kapeli sv. Trojstva na Sokolcu traju s dva duža prekida od 1963. godine, kada se urušilo zapadno pročelje. Hrvatski restauratorski zavod (tadašnji RZH) započeo je sustavnim radovima obnove kapele 1983. godine, preventivnom hitnom intervencijom na popravku gromobranske instalacije i pokrova. Uslijedili su radovi na rekonstrukciji većim dijelom razgrađenog zapadnog pročelja, zatim i sanacija ostalih pročelja. Kod rekonstrukcije zapadnog pročelja odlučilo se prezentirati stanje uspostavljeno nakon pretvaranja nekadašnjeg plemićkog grada knezova Krčkih (Frankopana) u krajišku utvrdu. Riječ je o pomicanju osi trojih ulaznih vratiju prema sjeveru, uz ponovno aktiviranje velikog gotičkog portala empore. Obnovom zapadnog pročelja bilo je nužno rekonstruirati zapadni dio krovništva te rekonstruirati preslicu u koju je smješteno najstarije ličko crkveno zvono iz 1603. godine. Izrađeni su i montirani faksimili zatečenih mrežišta sa šprljcima na obje bifore, a monofore i bifore su ostakljene vitražnim romboidnim ostakljenjem. Nakon obnove pročelja, započelo se s radovima u unutrašnjosti supstrukcije, u kojoj su nadopunjena svodna rebra, sanirani zidovi i izvedena

podloga novoga poda. Radovi u unutrašnjosti kapele započeli su razgradnjom potpuno razrahljenih križno-rebrastih svodova u svetištu, brodu i bočnoj kapeli. Uklonjena je betonska konstrukcija empore (izvedene nakon potresa 1919.) i postavljena je platforma potrebna za rekonstrukciju svodova, nakon čega su radovi prekinuti uslijed početka Domovinskog rata. Radovi su ponovno pokrenuti 1998. postavljanjem novog pokrova od kalane arišove šindre te rekonstrukcijom sva tri križno-rebrasta svoda. Potom su uslijedili radovi na rekonstrukciji empore na koju je ponovno postavljena izvorna kamena ograda, jedina takva ograda u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Nakon završetka radova u unutrašnjosti kapele, u supstrukciji je postavljena stalna izložba o Brinju i knezovima Krčkim.

Zasebna cjelina radova bila je rekonstrukcija sakristije srušene u Drugom svjetskom ratu. Sakristija je visoko iznad tla bila umetnuta u nepravilan prostor između bočne kapele i obrambenog zida, što je još jedna posebnost brinjske kapele. U završnim radovima izvedena su vanjska stubišta kojima se pristupa brodu i empori, postavljena su vratna krila od ariša s protuprovalnim bravama, zamijenjene su dotrajale i raspucane podne ploče i oltarne stube. Potom su konzervirane zidne slike i natpis iz 1653. godine te montirana oba restaurirana oltara. Prostor kapele zaštićen je protuprovalnim alarmom. Radovi su u cijelosti završeni.

d.m.

Slika 1. Pogled na zapadno pročelje kapele Sv. Trojstva 1983. g.

Slika 2. Kapela Sv. Trojstva nakon dovršetka radova 2009. g.

Brinje

Sokolac, obrambeni zid
15. -16. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1024, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S OPĆINOM BRINJE

Uz kapelu sv. Trojstva, ulazna frankopanska kula najznačajniji je dio složenog arhitektonskog sklopa plemićkog grada Sokolca. Kula je istražena 1999. godine, nakon čega je izrađen idejni projekt rekonstrukcije. Tek završetkom radova na kapeli sv. Trojstva, stvoreni su preduvjeti za početak radova na trokatnoj ulaznoj kuli, koja, uz valpovačku kulu, predstavlja našu najznačajniju srednjovjekovnu kulu.

Na temelju ugovora s Općinom Brinje, izrađen je statički izvedbeni projekt rekonstrukcije kule. Izvedena je

sanacija južnog obrambenog zida na dijelu između kapele sv. Trojstva i zapadnog spoja baterijske kule s južnim obrambenim zidom, kao i sanacija i prezentacija dijela upuštenog prostora ispred baterijske kule. Sanacijom i prezentacijom južnog obrambenog zida zajedno s baterijskom kulom, željelo se uz kapelu sv. Trojstva prezentirati kao cjelinu i čitav prostor između nje i ulazne kule.

d.m.

Slika 1. Upušteni prostor ispred baterijske kule, tijekom radova

Slika 2. Upušteni prostor ispred baterijske kule, nakon radova

Brseč

Župna crkva sv. Jurja mučenika

Oltar sv. Aurelija

Nepoznat autor, nakon 1659. g.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 521 × 312 × 161 cm

BROJ DOSJEA: 390, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi članak, Anđelko Pedišić, *Konzervatorsko-restauratorski radovi na oltaru sv. Aurelija iz župne crkve Sv. Jurja u Brseču*

m. b.

Brseč

Župna crkva sv. Jurja

Škrinja s moćima sv. Aurelija, tekstilni dijelovi relikvije

Nepoznati autor, kraj 16./ početak 17. st.

Saten-svila, vuna, pamuk, lan, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 390.09, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drvena škrinja s moćima sv. Aurelija s oltara sv. Aurelija iz župne crkve Sv. Jurja u Brseču nabavljena je i prenesena iz Rima 1654. godine. Obložena je dvobojnom svilenom tkaninom cvjetnog motiva na bočnim dijelovima, gornjem i pozadinskom dijelu škrinje, dok je dno obloženo višebojno slikanom kožom. Prema analizi uzorka materijala, tkanina može potjecati s kraja 16. i početka 17. st., a rad je nepoznatog majstora, vjerojatno talijanske provenijencije. Svečavo tijelo prekriveno je pokrovom istovrsne tkanine obrubljene čipkom od zlatne srme, a položeno je u škri-nju u ležećem položaju. Lubanja je ukrašena krunom od papira, navedenih svilenih tkanina i staklenih kuglica te počiva na jastuku od istovrsne tkanine. Svečeve kosti pohranjene su u posteljicu od jednoboje svilene tkanine crveno-narančaste boje koja je smještena ispod pokrova.

Ostaci kostiju obloženi su pamučnom vatom, a koštani prah i sitni dijelovi pohranjeni su u papir. Relikvija je bila prekrivena slojem prašine i paučinstih tvorevina. Sa slomljene lubanje osipao se koštani prah i dodatno onečišćivao tkanine na kojima je relikvija bila položena.

U sklopu redovite djelatnosti 2009. godine demontirana je škrinja s moćima sv. Aurelija (odvojene su relikvije i

unutarnji tekstilni oblozi od škrinje). Evidentirani su svi tekstilni dijelovi prema mjestu nalaza (grafički i pismeno), fotografirano je stanje prije konzervatorsko-restauratorskih radova, mehanički je uklonjena površinska prljavština te su sortirani preostali dijelovi relikvije (kosti). Izrađena je grafička dokumentacija oštećenja, uzeti su uzorci tekstilnih vlakana iz tkanina za analizu. Uslijedilo je rašivanje šavova i pregiba na rukavima i posteljici, osigurane su trakice na rukavima i jastuku oblaganjem tilom i šivanjem svilenim filamentom, izvedeno je suho čišćenje i usisavanje, pranje i sušenje, uzete su mjere sanduka i razrađena je ideja za montažu. Potom su svilenim filamentom zatvorena oštećenja, trakice konzervirane našivanjem, a oštećenja obložena tilom. Izvedeno je također relaksiranje i ravnanje svih tkanina i trakica. Također su sve tkanine i trakice relaksirane i izravnate.

Izrađena je i detaljna dokumentacija o konzervatorsko-restauratorskim radovima, a tekstilni dijelovi su privremeno pohranjeni do montaže.

m. b., b. r.

Slika 1. Jastuk iz relikvijara, prije radova

Slika 2. Jastuk iz relikvijara, nakon radova

Buzet

Crkva sv. Jurja

Sv. Andrija, Juraj i Lucija, nepoznati autor, 1612.–1614. g., ulje na platnu, 200 × 400 cm

Sv. Barbara, Apolonija, Šimun i Longin, nepoznati autor, 1612.–1614. g., ulje na platnu, 200 × 400 cm

BROJ DOSJEA: 7654(1), 7655(2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike *Sv. Andrija, Juraj i Lucija* i *Sv. Barbara, Apolonija, Šimun i Longin* smještene su na zidu crkve, lijevo i desno od glavnog oltara s palom *Bogorodica od Sv. Ružarija*. Prema Nini Kudiš Burić, sve tri slike su djelo istog autora, a nastale su od 1612. do 1614. godine, u vrijeme kad je crkva bila obnovljena i kad je Francesco Priuli (čiji se grb nalazi na pali glavnog oltara) bio rašporskim kapetanom ili neposredno nakon toga. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić; Slikarska baština Istre; Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb, 2006.).

Slike su pandani, imaju iste dimenzije, pričvršćene su ukrasnim letvicama na drvenu konstrukciju na zidu koja se nalazi iza oltara. Zatečene su prekrivene površinskom prljavštinom i paučinom koje je prije konsolidiranja trebalo oprezno ukloniti. Vezivo preparacije i slikanog sloja

je, tijekom vremena i klimatskih uvjeta u crkvi, oslabilo i uzrokovalo opuštanje platna i otpadanje boje na mnogobrojnim mjestima. Na slici *Sv. Barbara, sv. Apolonija, sv. Šimun i sv. Longin* platno je probijeno, a kroz pukotinu se uočava drvena konstrukcija i komadi žbuke. Iza slika otpada žbuka sa zida i nakuplja se u donjim dijelovima poledina platna, uzrokujući izbočine po punoj širini slika i raspucavanje preparacije i slikanog sloja. S obzirom na trusnost i opasnost od daljnjeg otpadanja slikanog sloja, bilo je nužno obaviti konsolidaciju slojeva *in situ*. Podljepljivanje lica slika izvedeno je otopinom 15% plexisola u sintetskom terpentinu. Zbog radova na restauriranju oslikanog stropa u crkvi, slike su demontirane sa zida, zapakirane i deponirane u crkvi Sv. Marije Traverse u Vodnjanu.

m. s., m. w. z.

Slika 1. Tijekom preventivne zaštite, *in situ*.

Buzet

Crkva sv. Jurja
Sv. Antun i krivovjerac iz Toulousea
Nepoznati autor, 18. st.
Ulje na platnu, 205 × 770 cm

BROJ DOSJEA: 6945, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Antun i krivovjerac iz Toulousea* jedna je od šest slika iz ciklusa *Čuda sv. Antuna Padovanskog*. Slike su smještene između prozora crkve, oblikujući dekorativni friz neposredno ispod završnog vijenca. Uokvirene su bogato profiliranim štuko okvirima iz razdoblja obnove crkve potkraj osamnaestog stoljeća.

Zbog višegodišnjeg curenja vode kroz oštećenja na krovu crkve i visokog postotka vlage, nastala su velika oštećenja na štukaturama i zidovima crkve. Žbuka je padala iza slike, prouzročivši oksidaciju i raspadanje platna. Slika je na zid bila pričvršćena kroz lice velikim kovanim čavlima, pa su zbog oksidacije nastale mnogobrojne perforacije nosioca. Platneni nosilac je sastavljen iz više komada lanenog platna, međusobno spojenih šivanjem. Spojevi su djelomično odvojeni te se ocrtavaju na licu slike. Platno je na rubovima izrezano i presavijeno. Zbog gubitka veziva, slojevi boje i podloge dosta otpadaju. Potamnjeni retuš prekrivaju originalni slikani sloj. Sloj požutjelog laka nazire se u tragovima. Drveni podokvir je improviziran od tankih dasaka, deformiran je i bez mogućnosti zatezanja platna što je dovelo do opuštenosti i valovitosti slike. Ukrasne pozlaćene letvice zakucane su kroz lice slike u podokvir, pozlata na njima je nepovratno uništena. Slika je slikana na vrlo tankoj kredno–tutkalnoj preparaciji uljanom tehnikom bez puno uljnog veziva pa ostavlja dojam suhe, mat površine, poput zidne slike.

Istražnim radovima na slici su utvrđeni preslici i oštećenja. Ustanovljeno je da je došlo do izmjene kompozicije

slike. Na lijevom i desnom rubu slike dodana su dva komada jutene platna, lijevo lučnog, a desno pravokutnog oblika. Ta saznanja potkrepljuju pretpostavku da je slika prethodno bila smještena na drugom mjestu i da su rubovi bili prilagođeni otvorima na zidu. Pri montaži na sadašnju poziciju, vjerojatno potkraj 18. st., dodani su umeci platna te su kompozicije sa stupovima doslikane. Način umetanja zakrpa, kitanja i retuša ukazuje na to da je slika restaurirana *in situ*, vjerojatno zbog nemogućnosti demontaže i manipulacije tako velikim formatom slike. Slikani sloj je konsolidiran više puta, nakon čega se pristupilo uklanjanju starog laka i svih prethodnih intervencija. Konsolidirana slika je ravnana na toplinskom vakuumskom stolu i ručno. U nedostajuće dijelove nosioca umetnute su intarzije istog tkanja i strukture. Nedostajući dijelovi podloge su rekonstruirani kitanjem. Slika je dublirana na sintetsko platno. Za napinjanje slike izrađen je aluminijski podokvir s drvenim rubom. Nakon dubliranja, slika je oprugama i pločicama napeta na aluminijski podokvir. Prva faza retuša je izvedena podložnim gvaš bojama, a završno retuširanje *Restauro* lak bojama, nakon čega je slika lakirana. Nakon što su završeni radovi, slika je demontirana s podokvira i namotana na valjak. Podokvir je rastavljen na dva dijela i sve je transportirano u crkvu. Slika je u crkvi napeta na aluminijski podokvir te montirana na zid, nakon čega su postavljene ukrasne letvice.

s. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Cerje Letovaničko

Kapela sv. Josipa

1. Sv. Barbara, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 80 × 70 cm
2. Bogorodica Ružarica, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 86 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 7400 (1.), 7410 (2.), Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izveden u suradnji s mjerodavnim Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatečeno stanje slika, kao i povijesna i povijesno-umjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2009. izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na deset slika s lokaliteta Cerje Letovaničko, Donja Voća, Lepoglava i Taborsko. (Vidi kataloške jedinice Donja Voća,

kapela Sv. Tome Apostola, Lepoglava, crkva Sv. Ivana na Gorici, Taborsko, župna crkva Uznesenja BDM.)

U kapeli Sv. Josipa u Cerju Letovaničkom cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na dvjema vrlo oštećenim, baroknim slikama. Prethodnih godina obavljani su radovi na slikarskom inventaru u dvije faze; u fazi konzerviranja i potom cjelovitog restauriranja. Tako je završeno restauriranje svih djela štafelajnog slikarstva unutar tog sakralnog objekta. Zbog loših mikroklimatskih i sigurnosnih uvjeta unutar kapele, slike su nakon restauriranja smještene u župni dvor u Peščenici.

d. i.

Slika 1. Sv. Barbara, prije radova

Slika 2. Sv. Barbara, nakon radova

Cernik

Župna crkva sv. Petra
Sv. Ivan Kapistran i sv. Bernardin Sijenski
Nepoznati autor, 1741.–1744. g.
Drvo, polikromirano, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7138, 7139, Zagreb, Voćarska 106
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Priprema baroknih skulptura sv. Ivana Kapistrana i sv. Bernardina Sijenskog s oltara sv. Franje iz župne crkve Sv. Petra u Cerniku za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* obuhvatila je: podljepljivanje odignutih dijelova polikromije, izradu rekonstrukcija

nedostajućih dijelova rezbarije, krediranje oštećenja te završni retuš. Skulpture su nakon završetka radova transportirane u MGC Klovićevi dvori.

m. b.

Slika 1. Sv. Bernardin Sijenski prije radova, in situ

Slika 2. Sv. Bernardin Sijenski, nakon radova

Cerovlje

NALAZIŠTE: Possert

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni kaštel

RAZDOBLJE: srednji vijek

Sustavno istraživanje i konzervatorsko–restauratorski radovi

BRJ DOSJEA: 1896, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom srpnja i kolovoza 2009. godine Hrvatski restauratorski zavod nastavio je sustavna arheološka istraživanja na području srednjovjekovne utvrde Possert. Arheološkim istraživanjima 2009. željelo se provesti daljnje definiranje dosad nepoznatih arhitektonskih dijelova utvrde, ali i daljnje prikupljanje građevinskog materijala, odnosno urušenog kamenja zidova potrebnog za planirane građevinske zahvate.

Kako su u prethodnim dvjema arheološkim kampanjama definirani gabariti palasa utvrde, te je utvrđeno kako se u njegovu nastavku prema zapadu nalazilo manje unutarnje dvorište, odlučeno je da se novom sondom pokušaju definirati tlocrtne dispozicije spomenutog dvorišta. Tako je SONDA 4 postavljena u SEKTORU II, na položaju kvadranta E1, E2, F1, F2 te djelomično D1 i D2. Sonda je postavljena na taj način radi pronalazanja ostataka zapadnog zida dvorišta i njegova spoja s južnim zidom dvorišta, što je istraživanjima i postignuto.

Osim toga, pronađen je i ostatak ložišta peći napravljenog od opeke. Ložište je očuvano tek djelomično u vidu podloge na kojoj su pronađeni ostaci vatrišta. Nalazilo se u vanjskom dvorištu, u blizini južnog zida. Tijekom istraživanja pronađena je nešto manja količina pokretnog arheološkog materijala. Pronađeni ulomci potvrđuju

dosadašnje zaključke o dataciji kompleksa između 14. i početka 17. st.

Glavnina financijskih sredstava bila je namijenjena građevinskoj sanaciji sjevernog zida kule. Zid je prije početka građevinskih radova bio gotovo potpuno obrastao u bršljan pa je bilo teško uočiti sva oštećenja koja su, kako se tijekom radova pokazalo, bila osobito velika u gornjim dijelovima zida.

Nakon montaže skele s vanjske i unutarnje strane zida, pristupilo se pažljivom uklanjanju bršljana. Slijedila je demontaža nestabilnog dijela kruništa s čišćenjem veziva i kruništa, zatim zidanje mase zida žbukom pripremljenom od živog vapna te završna rekonstrukcija kruništa u visini od 30 cm sa žbukom od hidrauličkog vapna. S obzirom na sačuvane ostatke, bili smo u mogućnosti rekonstruirati dva prozora na najvišoj etaži zida. Slijedila je rekonstrukcija sačuvanih puškarnica i prozora na unutarnjem i vanjskom plaštu zida te rekonstrukcija zidnog plašta koji je bio osobito oštećen u gornjim dijelovima zida. Rekonstrukcija je izvedena hidrauličkom žbukom. Srušeni dijelovi zidani su originalnim materijalom prikupljenim u vrijeme arheoloških istraživanja.

j. v.

Slika 1. Sonda prilikom radova, pogled sa zapada

Slika 2. Sjeverni zid kule u vrijeme građevinske sanacije

Cres

Samostan sv. Franje
Bogorodica s djetetom
Andrea da Murano, 15. st.
Drvo, rezbareno, polikromirano, 73,7 × 34 × 7 cm

BROJ DOSJEA: 7188, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Franjevačka je zbirka za javnost otvorena 1985. godine, a autor postava bio je fra Anđelko Badurina. Tada su izloženi predmeti iz sakralne, etnografske i kulturno-povijesne zbirke te zbirke arhivalija. Među najvrednijim izlošcima zbirke je reljef *Bogorodice s djetetom* mletačkog majstora Andrea da Murana. Za izložbu *Tisuću godina hrvatske skulpture*, održane u Zagrebu 1991. godine, reljef *Bogorodice s djetetom* bio je restauriran, međutim nisu poznati podaci o restauratoru, a nema ni dokumentacije o radovima. Reljef je bio izložen odvojeno od pozadinske drvene ploče i okvira te samostalno prezentiran. U 2009. godini dovršena je obnova prostora i napravljen je novi postav franjevačke zbirke. Na skulpturi su ustanovljena nova oštećenja i nestabilnost pozlaćenih i polikromiranih površina, zbog čega je 2003. godine izvedena zaštita japan-papirom.

Skulptura je zatečena ponovno pričvršćena za pozadinsku ploču i okvir. Pozadinska ploča i okvir ne pripadaju istom razdoblju kao i reljef, pa zajedno čine neku vrstu osobitog asemblaža. Okvir je najvjerojatnije bio dio veće cjeline, pretpostavlja se poliptiha, sudeći po tragovima s obje bočne strane luka okvira.

Poslije istražnih sondiranja i pregleda stanja umjetnine, odlučeno je da se provede minimalna intervencija na skul-

pturi podljepljivanjem i učvršćenjem nestabilnih slojeva. Na okviru su izvedeni opsežniji radovi zbog primjerenije prezentacije skulpture u obnovljenoj zbirci.

Reljef je odvojen od poledinske daske, kao i ukrasni okvir. Dijelovi poledinske daske stolarski su učvršćeni i spojeni. Odlučeno je da se platno kojim je poledinska daska bila presvučena u kasnijoj intervenciji ukloni, te da se kredira i oboji u plavu boju, primjereno stilskom razdoblju renesanse iz kojeg potječe reljef. Također je zaključeno da će se ukloniti postojeće bočne letvice iznad polustupova koje se ne uklapaju u cjelinu i ispod kojih su vidljivi tragovi lukova nekadašnjeg poliptiha. Okvir je očišćen od površinske nečistoće. Drveni nosilac reljefa i okvira parcijalno su konsolidirani. Boja i podloga su podljepljene, a ostaci starog laka i bronce s pozlate okvira su uklonjeni.

Rekonstruirani su nedostajući dijelovi drvenog nosioca okvira. Oštećeni gornji završni dio okvira rekonstruiran je i obrubljen profiliranim letvicama. Poledinska daska impregnirana je s obje strane i s lica joj je prilijepljena pamučna gaza kao armatura.

v. g., m. w. z.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Cjelina nakon radova

Cres

Samostan sv. Franje

1. Sv. Ljudevit Tuluški, nepoznati autor, 17. st., ulje na platnu, 122,7 × 58,6 cm
2. Sv. Bernardin Sijenski, nepoznati autor, 17. st., ulje na platnu, 121,3 × 52,7 cm

BROJ DOSJEA: 1908/4, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU SA SAMOSTANOM SV. FRANJE, CRES

Tematika obiju slika povezana je s franjevačkim redom i redovničkim odricanjem od svjetovnih počasti u korist duhovnog bogatstva i pobožnosti. Prva slika prikazuje sv. Ljudevita Tuluškog u biskupskom ornatu s krunom odloženom podno nogu. Druga slika prikazuje sv. Bernardina.

Oštećenja podokvira, nosioca i slikanih slojeva na obje su umjetnine bila vrlo slična: podokviri su bili trošni i neadekvatni, platneni nosilac deformiran i perforiran, dok je bojeni sloj bio prekriven oksidiranim lakom i nečistoćom.

Godine 2003. djelatnici HRZ-a premazali su slike otopinom akrilne smole koja je usporila proces propadanja

platna i slikanih slojeva. Zbog toga nataloženu atmosfersku nečistoću nije bilo moguće ukloniti samostalno, već istovremeno s lakom. Demontaža slika s podokvira pokazala se iznimno zahtjevna i složena zbog toga što su čavli prolazili kroz lice slike i jer su dijelovi platna bili tutkalom čvrsto zalijepljeni za podokvir. Slike su izravnanе, konsolidirane te ojačane lijepljenjem na novo platno. Napete su na nove drvene podokvire, a zatim retuširane i lakirane. Izrađeni su i novi ukrasni okviri jednostavne profilacije.

a. r . b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Čakovec

NALAZIŠTE: Stara ves

VRSTA NALAZIŠTA: prapovijesno i ranosrednjovjekovno naselje

RAZDOBLJE: prapovijest, antika, srednji vijek

Zaštitna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 2012, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nalazište Stara ves otkriveno je 2004. prilikom gradnje obilaznice grada Čakovca. Ovogodišnja istraživanja nastavak su tada započetih zaštitnih istraživanja. Iskopane su tri sonde od kojih su dvije bile arheološki nezanimljive, dok je u trećoj sačuvan prapovijesni hodni sloj te jedna cjelovita ranosrednjovjekovna zemunica. U zemunici su prikupljeni keramički ulomci prostoručno izrađene

keramike, rijetko kad ukrašene. Neki ulomci tipološki pripadaju poznatoj „praškoj kulturi“. Uz njih, u zemunici su pronađeni ulomci antičkih tegula te jedna željezna strelica „na tuljac“. C14 datacija ugljena iz zemunice potvrdila je ranu dataciju toga objekta u početak 7. st. Upravo je zato to zasad najstariji istraženi slavenski objekt u Hrvatskoj.

I. b.

Slika 1. Tijekom iskopavanja staroslavenske zemunice

Slika 2. Rijedak nalaz ranosrednjovjekovne posude ukrašen ubadanjem

Čepin

NALAZIŠTE: Čepinski Martinci-Dubrava
 VRSTA NALAZA: keramičke posude, grobni nalazi
 RAZDOBLJE: prapovijest

Konzerviranje i restauriranje arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 739/7, Zagreb, Kožarska 5
 PROGRAM PO UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim nalazima s nalazišta Čepinski Martinci-Dubrava. Restaurirano je 14 keramičkih posuda, od čega tri djelomično, jer nije bilo potrebnih elemenata za njihovu cjelovitu rekonstrukciju. Keramika je čišćena mehanički i prana vodom, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani

alabaster gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*.

Svi su radovi popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. v. b.

Slika 1. Lonac, prije radova

Slika 2. Lonac, nakon radova

Darda

NALAZIŠTE: Sulejmanov most (uz Dvorac Esterhazy)

VRSTA NALAZIŠTA: potopljeni drveni most

RAZDOBLJE: 16.–17. st.

Zaštitna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 2024/1/1, Zadar, Božidara Petranovića 1
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom svibnja 2008. djelatnici općine Darda prilikom čišćenja ribnjaka uz barokni dvorac Esterhazy, s muljem su izvadili i drvene stupove. Osječki stručnjaci su nakon dojave pretpostavili da su to ostaci poznatog Sulejmanova mosta. Prema povijesnim podacima, drveni most je sagrađen 1566. po nalogu turskog sultana Sulejmana Veličanstvenog. Most je nekoliko puta djelomično uništavan i obnavljan, ali ga je 1686. potpuno razrušila austrijska vojska.

U srpnju 2009. arheolozi Hrvatskog restauratorskog zavoda proveli su terenska istraživanja na prostoru ribnjaka, na poziciji pretpostavljene lokacije sjevernog, završnog dijela Sulejmanova mosta. U toj arheološkoj kampanji cilj je bio dokumentirati sve drvene elemente mosta koji su izvađeni pri proširivanju ribnjaka te su se nalazili u pijesku izvađenom na obali i već su bili preneseni u

Muzej Slavonije, kao i drvene elemente koji su pronađeni u ribnjaku tijekom podvodnih istraživanja. U tim je podvodnim istraživanjima otkriveno 114 pilona koji su geodetski snimljeni. U daljnjim istraživanjima ti će podaci biti od velike koristi u idejnim rekonstrukcijama nekadašnjeg izgleda mosta.

Radio-karbonska analiza uzoraka pilona uzetih *in situ* pokazala je da drveni piloni potječu iz vremena između 1440. i 1650. godine, što odgovara vremenu nastanka mosta. Nakon usporedbe geodetskih planova pripremljenih tijekom istraživanja s kartama iz 17. i 18. stoljeća koje bilježe postojanje navedenog mosta, uočeno je da njegov smjer pružanja odgovara poziciji Sulejmanova mosta. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske upisalo je ovaj lokalitet na listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara.

m. p.

Slika 1. Kopnena istraživanja materijala izvađenog iz ribnjaka prilikom jaružanja

Slika 2. Obilježavanje drvenih elemenata mosta nađenih u ribnjaku

Darda

Pravoslavna crkva sv. Arhanđela Mihajla
Rođenje Bogorodice
Dimitrij Tolmačev i Nikolaj Mališnin, 1925. god.
Ulje na platnu, 104 × 80 cm

BROJ DOSJEJA: 1962/2, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S PRAVOSLAVNOM CRKVOM SV. ARHANĐELA MIHAJLA

Radovi na ikoni *Rođenje Bogorodice* nastavak su radova na cjelini ikonostasa. Scene s prikazima Velikih praznika ispunjavaju treću i četvrtu zonu ikonostasa. Sastoje se od 13 ikona koje su 1926. naslikali Dimitrij Tolmačev i Nikolaj Mališnin. Rađene su tehnikom ulja na platnu i ne pripadaju izvorno ikonostasu. Slika je izravno zakucana na ikonostas, a platno je neravno, mlohavo, valovito, na nekim mjestima izlomljeno. Lak je potamnio, a negdje je vidljiv u nakupinama i gustim curcima, zasićen čađom i prljavštinom. Slika je perforirana na nekoliko mjesta i nema zakrpa. Vidljive su prijašnje intervencije u obliku retuša. Prilikom prijašnjih „čišćenja“ na nekim mjestima slikani sloj je skinut do podloge, a vidljivi su i srebrni tra-

govi uz rub, koji su nastali prebojavanjem polikromiranih elemenata ikonostasa. Slikani je sloj na nekim mjestima izguben. Preparacija je uljana, višeslojna i bijela. Za preparaturu je kao vezivo korišteno laneno ulje. Preparatura dobro prianja uz podlogu. Krakelire su rijetke.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su: demontažu, transport, grubo čišćenje poledine slike, ravnanje slike, sondiranje, čišćenje lica i poledine slike, uklanjanje prethodnih intervencija, kitanje, dubliranje, retuš *Maimeri restauro* bojama, izradu novog podokvira, napinjanje slike na podokvir, lakiranje, montiranje slike na ikonostas, te izradu pisane i fotografske dokumentacije.

s. sch.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Desinić

Hum Košnički
Dvor Veliki Tabor
16. – 19. st.

BROJ DOSJEA: 241, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvorac Veliki Tabor plemićki je grad obitelji Ratkaj, smješten nedaleko Desinića. Njegova izgradnja počinje u 16. stoljeću kada se podiže središnji peterokutni objekt, palas. Druga građevinska faza uslijedila je nakon 1526. godine kada se oko palasa podiže jak obrambeni zid ojačan četirima okruglim kulama. U 16. stoljeću gradi se i vanjski obrambeni prsten pojačan na zapadu peterokutnom bastionskom kulom. Kroz 17. i 18. stoljeće u Velikom se Taboru prostori palasa i kula pregrađuju i uređuju za udobnije stanovanje. Grade se nove zidane dvorišne galerije te oslikavaju pročelja palasa i galerija. Nakon smrti posljednjeg Ratkaja, grad se slabo održava i polako propada. Početkom 90-ih godina 20. stoljeća, uredbom Vlade Republike Hrvatske, predan je na korištenje Muzejima Hrvatskog zagorja.

Prva konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena su 1995. godine i nastavljena 1998. godine. Godine HRZ postaje nositelj programa obnove koju financira Ministarstvo kulture RH. Istraživanja su najprije obuhvatila palas i pročelja dvorišnih trijemova, no zbog tehničkih i financijskih okolnosti, nisu bila provedena u cijelosti, nego su dovršena tek 2006. godine. U jesen 2007. godine, dovršena je obnova peterokutnog palasa te dvorišnih galerija.

Godine 2008. i 2009. provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja sjevernog krila, prigradnje, svih kula s pripadajućim kurtinama i spojnog krila. Istraživanja su obuhvatila ispitivanje ranijeg prostornog rasporeda, svodenja, veličine i oblika otvora, građevinskih konstrukcija, zidnih obojenja i oslika, žbukanih slojeva u unutrašnjosti i na pročeljima, podnih obloga, drvenine i peći. Rezultati istraživanja su, zajedno sa smjernicama za obnovu, predstavljeni u elaboratima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja. Provedena su i arheološka istraživanja u kulama A, B, C i D te je zatražena ekspertiza stanja arheološkog drva radi utvrđivanja mogućnosti konzerviranja drvene mase i procjene starosti.

Tijekom 2009. izvođeni su radovi građevinske i statičke sanacije dvora te radovi na zamjeni dotrajalog krovništva i

pokrova (sjeverno krilo i kula D). Zidne mase i svodovi sanirane su injektiranjem, ojačavanjem karbonskim vlaknima, štapnim sidrima i zategama, a loši su dijelovi zidanih konstrukcija prezidani. Obnovljena je i drvena galerija južnog i zapadnog krila. Na drugom katu kule D izvršeni su radovi izmjene stropne konstrukcije novom hrastovom građom, dozidavanja zidova i uklanjanja žbuke zbog lošeg stanja. Statički su sanirane novopronađene strijelnice. Provedeno je ispitivanje i analiza uzoraka završne obrade i probe materijala za daske povijesnog poda na prvom katu kule D. U sklopu građevinskih radova na sjevernom krilu i kuli D razgrađena je i sjeveroistočna prigradnja.

Izrađena je fotogrametrijska snimka pogleda na zidove drvene galerije, dvorišnog pročelja kule B, unutrašnjosti kule A i spojnog krila. Također je izrađena posebna geodetska podloga kompleksa dvora i geodetska snimanja terena te je ishoda katastarska dokumentacija za potrebe dobivanja potvrde na glavni projekt.

Započeti su restauratorski radovi na kamenoj plastici pročelja kule D i sjevernog krila dvora. Radovima su obuhvaćeni okviri prozorskih otvora i strijelnica, konzole, kordonski vijenac, glavni portal i grbovi iznad glavnog ulaza u dvor. Radovi su obuhvatili čišćenje različitim odgovarajućim metodama, mehaničko čišćenje od nečistoća i korodiranih metalnih dijelova, domodeliranje nedostajućih formi te njihovo tonsko ujednačavanje, kao i zaštitu kemijskim sredstvima. Izrazito oštećeni i nedostajući elementi isklesani su u kamenu sa svojstvima istovjetnim originalu.

U prostorijama sjevernog krila i kule D provedeni su restauratorski radovi na zidnom osliku. Obuhvatili su fotodokumentiranje zatečenog stanja, izradu grafičke dokumentacije, opšivanje žbukanih slojeva i njihovo injektiranje, nadoknade u žbukanom sloju i djelomično uklanjanje naknadnih naliča.

k. m., e. š.

Slika 1. Pogled na sjeveroistočnu i južnu galeriju
Slika 2. Palas s jugoistoka

Donja Voća

Kapela sv. Tome

Propovjedaonica i bočni oltari sv. Blaža, sv. Izidora i sv. Benedikta

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 41.1., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S RKT ŽUPOM SV. MARTINA U DONJOJ VOĆI

Tri bočna oltara, sv. Izidora, sv. Blaža, sv. Benedikta i propovjedaonica iz kapele Sv. Tome u Donjoj Voći vrijedni su primjerci baroknih oltara s oltarnim palama na retablu i atici. Propovjedaonica je jednostavna, a čini je balkon s rezbarenim mrežastim i florealnim ukrasima bez baldahina. Oltari su postavljeni u kapelu oko 1736. godine i u vrlo su lošem stanju zbog dugogodišnjeg utjecaja loših mikroklimatskih uvjeta, a naročito kapilarne vlage iz zidova kapele. Najviše su bile oštećene donje zone drvenog nosioca oltara, posebno njegovih istaknutijih dijelova poput profila čiji su spojevi oslabili pa su tijekom godina mnogi profili otpali. Velika oštećenja bila su vidljiva i na slikanom sloju. Polikromija i pozlata velikim se dijelom nadigla, popucala i otpala.

Stoga je u dogovoru s Konzervatorskim odjelom u Varaždinu, a neposredno prije planiranih građevinskih radova na zidovima u unutrašnjosti kapele, provedena demontaža svih triju oltara i propovjedaonice. Pri demontaži, dijelovi prislonjeni uz zid bili su u raspadajućem stanju pa je bilo potrebno dodatno ih konsolidirati. Odlomljeni dijelovi oltara (profili, daske, rezbareni ukrasi i letvice) signirani su i sortirani te pripremljeni za transport. Arhitektura oltara površinski je preventivno podlijepljena celuloznim ljepilom i japanskim papirom, čime je spriječeno otpadanje vrlo oštećene i nadignute polikromije. Oltari su transportirani i deponirani na prvom katu župnog stana u Donjoj Voći, gdje su prethodno utvrđeni relativno stabilni mikroklimatski uvjeti.

d. b.

Slika 1. Bočni oltar prije demontaže

Slika 2. Nakon demontaže

Donja Voća

Kapela sv. Tome
Antependij sv. Izidora i Marice
Nepoznat autor, 18. st.
Ulje na platnu, 80 × 200 cm

BROJ DOSJEJA: 3684, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izveden u suradnji s mjerodavnim Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatečeno stanje slika, njihova ugroženost, kao i povijesna i povijesno-umjetnička vrijednost umjetnina. Tijekom 2009. godine izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na deset slika s lokaliteta Cerje Letovaničko, Donja Voća, Lepoglava i Taborsko. (Vidi kataloške jedinice Donja Voća, kapela

Sv. Tome Apostola, Lepoglava, crkva Sv. Ivana na Gorici, Taborsko, župna crkva Uznesenja BDM.)

Antependij iz kapele Sv. Tome u Donjoj Voći dio je inventara koji je zbog izuzetno lošeg stanja dopremljen u Zavod još 1994. godine. Poslije je zbog izvođenja građevinskih radova na sanaciji kapele izmješten sav inventar.

Antependij je bio vrlo teško oštećen, a donji dio je nedostajao. Godine 2009. provedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Zbog premalo elemenata za rekonstrukciju nedostajućeg dijela, donji dio slike prezentiran je u lokalnom tonu.

d. i.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Donji Andrijevc

NALAZIŠTE: Krnjice-Jelanje

VRSTA NALAZA: keramičke posude

RAZDOBLJE: prapovijest

Konzerviranje i restauriranje arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 1961/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S ARHEOLOŠKIM MUZEJOM OSIJEK

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim nalazima s nalazišta Krnjice-Jelanje. Ulomci keramike su pregledavani i spajani u cjeline. Restaurirano je u cijelosti šest keramičkih posuda, a djelomično tri posude. Uz te je posude očišćeno i konzervirano još pet ulomaka keramike koji nisu imali ele-

mente za rekonstrukciju. Keramika je čišćena mehanički i kemijski alkoholom, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani alabaster gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*.
m. v. b.

Slika 1. Posuda, prije radova

Slika 2. Posuda, nakon radova

Donji Miholjac

NALAZIŠTE: trasa magistralnog plinovoda Slobodnica – Donji Miholjac

VRSTA NALAZIŠTA: prapovijesna, antička, srednjovjekovna i novovjekovna

RAZDOBLJE: prapovijest, antika, srednji vijek, novi vijek

Zaštitno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1749/12, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S TVRTKOM PLINACRO

Tijekom tri mjeseca istraživanja sjevernog dijela trase magistralnog plinovoda Slobodnica – Donji Miholjac koje je Hrvatski restauratorski zavod proveo potkraj 2009. godine, istraženo je ukupno dvanaest potencijalnih arheoloških lokaliteta. Nalazi su pronađeni na devet. Među njima, pet se lokaliteta ističe vrijednošću i količinom nalaza, dok su na preostala četiri pronađeni tek pojedinačni ili malobrojni nalazi.

Pet spomenutih nalazišta pripada različitim razdobljima, no zajednički im je naseobinski karakter. Riječ je o nalazištima: Golinci – Selište (AN 48), Golinci – Ograd (AN 49), Rakitovica – Kraka (AN 52), Donji Miholjac – Farkaševci (AN 53) i Donji Miholjac – Prinčevac (AN 55). Najstariji pronađeni nalazi datiraju iz razdoblja eneolitika, a potječu s nalazišta Golinci – Selište. Kronološki slijede nalazi iz kasnog brončanog doba (Golinci – Ograd, Rakitovica – Kraka, Donji Miholjac – Prinčevac), dok su najrecentniji oni iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka (Golinci – Selište,

Donji Miholjac – Farkaševci, Donji Miholjac – Prinčevac). Na ostalim su nalazištima zabilježeni i pojedinačni nalazi iz nekih drugih razdoblja. Tako primjerice s nalazišta Golinci – Leštak (AN 47) pojedini nalazi datiraju iz razdoblja ranog brončanog doba i iz razdoblja antike, dok s nalazišta Rakitovica–Kraka dio nalaza potječe iz modernog doba, odnosno 18. i 19. st.

Primjetno je da je prostor koji se nalazi južno od Donjeg Miholjca, sudeći prema našim nalazima, bio relativno gusto naseljen u kasnom brončanom dobu te u razvijanom i kasnom srednjem vijeku. Primjetno je također da se srednjovjekovni nalazi često pojavljuju na mjestima prijašnjih naselja, što je vjerojatno povezano s povoljnim položajem lokaliteta. Ostala su razdoblja znatno manje zastupljena. Naravno, kako je kopana tek jedna, gotovo pravocrtna traka široka samo pet metara, nemoguće je donositi bilo kakve općenite zaključke.

j. v.

Slika 1. Radovi na nalazištu Golinci – Selište

Slika 2. Cjelovito očuvana kasnobrončanodobna šalica

Dubočac

Župna crkva sv. Mihovila

Bočni oltar Majke Božje

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, polikromirano, pozlačeno, 280 × 178,5 × 48,5 cm

BROJ DOSJEA: 38.11.2., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva sv. Mihovila Arkandela u Dubočcu sagrađena je 1876. pokraj savskog nasipa. Bočni oltari su bili evakuirani u Domovinskom ratu pa su sačuvani od ratnog razaranja. Stariji su od crkve i vjerojatno su kupljeni u Požegi prilikom obnove inventara požeške katedrale. Oltar Majke Božje ima jednostavnu arhitektonsku koncepciju. Sastoji se od visoke predele i jednostavnog pravokutnog retabla s nišom. Umjesto uobičajene atike, oltar je zaključen bogato rezbarenim ukrasom. Na visokoj predeli bočno su istaknuta podnožja sa skulpturama sv. Lucije s lijeve strane i sv. Agate s desne, dok je središnje uvučeno polje ukrašeno rokoko motivom, viticama s florealnim ukrasom. U središnjoj niši nalazi se stojeća pozlačena i posrebrnena skulptura Majke Božje s djetetom na ukrašenom postamentu. Pravokutnu nišu sa strana uokviruju rezbareni rokajni ukrasi, koji počinju plosnatim volutama, a nastavljaju se na rezbareni ukras u zoni atike. Taj je ukras zaključen gloriolom. Posebnost toga kasnobaroknog oltara je lijepa kombinacija jednostavnih arhitektonskih elemenata i bogato rezbarenog rokajnog ukrasa koji kao čipka uokviruje središnju nišu. Oltar je netipičan za ruralno područje Slavonije i svjedoči o istančanom ukusu žitelja tog područja.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova, tijekom montaže

Rad na oltaru je bio stručni izazov, s obzirom na nekoliko slojeva kasnijih preslika, konstrukcijsku nestabilnost i crvotočnost rokajnih ukrasa. Na arhitekturi oltara, rezbarenim dekoracijama i skulpturama obavljena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja, sondiranje, analize pigmenata i veziva na slikanom sloju, podlozi i nosiocu. Time je utvrđeno stanje oštećenosti oltara, stanje sačuvanosti izvornog sloja i tri naknadne intervencije. Drveni nosilac bio je oštećen od crvotočine i vlage, zbog čega je došlo do pucanja i otpadanja kredne osnove s izvornikom i kasnijim preslicima. Vidljive su bile pukotine u daskama koje su bile oslabljene i odlijepljene po spojevima kao i nekoliko lomova na *roccaille* ukrasu uzrokovanih djelovanjem crvotočine. Na arhitekturi oltara skinuti su preslici do izvornog sloja crvene i plavo-sive marmorizacije. Na skulpturama su također uklonjeni slojevi preslika. Na rokajnom ukrasu gdje su bila velika oštećenja originalnih srebrnih i zlatnih površina uklonjeni su slojevi starog laka, a zadržan je preslik s kraja 19. st. na kojem su izvedeni retuši. Oltar je restauriran 2008. godine te 2009. postavljen u crkvu.

d. b.

Dubrovnik

Biskupska palača
Zidne slike
17./18. st.
Fresco, 137 m²

BROJ DOSJEA: 1565/4, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S TVRTKOM GRAĐEVINAR QUELIN D.O.O.

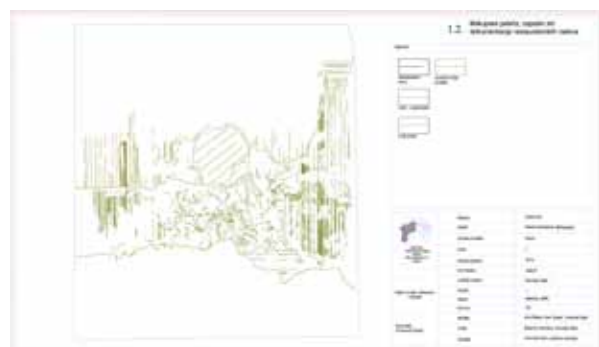
Konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama u prizemlju palače obuhvatili su uklanjanje žrtvene žbuke celuloznom pulpom, nanasene 2004. godine radi desalinizacije. Pregledano je stanje zidnih slika i uzeti su uzorci za analizu soli i žbuke s različitih pozicija. Problem vlage u zidu prema kapelici nije građevinski saniran, a

žbuka je u podnožju tog zida oštećena. U podnožju svih zidova u prizemlju se na različitim visinama pojavljuje rekonstrukcija oslika na recentnijoj žbukanoj podlozi. Konzervatorsko-restauratorskim radovima obuhvaćeno je čišćenje prelića te grafičko dokumentiranje.

v. š.

Slika 1. Tijekom uklanjanja prelića, zapadni zid

Slika 2. List VII iz grafičke dokumentacije, zapadni zid

Dubrovnik

NALAZIŠTE: Drevine

VRSTA NALAZA: drveni sanduk

RAZDOBLJE: novi vijek

Konzervatorsko-restauratorski radovi na drvenom sanduku

BROJ DOSJEA: 1969/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2009. nastavljene su konzervatorsko-restauratorski radovi na drvenom sanduku započeti sredinom lipnja 2008. godine. Drveni sanduk je izvana mehanički očišćen, nakon čega je otvoren. Ustanovljeno je da je ispunjen noževima različitih veličina čije su oštrice obložene u više slojeva papira. Sadržaj iz sanduka je izvađen, sortiran

i impregniran, dok su drvene daske sanduka detaljno mehanički očišćene. Dan je uzorak drveta na kemijsku i mikroskopsku analizu. O dobivenim rezultatima analiza ovisi i sljedeća konzervatorsko-restauratorska faza rada.

a. j.

Slika 1. Prije obrade

Slika 2. Nakon otvaranja

Dubrovnik

Crkva sv. Vlaha
1706.–1715. g.

BROJ DOSJEA: 1383/3, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PO UGOVORU SA ZAVODOM ZA OBNOVU DUBROVNIKA I DRUŠTVOM PRIJATELJA DUBROVAČKE STARINE

Crkva sv. Vlaha sagrađena je početkom 18. stoljeća, prema projektu venecijanskog graditelja i kipara Marina Gropellija. Budući da je crkva stradala u potresu 1979. godine, a u ratu od 1991. do 1992. godine znatno je oštećena mnogobrojnim pogocima projektila, Odjel za kamenu plastiku Hrvatskog restauratorskog zavoda počeo je prije desetak godina s manjim konzervatorsko-restauratorskim radovima na njezinim najugroženijim kiparskim i arhitektonskim elementima. Izrađena je opsežna dokumentacije kao podloga za daljnju obnovu. Tijekom 2007. počela je obnova sjevernog pročelja crkve, koja se nastavila u 2008. godini. Radovima u 2009. godini obuhvaćena je kamena plastika kupole i zvonika na preslicu. Pritom su učinjeni

sljedeći zahvati: čišćenje vodom pod kontroliranim tlakom, ekstrakcija i stabilizacija štetnih soli na kamenu, mehaničko čišćenje, vađenje zahrđalih metalnih dijelova iz kamena te njihova zamjena novima od nehrđajućeg čelika. Uslijedilo je čišćenje laserom i mikropjeskarenje, postavljanje armatura od nehrđajućeg metala za domodeliranje, injektiranje i sljepljivanje kamenih blokova, domodeliranje nedostajućih formi u masi umjetnog kamena te njihovo retuširanje. Kamena je plastika očišćena kemijskim sredstvima, a sljubnice zapunjene. Na kraju su domodelirani dijelovi tonsko ujednačeni s ostatkom kamene plastike, čitava je površina hidrofobizirana.

i. j.

Slika 1. Radovi na pročelju

Slika 2. Sjeverno pročelje nakon konzervatorsko-restauratorskih radova

Dubrovnik

Crkva sv. Vlaha

1. Sv. Ivan evanđelist, radionica Mattije Pretija, 17. st., ulje na platnu, 140 × 100 cm
2. Sv. Luka evanđelist, radionica Mattije Pretija, 17. st., ulje na platnu, 140 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 1565/5, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Ivan evanđelist* dio je cjeline *Četiri evanđelista* pripisane radionici Mattije Pretija. U sklopu redovitog programa Hrvatskog restauratorskog zavoda, usporedno su izvedeni istraživački radovi na svim slikama ciklusa iz crkve Sv. Vlaha, kao i na srodnim slikama ciklusa iz crkve Gospa od Karmena. Konzervatorsko-restauratorski radovi na tim slikama, odnosno pripadajućem ciklusu, potaknuli su i radove na širem multidisciplinarnom međunarodnom projektu *Četiri evanđelista u opusu Mattije Pretija* kako bi se izvele usporedne analize i detaljnije istražio fenomen višestrukog ponavljanja istog motiva (dvije dubrovačke cjeline, djelomično sačuvana cjelina na tlu Italije i kompletna cjelina kopija tih slika s kraja 17. stoljeća na Malti) kao i njihova povezanost.

Tijekom 2009. godine dovršeni su radovi na slikama *Sv. Ivan evanđelist* i *Sv. Luka evanđelist* iz crkve Sv. Vlaha.

Površine slika *Sv. Ivan evanđelist* i *Sv. Luka evanđelist* bile su prekrivene vezanom i nevezanom nečistoćom te

slojevima naknadnih, vremenom alteriranih materijala do te mjere da su površine bile teško sagledive.

U konzervatorsko-restauratorskom postupku uklonjeni su naknadno nanoseni materijali sa slikanog sloja. Slike su prije bile podstavljene na voštano-smolnu smjesu. Platno je bilo opuštено, a podokvir se počeo ocrtavati na licu. Podstava je sačuvana, ali su uklonjeni viškovi voštano-smolne smjese. Deformacije platna su ublažene, a na rubovima slika izvedeni su produžeci rubova (*strip-lining*) Beva vezivom, kako bi se slike mogle napeti na nove odgovarajuće podokvire s klinovima. Lakune su zapunjene kitom na bazi akrilnog veziva i pigmenta. Površina kita obrađena je radi uklapanja u teksturu slikanog sloja. Pod-slik retuša izveden je temperom. Potom su slike lakirane, a retuš dovršen bojama u laku uz nanošenje završnog sloja laka prskanjem.

m. k. p.

- Slika 1. Sv. Ivan evanđelist, prije radova
Slika 2. Sv. Ivan evanđelist, nakon radova
Slika 3. Sv. Luka evanđelist, prije radova
Slika 4. Sv. Luka evanđelist, nakon radova

Dubrovnik

Zbirka Biskupskog ordinarijata

Mrtva priroda s pticama

Jan Fyt, 17. st.

Ulje na platnu, 97 × 154 cm

BROJ DOSJEA: 1565/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na slici je prikazana košara iz koje proviruju glave mrtvih ptica. Prizor osvjetljava žučkasti plamen voštane svijeće smještene iza košare. Prevladavaju tamni tonaliteti, oživljeni vješto raspoređenim akcentima boja na perima ptica.

Nosilac slike je laneno platno finog tkanja koje je u lijevom dijelu slike rasparano i odlijepljeno te slobodno visi. Površina slikanog sloja bila je pokrivena potamnijim žutim lakom. Utvrđeni su brojni alterirani retuši i preslici. Osnova je kredno-tutkalna, oslabljene vezivne moći, te se mjestimično osipa po cijeloj površini slike. Slikani sloj je uljana boja koja je mjestimično iskrakelirala i otpala zajedno s osnovom. Brojni preslici i kitovi teško su se uklanjali. Brisanje starog laka i preslika nakon iscrpnog istraživanja obavljeno je raznim otapalima različitih omjera, a najučinkovitijim su se pokazala otapala u gelovima. Osobito tvrdokorni uljani preslici uklonjeni su diklormetanom i metanolom u parafinskom gelu. Dočišćavanje slikanog sloja provedeno je amonijakom u metil celuloznom gelu.

Otapala su se neutralizirala *shellsolom-t*. Tijekom restauracije pojavio se problem uklanjanja kitova, naročito tvrdokornih bijelih, jake vezivne moći, koji su prekrivali velike zone originala i na koje je dodatno nanesen debeli sloj tamne uljane boje koji se stopio s teksturom kita stvorivši debelu i teško uklonjivu masu. Nakon duljeg istraživanja najpovoljnije metode i otapala, omekšani su parama amonijaka i uklonjeni. U sljedećoj fazi slika je predstavljena novim platnom uz otopinu beve 371 u benzinu. U sva oštećenja nosioca umetnute su zakrpe od lanenog platna. Na umetnute dijelove nanesen je kredni kit koji je obrađen u skladu sa sačuvanim originalom. Na tako obrađenu površinu nanescena je najprije tempera kao podložni retuš, a potom je slika lakirana cijelom površinom uz završni retuš lak bojama pripremljenim miješanjem prirodnih pigmenata i kanada balzama. Zaštićena je lakom.

b. k. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Franjevački samostan Male braće

Nepoznati autor, 14. st.

Fresco, cca 3 m²

BROJ DOSJEJA: 212/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su uklanjanjem bojanih naliča koji su prekrivali oslik. Nakon dokumentiranja zatečenog stanja, pristupilo se uklanjanju plijesni i gljivica. Na više su mjesta bila vidljiva podslikavanja. Kemijskim analizama jasnije je protumačena tehnika oslikavanja. Kemijska analiza je potvrdila prisutnost voska (pčelinji vosak) na cijelom osliku. Osim

ikonografskih obilježja, kemijski sastav oslika također upućuje na bizantsku tradiciju zidnog slikarstva. Grafiti urezani u donjem dijelu ukazuju na to da je zidna slika bila u doseg promatrača, što je dokinuto u kasnijim pregradnjama radi promjene razine podova.

f. ž.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Franjevački samostan Male braće (klostar)

Nepoznati autor, 1703. g.

Fresco/secco, 40 m

BROJ DOSJEA: 212/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM MALE BRAĆE

Zidni oslik unutar samostanskog klaustra čini niz od 18 oslikanih luneta. Ritmičkom izmjenom lunete oplemenjuju molitveno-meditativni prostor klaustra. Konzervatorsko-restauratorskim radovima dokumentirano je zatečeno stanje fotografiranjem i UV snimanjem. Uzeti su uzorci za kemijske analize, kojima je potvrđeno da preslici potječu iz 19. i 20. stoljeća. Čišćenje je obavljeno mehaničkim i

kemijskim sredstvima. Debeli slojevi pigmenata izvedenih *secco* tehnikom, podlijepljeni su Primalom AC 33. Donji rub oslika koji prelazi u zonu zida, oblikovan je novom žbukom. Prva faza radova na južnom zidu klaustra je u završnoj fazi.

a. p. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Ljetnikovac Bunić-Kaboga
16. st., obnovljen u 18. st.

BROJ DOSJEA: 771, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ljetnikovac Bunić-Kaboga nalazi se na ušću Rijeke dubrovačke, na predjelu Batahovina. Gradnja ljetnikovca može se datirati između 1520. i 1540. godine, što potvrđuju nalazi provedenih istraživanja. Iz te prve faze gradnje, kada je ljetnikovac pripadao obitelji Bunić, sačuvana je arhitektonska cjelina koju tvore jednokatna ladanjska kuća s trijemom u prizemlju, lođom i kapelom na katu. Trijem ima terasu te orsan. U drugoj se fazi, u 18. stoljeću, u vrijeme obitelji Kaboga (Caboga) provode znatnije promjene dogradnjom novog stubišta uz srednji dio začelja, čime je dokinuta izravna veza svečane dvorane i vrta. Sve su prostorije kata, osim lođe, dobile nova mramorna popločenja, a grednici su, osim u lođi, zamijenjeni ožbukanim stropovima zrcalnog tipa. Sa zidova je otučena sva stara žbuka, a izvedeni su novi zidni oslici, od kojih valja izdvojiti one u svečanoj dvorani (18. st.) te u predvorju i na stubištu.

Obnova je počela ugovorom između *Batahovina Foundation* s Republikom Hrvatskom, Hrvatskim restauratorskim

zavodom i Gradom Dubrovnikom. Ljetnikovac će sljedećih pedeset godina u cijelosti koristiti HRZ za potrebe obavljanje konzervatorsko-restauratorske djelatnosti, izuzev manjeg dijela koji će biti dostupan javnosti i koji će se koristiti u kulturne svrhe (knjižnica, izložbeni prostor i sl.).

Tijekom 2008. i 2009. godine izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja te su provedene analize postojećeg stanja konstrukcije i građe. Također su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja koja su uključila pregled stanja spomenika, izradu fotodokumentacije te sondiranje prvog kata, prizemlja i pročelja. Istraživanja su obuhvatila ispitivanje građe zidova, zidnih obojenja i oslika, žbukanih slojeva i pigmenata, stanja kamena, drvenine i metala, podnih obloga te građevinskih konstrukcija. Rezultati istraživanja su zajedno sa smjernicama za obnovu izneseni u konzervatorskom elaboratu.

b. m., n. g., k. m.

Slika 1. Postojeće stanje ljetnikovca

Slika 2. Devastirani trijem

Dubrovnik, Komolac

Ljetnikovac Sorkočević
Zidne slike
Nepoznati autor, 17./18. st.
Fresco, 2,41 m²

BROJ DOSJEJA: 50/1, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na čišćenju vapnenih inkrustacija s lica zidnih slika na istočnom i na južnom zidu. To je učinjeno oblozima s 20%-tnom otopinom amonijeva hidrogen karbonata. Intonaco je učvršćen injiciranjem smjese PLM-a injekcijama. Lakune su zapunjene žbukom od pijeska drobljenca (četiri dijela) i gašenog vapna (jedan dio).

Izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja, projektna dokumentacija te idejni projekt krovšta lođe. Potom je izrađena tehnička dokumentacija sanacije i rekonstrukcije nosive konstrukcije krovšta lođe.

v. š.

Vidi članak, Veronika Šulić, *Tri faze zidnih slika ljetnikovca Sorkočević u Rijeci Dubrovačkoj*

Slika 1. Sjeverni zid, prije radova
Slika 2. Sjeverni zid, tijekom radova

Dubrovnik

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije

Bula pape Innocentiusa XI.

Nepoznati pisar, 1695. g.

Rukopis na pergamentu, 95 × 44,5 cm

BROJ DOSJEA: 483/9, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Bula se sastoji od dvaju međusobno zalijepljenih komada pergamenta. Pergament je izgubio elastičnost, a vidljiva je razlika u boji u odnosu na rubove koji su bili prekriveni ukrasnim okvirom. Površinske nečistoće, mrlje i rupice prisutne su na cijeloj umjetnini dok su na rubovima vidljive smeđe mrlje korozije od čavlića. Lijevo i po sredini umjetnine nedostaje veći dio pergamenta. Tinta je izbledjela i razlivena je na više mjesta. Inicijali ukrašeni zlatnom bojom korodirali su (zeleno patina) zbog utjecaja vlage i prisutnosti bakra.

Nakon vađenja iz ukrasnog okvira, dokument je s lica i naličja očišćen četkom. Dva dijela pergamenta odvojena su špahtlom od bambusa, a skalpelom su uklonjeni ostaci ljepljivosti s naličja. Mokro uklanjanje nečistoća s lica i naličja pergamentnih listova obavljeno je tamponima vate navla-

ženima u destiliranoj vodi i 96%-tnim etilnim alkoholom u omjeru 1:1. Očišćeni listovi jedan po jedan stavljeni su u komoru za ovlaživanje (ultrazvučni ovlaživač, hladna para). Nakon što su listovi dovoljno omekšali, zatezani su na za to pripremljenom stolu. Nakon zatezanja uslijedila je izrada zakrpa od pergamenta, lijepljena smjesom PVA i celuloznog ljepljivosti.

Listovi su ponovno spojeni smjesom PVA i metil-celuloznog ljepljivosti te su stavljeni u prešu pod lagan pritisak. Retuširanje je izvedeno akvarel-bojama. Napravljen je ukrasni rub od beskiselinskog kartona u koji je dokument pohranjen. Bula je vraćena u restaurirani pripadajući ukrasni okvir.

s. se.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije
 Ukrasni okvir bule pape Innocentiusa XI.
 Nepoznati autor, druga četvrtina 18. st.
 Drvo, rezbareno, pozlačeno, 145 × 77 × 13 cm

BROJ DOSJEA: 1565/18, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PO UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

Ukrasni okvir je pandan okviru za bulu pape Paulusa V. i dio je inventara dubrovačke katedrale.

Okvir je ukrašen vijugavom vrpcom koja je opletena listovima akanta, nizovima zvonolikih cvjetova i voćem. Dekorativni motivi su rezbareni u lipovini i naglašeno plastični. Na vrhu okvira nalazi se grb Dubrovačke Republike, a iznad njega hostija s kaležom. Pozlata je rađena kombinacijom polimentne i uljne pozlate, što rezultira kontrastom zona visokog sjaja i mat efekta. Stratigrafskim sondiranjem utvrđeno je postojanje dvaju slojeva podloge, polimenta i pozlate. Pretpostavlja se da je vidljivi sloj pozlate rezultat opsežne prijašnje restauratorske intervencije.

Stabilnost drvenog nosioca bila je ugrožena infestacijom insekata. Tutkalno-kredna podloga se ljuskala, bila je odignuta i pulverizirana. Visok stupanj oštećenja pozlate bio je prisutan u zonama s pozlatom na polimentu. Zbog lošeg stanja umjetnine i planirane prezentacije u reprezentativnom prostoru apside, odlučeno je da će se izvesti cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat. Intervencija je osim konstrukcijskog i materijalnog stabiliziranja drvenog nosioca obuhvatila i rekonstrukciju nedostajućih dijelova rezbarije, konsolidaciju odignuća i zapunjavanje nedostajućih zona u sloju podloge te retuš pozlate.

n. l.

Slika 1. Nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

Drvena klupa iz bivše sudnice

Nepoznati autor, 18. st.

Polikromirano drvo, 135,5 × 605 × 50 cm (sanduk za sjedenje 54,5 × 50 cm)

BROJ DOSJEA: 366/48, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S DUBROVAČKIM MUZEJIMA – KNEŽEV DVOR

Drvena polikromirana klupa izložena je u prostoru bivše sudnice Kneževa dvora. Restauratorski radovi izvedeni su *in situ*.

Konstruktivski je umjetnina bila u dobrom stanju: drveni nosilac zatečen je čvrst i konzistentan. Nije bilo vidljive akutne infestacije drvnim insektima. Oštećenja su vidljiva na slikanom sloju s podlogom. Zbog slabljenja veziva u sloju podloge, došlo je do pucanja, raslojavanja,

odizanja i gubitka podloge i slikanog sloja. Na dasci za sjedenje bila je nataložena površinska nečistoća.

Odignuća podloge i slikanog sloja konsolidirana su injektiranjem ljepila. Oštećenja su zapunjena celuloznim kitom, a integracija s originalom izvedena je retušom u akvarelu. Na slikani sloj nanescena je zaštitna lazura.

n. l.

Slika 1. Prije radova, detalj

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Knežev dvor

Alegorija Filozofije

Prema Raffaellu Santiju, urezali Nocchi, Morghen i Volpato, 18. st.

Bakrorez, papir, 42,5 × 37,5 cm

BROJ DOSJEA: 366/44, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Grafika je bila podlijepljena na papir loše kvalitete pa su kiseline penetrirale u grafički list, što je uzrokovalo tamnjenje i krstost lista. Pri lijepljenju su se mjestimično vlakna celuloze rastegla i stvorila nabore na papiru. Cijela površina umjetnine pokrivena je mrljama, površinskim oštećenjima od insekata, a na više mjesta i rupama od insekata.

Provedene prirodoslovne analize pokazale su sljedeće rezultate: pH između 5 i 6, test jodom u kalijevu jodidu dokazao je prisutnost škrobnog ljepila između grafike i papira na kojem su podlijepljene, a test fluoroglucinolom dokazao je prisutnost lignina u kartonskom okviru, dok ga na grafičkim listovima nema (grafike su bile naknadno nalijepljene na papir izrađen od drvenjače); test topivosti boja na vodu i etilni alkohol je negativan.

Grafika je mehanički očišćena mekom gumom te mekom četkom. Prethodno navlažena vodom i 96%-tnim

etilnim alkoholom u omjeru 1:1 potopljena je u hladnu vodu. S poleđine grafičkog lista špahtlom od bambusa uklonjeno je škrobno ljepilo i grafike su ponovno potopljene u kadu, ovaj put s mlakom vodom. S obzirom na jako vidljive mrlje, pristupilo se bijeljenju kalcij-hipokloritom. Nakon bijeljenja, grafika je dugotrajno ispirana u tekućoj vodi. Da bi se potpuno uklonili ostaci klora iz papira, u vodu je ukapano nekoliko kapi octene kiseline. Ponovno je uslijedilo dugotrajno ispiranje u tekućoj vodi da bi naposljetku grafika bila neutralizirana kalcij-hidroksidom. Nakon sušenja napravljene su margine od papira odgovarajuće boje i debljine kao i zakrpe i zapune na mjestima gdje je to bilo potrebno. Retuši su izvedeni pH neutralnom tintom. Grafika je pohranjena u beskiselinski karton, 1200 g/m² te vraćena vlasniku.

sam. se.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

1. Deizis, nepoznati autor, 18. st., tempera na drvu, 45,5 × 63,5 cm
2. Gostoprimstvo Abrahamovo, nepoznati autor, 18. st., tempera na drvu, 45,5 × 63,5 cm

BROJ DOSJEA: 366/46, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I DUBROVAČKIM MUZEJIMA

Ikone su dio zbirke ikona Dubrovačkih muzeja. Neobičnim formatom s lučnim završetkom upućuju na to da su bile dio veće cjeline. Scena *Deizisa* prikazuje trenutak zagovora – molbe Kristu koji je postavljen u sredini, dok mu se Bogorodica nalazi s desne, a Ivan Krstitelj s lijeve strane. Na drugoj ikoni je prikazana starozavjetna scena *Gostoprimstva Abrahamova* u kojoj Abraham ugošćuje tri anđela koji sjede za postavljenim stolom.

Slikani sloj obje ikone bio je prekriven površinskom prljavštinom. Vidljiva je veća pukotina cijelom visinom nosioca. Uz napuknuće vidljivo je odizanje slikanog sloja i osnove. Slikani sloj je očišćen od prljavštine i gustih premaza laka. Pozadina je izvedena srebrom na polimentu te je premazivana lakom tople narančaste boje radi stvaranja dojma pozlate. S tog dijela slike bilo je najteže skinuti naknadno nanесene slojeve gustih lakova i pri tome sačuvati

originalni sloj laka. Čišćenje je rađeno blažim otapalima i djelomice mehanički. Odignuti i oštećeni dijelovi slikanog sloja i osnove su podlijepljeni. Nakon stabiliziranja slikanog sloja, pristupilo se radovima na drvenom nosiocu. S lica slike veće pukotine i nedostaci zapunjeni su drvetom balse. Da bi se moglo raditi na poleđini, bilo je potrebno izvaditi stara ojačanja (traverse). S poleđine su uklonjeni širi pojasevi ispucanog i oštećenog drva te su zamijenjeni novim drvom. Napravljene su nove traverse. Nakon radova na drvu, oštećenja i nedostajući dijelovi osnove i slikanog sloja kredirani su celuloznim kitom. Pod kosim svjetlom površina kita prilagođena je površini originala. Kredirani dijelovi retuširani su temperom, potom su ikone lakirane mastiks lakom u terpentinu. Retuš je obavljen lak bojama. Ikone su završno lakirane zračnim kistom.

n. k.

Slika 1. Gostoprimstvo Abrahamovo, prije radova

Slika 2. Gostoprimstvo Abrahamovo, nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

Rođenje Marijino

Nepoznati autor, prema invenciji Carla Maratte, druga polovica 17. st.

Ulje na platnu, 213 × 108 cm

BROJ DOSJEA: 366/41, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Izvorni nosilac je bio laneno platno grubog tkanja. S vremenom je došlo do slabljenja i truljenja vlakana, što je rezultiralo opuštanjem platna i trbušastim deformacijama nositelja. U prijašnjem restauratorskom zahvatu slika je bila podložena novim platnom lijepljenim voštanom pastom. Spojevi platna su uzrokovali deformacije slikanog sloja koje su vidljive na licu slike. Čavli kojima je slika bila zakucana na drvenu ploču prouzročili su mehanička oštećenja na licu i zbog korozije izazvali truljenje platnog nosioca.

Vosak kojim je dublirano platno iz prijašnje intervencije zalijepljeno za sliku penetrirao je kroz sloj preparacije i slikanog sloja. S vremenom je preparacija postala krta, a slabljenje vezivne moći rezultiralo je odignućima i de-

formacijama. Naknadni retuši u velikoj mjeri prekrivaju izvorni oslik. Prisutan je i debeli sloj potamnjelog laka koji je uvelike otežavao očitavanje umjetnine. Izveden je cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat. Smjesom otapala uklonjeni su požutjeli sloj laka i neprimjereni retuši. Maknuto je platno kojim je slika bila podstavljena, a uklonjeni su i ostaci voštane paste s lica i naličja. Slikani sloj s podlogom konsolidiran je tretiranjem termoplastičnim akrilatima pod vakuumom. Slika je podložena novim platnom. Nedostajuće zone u sloju preparacije zapunjene su celuloznim kitom. Podlaganje je izvedeno temperom, a završni retuš pigmentima u *Canada balzamu*. Završni sloj laka nanesen je prskanjem.

j. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

Ormarić – *secrtaire*, inv. br. DM 200/P

Venecijanska ili venetska radionica, prva polovica 18. st.

Drvo, oplošje izvedeno u tehnici *lacche povere*, profilacije pozlaćene, okovi mjedeni
103 × 133 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 366/49, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ormarić – *secrtaire*, inv. br. DM 200/P, dio je stalnog postava Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Dubrovnik, smještenog u Kneževu dvoru. Rad je venecijanskih ili venetskih radionica prve polovice 18. st., izrađen od drva, obojen i lakiran u tehnici *lacche povere*, s rezbarenim i pozlaćenim ukrasima. Razvedeni poligonalni korpus, ravnih linija i ploha, s istaknutim središnjim dijelom, straga se širi u uska krila, a na vrhu završava nizom ladica. Oplošje ormarića ukrašeno je apliciranim koloriranim gravurama na svijetlomodroj podlozi i lakirano, na način tehnike *lacche povere*. Pozlaćene profilacije na korpusu ormarića ističu rubne elemente i opisuju uklade vratnica. Sačuvani su i mjedeni okovi te željezne brave i ključevi ormarića.

Od karakterističnih oštećenja treba navesti mjestimičnu crvotočnost i pukotine drva, rasušenost i razdvojenost spojeva i konstruktivnih dijelova, mehanička oštećenja

krednog sloja s pozlatom, višestruke potamnjele slojeve laka koji su izmijenili izvorni kolorit oplošja te koroziju metalnih elemenata – okova i brava.

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat na ormariću izveden u 2009. godini obuhvatio je: dezinfekciju; dokumentiranje zatečenog stanja i oštećenja; sondiranje slikanih slojeva i metalizacije te dokumentiranje nalaza; stolarske i rezbarske radove (učvršćivanja konstruktivnih dijelova), restitucije izrazito crvotočnih dijelova (npr. nožice ormarića), izrade nedostajućih profilacija i zatvaranja pukotina; uklanjanje slojeva potamnjelog laka; polaganje krednog sloja i brušenje; retuš pozlate i retuš koloriranih aplikacija i svijetlomodre podloge; lakiranje; zaštitu insekticidnim preparatom; konzerviranje i montažu metalnih dijelova; dokumentiranje svih relevantnih faza radova.

d. mis.

Slika 1. Tijekom radova

Slika 2. Tijekom radova, detalj

Dubrovnik

Ljetnikovac Sorkočević

Katilinina zavjera

Prema Salvatoru Rosi, R. Alegranti i G. A. Cecchi, 1780. g.

Bakrorez, papir, grafički list 44 × 47 cm, otisak grafičke ploče 36,5 × 39 cm

BROJ DOSJEA: 1501/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Napuljski slikar Salvator Rosa (Napulj, 1615.–Rim, 1673.) izradio je 1663. godine sliku *Katilinina zavjera* koja se čuva u palači Martelli u Firenci. Njezin grafički otisak izradili su 1780. godine R. Alegranti i G. A. Cecchi.

Papir ručne izrade bio je u lošem stanju, požutio, krt i valovit. Grafika je prije bila nestručno restaurirana. Podlijepljena je trima slojevima papira bez zakrpa te je došlo do stvaranja žutih mrlja zbog upotrebe ljepila loše kvalitete. Na cijelom listu vidljiva su površinska oštećenja od insekata, nedostaci papira i pregibi. Retuš je nestručno izveden grafitnom olovkom na mjestima gdje je tiskarska boja oštećena grebanjem ili nedostaje.

Površinske nečistoće uklonjene su mekom četkom i gumicom, a tvrdokorne mehanički, skalpelom. Uklanjanje je bilo otežano i nije ostvaren željeni rezultat zbog posljedica prijašnjih restauratorskih zahvata tijekom kojih je grafički list podlijepljen bez prethodnog uklanjanja ne-

čistoća te je time uzrokovano vezivanje nečistoća u papiru. Grafika je oprana u hladnoj vodi i potom neutralizirana. Bijelila se kalcij hipokloritom, najprije lokalno, a potom raspršivačem po cijeloj površini lista. Ostaci klora iz papira uklonjeni su nakon bijeljenja potapanjem u kadu s vodom i nekoliko kapi octene kiseline koja se potom ispirala tekućom hladnom vodom.

Grafika je podlijepljena na rasvjetnom stolu japan-papirom i 5%-tnim metil-celuloznim ljepilom. Poderotine i nedostaci ispunili su se japan-papirom odgovarajuće boje i debljine. Retuši su izvedeni pH neutralnom arhivskom tintom i suhim pastelima.

Nakon provedenih restauratorskih zahvata, umjetnina je pohranjena u beskiselinski karton te uz preporuku o čuvanju vraćena vlasniku.

sam. se.

Slika 1. Tijekom radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Pomorski muzej

1. Četiri jedrenjaka, nepoznati autor, 1757. g., akvarel na papiru, 115,4 × 60,3 cm
2. Grafika iz atlasa ili pomorskog priručnika, nepoznati autor, kraj XVII. st., tisak na papiru, 70,8 × 47 cm

BROJ DOSJEA: 1096/6, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na dvije umjetnine iz Pomorskog muzeja u Dubrovniku.

Umjetnina *Četiri jedrenjaka* u Pomorskom muzeju u inventarnoj knjizi zavedena je kao akvarel, iako je to crtež kiselom tintom, bojen gvašem i akvarelom. Nestručno je podlijepljen na karton loše kvalitete, pri čemu je došlo do stvaranja pregiba, nabora, zračnih jastuka te trajnih deformacija uzrokovanih istezanjem vlakana celuloze u listu. Po sredini umjetnine bila je poderotina koja je zašivena koncem. Vidljive su brojne vodene mrlje, manje poderotine, nedostaci i površinska oštećenja od insekata. Kisela tinta je na više mjesta progorjela papir, a deblji slojevi boje su ispucani.

Papir *Grafike iz atlasa* je oslabio, a na krajevima je bio potpuno istrošen. Grafika je podlijepljena na papir loše

kvalitete, nagužvan s većim nedostacima papira, a nedostaju i dijelovi tiskanog prikaza. Četiri veće poderotine su zalijepljene smeđom ljepljivom trakom. U lijevom donjem dijelu pojavila se plijesan.

Na objema umjetninama provedeni su uobičajeni postupci za restauriranje umjetnina od papira, a to uključuje: suho i mokro uklanjanje nečistoća, dezinfekciju, bijeljenje, neutralizaciju, ojačavanje boje i papira, podljepljivanje, izravnavanje, izradu zakrpa, prešanje te retuš.

Svi su postupci dokumentirani, a umjetnine su pohranjene u opremu od beskiselninskog kartona i uz preporuku o čuvanju vraćene vlasniku.

Sam. se.

Slika 1. Četiri jedrenjaka, prije radova

Slika 2. Četiri jedrenjaka, nakon radova

Đakovo

Katedrala sv. Petra
Podno popločenje
Druga polovica 19. st., 26 m²

BROJ DOSJEA: 2059/1, Osijek, Fakultetska 4
PROGRAM PO UGOVORU S ĐAKOVAČKO-OSJEČKOM NADBISKUPIJOM

Godine 2009. počeli su radovi na uvođenju centralnog grijanja u katedrali, prema projektu arh. Snježane Rosandić. Bilo je potrebno djelomično podići stari pod popločen klinker pločicama različitih boja te staviti nove pločice nakon postavljanja cijevi za grijanje.

Nakon provedenih istražnih radova pristupilo se pažljivoj demontaži pločica kako ne bi došlo do daljnjih oštećenja. Pri demontaži je otvoreno nekoliko sondi da bi

se utvrdila njihova debljina. Nakon nabave novih pločica uslijedila je montaža, pazeći pri tome na raspored boja starih pločica. Pločice su slagane 'na suho', odnosno na prirodnu sipinu ispod koje se nalazi opeka, a fuge su zatvarane *Fugenmörtelom*. Nakon postavljanja novih pločica slijedilo je poliranje radi ujednačavanja sjaja novih i starih pločica.

d. r.

Slika 1. Nakon radova

Đakovo

Zbirka biskupije

Sv. Jeronim

Giovanni Battista Langetti?, druga polovica 17. st.

Ulje na platnu, 103 × 86,5 cm

BROJ DOSJEJA: 3578, Zagreb, Mislavova 20

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je restaurirana za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Zatečena je u relativno dobrom stanju. Nosilac je dobre napetosti i bez perforacija. Na slikanom sloju nema naknadnih retuša i preslika. Završni lak je umjereno oksidirao. Ukrasni okvir je u dobrom stanju. Slika je podlijepljena i skinuta sa starog

podokvira. Poleđina je očišćena od prljavštine, a rubovi slike su izravnani. Lice slike očišćeno je od starog laka. Nakon proširenja rubova platna (*strip lining*), slika je napeta na novi podokvir, lakirana te završno retuširana.

z. d.

Slika 1. Prije radova

Gorjani; Zdenci

VRSTA NALAZA: kopneni arheološki nalazi

RAZDOBLJE: prapovijest

Konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 1950/7, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na dvije fragmentirane prapovijesne posude. Posude su bile većinom prethodno očišćene i djelomično slijepljene. Uslijedilo je odvajanje ulomaka i čišćenje ostataka ljepljiva i zemljanih naslaga. Ulomci su zatim konsolidirani

potapanjem u akrilni konsolidant te ponovno lijepljeni adekvatnim ljeplivom. Integracije su izrađene od alabaster gipsa. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. ć.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Gornji Kraljevec

Kapela sv. Benedikta
17. st. (?)

BROJ DOSJEA: 1544, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Jednobrodna manja kapela s polukružnom apsidom zidana je kamenom. Nije utvrđeno kada je točno sagrađena, a prvi se put spominje 1641. godine. Program zaštite kapele provodi se od 2002. godine. Građevina je zatečena u zapuštenom stanju, napola ruševna i obrasla raslinjem. Konzervatorskim su istraživanjima utvrđene tri građevinske faze: u prvoj, to je bila visoka kratka kapela s polukružnom apsidom. U drugoj fazi je nadograđen niži trijem u širini lađe i zvonik pred ulazom. U trećoj su izjednačene visine trijema s visinom lađe, smanjeni i

zatvoreni otvori na trijemu koji je tada postao dio lađe te je također nadozidan zvonik.

Nasuprot zatečenoj, uskoj i visokoj kompaktnoj građevini, izabrana je rekonstrukcija kapele prema drugoj graditeljskoj fazi, raščlanjenih volumena. Razgrađeni su napola urušeni stropovi, krovovi i nadozidi u opeci. Sanirani su temelji i raspucani zidovi. Napravljeni su projekti i izvedene nove krovne konstrukcije nad lađom, apsidom, trijemom te novi drveni završetak zvonika.

t. k.

Slika 1. Pogled na kapelu 2005. godine
Slika 2. Obnovljena kapela 2009. godine

Gotalovec

Kapela sv. Petra

Oltari sv. Roka i Marije Magdalene

Ivan Komersteiner, posljednja petina 17. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, 350 × 300 cm

BROJ DOSJEA: 494. 492, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I RKT ŽUPOM ZAJEZDA

Vidi članak, Martina Wolff Zubović, *Podrijetlo oltara sv.*

Marije Magdalene i sv. Roka iz kapele Sv. Petra u Gotalovcu

m. w. z.

Govedari

NALAZIŠTE: pličina Sv. Pavao

VRSTA NALAZIŠTA: novovjekovni brodolom

RAZDOBLJE: druga polovica 16. st.

Zaštitno istraživanje

BROJ DOSJEA: 2014, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjel za podvodnu arheologiju HRZ-a u svibnju 2009. nastavio je podvodna arheološka istraživanja brodoloma iz 16. st. kod pličine Sv. Pavao na Mljetu. Lokalitet je pronađen 2006. u potpuno sačuvanom stanju, bez tragova devastacije. Na dnu je nađeno osam brončanih topova, željezno sidro, ostaci drvene brodske konstrukcije, keramičko, stakleno i metalno posuđe te sitni materijal orijentalne i sjevernoitalske provenijencije. Riječ je o trgovačkom brodu koji je prevozio bogati orijentalni teret namijenjen zapadnom tržištu. Teret broda sastojao se od raznovrsnog staklenog i keramičkog materijala, među kojim se ističe luksuzno posuđe iz radionica grada Iznika. U istraživanjima je postavljeno kvadratno mrežište na području najveće koncentracije predmeta. Obuhvatilo se deset kvadranta, što bi odgovaralo području od 40 m. Nacrtna i fotografska dokumentacija svakog predmeta provodila se na dnu, nakon čega se svaki predmet vadio

na površinu i dalje obrađivao na kopnu. Prilikom ove faze istraživanja izvađeno je i dokumentirano 75 predmeta: ulomci staklenih boca i bakrenog posuđa te raznovrsnih predmeta za široku upotrebu. Najveća količina materijala pripada keramičkom posuđu, koje se može podijeliti na sjevernoitalsku, glaziranu i orijentalnu luksuznu *iznik* keramiku, prema kojoj se brodolom mogao datirati u kraj 16. st. Tu dataciju potvrdilo je i deset srebrnih turskih kovanica – *akči*, kovanih u vrijeme sultana Sulejmana II. Veličanstvenog. Pronađen je i osmi brončani top sa željeznim zatvaračem. Unutar kvadranta, nakon što se uklonio sloj pijeska s pokretnim nalazima, pojavila se drvena brodska konstrukcija koja je ostala netaknuta, kako bi se u sljedećim kampanjama mogla potpuno dokumentirati i fizički zaštititi.

v. z.

Slika 1. Podvodna istraživanja lokaliteta

Slika 2. Vađenja topa br. 8 zračnim padobranima

Govedari, Korčula

NALAZIŠTA: uvala Glogovac, otočić Majsan, otočić Sestrice, pličina Lučnjak, Seka od Bisača, uvala Brnjestrova, otočić Veli Školj, rt Tuf, zapadni rt uvale Pržina, rt Lenga, rt Kula, Dubrovnik, rt Stoba

VRSTA NALAZIŠTA: antički i bizantski brodolomi, sidrišta

RAZDOBLJE: antika, bizant

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1971, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na području Dubrovačko-neretvanske županije, u podmorju otoka Mljeta, Korčule i pelješkog kanala 2009. provedeno je podmorsko rekognosciranje u dvije faze. Prva faza radova izvedena je u mjesecu svibnju, da bi se provjerilo stanje već poznatih podvodnih lokaliteta i dojava ronilaca o novim lokalitetima ili mjestimičnim nalazima. Na otoku Mljetu dokumentiran je brodolom s teretom kamenica ili sarkofaga na lokalitetu Veli Školj te su provjerene dojave o nalazima u uvali Brnjestrova, kod rta Lenga i rta Kula. U Pelješkom kanalu, u podmorju otoka Majsana, dokumentirano je sedam velikih sidara. Kod otoka Lučnjaka dokumentirano je nalazište s ostacima amfora različitih tipova u rasponu od 1. st. pr. Kr. do 6. st. poslije Krista. Sjeverno od otočića Sestrice pronađena je galska amfora ravnog dna, a na otoku Korčuli pregledani su lokaliteti kod uvale Glogovac, uvale Pržina te rta Tuf. Druga faza rekognosciranja provedena je u

prosincu 2009., a sastojala se od fotografske i nacrtne dokumentacije u dubrovačkim muzejima te od podvodnog rekognosciranja na otoku Mljetu. Dokumentiran arheološki materijal pohranjen u Pomorskom muzeju i u Preparatorskoj radionici za metal, tekstil, drvo i papir u Dubrovniku potječe s nalazišta dubrovačkog podmorja, a čine ga brončani topovi izvađeni s lokaliteta Brsečine u blizini Dubrovnika te keramički i stakleni materijal s lokaliteta rt Stoba na Mljetu. Podmorsko rekognosciranje izvedeno je na sjeveroistočnom dijelu otoka Mljeta kod Okuklja, južno od rta Stoba. Provjerilo se sadašnje stanje nalazišta s ostacima bizantskog brodoloma. Ustanovljeno je da je riječ o potonulom brodu koji je prevezio trgovački materijal (amfore i stakleno posuđe), okvirno datiran u 9./10. st. te da na dnu postoji intaktan sloj tereta s cjelovitim materijalom.

v. z.

Slika 1. Veli Školj na Mljetu, kamenice ili sarkofazi

Slika 2. Bizantski lokalitet kod rta Stoba na Mljetu

Gradec (Lekenički)

Kapela sv. Petra

Glavni oltar sv. Petra

Nepoznati autor, druga polovica 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, 182 × 122,5 × 19 cm

BROJ DOSJEA: 7404, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I ŽUPOM BLAŽENE DJEVICE MARIJE NA PEŠČENICI

Oltar sv. Petra smješten je u malenoj drvenoj kapeli sagrađenoj izvan naselja u vinogradima. Nekoć se na oltaru nalazila slika sv. Petra koja je premještena u župni dvor, ali joj se prije nekoliko godina izgubio svaki trag.

Oltar je velikim dijelom sačuvan u izvornoj polikromaciji na kojoj je samo mjestimično intervenirano bijelom i sivom bojom. Na posrebrenim plohama okvira u izvornom je sloju izvedeno mramoriziranje lazurama, tehnika u nas dosta rijetka a izuzetno dekorativna.

Inventar je pregledan 2006. radi izrade prijedloga konzervatorsko-restauratorskih radova. Tijekom 2008. izvedena je u kapeli dezinfekcija fosforovodikom, a oltar je fumigiran metil-bromidom zbog opasnosti od toga da metalni listići zbog stvaranja manje količine kiseline potamne. Nakon izvedene fumigacije, unutrašnjost je očišćena i dezinficirana. Postavljene su zaštitne mreže na šupljine u građevini u svrhu zaštite od šišmiša. Oltar

je prenesen u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda gdje su izvedena istraživanja i konzervatorsko-restauratorski radovi. Drvena konstrukcija je rastavljena i učvršćena. U procijepe su ubačeni novi dijelovi lipovine koji su zalijepljeni ljepilom. Izvedene su sonde oslika na mjestima koji su preslikani, a uzet je i uzorak preslika, za koji se pokazalo da ima vezivo proteinskog porijekla, najvjerojatnije tutkalo. Kako je i izvorni oslik proteinski, ali i kredna osnova, nije bilo moguće ukloniti preslik bez oštećenja originala pa se od toga odustalo. Ljuskava polikromacija je podlijepljena i površinski očišćena. Lakune su zakitate i retuširane a površina lakirana. U svibnju 2010. godine oltar je vraćen na drvenu menzu u kapeli Sv. Petra. Radove su pratila arhivska istraživanja, a dokumentirani su opisno i fotografski.

k. š.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Gvozdansko

Kaštel Zrinskih
Druga pol. 15. stoljeća

BROJ DOSJEA: 2042, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kaštel Gvozdansko povijesno je naš najznačajniji srednjovjekovni kaštel, uz kojega se veže najslavniji događaj iz hrvatske ratne povijesti. Njegov arhitektonski sklop bogat je pojedinostima i dobro očuvan. U program financiranja Ministarstva kulture uvršten je 2009. godine. Nakon

krčenja šume oko kaštela i uklanjanja raslinja unutar kaštela, izvedena je, u okviru raspoloživih sredstava, prva faza izrade fotogrametrijske dokumentacije. Radovi se nastavljaju.

d.m.

Slika 1. Kaštel prije uklanjanja visoke vegetacije
Slika 2. Kaštel nakon uklanjanja visoke vegetacije

Hrvatska Kostajnica

Stari grad
13.–18. stoljeće

BROJ DOSJEJA: 4, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad u Hrvatskoj Kostajnici jedini je u Hrvatskoj sačuvani grad podignut na riječnoj adi. Njegov se razvoj može pratiti od razvijenog srednjeg vijeka do 18. stoljeća. Napušten je početkom 20. stoljeća, od kada se nastoji građevinski sanirati, odgovarajuće prezentirati i privesti novoj namjeni. Grad ima nepravilan trokutni tlocrtni oblik, čije obrambene zidove pojačavaju četverokutna, izvorno ulazna kula okrenuta prema rijeci, zatim kasnija peterokutna kula na zapadnom šilju i niska okrugla baterijska kula na isturenom jugoistočnom uglu grada.

Osamostaljenjem Republike Hrvatske i ponovnom integracijom unske ade u Republiku Hrvatsku, koje je uslijedilo tek 2002. godine, intenzivirano je financiranje i izvođenje radova. Grad je i prije Domovinskog rata bio u vrlo lošem građevinskom stanju i bez namjene, a u ratu je pretrpio nova teška oštećenja. Tada su oštećeni krovovi kula, zidovi peterokutne kule, a napose sjeverni obrambeni zid. Idejni projekt iz 1982. godine prilagođen je novim okolnostima, a manjim izložbenim postavom

unutar kula prezentirat će se prošlost Starog grada i Hrvatske Kostajnice.

Nakon ponovnog pokretanja radova 2003. godine na obje su kule izvedena nova krovovišta sa šindrenim arišovim pokrovom, građevinski su sanirani i prezentirani zidovi kula, nakon čega se započelo s radovima na sanaciji i prezentaciji obrambenog zida i baterijske ugaone kule. U 2009. godini izvedeni su završni radovi na sjevernom i istočnom obrambenom zidu (izvedba podloge za hidroizolaciju, hidroizolacija s odvodnjom oborinske vode, postava hodne plohe od pločastog kamena, te fugiranje unutarnjih pročelja). Uz ove radove izvedena je nova gromobranska zaštita, izrađen je projekt ferocementne ljsuske svoda u prizemlju četverokutne kule te projekt metalnih stubišta, ograda i mostova vezanih uz šetnicu na obrambenim zidovima i pristupima kulama. Radovi se nastavljaju.

d.m.

Slika 1. Šetnica sjevernog zida prije izvedbe hodne plohe
Slika 2. Šetnica sjevernog zida prije izvedbe hodne plohe

Hum Košnički

Kapela sv. Marije Magdalene

Početak 17. st., obnove u 17., 18. i 19. st.

BROJ DOSJEA: 1295, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva se nalazi u blizini Velikog Tabora, a spominje se u vizitacijama kao filijala župe Sv. Katarine u Zagorskim Selima. Kapela je jednobrodna s nadsvođenim poligonalnim svetištem i pravokutnom lađom. U građevinskoj fazi datiranoj 1706.–1708. sazidan je zvonik.

Godine 1999. provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja na pročeljima i u unutrašnjosti te je nakon valorizacije nalaza izrađen projekt obnove. Otkriven je višeslojni oslik na pročelju kapele. Najsačuvaniji sloj

(datiran u god. 1706.–1708.) činili su naslikani tordirani stupovi s motivom upletene loze te ornamentalnom bordurom oko prozora i vijenca. Motivika je zanimljiva zbog rijetkosti na području sjeverozapadne Hrvatske. Kapela je konstruktivno i građevinski potpuno sanirana. Relativna očuvanost izvorne žbuke omogućila je konzervaciju, retuš i prezentaciju većih dijelova žbuke te oslika pročeljima.

j. b.

Slika 1. Kapela sv. Marije Magdalene u Humu Košničkom

Hum na Sutli

NALAZIŠTE: Klenovec humski, plemićki Grad Vrbovec

VRSTA NALAZA: keramički i metalni arheološki nalazi

RAZDOBLJE: srednji vijek

Konzerviranje i restauriranje arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 1597/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim, metalnim i staklenim nalazima s lokaliteta Klenovec humski, plemićki Grad Vrbovec. Pregledano je više tisuća ulomaka keramike iz kojih je izdvojeno 25 posuda i pećnjaka koji imaju elemente za restauriranje. Od toga su restaurirana četiri keramička predmeta, a ostali su dovršeni tijekom 2010. godine. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani zubarskim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema

potrebi) upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*. Metalni i stakleni predmeti su čišćeni mehanički. Obrađena su 23 predmeta od željeza i bronce koji uključuju alate, oružje i konjsku opremu. Željezo je stabilizirano sulfitnim postupkom, a bronca *Benzo-tri-azolom* u svrhu zaustavljanja procesa korozije, a predmeti zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Očišćeno je i konzervirano 89 ulomaka stakla. Svi radovi su popraćeni pisanom, crtanom i fotografskom dokumentacijom.

m. g.

Slika 1. Pećnjak, prije radova

Slika 2. Pećnjak, nakon radova

Hvar

Crkva Gospe Anuncijate

Tabernakul

Nepoznati autor, venecijanska radionica, 18. st.

Drvo, rezbareno, pozlačeno, polikromirano, 157 × 83 × 37 cm

BROJ DOSJEJA: 1831/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pozlačeni rokoko tabernakul razvedenog oblika nadvišen je edikulom kao prijestoljem za izlaganje pokaznice s Presvetim Otajstvom. Postavljen je na širokoj profiliranoj bazi, a plohe su ukrašene plitkim reljefima vitica i cvijeća. Iz tijela tabernakula bočno izlaze konzole dekorirane lišćem i volutama, naglašene likovima stojećih anđela lučonoša. Nad tabernakulom se izdiže edikula omeđena rezbarenim viticama u koje su upleteni cvjetovi, plodovi i anđeoske glavice. Vrh edikule, u obliku trodijelne okrugle krune, ukrašen je reljefnim vegetabilnim ukrasima, među kojima se ističe motiv grožđa naglašenog plasticiteta. Unutrašnjost edikule tapecirana je crvenim glatkim šišanim baršunom. Umjetnina ima odlike kvalitetnog drvorezbarstva

i pozlatarstva sa stilskim odlikama rokoko i vjerojatno se može pripisati venecijanskoj radionici.

Nakon opsežnog dokumentiranja stanja umjetnine, koja je zatečena u dijelovima, provedena je stabilizacija preparacije i pozlate te čišćenje površinske prljavštine. Odvojeni su dijelovi spojeni u cjelinu dok su manja oštećenja rekonstruirana i retuširana. S obzirom na to da je umjetnina u funkciji, rekonstruirana je nedostajuća voluta na desnom dijelu baze tabernakula po uzoru na postojeću lijevu bazu. Rekonstrukcija je izvedena dvokomponentnim kitom uz nanošenje sloja kredne preparacije, bolusa i pozlate, što se uklopilo u način prezentiranja odnosno retuširanja inače vrlo oštećene baze tabernakula.

l. p. č.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Tijekom radova

Hvar

Zbirka benediktinskog samostana

Zbirka franjevačkog samostana

Preventivno konzerviranje crkvene zbirke

BROJ DOSJEA: 780, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Bol, Muzejska zbirka dominikanskog samostana, Preventivno konzerviranje muzejske zbirke*
z. d. s.

Ilok

Crkva sv. Ivana Kapistrana

Nadgrobni spomenici Nikole i Lovre Iločkog

Nepoznati autor, kraj 15. st., prva polovica 16. st.

Kamen, 252 × 126 × 16 cm, 243 × 122 × 25 cm

BROJ DOSJEA: 1991/7/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S južne strane crkve nalaze se pokrajnja vrata iznad kojih je mozaik s prikazom Krista koji grli sv. Franju. U prolazu su nadgrobni spomenici Nikole i Lovre Iločkog izvedeni u šikloškom kamenu. Ploče ikonografski pripadaju zasebnom tipu viteškog epitafa s likom pokojnika na lavu. Oba stilizirana lika prikazana su u punoj veličini, u vojnoj opremi. Nikola Iločki prikazan je u viteškom oklopu na samrtnoj postelji, s lavom pod nogama, jabukom u lijevoj ruci i žezlom u desnoj. Ploča je oštećena pa se ne vide dva gornja grba. Lijevo dolje je bosanski grb, a desno grb kneževa iločkih. Vojvoda Lovro prikazan je kao živući vitez. Posrijedi je rad niže kvalitete, lik i detalji nevješto su klesani, bez snažnijeg plasticiteta. Na rubu ploče nalazi se natpis na latinskom jeziku. Na ploči su četiri grba: bosanski grb, grb iločkih kneževa, grb obitelji Pongracz te zdesna dolje zasad nepoznat grb.

Nadgrobne ploče bile su u vrlo lošem stanju. Na samom reljefu očita su znatna mehanička oštećenja kamena i

nedostajući dijelovi. Pri demontaži je otvoreno nekoliko sondi da bi se utvrdila debljina ploča. Skinuti su profilirani okviri u žbuci i uklonjena je prijašnja rekonstrukcija koja se nalazila na pukotinama, odnosno spojevima fragmentirana. Otvoren je zid oko ploča, fragmenti su demontirani, počevši od gornje strane, i prevezeni u radionicu.

U radionici je započeto pranje vodenom parom, mehaničko čišćenje i dočišćavanje. Svi fragmenti spojeni su u cjelinu korištenjem trnova od nehrđajućeg čelika. Spojevi su injektirani tekućom epoksidnim smolom. Dijelovi koji nedostaju rekonstruirani su i izmodelirani na žičanoj konstrukciji, potom izrašpani i cizelirani, a pukotine zapunjene materijalom. Prije poliranja pastom kamen je detaljno očišćen i ispran. Ploče su postavljene na metalnu konstrukciju i pripremljene za transport.

s. l.

Slika 1. Nadgrobni spomenik Lovre Iločkog, nakon radova

Slika 2. Nadgrobni spomenik Nikole Iločkog, nakon radova

Ilok

Crkva sv. Ivana Kapistrana i franjevački samostan
Portal ulaza u refektorij
Nepoznat autor, prva polovica 18. st
Kamen, 300 × 250 × 50 cm

BROJ DOSJEA: 1972/2, Osijek, Fakultetska 4
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ulaz u refektorij franjevačkog samostana uokviren je kamenim dovratnicima. Površina kamena prekrivena je bogatim dubokim reljefom s prikazima sakralnih i profanih motiva koji se međusobno isprepliću. Čitava površina

kamene plastike je neadekvatno preslikana višestrukim slojevima uljane boje. Obavljeno je lasersko čišćenje i mehaničko dočišćavanje površine.

k. d.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Tijekom radova

Ilok

Dvorac Odiscalchi (Muzej grada Iloka)
15 st.; 18–19. st.

BROJ DOSJEA: 1822

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok“, dvorac Odiscalchi je temeljito obnovljen, nakon opsežnih konzervatorsko-restauratorskih i arheoloških istraživanja, provedenih od 2000. do 2007. godine.

Rezultati istraživanja pokazali su da je današnji trokrilni dvorac obitelji Odiscalchi nastajao sukcesivno, temeljeći se na strukturama srednjovjekovnog dvorca knezova Iločkih iz 15. stoljeća. Taj je prvotni dvorac bio građen kao četverokrilni objekt s unutrašnjim dvorištem. Ispred istočnog pročelja pronađeni su temelji pravokutnog objekta s kontraforima (stražarnica), koji je dodatno štiti ulaze u dvorac. Arheološkim istraživanjima pronađeno je prvotno sjeverno krilo dvorca, vanjsko sjeverno i zapadno dvorište sa zidanim pokosom te dijelovi dodatnog zapadnog obrambenog prstena u neposrednoj blizini.

Godine 1697. rimska je obitelj Odiscalchi, na ostacima srednjovjekovnog dvorca, u nekoliko građevinskih zahvata podiže novi objekt. Dvorac U-tlocrta imao je vrt na sjevernoj strani i otvorenu vizuru prema Dunavu. Prvim građevinskim zahvatom iz prve polovice 18. stoljeća, nad srednjovjekovnim podrumom te unutar sačuvanih vanjskih pročelja, obnovljeno je južno krilo dvorca. Na ostacima srednjovjekovnog, podignuto je novo barokno dvorišno pročelje s osam prozorskih osi te ulaznim vratima u sredini. Bilo je žbukano blago rustičnom nebojanom žbukom s horizontalnim razdjelnim vijencima izvedenim glatkom žbukom te obojanim sivim kvadrima na bijeloj podlozi. Drugi veliki građevinski zahvat proveden je krajem 18. st. (1784.–1793.). Uz sačuvano srednjovjekovno zapadno pročelje, izgrađeno je novo zapadno krilo dvorca te arkadura – tzv. „rimsko pročelje“ duž čitavog dvorišnog pročelja južnog krila dvorca, a obnovljeno je i njegovo centralno stubište. Raspored arkadnih otvora „rimskog pročelja“ već u ovoj fazi ukazuje na postojanje jasne koncepcije budućih građevinskih zahvata na dvorcu. Trećom velikom građevinskom obnovom dvorac dobiva današnje gabarite. Livio III Odiscalchi 1839. godine, prema projektu Karla Rösnera, gradi istočno krilo dvorca. Time je u konačnici realizirana projektna koncepcija započeta prethodnim zahvatom. Postignuta je simetrija samog objekta, ali i arkadure dvorišnog pročelja južnog krila dvorca. Današnje oblikovanje dvorca pripada zahvatu Baltazara III s kraja 19. i početka 20. stoljeća. On je dovršio radove koje je započeo Livio Odiscalchi.

Radovi na obnovi obuhvatili su cjelovitu konstruktivnu i građevinsku sanaciju, restauriranje i prezentaciju povijesnih slojeva arhitektonskih detalja i žbuka. Projektom prezentacije obuhvaćeno je niz cjelina iz svih povijesnih slojeva objekta. U eksterijeru su prezentirane građevinske strukture sjevernog krila palasa, stražarnica pred istočnim pročeljem te ostatak srednjovjekovnog obrambenog zida kod jugoistočnog ugla dvorca. To je početak formiranja, ciljevima ovog Projekta zamišljenog, arheološkog parka – muzeja na otvorenom.

Posebno treba istaknuti prezentaciju povijesne slojevitosti u interijerima dvorca Odiscalchi. Stručnjaci HRZ-a su proveli temeljita konzervatorsko-restauratorska istraživanja, koja su kontinuirano tekla i tijekom izvođenja građevinskih radova na obnovi dvorca. Otkriveni su brojni detalji njegove povijesne slojevitosti. Istovremeno su izvođeni i restauratorski radovi na konsolidaciji sačuvanih izvornih slojeva povijesnih žbuka i zidnog oslika. U prvoj fazi konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, u dvorani u jugoistočnom uglu II. kata, pronađeni su *in situ* ostaci četiri monumentalna kamena križna prozora. Provedeni su opsežni radovi na čišćenju i sanaciji njihovih izvornih te izradi novih nedostajućih elemenata, kako bi se mogli prezentirati i vratiti u funkciju. Izrađena su adekvatna prozorska krila te su prezentirane njihove izvorne niše sa ostacima srednjovjekovne žbuke i podnice. Restauratorski radovi su provedeni i na konsolidaciji gotičke žbuke u niši velikog srednjovjekovnog prozora, pronađenog u sjevernom dijelu istočnog krila I kata te na svim ostalim pozicijama u interijeru dvorca. Značajan je zahvat proveden na konsolidaciji i vrlo zahtjevnoj obnovi zidnog oslika „Mramorne dvorane“ na I. katu. Posebno treba istaknuti obnovu dvorišnog pročelja južnog krila dvorca, koja je uključivala obnovu sloja rustične žbuke, slikanih kvadara vijenaca, ali i izradu faksimila drvenih vrata i prozora. Ovi su opsežni, sustavno provedeni radovi omogućili vjernu prezentaciju izvornog izgleda povijesnih slojeva dvorca. Uz brojne manje restauratorske zahvate u interijeru, nužno je istaknuti posebno minuciozan rad na obnovi monumentalnog „rimskog pročelja“. Izrađeni su i faksimili kapa velikih dimnjaka pečenih u terakoti te ostalih elemenata arhitektonske plastike pročelja. Nakon završetka radova u prostore dvorca smješten je novi postav Muzeja grada Iloka.

d. š.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Prije obnove
Slika 2. Nakon obnove

Ilok

Muzej grada Iloka

Karta posjeda kneza Odescalchija

Alois Kitzberger, 1893. g.

Karta papir, 113 × 247 cm

BROJ DOSJEA: 7226 (1.), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Karta velikog formata, podlijepljena je na platno koje je ljepilom i čavlicima bilo pričvršćeno na podokvir. Pristupilo se uklanjanju čavlića te odvajanju platna od podokvira. Nakon navedenog zahvata, platno je odvojeno s poledine karte. Izmjerena je pH-vrijednost papirnog nosioca. Samo odvajanje platna od papirnog nosioca karte izvodilo se mehanički uz primjenu vlažnih obloga na mjestima na kojima je to bilo potrebno. Karta je sastavljena od tri jednaka dijela koji su s poledine papirnatim trakama spojeni u cjelinu. Radi lakšeg rada i manipulacije kartom, rastavljena je na sastavne dijelove. Karta je imala višestruka oštećenja: mrlje nastale djelovanjem vlage, mrlje od *foxinga*, tvrdokornu površinsku nečistoću, poderotine i mrlje

nepoznatog porijekla te neadekvatne zakrpe od industrijski proizvedenog papira. Pristupilo se uklanjanju zatečenih zakrpa, suhom i mokrom čišćenju te neutralizaciji. Mokro čišćenje papirnog nosioca bilo je ponovljeno tri puta na svakom od tri dijela karte kako bi se postigli optimalni rezultati. Sva tri dijela karte spojena su u cjelinu tako da su na spojevima podlijepljeni trakama japanskog papira. Zbog velikih dimenzija karta je dodatno podlijepljena japanskim papirom. Izvedena je konsolidacija poderotina i retuš oštećenja. Nakon dovršetka radova karta je položena unutar opreme za pohranu od beskiselinskog kartona.

s. m.

Slika 1. Prije radova, detalj

Slika 2. Nakon radova

Ivanić Miljanski

Kapela sv. Ivana

Zidne slike u svetištu, trijumfalnom luku i lađi

Radionica žirovneškoga majstora i majstora Srednje vasi pri Šenčurju, oko 1450. g.

Fresco

BROJ DOSJEJA: 1358/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U proljeće 2009. godine dovršeno je izvješće o konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama izvedenima od 2001. do 2008. godine. Provedena je analiza mjernih podataka temperature i relativne vlage zraka dobivenih monitoringom. Konzervatorsko-restauratorski radovi u 2009. godini bili su usredotočeni na završno žbukanje velikih lakuna u unutrašnjosti crkve. Prije završnog žbukanja, korigiran je položaj prozora na južnom zidu lađe, spuštanjem na izvornu kotu.

Završna je žbuka napravljena od smjese istarskoga gašenog vapna, kvarcnoga pijeska (Pješčara Jerovec), prosijanoga drobljenca (Pregrada) te crvenih i bijelih

mramornih zrnaca (*CTS Vicenza*). Žbuku, napravljenu u omjeru 1:3 (jedan dio veziva i tri dijela punila) čini: 2,5 dijelova kvarcnoga pijeska; 1,5 dio prosijanoga drobljenca; 1,5 dio bijelih mramornih zrnaca (*Bianco Carrara, MK 00*); 0,5 dijela crvenih mramornih zrnaca (*Rosso Verona, MK 00*) i dva dijela gašenoga vapna. Žbuka je miješana dodavanjem destilirane vode.

Potkraj godine uklonjene su kamene ploče oko crkve koje su znatnim dijelom uzrokovale propadanje žbuke u podnožju pročelja. Umjesto kamenih ploča, oko kapele je nasipan separirani šljunak.

i. s.

Slika 1. Nakon radova

Jasenovik

Crkva sv. Kvirina

Dva oltara i skulptura nepoznatog sveca

Nepoznati autor, 17. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 143 × 145 × 45 cm

BROJ DOSJEA: 1977/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U apsidama romaničke crkvice sv. Kvirina iznad Jasenovika smještene su kamene menze s drvenim retablima iz 17. st. Iako su oltari pandani, nisu istovjetni u obradi. Posebno su različite rezbarene i pozlačene letvice koje se na profiliranom gređu iatici kombiniraju s azurit plavim oslicima.

Zapuštenost objekta i loši mikroklimatski uvjeti pridonijeli su propadanju drvenih oltara. Osim poremećene statike arhitekture oltara, uočena je aktivna crvotočina i znatni gubici drvenog nosioca. Slojevi preparacije i polikromije bili su izrazito rasušeni s mjestimičnim gubicima do drva. Tri skulpture nepoznatih svetaca zatečene su dislocirane, a njihovi atributi izgubljeni. Recentne preslike zatječemo kao parcijalnu intervenciju na tri skulpture svetaca i na plavoj pozadini središnjih niša. Na ravnim površinama uz središnju nišu oltara uočava se karakteristični kvadratni ornament izveden zlatnim i srebrnim listićem na crvenoj uljnoj podlozi. Isti ornament zatječemo na skulpturi sveca u crvenoj halji, a na skulpturama četiriju anđela lučonoša lazurno nanesen izvorni oslik (pozлата na tunikama, a na halji srebro sa stiliziranim cvjetnim ornamentom u zelenoj i karmin lak lazuri).

Izrazito loše zatečeno stanje oltara i specifičnost uvjeta (visoka kondenzirana vlaga, naročito u vlažnim razdoblji-

ma koji su u Istri karakteristični za veći dio godine) uvjetovali su izvođenje radova primarne zaštite *in situ*. Nakon plinske dezinfekcije i fumigacije, umjetnine su temeljito podlijepljene i površinski očišćene. Konsolidiran je drveni nosilac injektiranjem s lica i premazivanjem s poledine. Oslabljeni i razdvojeni tutkalni spojevi kao i odlomljeni dijelovi umjetnina očišćeni su i nanovo spojeni. Stolarski je sanirana arhitektura oltara. Gubici drvenog nosioca rekonstruirani su rezbarenjem, dok su rekonstrukcije oslika izvedene u lokalnom tonu, usklađujući vizualnu čitljivost cjeline. Sa skulptura svetaca uklonjen je preslik s pozlaćenih površina i dvije su skulpture vraćene na izvorna mjesta u niše oltara. Restaurirane oltarne cjeline i samostojeća skulptura sveca (pretpostavka je da je riječ o sv. Kvirinu te da je svojevremeno imao središnju, samostojeću poziciju u crkvi), privremeno su pohranjeni u crkvu Gospe od Traverse u Vodnjanu. Crkvi sv. Kvirina u Jasenoviku predstoje konzervatorski radovi odvlaživanja drenažnim kanalima i konzervatorsko-restauratorski radovi na gotičkim freskama. Tek nakon završetka navedenih radova odredit će se način i mjesto prezentacije oltara i samostojeće skulpture unutar crkve.

l. s. m.

Slika 1. Oltari, prije radova

Slika 2. Lijevi oltar, nakon radova

Slika 3. Desni oltar, nakon radova

Jelsa, Hvar

NALAZIŠTA: uvala Tufera (otok Šćedro), Crvene stijene (otok Hvar), otok Gojca (Pakleni otoci)

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolomi

RAZDOBLJE: antika

Podmorsko rekognosciranje/zaštitno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1932, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu redovitog programa Ministarstva kulture za 2009. godinu *Split, ugrožena arheološka baština*, Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda pregledao je nekoliko podmorskih arheoloških lokaliteta u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prilikom pregleda lokaliteta uključila se i Pomorska policija i Lučka kapetanija iz Splita. Stručni uviđaj i suradnju s Policijom i Kapetanijom koordinirao je kolega Saša Denegri iz Konzervatorskog odjela iz Splita. Ukupno su pregledana četiri lokaliteta, dva nova, prijavljena 2008. godine, te dva otprije poznata. Pregledani su lokaliteti kod otoka Šćedra, otoka Brača, otoka Hvara i na Paklenim otocima. Ronilac s Hvara prijavio je Odjelu za podvodnu arheologiju 2008. godine pronalazak ostataka brodoloma s teretom, amforama. Prilikom pregleda 2009. godine lokalitet je pronađen, no nažalost mogli smo samo konstatirati da je lokalitet već prije kompletno devastiran. Lokalitet se nalazi u uvali Tufera na dubini od 35 m, a u pijesku smo zatekli koncentraciju ulomaka amfora, te jedno grlo s ručkama i dijelom trbuha tipa *Lamboglia 2*. Pregledom lokaliteta i okolnog područja nismo pronašli cijele amfore ni druge antičke nalaze. Od istog ronioca saznali smo za postojanje dviju olovnih prečki antičkih sidara. Navodno se nalaze dvije uvale istočno od uvale Tufera, na dubini od 20 m i leže

na pjeskovitom dnu. Pregledali smo označeno područje, no na prečke sidara nismo naišli.

Pregledana je pozicija poznata kao Crvene stijene kod uvale Piščena na otoku Hvaru, no nažalost zbog velike dubine lokalitet nije pronađen (dubina 40–60 m). Lokalitet je poznat četrdesetak godina, s time da je površinski sloj, odnosno amfore koje su bile vidljive na pijesku, pokraden 80-ih godina prošlog stoljeća. Riječ je o ostacima brodoloma i teretu, amforama tipa *Lamboglia 2* i *Dressel 6/A*. Arheološki materijal rasprostire se na površini oko 20 × 40 m, i to na dubini od 40 do 60 m. Prvi uviđaj u 2000. godini prekinut je zbog loših vremenskih prilika, a cilj pregleda lokaliteta iz 2009. godine bio je utvrditi postojeće stanje i procijeniti nastavak istraživanja lokaliteta. Lokalitet je u većoj mjeri devastiran, ali na većoj dubini ima cjelovitijih amfora. Prilikom pregleda terena pronađene su dvije manje čitave posudice s tragovima glazure izvan konteksta pa ih ugrubo možemo datirati u novi vijek. Na Paklenim otocima pregledan je lokalitet kod otočića Gojce. Lokalitet je od prije poznat i istraživao. Riječ je o lokalitetu s ostacima tereta amfora tipa *Dressel 6/A*. Na lokalitetu nisu uočene nikakve nove devastacije. i. miho.

Slika 1. Otok Šćedro, ostaci devastiranog brodoloma s teretom amfora

Jurandvor

Crkva Sv. Križa

Oltar Sv. Križa

Nepoznati autor, druga polovica 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 435 × 241 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 1771/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar Sv. Križa nalazi se u svetištu istoimene crkve, lokalno zvane Sv. Jerusolim. Oltar je tektonskog tipa sa stupovima, razvedenom atikom, lučnim otvorom za sliku, skulpturama svetaca te velikim sarkofagom oslonjenim na menzu.

Godine 2005. oltar je demontiran te je tvrtka *Agrosan* provela dezinfekciju. Od 2006. do 2008. godine izvođeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na arhitekturi oltara, a 2008. na skulpturama. Rezultati istražnih radova, sondiranje slikanog sloja i analiza mikro uzoraka dokazali su dva sloja preslika. U posljednjoj su intervenciji uljanom bojom preslikane oplata i predela. Pozlačeni dijelovi premazani su broncom u prahu koja se osipa. Oltar je tada i lakiran. U prvoj intervenciji uljanom bojom preslikana je atika, predela i djelomično retabl, a pozlačeni dijelovi mjedjenim listićima. Oltar je izvorno bio oslikan plavom i crvenom mramorizacijom na bijeloj podlozi sa zlatnim i srebrnim listićima s lazurama.

Preslici s arhitekture oltara nisu se uklanjali zbog preosjetljivosti lazura. Kako oplata stipesa i stupovi nisu izvorno dio oltara, uklanjanjem preslika ne bi se više estetski niti povijesno mogli uklopiti u cjelinu. Skulpture svetaca bile su preslikane uljanom bojom imitirajući smeđe franjevačke habite. Nakon restauriranja prezentirane su u izvornom sloju pozlate. Oltar je stolarski saniran, slikani sloj podlijepljen, drveni nosilac konsolidiran otopinom sintetičke smole te su izvedene rekonstrukcije nedostajućih dijelova. Uslijedila je rekonstrukcija tutkalno-kredne preparacije i izolacija međulakom. Arhitektura oltara je retuširana akrilnim bojama, skulpture gvaš temperom te je izvedena rekonstrukcija pozlate. Cijeli oltar je lakiran damarnim lakom. Godine 2009. oltar je vraćen i montiran u crkvu.

n. kr.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Kapela

NALAZIŠTE: Streza

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan

RAZDOBLJE: 14.–16. st.

Sustavna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 1832, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Svih svetih 1374. godine osnovao je magistar Ivan Bisen, kaštelan Bijele Stijene. Nakon nešto manje od dva stoljeća prosperiteta, redovnici su zbog osmanlijskih prodora napustili samostan između 1538. i 1547. godine te se preselili u sigurniju Lepoglavu.

Dosadašnjim arheološkim istraživanjima (sustavna istraživanja koja su počela 2006. godine vodi Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu) potvrđen je točan položaj samostanskog sklopa, određeni su njegovi vanjski gabariti (50 × 70 m) te je istražen veći dio samostanske crkve Svih svetih, smještene u JZ dijelu sklopa. Crkva Svih svetih sagrađena je u skladu s uzusom gradnje sakralnih objekata pavlinskog reda. Longitudinalnost jednobrodne crkve (3290 × 925 cm) istaknuta je podjednakim dimenzijama pravokutne lađe i poligonalno zaključenog svetišta. Na svim slobodnim pročeljima crkva je bila ojačana masivnim, pravokutnim kontraforima.

Arheološkim istraživanjima 2009. godine obuhvaćen je dio samostanskog sklopa (oko 200 m²) koji se nalazi neposredno uz sjeverno pročelje lađe samostanske crkve. Ujedno su nastavljeni radovi u unutrašnjosti crkve. U cijelosti je istražen drugi travej u kojem je nađeno 19 kosturnih ukopa. Istraženi grobovi mogu se datirati u vrijeme od 1375. do 1540. godine.

Na dosad istraženom prostoru samostanskog sklopa pronađen je najveći dio pokretnih arheoloških nalaza. Najzastupljeniji su ulomci kasnosrednjovjekovne stolne keramike te jednostavnih čašastih pećnjaka. Istraženi temelji crkve i samostanskih prostorija u cijelosti su fotodokumentirani (J. Kliska, HRZ) te snimljeni metodom 3D laserskog skeniranja.

t. pl.

Slika 1. Pogled iz zraka na istraženi dio samostanskog sklopa i crkvu Svih svetih u Strezi nakon arheoloških istraživanja 2009. g.

Karlovac

NALAZIŠTE: antički brodolom u rijeci Kupi

VRSTA NALAZIŠTA: podvodni arheološki lokalitet, brodolom

RAZDOBLJE: antika

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1835/1, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. godine u nekoliko je navrata nastavljeno rekognosciranje rijeka u okolici grada Karlovca. Riječ je o projektu rekognosciranja unutarnjih voda rijeke Kupe i njezinih pritoka. Najvažniji pronađen nalaz je teret rimskog riječnog broda. Lokalitet je poznat vrlo dugo po nalazu dijelova brončanih skulptura iz rijeke Kupe kod Kobilica Pokupskog.

Dio materijala dospio je 1963. godine u Gradski muzej Karlovac, a sačuvano je 89 brončanih komada. Materijal stilski možemo grupirati u više cjelina. Prvu cjelinu čine dijelovi tijela muške skulpture u prirodnoj veličini, od čega su najbolje sačuvani detalji lica i kose, lakta, stopala i sandale. Može se pretpostaviti da skulptura predstavlja Apolona. Drugu cjelinu čine dijelovi draperije odjeće i ukrasne brončane vrpce. Treća cjelina su dijelovi skulpture konja, i to: trup, griva i rep. Četvrtu cjelinu čini nalaz nožnog palca koji veličinom ukazuje na skulpturu velikih dimenzija. Na jednom brončanom komadu skulpture

urezan je latinski natpis koji spominje dva imena: Lucija Kornelija i Tita Septimija. Navodno prvi brončani predmeti koje su izvadili pjeskari pri kopanju pijeska datiraju iz 1913. godine. Smatramo da je brod s teretom lomljene bronce bio namijenjen nekoj većoj talionici u Sisku ili dalje. Prilikom našeg pregleda otkrili smo brodolom s teretom rimske opeke. Radi se o opeci dimenzija

31,5 × 44 × 5 cm od dobro pečene gline. Opeka tih dimenzija često se koristila za prekrivanje odvodnih kanala. Složena je u stupce i redove u kojima se nalazila pri ukrcavanju na brod. U stupcu koji se najbolje sačuvao nalazi se sedam cigli iznad riječnog dna. Cigle su vidljive u površinskom sloju na površini 5 × 2 m, ostatak tereta broda prekriven je travom i riječnim nanosom. Nastavak istraživanja i dokumentiranja planira se u ljetnim mjesecima kad su hidrološki uvjeti povoljniji za rad.

k. z.

Slika 1. Kobilic Pokupski, dio tereta rimske opeke na riječnom dnu

Kaštel Lukšić

Župna crkva sv. Ivana Krstitelja
Atika sakristijskog ormara
Nepoznati autor, 17./18. st.
Rezbareno orahovo drvo, 66 × 191 cm

BROJ DOSJEA: 2008/1, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sakristijski ormar iz stare župne crkve u Kaštel Lukšiću vrijedan je komad crkvenog namještaja s prijelaza iz 17. u 18. st. Na vrhu ormara nalazi se bogato izrezbarena atika forme trokutnog zabata. U središnjem dijelu izrezbaren je maskeron podno kojega je vegetabilnim oblicima naznačeno drugo lice. Da atika nije izvorni dio ormara, već je naknadno dodana, pretpostavka je povijesno-umjetničke valorizacije ormara koja je u tijeku. Orahovo drvo iz kojeg je rezbarena zatečeno je u relativno stabilnom stanju uz vidljive tragove aktivne crvotočine u donjem i gornjem desnom dijelu. Obavljena je dezinfekcija atike gama-zračenjem u Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu.

Nedostajali su osobito ukrasi na lijevoj strani atike, dok su oni s desne strane zatečeni djelomično odlomljeni. Nedostajući dijelovi ukrasa i reljefa rekonstruirani su u orahovu drvetu drvorezbarskim dlijetima. Lijepljenjem i patiniranjem novoizrezbareni dijelovi uklopljeni su u cjelinu. Dio cvjetnog reljefa koji je nedostajao izrezbaren je iz tri komada orahova drveta prema sačuvanom reljefu s desnog dijela atike koji su potom spojeni u cjelinu drvenim klinovima. Manje pukotine zatvorene su kitom. Prirodna boja orahova drveta patinirana je i usklađena s originalom.

b. mi.

Slika 1. Nakon radova

Kloštar Ivanić

Crkva sv. Ivana Krstitelja
1508. g., pročelje iz 18. st.

BROJ DOSJEA: 494, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću je kasnogo-tička franjevačka crkva. Pripada tipu dvoranskih crkava s produženim svetištem. Lađa je barokizirana početkom 17. stoljeća, a svetište je zadržalo prvotni gotički izgled. Crkvi je prema jugu prigraden franjevački samostan iz čijeg se istočnog krila uzdiže zvonik. Kompleks je prvi put teško stradao od Turaka u drugoj polovici 16. stoljeća, a drugi put u Drugom svjetskom ratu, od kada je prepušten propadanju. Useljenjem karmelićanki 1978. godine počeo se obnavljati samostan. Tadašnji Restauratorski zavod Hrvatske proveo je konzervatorska istraživanja i izradio projekt rekonstrukcije baroknog izgleda vanjskih pročelja samostana. Od 1988. do 1991. godine obnovljen je zvonik.

Obnova crkve započeta je 1992. godine, i to nabavom kamena i klesanjem kamenih elemenata radi zamjene dvaju gotičkih prozora svetišta. Izrađeni su nacrti postojećeg stanja crkve i projekt obnove svetišta. Od 1997. godine obnova crkve traje kontinuirano do danas. Do 2004. godine obnovljeno je svetište. Izvedena je sanacija i rekonstrukcija obodnih zidova i upornjaka, izveden je krovni vijenac u funkciji horizontalnog serklaža, rekonstruiran je izvorni zabat između svetišta i lađe, isklesane su, ugrađene i ostakljene nove kamene gotičke bifore, postavljeno je drveno krovište s podnom konstrukcijom i pokrov biber crijepom, izvedena je drenaža sa sanacijom temelja, postavljene su snjegobrani, limarija za odvodnju oborinske vode i gromobranska instalacija. Lađa crkve se

obnavlja od 2005. godine. Provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja glavnog pročelja, izrađen je projekt sanacije i studija rekonstrukcije zidova lađe te projekt rekonstrukcije krovišta lađe. Izvedena je rekonstrukcija i statička sanacija zabata glavnog pročelja koji je obostrano ožbukano i obojeno. Konsolidirana je kruna južnog i sjevernog zida lađe te je izveden krovni vijenac u funkciji horizontalnog serklaža. Kamene poklopnice i okapnice sjeverozapadnog upornjaka lađe zamijenjene su novima. Izvedena je drenaža i sanacija temelja sjevernog zida lađe kao i prezidavanje donje zone zida s ugradnjom novih kamenih elemenata vijenca sokla. Izvedeno je drveno krovište lađe i pokrov biber crijepom. Postavljena je limarija za odvodnju oborinske vode, snjegobrani i gromobranska instalacija. Na krovu svetišta i glavnom zabatu crkve postavljeni su metalni križevi. Nabavljen je kamen i isklesani elementi gotičkih bifora za zamjenu na južnom pročelju lađe.

U 2009. godini izvedena je građevinska sanacija četiriju upornjaka sjevernog pročelja lađe s ugradnjom novih kamenih poklopnica i okapnica. Loši dijelovi opečnog zida su prezidani, injektirani, sidreni u sjeverni zid i fugirani. Izvedena je i podna konstrukcija u krovištu lađe. Na prozorske otvore lađe postavljeni su privremeni okviri s metalnim zaštitnim mrežama.

a. o. v.

Slika. 1. Pogled na crkvu

Konavle

NALAZIŠTE: Oklopni krstaš *Giuseppe Garibaldi*
 VRSTA NALAZIŠTA: podvodni arheološki lokalitet, brodolom
 RAZDOBLJE: 20. st.

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2013, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Potkraj 2009. godine obavljeno je kraće istraživanje i dokumentiranje potonulog broda *Giuseppe Garibaldi*. Brod *Giuseppe Garibaldi* je talijanski oklopni krstaš potonuo ispred Cavtata 1915. godine. Brod je torpedirala austro-ugarska podmornica U4 18. srpnja 1915. godine. *Giuseppe Garibaldi* se nalazio ispred Cavtata i svojim topovima bombardirao željezničku prugu u dubrovačkom zaleđu kada ga je napala podmornica. Zbog oštećenja nastalih eksplozijom torpeda, brod je potonuo za tri minute, poginula su 53 člana posade, a spašeno ih je 525. Zbog velike dubine od 122 metra na kojoj se olupina nalazi, za istraživanje je korištena mini podmornica. Istraživačka podmornica dimenzija 2 × 4,5 m i težine 2,5 t može pre-

vesti tri osobe do dubine od 200 m. Najblići dio broda, kobilica, nalazi se na dubini od 110 m, a komandni most i topovske kule utisnute su nekoliko metara u morsko dno. Prednji dio trupa dobro je sačuvan sa svojim zakošenim pramcem, trup je uništen eksplozijom torpeda u dijelu izlaska osovine brodskog vika. Uništeni krmni dio zasad nije otkriven u neposrednoj blizini olupine. Drugo veće oštećenje nalazi se na sredini trupa neposredno iznad kobilice. U nastavku istraživanja planira se snimanje *side-scan* sonarom i daljinski upravljanom kamerom da bi se dobio bolji uvid u stanje olupine.

k. z.

Slika 1. Spoj pramca i kobilice broda *Giuseppe Garibaldi*
 Slika 2. Podmornica Eurosub korištena u istraživanju olupine

Koprivnica

Muzej grada Koprivnice

Zastava cehova pekara, češljara, sapunara, užara, brijača, tokara i medičara

Autor nepoznat, 1870. g.

Svileni damast, zlatno-srebrna srma, svileni konac, šivanje; ulje na platnu; zlatni pigment; srebro, mesing; drvo, polikromirano; 198,5 × 374,5 cm

BROJ DOSJEA: 31.2.1, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM KOPRIVNICOM

Cehovska zastava iz Muzeja grada Koprivnice nastala je 1870. godine. Vrijedan je povijesni dokument za proučavanje djelovanja cehovskih udruga i ukazuje nam na raznovrsnost, visoku stručnost te izrazitu aktivnost obrtnika u Koprivnici potkraj 19. st. Na inicijativu Obrtne udruge grada Koprivnice i Muzeja grada Koprivnice, godine 2006. inicirani su zaštitni radovi na jednoj od najugroženijih i najoštećenijih zastava cehova češljara, užara, tokara, brijača, medičara, pekara i sapunara pod inv. brojem 4605.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na cehovskoj zastavi provedeni su u Restauratorskom centru u Ludbregu od 2006. do 2009. godine. Riječ je o složenom predmetu sastavljenom od više dijelova koji se razlikuju po materijalu i po tehnici izrade. Tkanina je velikih dimenzija, a nastala oštećenja bila su vrlo raznolika po vrsti i stupnju. Zbog toga je pristup restauraciji bio multidisciplinarnan. Prije početka radova izrađena je detaljna pisana, grafička i fotografska dokumentacija. Cjelina zastave je bila djel-

mično dekomponirana kako bi se pojedini dijelovi mogli zasebno tretirati na specifičan način. Tako je zasebno tretirana svilena damastna tkanina s ukrasnim trakama koja je očišćena mokrim postupkom, a potom su oštećenja na tkanini sanirana parcijalnim podlaganjem i učvršćivanjem kombiniranom tehnikom lijepljenja i šivanja. Nakon toga je saniran i obnovljen natpis zlatnim pigmentom na damastnoj tkanini. Na slici je primijenjen specifičan postupak podljepljivanja, ravnjanja, čišćenja, krediranja i retuša, budući da je oslikana s obje strane. Zasebno su tretirani i ostali dijelovi: drveno koplje, srebrni vršak i mesingane zakovice. Nakon završenih radova zastava je ponovno sastavljena u cjelinu te je pohranjena u kartonskom spremniku i zaštićena beskiselinskim papirom. Na taj način će se deponirati sve do izrade adekvatne vitrine za izlaganje u stalnom postavu Muzeja grada Koprivnice.

v. b. v.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Koprivnica

Stari magistrat

17.(?) -18. st., obnova oko 1903. g.

BROJ DOSJEA: 217, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

Stari magistrat, odnosno bivša Gradska vijećnica u Koprivnici, danas je sjedište Muzeja grada Koprivnice. Kao temelj buduće obnove, na zgradi su rađena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, koja su obuhvatila sondiranje zidnih površina u unutrašnjosti i vanjštini, analizu postojećeg stanja i povijesna istraživanja. Saznanja su također dopunjena nalazima dobivenim u istraživanju D. Stepinca 1989. godine. Izrađena je grafička dokumentacija s prikazom građevinskih faza.

Prva faza gradnje datirana je u 17. stoljeće, odnosno u vrijeme formiranja glavnog trga, usprkos izostanku povijesnih podataka o prvotnoj gradnji. U 18. stoljeću došlo je do višekratnih preinaka na građevini (gradnja svodova

i pregradnja prostorija, možda nakon požara 1736. godine, a svakako nakon potresa 1778. godine). Sredinom 19. stoljeća zgrada je prenamijenjena u Kotarski sud, zbog čega se početkom 20. stoljeća povećava zapadno krilo, nadograđuje istočno te podiže zgrada zatvora.

Pri izradi prijedloga rekonstrukcije zgrade, uzeta je u obzir znatna potreba za prostorom te je predloženo zadržavanje svih nadogradnji, uz djelomičnu rekonstrukciju izvornog prostornog rasporeda s prostorijama nizanim u enfiladi. Kao prioritet je istaknuta potreba za sanacijom od vlage te rekonstrukcija pročelja s kamenim elementima.

p. p.

Slika. 1. Glavno pročelje zgrade

Slika. 2. Perspektiva

Koprivnički Ivanec

Crkva sv. Ivana Krstitelja

Zidne slike

Anton Jožef Lerchinger , 1777.–1778. g.

BROJ DOSJEA: 423/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2007. godine započeti su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnim slikama u svetištu crkve. Tijekom radova načinjena je preventivna zaštita oštećenih dijelova slikanog sloja, probe čišćenja i probe uklanjanja naknadnih žbukanih slojeva. Godine 2009. nastavljeni su radovi sondiranjem te izradom fotografske i grafičke dokumentacije zatečenog stanja zidnih slika na svodu svetišta te podgledu i svetišnoj strani trijumfnog luka.

Zidni oslici na svodu u velikoj su mjeri naknadno preslikani, a prema istraživanjima, naknadne intervencije nisu rađene vjerojatno samo na likovima Boga Oca s anđelima u središnjem medaljonu te evanđelista i kerubina u susvodnicama.

Nedavno načinjen „popravlak“ otpalog dijela zidnih slika veličine 6 m² primjetan je na središnjem dijelu

svoda. Prema laboratorijskoj analizi, žbukani sloj sadrži cement i treba ga ukloniti. Oko polovice izvorne slikane površine svoda prekriveno je prepoznatljivim plavim, svijetloplavim i ružičastim naknadnim bojenim slojevima. Cvjetni motivi, medaljoni na pojasnicama i okviri trolisnih kadrova na susvodnicama, velikim su dijelom ili potpuno preslikani. Cijelom dužinom podgleda trijumfnog luka, ispod nekoliko bojenih premaza, nalazi se dobro sačuvan izvorni slikani sloj. Također, izvorni se sloj nalazi ispod smeđe-zelenog sloja na svetišnoj strani trijumfnog luka, ali slabije sačuvan. Stratigrafska istraživanja slikanih i žbukanih slojeva dokumentirana su tekstom, fotografijama i crtežima u konzervatorskom izvještaju.

p. s. p.

Slika 1. Svod svetišta

Slika 2. Svod svetišta

Korčula, Goveđari

NALAZIŠTA: uvala Glogovac, otočić Majsan, otočić Sestrice, pličina Lučnjak, Seka od Bisača, uvala Brnjestrova, otočić Veli Školj, rt Tuf, zapadni rt uvale Pržina, rt Lenga, rt Kula, Dubrovnik, rt Stoba

VRSTA NALAZIŠTA: antički i bizantski brodolomi, sidrišta

RAZDOBLJE: antika, bizant

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1971, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Goveđari, Korčula, Nalazišta: uvala Glogovac, otočić Majsan, otočić Sestrice, pličina Lučnjak, Seka od Bisača, uvala Brnjestrova, otočić Veli Školj, rt Tuf, zapadni rt uvale Pržina, rt Lenga, rt Kula, Dubrovnik, rt Stoba*

v. z.

Kotari

Crkva sv. Leonarda i franjevački samostan
1733.–1735. i 1751.–1753. g.

BROJ DOSJEA: 115, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na crkvi Sv. Leonarda rađeni su kontinuirani konzervatorski radovi od 1981. godine. Nakon provedenih istraživanja, izrađen je idejni, glavni i izvedbeni projekt, na temelju kojih je provedena sanacija crkve, ojačanje temelja i drenažni sustav. Izvedena je statička i građevinska sanacija crkve, zvonika i sakristije. Provedena je preventivna zaštita bočnih oltara. Pročelja su obnovljena te je ugrađena nova stolarija s replikom povijesnog ostakljenja. Obavljeni su restauratorski radovi na kamenoj oltarnoj pregradi te kamenim okvirima ulaza u crkvu. Izrađena su nova vrata na ulaznom predvorju crkve.

Obnova samostana (odnosno dvaju krila koja su preostala nakon rušenja u prvoj polovici 19. st.) počela je konzervatorskim istraživanjima 2009. godine. Sondiranjem su utvrđene izvorne dimenzije prozora, njihovih kamenih okvira i niša, zatim položaj naknadno uklonjenih svodova u samostanskim hodnicima te lučni otvori prema nekadašnjem samostanskom dvorištu. Analizom povijesnih izvora utvrđena je kronologija gradnje samostanskog sklopa, a pronalazak novih arhivskih dokumenata omogućio je detaljno čitanje zahvata na samostanu od gradnje do obnova u 19. i 20. stoljeću.

j. b., p. p.

Slika. 1. Postojeće stanje samostana, pogled sa sjevera
Slika. 2. Samostanski hodnik u prizemlju

Kotor

Katedrala sv. Tripuna

Dalmatika

Nepoznati autor, 15. st.

Svilena tkanina damastnog tkanja, pozamenterijske trake srma zlato; 100 × 121 cm

BROJ DOSJEA: 7462, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dalmatika je izrađena od zelenog svilenog damasta s podstavom od navoštenog platna, a izrađena je od manjih međusobno spajanih dijelova. Po vanjskim rubovima aplicirane su pozamenterijske trake od srme zlato, a na donjem dijelu prišivene su rese. Damast je ukrašen roze-tama s granatnom jabukom u središtu iz koje se zrakasto šire cvjetni motivi, što je karakteristično za 15. stoljeće. Rad je nepoznatog autora, talijanske provenijencije.

Na svilenoj podlozi dalmatike zatečene su veće poderotine, posebice oko vratnog izreza i na rukavima. Podloga je bila isušena i krta, a čitava je dalmatika bila prekrivena slojem prašine i mrljama nepoznatog porijekla.

Tijekom 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat u sklopu kojega je izrađena pisana, foto i grafička dokumentacija, uzeti su uzorci za mikrokemiju i mikroskopsku analizu vlakana, izvedene su probe čišćenja, odvojen je prednji dio dalmatike od podstave, izvedeno je suho i kemijsko čišćenje, a potom toplinsko izravnavanje, zatvaranje oštećenja oblaganjem dalmatike u krepelin svilu, izravnavanje pod staklenim utezima te spajanje dijelova predmeta u cjelinu.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Krapina

Franjevački samostan i crkva sv. Katarine
1644. g., obnove u 19. st.

BROJ DOSJEA: 1748, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostan s crkvom Sv. Katarine utemeljen je 1641. godine na zemljištu koju franjevcima poklanja obitelj Keglević. Crkva je jednobrodna, nadsvođena bačvastim svodom, kao i pravokutno svetište. U unutrašnjosti i na pročeljima sačuvane su barokne zidne slike. Godine 1668. nadograđena je bočna kapela Sv. Antuna Padovanskog. Uz sjeveroistočnu stranu lađe podignut je zvonik, a kroz njegovo se prizemlje pristupa u samostan. Samostan je jednokatno zdanje, s prostornom organizacijom ćelija u nizu oko arkadno rastvorenog hodnika. Prostoru su svodeni bačvastim svodovima sa susvodnicama.

Temeljem istraživanja i dokumentacije, 2008. i 2009. godine izvedena je obnova pročelja zvonika. Provedena su geodetska i geomehanička mjerenja tla. Izrađena je dokumentacija postojećeg stanja prizemlja i podruma samostana i arhitektonska studija podova hodnika prizemlja. U tijeku je izvedba projekta statičke sanacije prizemlja i podruma.

Provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja na zidnim oslicima: na tri medaljona na pročelju crkve te na zidnoj slici *Raspeće* u nekadašnjem samostanskom refektoriju.

v. m., e. š.

Slika 1. Pogled na samostan s obnovljenim zvonikom

Križevci

Crkva Majke Božje Koruške

1. Krunidba Bogorodice, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 113 × 87,5 cm
2. Navještenje, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 80 × 60 cm
3. Poklonstvo kraljeva, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 113 × 87,5 cm
4. Pohodjenje, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 80 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 6953(1), 6954(2), 6955(3), 6956(4), Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike su smještene na lijevom bočnom oltaru Svetog Trojstva (1. i 2.) i desnom bočnom oltaru Sveta tri kralja (3. i 4.) kao oltarna pala i slika s atike. Oltari su komponirani kao pandani, a tipološki pripadaju varijanti atektonskog oltara u literaturi poznatoj kao *Rahmenretabl* – retabl okvir. Taj tip oltara potječe iz Češke, a nalazimo ga i u Bavarskoj, Austriji i Sloveniji, odakle je došao i do sjeverne Hrvatske. Među našim sačuvanim oltarima taj tip je rijedak. Izvori navode da su 1720. godine oltari još nedovršeni, odnosno nemaju polikromiju, pozlatu ni oltarne slike. Prema D. Baričević, „iz izvora ne proizlazi kada su na oltare konačno postavljene slike Svetog Trojstva i Navještenja, odnosno sveta Tri kralja i ovalna slika neidentificirana sadržaja.“ (Usp. Umjetnička topografija Hrvatske; Križevci grad i okolica, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu; Zagreb, 1993., 200.).

Naime, slika s gornjeg dijela oltara Svetih triju kraljeva bila je oštećena do neprepoznatljivosti, nedostajalo je oko 50% slikanog sloja i podloge, a ostatak slikanog sloja bio je prekriven debelim slojem požutjelog laka. Nakon čišćenja slike prepoznat je prikaz Pohodjenja, čime su upotpunjena naša saznanja o ovom oltaru.

Slike su sastavljene od nekoliko komada platna. Platna su oksidirana i dosta porozna. Preparacija je raspucana te čini velike izdignute krakelire. Na slici je prisutno i

nekoliko poderotina te debeo sloj prašine, prljavštine i požutjelog laka. Dvije slike pravokutnog oblika kraće su od podokvira (oko 2 cm) i na podokvir su kroz lice pričvršćene čavlima. Nakon skidanja slike sa starog podokvira, poledina je očišćena mehaničkim putem. S lica je slika očišćena kemijskim putem, najprije sloj prljavštine, zatim sloj laka. Slikani sloj i podloga su konsolidirani akrilnom smolom. Nosilac je izravnian na toplinskom vakuuromskom stolu. Umetnute su nove zakrpe i slike su po rubovima proširene novim platnom. Potom su slike podložene novim platnima na toplinskom vakuuromskom stolu. Postojeća oštećenja i novo pridodano platno zakitani su metilceluloznom kitom uz dodatak akrilne smole, tako da tekstura novih zakita imitira okolnu teksturu. Slike su napete na novi drveni podokvir. Nakon postavljanja sloja izolacijskog laka, podložni retuš izveden je gvaš bojama. Nakon lakiranja, završni retuš izveden je Maimeri restaurolak bojama. Na svim slikama je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat, osim na slici *Pohodjenje*, gdje je izvedeno stabiliziranje slikanih slojeva, dubliranje i napinjanje na novi podokvir. Zbog nedostatka oko 50% oslika, nije se počelo s rekonstrukcijom nedostajućih dijelova forme. Nakon radova slike su montirane na pripadajuće oltare.

s. r., m. w. z.

Slika 1. Poklonstvo kraljeva, prije radova

Slika 2. Poklonstvo kraljeva, nakon radova

Križovljan

Kapela Sv. Križa

13./14. st., svetište 1519. g., obnove u 16./17., 18. i 19. st.

BROJ DOSJEA: 1580, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvoranska kapela sagrađena je u srednjem vijeku, ali je u kasnijim stoljećima preživjela znatne pregradnje. Obnova kapele traje kontinuirano od 2003. godine. Nakon obavljenih geomehaničkih ispitivanja, rađena su 2004. preliminarna arheološka istraživanja. Tijekom 2006. i 2007. izrađivan je projekt statičke sanacije zidova kapele, na temelju čega je izvedena sanacija pukotina i oštećenja zidova i svodova injektiranjem, fugiranjem i kopčanjem metalnim sponama. Tijekom 2008. i 2009. sanirani su svodovi s gornje strane čišćenjem fuga, fugiranjem i nanošenjem tankog zaštitnog sloja vapnene žbuke. Zamijenjeno je cijelo krovšte kapele i sakristije, stavljen novi pokrov te prezidan krovni vijenac s ubacivanjem sidrene armature za povezivanje sa zidom.

Obavljena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja u unutrašnjosti kapele, gdje je pronađen zidni oslik iz 18. stoljeća. Višekratnim sondiranjem na pročeljima, utvrđeno je više slojeva žbuke. Nakon uklanjanja recentnih slojeva cementne žbuke, ostaci su opšiveni kako ne bi došlo do daljnjeg oštećivanja prije konačnog žbukanja pročelja. U istraživanjima 2009. godine na vanjskim zidovima svetišta pronađen je i bojeni sloj vapnenobijele boje

s crveno naslikanim „dijamantnim“ ugaonim kvadrima koji se može datirati u 16. ili 17. stoljeće.

Godine 2009. također je započeta obnova zvonika. Sanirani su opečni zidovi u unutrašnjosti čišćenjem fuga, injektiranjem, ubacivanjem veznog materijala ručnim špicama i fugiranjem. Svi podesti i stube zamijenjeni su novima, a djelomično i grede potkonstrukcije. Drvena konstrukcija kape zvonika bila je u dosta lošem stanju, pogotovo na ležajevima (na spoju s krovnim vijencem), kao i opečni vijenac s vanjske strane, pa se prišlo prezidanju vijenca. Potom je demontiran limeni pokrov kape, arhitektonski snimljena i fotodokumentirana drvena konstrukcija. Odlučeno je da se sva drvena građa zamijeni novom. Nakon izrade i provjere nove konstrukcije na tlu, demontirala se stara konstrukcija. Dijelovi istaknutog dijela krovnog vijenca, koji su bili u lošem stanju, ponovno su sazidani starom zdravom opekom, s ubacivanjem čelične sidrene armature. Montirana je drvena konstrukcija kape zvonika, vezanjem uz krovni vijenac čeličnim papučama (preko nazidnica). Zatim su postavljene drvene remenate koje daju oblik kapi zvonika. Konstrukcija je podašćana te privremeno zaštićena od vjetra i oborina.

a. o. v.

Slika 1. Pronađeni oslik u vidu dijamantnih kvadara
Slika 2. Zaglavni kamen u svetištu s godinom 1516.

Krupa

Manastir Krupa i crkva Uspenja Bogorodice

Zidna slika

Georgije Mitrofanović, prva polovica 17. st.

Fresco, 15 × 8 m

BROJ DOSJEJA: 2056/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU SA SRPSKIM PRAVOSLAVNIM MANASTIROM KRUPA

Manastir smješten podno južnog Velebita, sagrađen je 1317. godine. U unutrašnjosti crkve su šezdesetih godina 20. st. otkrivene freske. Autor freski je Georgije Mitrofanović, hilendarski monah. Freske prikazuju ikonološke motive iz Kristova života, svece, monahe te florealne ornamente. Sedamdesetih godina 20. st. izvedeni su rekonstrukcijski zahvati, ali su zbog nedostatka dokumentacije zasad nepoznate metode i tehnike te konzervacije. Uvidom u zatečeno stanje i pregledom svih elemenata freske, ustanovljene su brojne anomalije koje su ukazale na hitnost konzervatorskog zahvata. Uočene su promjene na bojenom sloju, alteracija i pulverizacija pigmenta, višeslojnost žbuke, nejasan i nedovršen retuš, oštećenja uzrokovana dimom, vlagom te statičkim poremećajima, potom površinska prljavština, pukotine, lakune i destabilizirajuće promjene na žbuci. Konzervatorsko-restauratorskim zahvatima prethodila su sondažna ispitivanja te uzorkovanje žbuke i pigmenata. Na temelju rezultata laboratorijskih analiza odabrane su

metode i tehnike zaštitnih zahvata. Pristupilo se mehaničkom i kemijskom čišćenju, stabilizaciji bojenog sloja te konsolidaciji žbuke. Obavljeno je mehaničko čišćenje te kemijsko čišćenje, pri kojem su korištena adekvatna otapala i gelovi. Stabilizacija bojenog sloja obavljena je impregnacijom kao fizičkom zaštitom zbog tendencije odvajanja bojenog sloja s podlogom od površine zida. Jednako su tretirane i zaštićene pukotine vidljive na bojenom sloju. Pomnim pregledom freske utvrđena su ugrožena područja na kojima se podloga odvaja od površine. Takva područja imaju tendenciju otpadanja i nepovratnog gubitka. Locirane su šuplje zone za koje je bilo nužno injektiranje. Provedenim konzervatorsko-restauratorskim zahvatima uspješno su stabilizirana najosjetljivija područja i poboljšana čitljivost detalja freske, dakle intenzivirane su izvorne gama-boje i tekstura.

j. m.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Probe čišćenja bojanog sloja

Kutjevo

Župna crkva Rođenja Blažene Djevice Marije
Marija s djetetom, sv. Katarinom i sv. Antunom
Baldassare D'Anna, prva polovica 17. st.
Ulje na platnu, 170 × 150 cm

BROJ DOSJEA: 7142, Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Marija s djetetom, sv. Katarinom i sv. Antunom* čiji je autor Baldassare D'Anna (1572.–1646.), jedna je od četiriju slika koje su restaurirane u sklopu priprema za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Radovi na slici bili su vrlo kompleksni. Slika je bila vrlo nejednoliko zalijepljena jakim postotkom tutkala na deblji komad daske, koji se razdvojio na dva dijela te time uzrokovao veća mehanička oštećenja nosioca. S desne strane je zbog potrebe uokvirenja cijelom dužinom odrezana, dok je donji rub povećan za oko 3 cm grubim dodavanjem kita. Ondje gdje nije bio zalijepljen za dasku, nosilac je bio napuhnut. U gornjem dijelu nosioca bilo je mnogo

sitnih perforacija, a na slikanom sloju mnogo starih, potamnjenih i teško topivih retuša i preslika. Završni lak je u većoj mjeri oksidirao.

Slika je podlijepljena i pažljivo skinuta (odlijepljena) s dasaka te je poledina očišćena od ostataka ljepila. S lica slike očišćeni su stari retuši i preslici. Uklonjeni su ostaci grubih krednih zakita. Zakrpane su perforacije te je nosilac proširen na adekvatnu dimenziju. Nakon dubliranja termoaktivnim ljepilom *Beva* na toplinskom stolu, slika je napeta na novi podokvir i retuširana. Restauratorski radovi izvedeni su i na ukrasnom okviru

z. d.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Kuzminec

Župna crkva sv. Kuzme i Damjana

Tabernakul

Josip Holzinger, druga pol. 18. st.

Drvo, polikromirano, pozlačeno, 112 × 298 × 55 cm

BROJ DOSJEA: 42.1.1, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I RKT ŽUPOM SV. KUZME I DAMJANA U KUZMINCU

Unutrašnjost župne crkve sv. Kuzme i Damjana u cijelosti je prekrivena rokoko zidnim slikama koje se pripisuju štajerskom slikaru Antonu Lerchingeru. Glavni oltar se sastoji od iluzionistički slikanog razvedenog oltara tektonskog tipa i niskog drvenog tabernakula čija je jednostavna arhitektura sa svake strane upotpunjena po jednom skulpturom manjeg i jednom skulpturom većeg anđela. Tabernakul stoji na zidanom stipesu.

Zbog djelovanja vlage iz stipesa, drvena je menza propala, drvo je bilo trulo i dodatno oštećeno crvotočinom. Osim menze, i ostali dijelovi oltara bili su prilično oštećeni djelovanjem insekata, posebno aplikacije i skulpture na kojima se drveni nosilac mjestimično mrvio u prah. Na skulpturama anđela, polikromija je bila mjestimično nadignuta, a bile su vidljive i lakune na kojima je otpao slikani sloj do kredne osnove ili zajedno s krednom osnovom do drvenog nosioca.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su istraživanjima 2006. godine. Tabernakul je podvrgnut dezinfekciji dušikom da bi se uklonila aktivna crvotočina. Istraživanja

slikanih slojeva potvrdila su da su na oltaru rađene tri povijesne intervencije u kojima je tabernakul preslikan uljanim bojama i imitacijom zlata u prahu. Utvrđeno je da je izvorni sloj kombinacija crvenkasto-smeđe marmorizacije, dok su dijelovi profilacije pozlačeni, kao i da bi se uklanjanjem preslika oltar bolje uklopio u iluzionistički slikanu arhitekturu svetišta u kojoj prevladavaju crveno-smeđe nijanse kakve su utvrđene na izvornom sloju tabernakula. S obzirom na navedene razloge, konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je konsolidaciju drvenog nosioca, podljepljivanje, uklanjanje preslika do izvornog sloja, stolarske radove, drvorezbarske radove, kitanje, krediranje i niveliranje, pozlatarske radove i retuš slikanog sloja, zaštitno lakiranje i profilaktičku zaštitu protiv insekata. S obzirom na to da na velikim i malim anđelima izvorni sloj nije očuvan u dovoljnoj mjeri, uklonjeni su preslici do slikanog sloja nastalog u prvoj restauraciji oltara. Početkom 2009. godine tabernakul i skulpture anđela montirane su u crkvu.

d. b. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Legrad

Pil svetog Florijana
18. st.

BROJ DOSJEA: 1300/1, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pil svetog Florijana nalazi se u javnom parku, nedaleko od središta Leграда. Pripada skupini pilova sa slobodnom plastikom, a izrađen je 1735. godine. Pri njegovu oblikovanju korištena je standardna kompozicija stupa sa skulpturom svetog Florijana na vrhu te dvije bočne skulpture svetaca, svetog Josipa i svetog Ivana Nepomuka, čije su baze postavljene na razvijeno podnožje. Pil, iako razmjerno jednostavne i rustikalne izvedbe, pokazuje stilske oznake baroka.

Pil je posljednjih godina u prilično lošem stanju. Dijelovi arhitektonskih i skulpturalnih elemenata pila nedostaju, a kamene su površine oštećene zbog djelovanja atmosferilija. Najviše su stradala lica skulptura čija je površina gotovo neprepoznatljiva, dok su pojedini dijelovi u cijelosti uništeni ili uklonjeni (primjerice glave svetog Josipa i djeteta). Iako je pil bio više puta bojen, pronađeni ostaci pigmenata nisu dovoljni za rekonstrukciju oboje-

nja. Metalni su dijelovi tijekom vremena korodirali ili su u većoj mjeri oštećeni. Podloga na koju je postavljeno postolje pila je raspucana, vidljivi su tragovi višekratnih neprimjerenih popravaka betonom i opekama. Također su vidljive i veće pukotine u donjem dijelu postolja pila, a žbuka iz sljubnica velikim je dijelom otpala. Uočene su i veće površine zahvaćene mahovinom i lišajevima te popravci cementnom glazurom.

Hrvatski restauratorski zavod tijekom 2008. i 2009. godine proveo je konzervatorsko-restauratorska istraživanja koja su obuhvatila povijesno-umjetničku analizu, pregled stanja spomenika, dokumentaciju oštećenja kamene plastike, metalnih dijelova te sačuvanosti obojenja, laboratorijsku analizu štetnih soli, vrste kamena, ispitivanje pigmenata i veziva te fotodokumentaciju zatečenog stanja.

k. m.

Slika 1. Stražnja strana pila, zatečeno stanje

Lepoglava

Bivši pavlinski samostan

Zidne slike

Ivan Krstitelj Ranger, sredina 18. st.

Fresco-secco, fragment zidne slike cca 400 × 35 cm na svodu prostorije prvog kata; fragmentarno očuvane zidne slike na svim zidovima prostorije 10 u prizemlju sjevernog krila

BROJ DOSJEA: 121/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon završetka restauratorskih radova u radionici, strapirani fragment zidne slike s prikazom sv. Jeronima transportiran je na drvenom nosaču u bivši samostan u Lepoglavi. Restauratorski radovi lijepljenja fragmenta na izvorno mjesto na svodu prostorije prvog kata izvedeni su vapneno-kazeinskom žbukom. Dodatno je učvršćen lijepljenjem armaturne mreže žbukom istoga sastava.

U prostoriji 10, u samostanskoj ljekarni uspostavljena su izvorna vrata na istočnom i zapadnom zidu, pronađena tijekom istraživanja, a postojeći su otvori na tim mjestima zazidani opekom.

m. j.

Slika 1. Detalj fragmenta s prikazom sv. Jeronima u kočiji

Slika 2. Prikaz herbarija na zapadnom zidu samostanske ljekarne

Lepoglava

Crkva sv. Ivana na Gorici

1. Rođenje Marijino, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 47,5 × 40 cm
2. Antependij sv. Ane, nepoznati autor, 18. st., ulje, tempera, platno, 100 × 185 cm
3. Uznesenje Bogorodice, nepoznati autor/po Rubensu, 18. st., ulje na platnu, 60 × 50 cm
4. Kamenovanje sv. Stjepana, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 132 × 97 cm
5. Antependij sv. Florijana, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 87 × 175 cm
6. Ecce Homo, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu 163 × 143 cm

BRJ DOSJEA: 7079 (1.), 7080 (2.), 7097 (3.), 7098 (4.), 7169 (5.), 7170 (6.), Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja zagrebačke županije i okolnih županija. Program je ostvaren u suradnji s mjerodavnim Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatečeno stanje slika, njihova ugroženost, kao i povijesna i povijesno-umjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2009. izvedeni su cjelo-

viti konzervatorsko-restauratorski radovi na deset slika s lokaliteta Cerje Letovaničko, Donja Voća, Lepoglava i Taborsko. (Vidi kataloške jedinice Donja Voća, kapela Sv. Tome Apostola, Lepoglava, crkva Sv. Ivana na Gorici, Taborsko, župna crkva Uznesenja BDM.)

U crkvi Sv. Ivana na Gorici 2009. izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na šest slika. Time je dovršeno restauriranje cjelokupnog fonda štafelajnog slikarstva u tom objektu.

d. i.

Slika 1. Ecce homo, prije radova

Slika 2. Ecce homo, nakon radova

Lepoglava

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije
Oltar Žalosne Gospe
Ivan Jakov Altenbach, 1676. g.
Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 400 × 600 cm

BROJ DOSJEA: 6679, Zagreb, Voćarska 106
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar Žalosne Gospe iz Župne crkve Blažene Djevice Marije djelo je Ivana Jakova Altenbacha i potječe iz 1676. godine. Smješten je u kapeli Balagović sagrađenoj 1673. godine, a sastoji se od dvokatnog retabla koji visinom i širinom zauzima cijelu površinu južne stijene. Svi arhitektonski dijelovi oltara obojeni su u crno, a bogati dekorativni elementi su pozlačeni. Na prvom katu retabla uz oltarnu sliku smještene su skulpture sv. Franje i sv. Klare, na drugom katu se nalaze sv. Petar i sv. Marija Magdalena, a naatici se uz središnji kip Dobrog pastira nalaze skulpture anđela s atributima Kristove muke.

Pregledom oltarne arhitekture uočena je izrazita crvotočnost drva te nedostatak i oštećenja pozlaćenih dijelova i profiliranih *grguravih letvica*. Čitavom površinom oltar je bio prašan i mjestimično poprskan voskom. Na oltarnoj arhitekturi bio je sačuvan izvorni bojeni sloj (jednolično crno bojene plohe – imitacija ebanovine), dok je zatečeni

inkarnat figura i kerubina rezultat jedne od naknadnih intervencija.

Na oltaru je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na oltarnoj arhitekturi te skulpturama i dekorativnim elementima u sklopu kojega su podlijepljeni labilni dijelovi, dijelovi su mehanički i kemijski očišćeni od naslaga prašine, potamnjenog šelaka, a uklonjen je i preslik inkarnata. Potom je konsolidiran drveni nosilac, izvedena je stolarska sanacija, izrezbareni su nedostajući dijelovi, obavljeno je kitanje i krediranje manjih oštećenja. Na kraju su retuširana oštećenja slikanog sloja i pozlate. Izrađena je i pisana dokumentacija o izvedenom konzervatorsko-restauratorskom zahvatu. Nakon završetka zahvata oltar je montiran na izvorno mjesto u župnoj crkvi Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije.

m. b., k. š. r.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Lepoglava

Župna crkva Bezgrešnog začetca Blažene Djevice Marije

Pluvijal inv. br. 121/13

Nepoznati autor, druga polovica 18. st.

Svila, pamuk, konoplja, zlatne niti, drvo, metal; 296 × 137 cm

BROJ DOSJEA: 5974, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pluvijal je datiran u drugu polovicu 18. st. i rad je nepoznatog autora. Izrađen je od bijelog svilenog tafta protkanog zlatnim i višebojnim svilenim nitima. Sam taft ima blagi reljef u tkanju čiji uzorak dopunjuje višebojni cvjetni uzorak. Prednja strana pluvijala izrađena je od dviju raskošnih svilenih tkanina ukrašenih pozlaćenim i posrebrnim kopčama, kukuljicom, kićankom i ukrasnim pozlaćenim gumbima. Svaku cjelinu na predmetu (kukuljicu, bortu, kopče i polukružni dio) uokviruju ukrasne pozlaćene trake.

Podstava je izrađena od ružičastog pamučnog popelina koji na sebi ima voštanu apreturu. Obrubne trake podstave izrađene od dvaju različitih materijala prišite su uz cijeli rub pluvijala: takav način krojenja i šivanja podstave na liturgijskom ruhu vrlo je rijedak. Međupodstave su izrađene od konopljin platna, bijele i sive boje, a pozamenterijske trake istkane su od zlatnih i svilenih niti. Ukrasni gumbi izrađeni su oplitanjem zlatnih niti oko šupljeg drvenog valjka, a omčice od zlatnog šadraša. Pluvijal ima dvije kopče izrađene od pozlaćenog i posrebrnog metala, a ukrašene su istim motivom s lišćem i viticama vinove loze s jednim grozdom pri dnu, s tim da jedna kopča na vrhu ima osmerokraki križ. Kićanka se sastoji od drvenog nosača koji je pozlaćen i opleten

različitim vrstama zlatnih niti, svilenih i zlatnih resa te omče od debele zlatne vrpce.

Pluvijal je zatečen u lošem stanju, a većina oštećenja nastala je uporabom. Najveća oštećenja zatečena su u predjelu vrata, ramena i ruku preko kojih je plašt bio prebačen i na kojima je bilo najveće opterećenje. Zbog tog opterećenja došlo je do deformiranja predmeta i do pucanja svilene osnove i odvajanja potke, kao i pucanja nekih šavova. Pluvijal je bio prekriven slojem nečistoća i prašine te mrljama nepoznatog porijekla.

Od 2007. do 2009. godine izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na pluvijalu. Fotografirano je stanje prije, tijekom i nakon radova, grafički su prikazana oštećenja, raporti i konstrukcija predmeta, izvedena je kemijska analiza materijala (vlakana, konaca i metalnih niti) kojom se dokazalo da ružičasti saten nije u cijelosti od svile, već dijelom od pamuka, a međupodstava od konoplje. Materijal je tehnološki analiziran kao i način izrade, uklonjene su naknadne intervencije, pluvijal je očišćen suhim i djelomično mokrim postupkom, pamučne i svilene tkanine za podlaganje i svileni filamenti za zatvaranje oštećenja su obojeni, oštećenja su zatvorena, a odvojene niti pričvršćene te je predmet spojen u cjelinu.

m. b., s. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lipik

Kursalon
1893.–1894. g.

BROJ DOSJEA: 1308, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zgrada Kursalona je u ruševnom stanju od ratnih razaranja prije dvadesetak godina. Privremeno je obložena i pokrivena skelom, na kojoj se svake godine obavlja remont. Izrađena je snimka postojećeg stanja te elaborat o svojstvima opeke. Tim su elaboratom ispitane tlačne čvrstoće na izvađenim opekama, upijanje vode na starim opekama i kvaliteta žbuke, sve u svrhu izrade tehnološkog elaborata za proizvodnju opeke starog formata.

Izvedeni su postupci za izradu faksimila nekih elemenata štuko dekoracije u unutrašnjosti: konsolidacija i retuš, izrada kalupa i šablona te odljeva. Popravljen je već prije

demontirana kovana ograda stubišta, kao i okovi, kovane rešetke i nadsvjetlo ulaznih vrata.

Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima 2009. godine obuhvaćeno je sondiranje ostataka žbukanih i bojenih površina te analiza povijesnih arhivskih i slikovnih izvora o Kursalonu. Laboratorijskim je ispitivanjima utvrđen sastav pigmenata te stratigrafska analiza mikropresjeka slikanih slojeva, sastav žbuke na pročeljima, količine i vrste štetnih vodotopivih soli u kamenu obeliska te vrsta metala od kojih su načinjene skulpture anđela s krova.

p. p.

Vidi članak, Petar Puhmajer, *Istraživanje Kursalona u Lipiku*

Slika. 1. Demontirani gipsani kapitel iz predvorja

Slika. 2. Nacrt rekonstrukcije južnog zida predvorja

Lipnik

Župna crkva sv. Ilije Proroka
Druga polovica 18. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1359, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva sv. Ilije Proroka nalazi se u Lipniku, u Karlovačkoj županiji. Sagrađena je na mjestu manje srednjovjekovne crkve koja je obnovljena 1686. godine te joj je pred pročeljem podignut zvonik čiji su rubovi oslikani motivom crno-crvenih kvadara. Godine 1753. počela je gradnja današnje crkve s novim svetištem i sakristijom. Lađa je proširena i nadozidana do 1771., a svođenje je završeno tek 1780. godine. Unutrašnjost je oslikana dekorativnim oslikom iz 1914. godine, a istom vremenu pripada i inventar. Na južnom pročelju crkve nalaze se tri sunčana sata i zidna slika *Bičevanje Krista*.

Godine 1997. obnovljena su pročelja zvonika, a od 1998. do 2009. godine obavljena su konzervatorska istraživanja,

sanirani su temelji sakristije i crkve te izvedena drenaža i uzemljenje gromobranske instalacije. Izvedena je također konstruktivna sanacija lađe i svetišta, a obnovljena su pročelja svetišta, sakristije i sjeverno pročelje lađe. Godine 2009. započeta je obnova južnog pročelja. Izvedeni su restauratorski radovi na zidnoj slici *Bičevanje Krista* te na sunčanom satu, na kojima je zatečen izbljedjeli ili otpali nalič, pulveriziran pigment i mehanička oštećenja. Izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi čišćenja i uklanjanja zakrpa, nadoknada u žbukanoj sloju i učvršćivanje te nadoknada i rekonstrukcija slikanoga sloja. Izrađena je i grafička dokumentacija.

v. m., i. d., e. š.

- Slika 1. *Bičevanje Krista*, zidna slika na pročelju, prije radova
Slika 2. *Bičevanje Krista*, zidna slika na pročelju, nakon radova
Slika 3. Pogled na crkvu

Lopud

Crkva Gospe od Šunja

Zidna slika

Nepoznati autor, 16./17. st.

Fresco, cca 37 m²

BROJ DOSJEA: 1055/11, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidni oslik obuhvaća osam scena iz ciklusa *Kristova života* na južnom zidu. U gornjem dijelu prikazi su smješteni u dva reda, lijevo od prozora u osmerokutnim poljima, a desno od prozora u šesterokutnim poljima. Ispod oktogonalnih polja i figuralnog prikaza (evanđelista), nalaze se pravokutni medaljoni oblikovani jednostavnom marmorizacijom. Mjesta koja uokviruju figurativne scene izvorno su bila pozlaćena, što je potvrđeno i kemijskom analizom.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su čišćenje vapnenih naliča, žbukanje, dokumentiranje nalaza, izradu fotografske i grafičke dokumentacije. Uklanjanje

izrazito čvrste vapnene inkrustacije (skrame u prozorskoj niši) bio je najzahtjevniji dio rada, zbog izuzetne povezanosti s izvornim slikanim slojem. Očišćene su oslikane površine s kojih su uklonjeni naknadni žbukani, vapneni i cementni slojevi. Čišćenje je rađeno mehanički i kemijskim sredstvima.

Nanesena je žbuka vapneno-pješčanog sastava u omjeru 1:4, a napravljena je od: 3 dijela prosijanog drobljenca, 1 dijela kvarcnog pijeska, 1 dijela gašenog vapna. Površinski je obrađivana spužvama *Wishab*. Radovi se nastavljaju.

f. ž.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lopud

Župni muzej Lopud

Misal

Jahr Messbuch, 1521. g.

Tisak i rukopis na papiru, kožnati uvez, 50 × 40 cm

BROJ DOSJEA: 1055/10, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župni muzej na Lopudu posjeduje jedini sačuvani primjerak takvog misala u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Bio je to zahtjevan projekt koji je obuhvaćao radove na različitim materijalima: papiru, koži, pergamentu i metalu.

Uvez je kožnat na drvenim pločama, s metalnim ukrasima. Na naslovnici je sačuvan samo dio drvene ploče te nedostaju dijelovi kože, dok je poleđina misala u dobrom stanju. Koža je bila prekrivena prašinom i plijesnima, a metalni dijelovi su korodirali.

Papir je ručne izrade, mjestimično inficiran plijesnima s brojnim oštećenjima od insekata i kisele tinte. Najveći broj oštećenja je mehanički. Svi inicijali su odrezani ili nedostaju cijeli listovi.

Obavljeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na papiru i to: suho i mokro uklanjanje nečistoća,

neutralizacija te dezinfekcija. Napravljene su zakrpe u stroju za mehaničko dolijevanje pulpe, listovi su ojačani veoma tankim, transparentnim 4g/m² japan-papirom i 4%-tnim metil celuloznim ljepilom preko cijele površine s lica i naličja. Tehnikom ručne restauracije izvedene su zakrpe japan-papirom odgovarajuće boje i debljine na listovima gdje to nije bilo strojno izvedeno. Listovi su prešani, presavijeni i složeni u slogove. Zasebno su tretirani i ostali dijelovi: koža i metalne kopče. Sve faze rada su dokumentirane. Tako složeni dijelovi pohranjeni su u kutiju te zajedno s kožom i metalnim kopčama predani Miroslavu Klariću koji je restaurirao uvez. Misal je ponovno sastavljen u cjelinu te pohranjen u kartonsku kutiju i vraćen vlasniku.

s. se.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lovčić

Kapela sv. Martina

Zidne slike u svetištu i lađi

Nepoznati autor, 12./13.-14. st.

Fresco

BROJ DOSJEJA: 1346/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi u unutrašnjosti crkve i na zapadnom pročelju izvedeni su tijekom srpnja i kolovoza 2009. godine. U unutrašnjosti crkve uređena je žbuka oko fragmentarno sačuvanih zidnih slika, a na pročelju žbuka na portalu. Uređenje ploha oko fragmentiranih zidnih slika u svetištu i lađi izvedeno je vapneno-peščanom žbukom koju su činili: istarsko gašeno vapno, kvarcni pijesak iz Jerovca i crvena mramorna zrnca (*CTS Vicenza*). Na dijelovima zidnih površina u svetištu i lađi na kojima su sačuvani fragmenti zidnih slika, žbuka je napravljena u omjeru 1:4 (jedan dio veziva i četiri dijela punila), a činili su je: 2 dijela kvarcnoga pijeska; 1 dio crvenih mramornih zrnaca *Rosso Corallo (MK00)*; $\frac{1}{4}$ dijela crvenih zrnaca *Rosso Verona (MK 0)* i $\frac{3}{4}$ dijela gašenoga

vapna. Žbuka je miješana dodavanjem destilirane vode. U podnožju zidova žbuci su još dodana 4 dijela kvarcnoga pijeska; 1,5 dijelova crvenih mramornih zrnaca (*Rosso Verona, MK 00*) i 1 dio gašenoga vapna.

Otpali dijelovi portala dozidani su i ožbukani žbukom istoga sastava kao i u unutrašnjosti crkve. Portal je obijen vapnenim mlijekom koje je tonirano crvenkastim pigmentom dobivenim iz mramornih zrnaca.

Potkraj godine napravljena je geodetska snimka crkve i prostora oko nje. Završnim izvješćem obuhvaćeni su konzervatorsko-restauratorski radovi koje je HRZ na kapeli izvodio od 1997. do 2009. godine.

i. s.

Slika 1. Pogled na unutrašnjost kapele nakon radova

Slika 2. Portal nakon radova

Lovran

Crkva sv. Jurja

Zidne slike u svetištu

Radionice Vincenta iz Kastva i Šarenog majstora (?), 15. st.

Fresco

BROJ DOSJEA: 2025/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja u svetištu župne crkve Sv. Jurja obuhvatila su dokumentiranje zatečenog stanja zidnih slika. Tim dokumentiranjem nisu obuhvaćene zidne slike na svodu i trijumfalnom luku, otkrivene pedesetih godina 20. stoljeća te potpuno restaurirane.

U 2009. godini pregledom oslika na zidovima svetišta uočen je sloj nataloženih nečistoća, zbog kojega je slikani sloj zatamnjen. Uočava se i mnogo mehaničkih oštećenja gotovo na čitavom osliku, izuzev scene raspeća na sjevernom zidu, koja je najočuvaniji slikani prikaz.

Slika 1. Detalj oslika scene Raspeća

Slika 2. Detalj oslika s rekonstruiranim područjima

Godine 2009. sastavljena je detaljna grafička dokumentacija zatečenog stanja s pregledom svih oštećenja, pregradnji i prijašnjih restauratorskih zahvata. Izvedene su i probe čišćenja (gumicama, spužvicama i tamponima vate) koje su pokazale različitu otpornost slikanog sloja na brisanje. Laboratorijskim analizama utvrđena je mjestimična prisutnost premaza (fiksativa), a analizirani su i pigmenti i žbuka. Radovi *in situ* izvedeni su u srpnju i kolovozu 2009. godine.

k. k.

Ludbreg

Cinktor župne crkve Presvetog Trojstva
1721. g., nadograđen 1779. g.

BROJ DOSJEA: 1470, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cinktor crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu je kasnobarokna građevina izvedena kao nadsvodeni trijem s arkadama koje se otvaraju prema crkvi. Trijem je svodn češkimi kapama u opeci, a svod nose vanjski zid od opeke i kamenni stupovi toskanskog reda. Natkriven je jednostrešnim drvenim krovistem s biber crijepom. Tlocrtnog je oblika četvrtine kruga. Ima tri ulaza, dva povijesna kamena portala na sjeveru i sjeverozapadu te naknadno probijen ulaz na zapadu. Iznad svakog portala je polukružna niša sa skulpturom. S juga je postojao još jedan ulaz koji je danas zazidan, ali je sačuvana niša.

Obnova cinktora počela je 2002. godine. Snimljeno je postojeće stanje i izrađeni su nacrti cijelog cinktora, provedena su i konzervatorska i arheološka istraživanja istočnog krila. Od 2002. do 2004. godine trajala je obnova istočnog krila, pri čemu je srušena novija prigradnja. Od 2005. do 2007. godine izvedena je obnova krovista i

pokrova sjeverozapadnog i južnog krila te je obijena stara žbuka s unutarnje strane zida i sa svodova u SZ krilu.

Obnova sjeverozapadnog krila nastavljena je 2009. godine. Izvedena je drenaža s unutarnje strane vanjskog zida i odvodnja oborinske vode. Sanirani su temelji zida i stupova, zamijenjene su oštećene kamene baze svih stupova i tijela dvaju jako oštećenih stupova. Uklonjen je betonski pod, saniran plitki opečni svod kripte ispod zapadnog dijela trijema te su iznad njega postavljene prefabricirane AB ploče (kao nosači novog poda). Djelomično je izveden novi opečni pod te su ožbukani svodovi i zid u sjevernom dijelu trijema. Prilikom sanacije poda, u iskopu se naišlo na ostatke starije zidane strukture koja je arheološki evidentirana, očišćena, zaštićena geotekstilom i ponovno zatrpana.

a. o. v.

Slika. 1. Novo popločenje u cinktoru

Ludbreg

NALAZIŠTE: vrt Somođi

VRSTA NALAZIŠTA: kasnoantički kupališni sklop

RAZDOBLJE: kasna antika

Sustavna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 1967, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM LUDBREGOM

Sustavna istraživanja antičke Jovije proveo je Arheološki muzej u Zagrebu od 1968. do 1979. godine. Manjim sondama je bio obuhvaćen i prostor u vrtu obitelji Somođi 1969. i 1971. godine. Tada su istražene dvije polukružne apside/bazeni, no daljnje istraživanje nije bilo moguće zbog nerješivih imovinsko-pravnih odnosa. Radovi su nastavljeni 2008. godine (istraživanja je proveo Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu).

Arheološkim radovima provedenim 2009. godine dovršena su istraživanja kasnoantičkog kupališnog sklopa u samom središtu današnjeg Ludbrega (vrt Somođi). Potvrđeno je da ludbreški kupališni sklop tipološki pripada skupini nerazvedenih termi (*Blocktyp*) kojoj pripadaju svi jednostavniji kupališni sklopovi zatvorenih, nerazvedenih, tlocrtnih dispozicija, najčešće pravokutnog oblika. Takvi sklopovi su bili građeni ili u manjim središtima ili kao druge gradske terme. Istraživanja su nastavljena na prostoru od oko 200 m² u smjeru zapada, tj. postojećeg objekta (hotel *Amalia*). Sa sjeverne strane kupališnog

sklopa pronađen je veliki polukružni bazen s dobro očuvanom podlogom za podnicu (djelomično istražen 2008. godine) te temelji sedam pravokutnih prostorija različitih širina, poredanih uz jedinstveni temelj položen u smjeru istok-zapad. Sjeverni dio prostorija bit će određen idućim istraživanjima kao i njihovo daljnje širenje prema istoku. Samo u najzapadnijoj prostoriji pronađena je podloga za podnicu. Prema rasporedu prostorija, njihovu položaju u odnosu na kupališni sklop te prema položaju istraženih struktura u odnosu na gradsku cjelinu, može se pretpostaviti da su to bile prostorije javne namjene smještene u neposrednoj blizini foruma.

Tijekom istraživanja nađena je velika količina pokretnih arheoloških nalaza, pri čemu su najzastupljeniji ulomci keramičkih posuda širokog vremenskog raspona (od antike do današnjice). Istražene strukture su fotodokumentirane te snimljene metodom 3D laserskog skeniranja.

t. pl.

Slika 1. Pogled iz zraka na kasnoantički kupališni sklop u Ludbregu

Ludbreg

Dvorac Batthyany – kapela Sv. Križa

Kazula kat. br. 3.1.

Nepoznati autor, Francuska, između 1720. i 1730. g.

Broširani svileni taft, broširani svileni damast, pamučno platno, laneno platno, pozamenterijska vrpca od pozlaćene srme, tkanje, šivanje, 102,5 × 71,6 cm

BROJ DOSJEA: 2.2.11, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula kataloški broj 3.1. dio je Stalnog postava zbirke sakralne umjetnosti smještene u kapeli Sv. Križa u dvorcu Batthyany u Ludbregu, a izvorno potječe iz župne crkve Sv. Franje Asiškog u Velikom Bukovcu. Zbirka predstavlja najvrjednije primjerke kazula prikupljene iz šire ludbreške okolice, a osim kazula (7 kom.), u zbirci se nalaze stola, velum, bursa kao i dvije crkvene zastave. Konzervatorsko-restauratorski radovi na obnovi zbirke u kontinuitetu se provode od 2003. godine u tekstilnoj radionici RC Ludbreg.

Središnji dijelovi s prednje i stražnje strane kazule izrađeni su od smeđe-crvene svilene tkanine broširane svilenim i metalnim nitima koje tvore bogato isprepleteni cvjetni niz, dok su bočni dijelovi izrađeni od bijele svilene tkanine koja je broširana raznobojnim svilenim nitima koje tvore sitnije cvjetne spletove. Podstava je izrađena od bijele pamučne tkanine, a međupodstava od lanene tkanine. Kazulu uokviruje pozamenterijska vrpca od posrebrene srme.

Na bočnim dijelovima tkanina je krta, lomljiva i prašna, dok na nekim mjestima potpuno nedostaje. Na sre-

dišnjem umetku s prednje strane kazule nedostaje vez raznobojnom svilom, a niti posrebrene srme mjestimice su popucale i odignute od nosioca. Prije početka konzervatorsko-restauratorskog zahvata izrađena je detaljna fotografska, grafička i pisana dokumentacija te je obavljena mikroskopska i spektroskopska analiza tekstilnih i metalnih niti. U komori za dezinsekciju RCL-a provedena je dezinsekcija s plinovitim dušikom (N₂). Izvedena je dekompozicija kazule, potom suhi postupak čišćenja, pri čemu su uklonjene aerosolne prljavštine, i mokri postupak čišćenja s deioniziranom vodom na bugačici i *Sympatex* membrani. Tekstilne niti na mjestima oštećenja su izravnate i konsolidirane svilenom tkaninom obojenom u lokalni ton. Oštećenja su sanirana šivanjem konzervatorskim bodom. Dijelovi kazule spojeni su u cjelinu te je kazula vraćena u izložbenu vitrinu gdje su osigurani propisani uvjeti za njezino pravilno čuvanje.

a. v. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ludbreg

Dvorac Batthyany – kapela Sv. Križa

Kazula kataloški broj 3.7.

Austrija ili Njemačka, posljednja četvrtina 19. st.

Damast, svila ukrašena raznobojnim vezom, pozamenterijske trake, srma, tkano, šivano-strojno i ručno, 114,4 × 69,3 cm

BROJ DOSJEA: 2.2.10, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkveno ruho (sedam kazula, velum, stola, bursa i dvije crkvene zastave) prikupljeno sa šireg ludbreškoga područja čini jedinstvenu i vrijednu zbirku sakralne umjetnosti koja svjedoči o povijesti i kulturi toga kraja. Stalni postav zbirke sakralne umjetnosti smješten je u kapeli Sv. Križa u dvorcu Batthyany u Ludbregu. Crkveno se ruho više ne koristi u liturgiji, no zbog tekstilne građe, mehaničkih oštećenja i drugih štetnih utjecaja u 2003. godini pristupilo se konzervatorsko-restauratorskim radovima da bi se predmeti sačuvali od daljnjeg propadanja. Opisana kazula tako je peta kazula na kojoj je proveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat.

Kazula kataloški broj 3.7. u vlasništvu je RKT župe sv. Jurja iz Svetog Đurđa. Izrađena je od bijelog damasta florealnog motiva. Središnji umetak i leđni križ izrađeni su od bijele svilene tkanine ukrašene vezom s raznobojnim svilenim nitima. Dodatni ukras čine pozamenterijske trake tkane od posrebrene srme. Podstava je izrađena od žute pamučne tkanine, dok je međupodstava lanena.

Prije, tijekom i nakon konzervatorsko-restauratorskih radova načinjena je fotografska i grafička dokumentacija. Provedena je kvalitativna analiza svih tekstilnih i metalnih niti. Zbog oštećenja tekstilnog nosioca, a u svrhu sanacije, provedena je dekompozicija kazule. Pri tome je na bočnim dijelovima s prednje i stražnje strane otkriven novi sloj izvorne tkanine. Odlukom stručne komisije odlučeno je da će novootkrivena izvorna tkanina biti vraćena u cjelinu kazule. Konzervatorsko-restauratorskim postupkom obuhvaćeni su sljedeći radovi: dezinfekcija, suhi postupak čišćenja, mokro čišćenje gdje je to bilo moguće provesti, konsolidacija novom svilenom tkaninom u lokalnom tonu i zatvaranje oštećenja konzervatorskim bodom te vraćanje u prvotni oblik. Postolje za izlaganje kazule nadograđeno je prema obliku njezina ramenog dijela. Nakon cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata, kazula kat. br. 3.7. vraćena je u stalni postav zbirke sakralne umjetnosti, a gornja tkanina koja je pokrivala izvornu tkaninu, na propisani je način dokumentirana i deponirana.

m. vr.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ludbreg

Kapela Sv. Križa
Zidne slike
Michael Peck, sredina 18. st.
Fresco-secco

BROJ DOSJEA: 1257/1, Zagreb, Radićeva 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na zidnom osliku traju s prekidima. Započeti su 1999. godine, nastavljeni 2001.-2002. te 2006.-2009. godine. Na zidovima lađe radovi su obuhvatili izvedbu žbukanih nadoknada te njihovu površinsku obradu i pripremu za bojenje, bojenje jednobojskih zidnih površina, nanošenje toniranog vapnenog naliča na žbukane nadoknade u zoni kapitela te retuš jednog pilastra (prijedlog reintegracije oštećenja). Radovi na svodnim poljima

sastojali su se od čišćenja taloga prašine, učvršćivanja odvojenih žbukanih slojeva injiciranjem, uklanjanja neadekvatnih žbukanih nadoknada iz pukotina te ponovnog zapunjavanja pukotina vapnenom žbukom. Na sjevernom svodnom polju izvedena je estetska reintegracija oštećenja u slikanom sloju.

n. p.

Slika 1. Sjeverno svodno polje, nakon radova

Ludbreg

Dvorac Batthyany – vjenčaonica

Komoda

Nepoznati autor, druga polovica 19. st.

Crnogorica, furnirana, intarzirana mahagonijem i palisandrom, mesingani okovi, mramorna ploča, 82 × 110 × 57 cm

BROJ DOSJEA: 7143, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Komoda, uz još jednu identičnu te dva intarzirana pisaća stola i dva pozlaćena stolića čini dio zbirke neorokoko namještaja koja je bila smještena u vjenčaonici grada Ludbrega. Trenutno se svi predmeti nalaze u Restauratorskom centru u Ludbregu.

Komoda *bombé* oblika ima sve karakteristike neorokoko stila. Počiva na četiri kratke, izvijene nožice, a centralno smještene cvjetne intarzije bogato su uokvirene profiliranim mesinganim okovima rokajnih motiva. Konzervatorsko-restauratorski radovi podrazumijevali su skidanje,

čišćenje i patiniranje svih okova te rekonstrukciju nedostajućih kapica na nogama prema originalu uzetom s druge komode. Intarziranu je površinu trebalo pažljivo očistiti od prljavštine i lakova kako se ne bi oštetio i nadigao osjetljiv i vrlo tanak furnir. Nakon izrade rekonstrukcija intarzija i retuša, obavljena je klasična politura rubin šelakom da bi se istaknula topla, tamna boja palisandra. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi mramorne ploče koja je zalijepljena i očišćena.

t. a. t. s.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ludbreg

Pučko otvoreno učilište „D. Novak“, Zavičajna zbirka
Kiklja leganka, inventarni broj 249
Nepoznati autor, 20. st.
Vuna, tkano; šivano, strojno i ručno, 72,5 × 62 cm

BROJ DOSJEJA: 2.3.1, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I POU „D. NOVAK“, LUDBREG

Kiklja leganka je plisirana suknja, dio kompleta svečane ženske narodne nošnje karakteristične za šire područje ludbreškoga kraja. Kiklja leganka izrađena je od tri jednaka dijela vunene tkanine u purpurnoj boji spojenih strojnim šivanjem. Cijelom širinom tkanina je plisirana u sitne nabore približne širine od 0,5 cm osim na prednjoj strani, gdje u širini od oko 7 cm nema nabora. Pojasnica je načinjena iz iste vunene tkanine kao i suknja za koju je učvršćena debljim bijelim koncem nepravilnim ječmenim bodom, tvoreći dodatni ukras. Donji porub suknje izveden je strojnim šivanjem, gornji je konac u plavoj, a donji u bijeloj boji.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Nakon radova

Suknja je bila onečišćena površinskom prašinom i prljavštinom s mnogobrojnim oštećenjima (rupice i poderotine nastale od insekata i tijekom uporabe).

Cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je fotografsku dokumentaciju prije, tijekom i nakon radova; kvalitativnu analizu tekstilnih materijala; dezinsekciju pothlađivanjem; suhi postupak uklanjanja aerosolnih prljavština; sanaciju oštećenja podlaganjem nove svilene tkanine u lokalnom tonu i učvršćivanje šivanjem. Za potrebe čuvanja kiklje leganke u depou POU „D. Novak“ načinjen je spremnik od beskiselninskog kartona.

m. vr.

Mali Lošinj, Osor

NALAZIŠTA: uvala Tomožina, uvala Osor, Vele Orjule, uvala Bijar, uvala Čikat

VRSTA NALAZIŠTA: antička sidrišta

RAZDOBLJE: antika, srednji vijek, novi vijek

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BRJ DOSJEA: 1894, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Rekognosciranjem su pregledana nova arheološka nalazišta, od kojih za neka možemo reći da su od razdoblja antike služila kao odlična sidrišta i luke. Neke su nam pozicije bile zanimljive zbog otprije poznatih nalaza, pogotovo položaj kod Velih Orjula kod kojeg je pronađena brončana skulptura Apoksiomena. Pretpostavlja se da se brod koji je prevozio Apoksiomena nalazi u blizini samog rta ili u neposrednoj blizini Velih Orjula. Budući da je veća količina materijala pronađena nešto južnije od samog rta, prema položaju Trasorice, možemo pretpostaviti da je brod u nevremenu možda otplutao na tu poziciju. Položaji u uvali Tomožina i uvali Bijar dali su mnogo raznovrsnog materijala, što antičkog što novovjekovnog, pa možemo

pretpostaviti da se u dubljim slojevima pijeska nalazi još, možda i zanimljivijih, nalaza. U svakom slučaju, potrebno je navedene položaje dodatno pregledati. U uvali Osor nažalost nije pronađen drveni monoksil, no zbog ograničenog vremena i loših vremenskih uvjeta nije bilo moguće napraviti više probnih sondi, stoga je moguće da monoksil ipak leži negdje u dubini uvale Osora. Pregled pozicije kod uvale Čikat i između položaja FKK i Porta Šešule nisu zabilježeni arheološki nalazi, no ne možemo isključiti mogućnost postojanja lokaliteta čija je dojava i pokrenula rekognosciranje.

i. miha.

Slika 1. Sondiranje kod Osora

Marčana

NALAZIŠTE: Ljubićeva pećina

VRSTA NALAZIŠTA: pećinski lokalitet

RAZDOBLJE: prapovijest

Sustavna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 745/16, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MUSEE D'ANTHROPOLOGIE PREHISTORIQUE DE MONACO

Od 20. do 31. srpnja 2009. godine u suradnji *Musee d'Anthropologie prehistorique de Monaco* (Kneževina Monaco) i Hrvatskog restauratorskog zavoda provedena je druga kampanja istraživanja Ljubićeve pećine pokraj Marčane. Riječ je o pećini koja se sastoji od više prostora međusobno povezanih prolazima i drugim komunikacijama. Arheološki je najzanimljivija prostorija 2 koja je gotovo do stropa ispunjena materijalom, dok je ostatak sedimenta u pećini prilično erodirao. Proširena je sonda B u prostoriji 2 trima novim kvadrantima, a ujedno su i završena istraživanja prošlogodišnjih dijelova sonde. Dobivenim rezultatima pokazalo se kako se živjelo u špiljama još u vrijeme kasnog (gornjeg) paleolitika, odnosno epigravetijena, što potvrđuju i datumi dobiveni radiokarbonskom analizom iz horizonta C (11350±/50 (GRA 40926), koji je određen u raspon s dvije standardne devijacije između 11300 i 11050 Cal BC) i horizonta D (13230±/70BP (Beta – 249371), koji je određen u raspon s dvije standardne devijacije između 14140 i 13410 Cal BC) te prateći pronađeni

materijal (šiljci s hrptom, mala sječiva s hrptom, alatke izrađivane na odbojcima, sječivima i pločicama–grebala na sječivu; mali šiljci, jezgre, odbojci). Ostali slojevi pokazuju određeni kontinuitet života u pećini, što se prije svega odnosi na rani (ulomak keramike ukrašen cik–cak ornamentom), srednji (zdjela na nozi ukrašena spiralnim motivima) i kasni neolitik (keramika ukrašena urezanim vodoravnim linijama ispod oboda; ukras meandra koji je s gornje i donje strane obrubljen šrafiranim trokutima) i brončano doba (ukras u obliku različitih plastičnih aplika, jezičastog drška, ručke s jezičastom pločicom). Zanimljiv je nalaz i kameni žrvanj koji pripada neolitičkom sloju.

Materijal pronađen ovim istraživanjima kao i apsolutne datacije horizonata C i D pokazuju važnost tog višeslojnog lokaliteta kako za gornji paleolitik tako i za mlađa razdoblja zastupljena na navedenom nalazištu. Višegodišnjim međunarodnim projektom doći će do novih saznanja o životu ljudi u pećinama Istre tijekom prapovijesti.

t. pe.

Slika 1. Kameni žrvanj

Slika 2. Zdjela na nozi

Marčana

NALAZIŠTE: Krvavići – Boškina
 VRSTA NALAZIŠTA: villa rustica
 RAZDOBLJE: prapovijest, antika

Sustavno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1892, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom mjeseca studenoga 2009. Hrvatski restauratorski zavod nastavio je radove na istraživanju antičke vile koja se nalazi u blizini sela Krvavići, na položaju Boškina u općini Marčana. Rimsku vilu na Boškini otkrili su restauratori i konzervatori Hrvatskog restauratorskog zavoda prilikom sondiranja i rekognosciranja terena dok se gradio magistralni plinovod Pula – Karlovac. Godine 2006. provedeno je zaštitno arheološko istraživanje, a 2007. i 2008. nastavljeni su radovi financirani sredstvima Ministarstva kulture RH. Istraživanja provedena 2009. na položaju Krvavići–Boškina upotpunila su naše dosadaš-

nje spoznaje o tom antičkom ruralnom gospodarskom kompleksu. Istražen je prostor sonde 6 koji se nalazi zapadno od prostora definiranih kao stambeni i radni prostor namijenjen preradi maslina ili grožđa. Istražena prostorija najvjerojatnije predstavlja cisternu kompleksa, no kako istraživanja tog dijela još nisu okončana, za konačne zaključke treba pričekati dovršetak sljedeće kampanje arheoloških istraživanja. Na osnovi pokretnog arheološkog materijala, zaključujemo da je vila korištena tijekom 1. i 2. st.

j. v.

Slika 1. Pogled s jugozapada na sektor 6

Martijanec

Župna crkva sv. Martina

Crkveno ruho

Nepoznati autor, 19. st.

Svila, pamuk, lan, srma, tkanje, šivanje, vezenje–strojno i ručno, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 53.1.1., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Programom preventivne zaštite obuhvaćene su sljedeće umjetnine: 8 kazula, 4 dalmatike, 4 stole, 1 pluvijal i 1 manipul.

U prvoj fazi provedena je dezinsekcija u komori za fumigaciju RCL-a, dok je druga faza radova provedena u radionici Odsjeka za tekstil RCL-a, a obuhvatila je: izradu fotografske, grafičke i pisane dokumentacije prije radova, suhi postupak čišćenja te izradu kutija (4 kom.) od beskišelnog muzejskog kartona dimenzija 86,5 × 127 × 18 cm.

Prije pohrane u kutije, za svaku kazulu je prema njezinim dimenzijama izrađen jastuk od beskišelnog kartona, *PES termo vate* i sloja *Avosa*, šivanjem. Kazule su

pohranjene u dvije kutije, po četiri u svaku kutiju, a međusobno su razdvojene slojem *Avosa*. Sve četiri dalmatike smještene su u jednu kutiju, pri čemu su za sve pregibe načinjeni jastučići od *PES termo vate* i *Avosa*, kojim su odvojeni i svi slojevi. Na isti je način u posljednju kutiju smješten pluvijal, sve stole i manipul.

Nakon provedene preventivne zaštite, svi tekstilni predmeti vraćeni su u župni dvor u Martijancu, s obzirom na to da prostor grofovske kapelice u župnoj crkvi Sv. Martina, u kojoj su se predmeti prvotno čuvali, nije primjereno pripremljen.

a. v. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Mikleuška

NALAZIŠTE: Bela Crkva

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan

RAZDOBLJE: 13.–16. stoljeće

Sustavna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 2039, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Južno od Garić grada, podno najvišeg vrha Dugačkog brda na Moslavačkoj gori, u nepristupačnom klancu potoka Kamenjače, nalazi se najstariji pavlinski samostan na području današnje Hrvatske. Samostan Blažene Djevice Marije (Bela Crkva) osnovao je magistar Tiburcije sredinom 13. stoljeća. Pavlini su u sljedeća tri stoljeća brojnim darovnicama i oporukama postali vlasnici velikog broja posjeda. Redovnici su samostan zauvijek napustili između 1520. i 1544. godine, kada je Garić grad potpao pod osmanlijsku vlast.

Prvim arheološkim radovima provedenim 2009. godine (istraživanja je proveo Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu) istražena je samostanska crkva Navještenja Marijina po cijeloj dužini unutar sjever-

nog dijela longitudinalne simetrale. Rekonstrukcijom su dobivene njezine vanjske (dužina 3155 cm, širina 1030 cm) i unutarnje (lađa: dužina 1665 cm, širina 830 cm; svetište: dužina 1275 cm, širina 630 cm) dimenzije.

Crkva je sagrađena u skladu s uzusima propovjedničkih redova: njezina longitudinalnost istaknuta je jednobrodnom, pravokutnom lađom te podjednako dugačkim i širokim poligonalno zaključenim svetištem. Nađeno je 66 ulomaka arhitektonskih profilacija, dok su svežnjaste službe u svetištu ostale sačuvane *in situ*.

Istraženi dio samostanske crkve u cijelosti je fotodokumentiran (J. Kliska, HRZ) te je snimljen metodom 3D laserskog skeniranja.

t. pl.

Slika 1. Pogled s istoka na lađu samostanske crkve Navještenja Marijina nakon arheoloških istraživanja 2009. godine.

Mljet

NALAZIŠTE: pličina Sveti Pavao

VRSTA NALAZA: podvodni arheološki nalazi s novovjekovnog brodoloma

RAZDOBLJE: 16. st.

Konzerviranje i restauriranje brončanih topova

BROJ DOSJEA: 2014/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na topovima br. 2, br. 3, br. 6 i br. 7. Provedenim zahvatima topovi su desalinizirani i površinski očišćeni od naslaga kalcifikata i produkata korozije. Nastavkom istraživanja podvodnog lokaliteta Pličina sv. Pavao, u svibnju 2009. godine pronađen je i osmi top koji je također dopremljen

u restauratorsku radionicu. Nakon preliminarnog čišćenja top je dokumentiran i pohranjen u bazen na desalinizaciju, nakon čega će se restauratorski radovi na tom predmetu nastaviti.

m. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Murter

NALAZIŠTE: Murter, pličina Mijoka

VRSTA NALAZA: arheološki nalazi s novovjekovnog brodoloma

RAZDOBLJE: 16./17. st.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 1737/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. godine nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na arheološkom materijalu s lokaliteta Murter, Pličina Mijoka, koji su započeti tijekom 2007. i nastavljeni 2008. godine. Ukupno je obrađeno više od 350 predmeta izrađenih od metala, stakla, kosti i drva. Bilo je više od 200 metalnih predmeta razne namjene–mjedeni lokoti sa šiframa, satovi s pozlaćenim mjedenim kutijicama, kutijice s natpisom, mjedeni utezi različitih veličina i ukrasa, dijelovi zlatarskih vaga, dijelovi brončanih i kositrenih svijećnjaka, novčići, žetoni, britve i

prstenje; zatim više od 50 komada staklenih predmeta različitih dimenzija i oblika, više od tisuću komada perlica od staklene paste različitih boja, oblika i veličina, kao i perlica izrađenih od crvenog koralja; konzervirani su predmeti od kosti–češljevi, sunčani satovi, dršci noževa te predmeti od drva–dršci britvi i noževa različitih tipova. Zbog velikog broja nalaza s navedenog lokaliteta, određeni broj predmeta dosada nije obrađen te se planiraju daljnji konzervatorsko-restauratorski radovi.

m. p.

Slika 1. Mjedeni lokot, prije radova

Slika 2. Mjedeni lokot, nakon radova

Mutvoran

Crkva svete Marije Magdalene

Polikromirani drveni sakralni inventar

Nepoznati autor, 15.-19. st.

Drvo, polikromirano, rezbareno, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7652, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S OPĆINOM MARČANA

Crkva sv. Marije Magdalene nalazi se u središtu naselja Mutvoran, romanička je građevina iz druge polovice XIII. st. s bogatim sakralnim inventarom. Radovima preventivnog i izravnog konzerviranja planirano je zaustavljanje naglog propadanja umjetnina. Podljepljivanjem je zaustavljeno otpadanje odignutog polikromiranog sloja, a konstrukcije su ojačane učvršćivanjem oslabljenih spojeva. Bilo je potrebno rastaviti manju propovjedaonicu i bočni oltar sv. Ivana Krstitelja da se na zidu izvedu istražni radovi i sanacija. Na manjoj propovjedaonici zamijenjene su nosive grede i podne daske. Na drvenom sakralnom inventaru obavljena je plinska dezinfekcija da bi se zaustavilo propadanje drvenog nosioca. Odvojeno

su tretirani glavni oltar, lijevi bočni oltar i na sredini crkve demontirani dijelovi desnog bočnog oltara, manje propovjedaonice te ostali pokretni drveni sakralni inventar. Nakon završene fumigacije i radova na zidu, pristupilo se montaži demontiranih dijelova. Radovi su izvođeni na antependijima bočnih oltara, polikromiranim drvenim skulpturama i dijelovima arhitekture drvenog oltara sv. Ivana Krstitelja, kipu Bogorodice s malim Isusom s oltara Majke Božje Kraljice Svete Krunice, manjoj propovjedaonici, procesijskim kipovima Raspetog Krista i Bogorodice s malim Isusom, većoj isповjedaonici te malom raspelu. m. pa.

Slika 1. Skulptura Bogorodice s djetetom tijekom podljepljivanja

Našice

Crkva sv. Antuna

Vjernička klupa

Autor nepoznat, polovica 18. st.

Drvo, polikromirano, rezbareno, 116 × 326 × 53 cm

BROJ DOSJEA: 4827, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vjernička klupa je jedini sačuvani dio inventara crkve iz 18. st. Četiri pilastra, rezbarski ukrašenih i pozlaćenih kapitela i baza, povezuju u cjelinu profilirane okvire u koje su postavljene tri uklade s motivom *roccailla*. Bočne stranice klupe urešene su izrezbarenim cvijećem.

Klupa je preuzeta u izuzetno lošem stanju. Drvo je bilo u velikoj mjeri, prije svega u donjem dijelu, uništeno crvotočinom. Na polikromiranom sloju bila su vidljiva oštećenja i preslici te su nedostajali mnogi dijelovi ukrasa. Na početku konzervatorsko-restauratorskih radova cijela se

klupa nekoliko mjeseci natapala sintetskim konsolidantom da bi se učvrstila struktura drva i spriječilo daljnje raspadanje. U međuvremenu je napravljeno i oslikano novo podnožje na kojem će klupa stajati. Površina je očišćena od prljavštine i laka, a naknadne intervencije u sloju boje su ostavljene. Izrađene su i prilagođene originalu nedostajuće profilacije i rezbarije te je nakon kitanja i retuša površina zaštićena dvama slojevima mat laka.

t. a. t. s.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Nakon radova

Nova Gradiška

Kapela sv. Terezije

Glavni oltar sv. Terezije

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, polikromirano, pozlačeno, 368 × 230 × 125,5 cm

BROJ DOSJEA: 36.1.1., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Inventar kapele Sv. Terezije u Novoj Gradiški kasnobaroknih je i klasicističkih stilskih obilježja. Kompoziciju glavnog oltara čine dva anđela smještena ispod trijumfnog luka te sam oltar u središnjem dijelu svetišta. Oltar tipa tabernakul stoji na zidanom stipesu.

Na temelju provedenih istraživanja i analiza slikanog sloja može se zaključiti da je na oltaru s vremenom i promjenama mikroklimatskih uvjeta, djelovanjem insekata, kao i neadekvatnim održavanjem i intervencijama došlo do različitih oštećenja drvenog nosioca, podloge i slikanog sloja. Uz crvotočna oštećenja i popucanu te odignutu polikromiju, postojeći preslik znatno narušava izgled i integritet umjetnine. Sondiranjem je utvrđeno da je preslik moguće ukloniti bez oštećivanja izvornog slikanog sloja, koji je sačuvan gotovo u cijelosti. Rezultati analize pigmenata i veziva prirodoslovnog laboratorija pokazali su da je riječ o izvorniku olovnobijele boje u proteinskom vezivu, vjerojatno arapska guma, a ne o poliranoj kredi.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Izvorni sloj bio je lagano poliran i lakiran kako bi se donekle imitirao polirani kamen.

Naknadni preslici skinuti su kemijskim sredstvima i mehanički, skalpelima, zalijepljeni su razdvojeni spojevi dasaka i izrezbareni slomljeni ukrasi kao i dijelovi krila anđela. Poseban je problem bio gljivična destrukcija drveta sa stražnje strane krila velikog anđela jer je zaraženi dio bio dubok 2,5 cm i na tom je mjestu znatno oslabio drveni nosilac. Zaraženo je mjesto tretirano fungicidima, a u oštećenje je umetnuto novo drvo da bi se očuvala stabilnost vrlo velikog i teškog krila (110 × 45 cm). Retuš je izveden olovnobijelim pigmentima u arapskoj gumi, a marmorizacija je bila retuširana mineralnim pigmentima. Pozlatarski radovi izvedeni su zlatnim listićima i zlatom u prahu na bolusnu podlogu. Oltar je restauriran 2008. i 2009. godine te je vraćen u kapelu.

d. b.

Nova Gradiška

Kapela sv. Terezije

Propovjedaonica

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, polikromirano, pozlačeno, govornica 185 × 150 × 110 cm; baldahin 30 × 136 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 36.1.2., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I RKT ŽUPOM BLAŽENE DJEVICE MARIJE, NOVA GRADIŠKA

Propovjedaonica u kapeli Sv. Terezije nalazi se na zapadnom zidu, lijevo od svetišta. Sastoji se od poligonalne govornice i baldahina. Govornica je izvedena na šestero-kutnoj osnovi. Čini je trbušasto podnožje i poligonalna ograda. Dno podnožja govornice zaključeno je češerom iznad kojeg se nastavlja uski konkavni poligon koji nosi trbušasto podnožje i poligonalnu ogradu. Baldahin prati tlocrtnu osnovu govornice i nema kupolu, već se na profilirani vijenac nastavlja pet voluta, koje ujedno nose i zaključni dio propovjedaonice – simbol Božjeg oka u zrakama. Vijenac baldahina s donje je strane ukrašen lambrekina s kičankama. U plitkoj kazeti baldahina naslikana je golubica, simbol Duha Svetoga. Propovjedaonici se prilazi iz sakristije. Ikonološki program razvija se oslikanim stranicama ograde na kojima su prikazana četiri evanđelista, slikanim prikazom golubice u nebu baldahina i simbolom Božjeg oka kojom je zaključen baldahin.

Dijelovi propovjedaonice izvornog slikanog sloja bili su prekriveni požutjelim lakom koji je uklonjen kemijskim sredstvima, a pojedini su dijelovi prljavštine i žbuke, kao i izmeta ptica, uklonjeni mehanički. Zalijepljeni su oslabljeni spojevi dasaka i izrezbareni dijelovi profila koji su nedostajali. Kredirana su i nivelirana oštećenja na slikanom sloju, a retuš je izveden akvarel podlogom i mineralnim pigmentima u arapskoj gumi. Propovjedaonica je zaštićena damarnim lakom u terpentinu. Zbog velike težine balkona propovjedaonice i neadekvatnog vezanja na dvije drvene grede u dvostrukom podu balkona, koje su silu prenosile na ogradu i time uzrokovale razdvajanje dasaka i spojeva ograde, bilo je potrebno naći suvremenije rješenje vezanja propovjedaonice na zid kapele. Zato je balkon postavljen na rep propovjedaonice koji drže metalne konzole u zidu a služi kao nosač balkona.

d. b.

Slika 1. Prije radova, in situ

Slika 2. Balkon propovjedaonice, nakon radova

Novi Vinodolski

Kapela Sv. Trojstva

Glavni oltar sv. Trojstva

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, 500 × 174 × 170 cm

BROJ DOSJEA: 2023/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar se smatra radom domaće radionice iz prve polovice 18. st. Prema literaturi, dao ga je izraditi modruški kanonik, rodom Novljanin Antun Mažuranić. Relativna vlaga zraka u objektu je povećana, žbuka sa zidova se trusi i otpada. U ljetnim mjesecima kapela Sv. Trojstva ima funkciju muzeja u kojem je izložena sakralna zbirka župnog ureda u Novom Vinodolskom. Zbirka se sastoji od drvenih polikromiranih skulptura, slika na platnu te relikvijara i liturgijskog srebra i zlata.

U svibnju 2009. godine obavljani su zaštitni radovi na glavnom oltaru i zbirci umjetnina. Radovi su obuhvaćali uklanjanje nataložene prašine i otpale žbuke s umjetnina, konsolidaciju drvenog nosioca i slikanih slojeva te dezinfekciju glavnog oltara i navedenih umjetnina. Očitane

su i vrijednosti temperature i relativne vlažnosti zraka u kapeli. Mjerenje temperature i relativne vlage izvedeno je mjeracem *Testo 175-H2* od 15. travnja 2009. do 15. lipnja 2009. Mjerenje je pokazalo raspon temperature od 15,50 do 25,60 °C te relativne vlage zraka od 34,70 do 76,70 posto. Promjene temperature su postupne i nema većih dnevnih oscilacija. Promjene relativne vlage zraka su izraženije (27. svibnja 2009. zabilježena je promjena %rH od 20%). Opisani mikroklimatski uvjeti u kapeli Sv. Trojstva u Novom Vinodolskom neprimjereni su za čuvanje umjetnina. Trebalo bi građevinski sanirati kapelu i osigurati kontrolirane uvjete za čuvanje izloženih predmeta.

g. b.

Slika 1. Glavni oltar, in situ

Omišalj

NALAZIŠTE: trasa plinovoda Omišalj-Kukuljanovo
 VRSTA NALAZIŠTA: podvodni arheološki lokalitet
 RAZDOBLJE: antika

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2047, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sredinom 2009. godine obavljeno je rekognosciranje trase magistralnog plinovoda Omišalj-Kukuljanovo. Trasa podmorskog dijela plinovoda dugačka je 10 km, od toga se oko 7 km trase nalazi na dubini ispod 50 m. Zbog velike dubine na kojoj se nalazi trasa plinovoda, za pregled je korištena daljinski upravljana kamera, a dio je pregledan uz upotrebu autonomne ronilačke opreme. Jedini važniji nalaz otkriven je na ulaznom dijelu trase u blizini antičke luke u uvali Sepen kod Omišlja. Na dubini od 4 m nalazi se

veća količina keramike. Zbog jakog utjecaja valova u lošim vremenskim prilikama, keramika s lokaliteta izrazito je uništena. Stoga možemo samo pretpostaviti da se radilo o antičkom brodolomu s građevinskom keramikom, i to tegulama i kanalicama. Lokalitet se nalazi u tankom sloju pijeska oko 15 cm iznad kamene podloge. Položaj istražene trase ne ugrožava nijedan važniji lokalitet.

k. z

Slika 1. Pozicija ulaza plinovoda u Omišlju

Osijek

NALAZIŠTE: rimski most u Osijeku

VRSTA NALAZIŠTA: podvodni arheološki lokalitet

RAZDOBLJE: antika

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1835/2, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

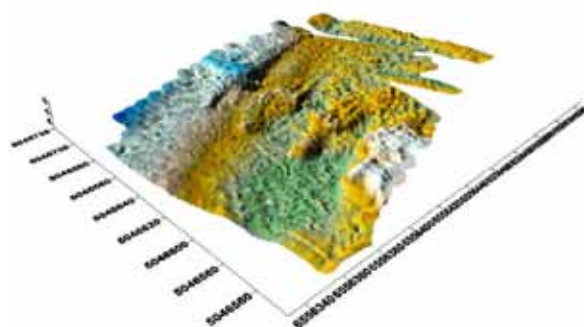
Tijekom svibnja 2009. godine nastavljeno je prošlogodišnje rekognosciranje rijeke Drave. Projekt *Osijek, antički ostaci plovnog puta Drava-Dunav* koji financira Ministarstvo kulture, nastavak je prošlogodišnjeg istraživanja, kad su snimljeni ostaci kamenog rimskog mosta. Prvi pisani podaci o ostacima kamenog rimskog mosta u Osijeku spominju se potkraj 18. stoljeća. U tim prvim pisanim podacima spominje se šest ostataka stupova mosta, nakon prošlogodišnjeg snimanja ostataka *side-scan* sonarom utvrđeni su ostaci četiriju stupova. Godine, 2010., pristupilo se izradi batimetrijske karte dna (digitalnog modela reljefa dna). Radove su izveli djelatnici Geodetskog i Gra-

đevinskog fakulteta iz Zagreba. Za snimanje su koristili *multi-beam* sonar (*Odom ES3-M*). Nakon računalne obrade dobili smo 3D batimetrijsku kartu dna. Pregledom i analizom karte dna ističu se ostaci dvaju stupova na sredini rijeke; visinska razlika između dna rijeke i vrha stupa je oko 1,5 metara. Nizvodno od ta dva stupa nalaze se dva manja povišenja na dnu za koje nismo sigurni jesu li dio deponiranog materijala nakon miniranja stupova ili je riječ o riječnom nanosu. Detaljno stanje ostataka utvrdit će se ronilačkim pregledom koji se planira u nastavku istraživanja.

k. z.

Slika 1. Kip iz Drave, prije čišćenja

Slika 2. 3D prikaz ostataka stupova na riječnom dnu

Osijek

Crkva sv. Jakova Apostola

Sv. Franjo Ksaverski

Nepoznati autor, 19. st.

Drvo, polikromirano, 130 × 65 × 38 cm

BROJ DOSJEA: 1991/7, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostan iz 1710. i crkva iz 1721.-1727. godine posvećeni su sv. Jakovu Apostolu. Inventar kapucinske crkve Sv. Jakova potječe iz 18. i početka 19. stoljeća. Stilskim osobinama čini stilsko jedinstvo s arhitekturom objekta.

Skulptura sv. Franje Ksaverskog iz crkve Sv. Jakova Apostola u Osijeku restaurirana je tijekom 2009. u svrhu izlaganja na izložbi *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Glavom i desnim ramenom skulptura je zakrenuta u desnu stranu, zabrinuta pogleda usmjerena prema križu koji drži u desnoj ruci. Svetac je prikazan sa smeđom valovitom kosom i smeđom bradom. Odjeven je u crni habit, bijelu, na rubovima izvezenu roketu do koljena te kratku stolu prebačenu preko ramena. Na glavi ima crnu kapu, a na nogama crne cipele. Postavljen je na zeleni postament.

Drveni nosilac bio je na više mjesta oštećen. Bila je nužna rekonstrukcija srednjeg prsta lijeve ruke i dijela konopa. Skulptura je izrađena od više dijelova. Pronađena

su dva sloja preslika, a prezentiran je zadnji preslik jer je original bio slabo sačuvan. Najveća oštećenja bila su na području glave i draperije (rokete i stole) koja su se očitovale odvajanjem kredne osnove i boje od drvenog nosioca. Problem je bio i obilno nanesen sloj voska po cijeloj skulpturi.

Nakon osnovnog čišćenja od prljavštine slijedilo je podljepljivanje svih mjesta na kojima se slikani sloj odvajao od drvenog nosioca. Podljepljivanje je obavljeno 5%-tnim zečjim tutkalom, japanskim papirom i toplinskim glačalom. Nakon konsolidacija površine uslijedilo je mehaničko uklanjanje obilno nanesenog voska. Stari lak i prljavština uklonjeni su kemijskim putem, tamponima vate namočenim u aceton, nitro, etilni alkohol i terpentini. Za rekonstrukciju nedostajućih dijelova prsta i konopa koristilo se drvo lipe.

d. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Osijek

Crkva sv. Jakova Apostola

Sv. Ivan Nepomuk

Nepoznati autor, 19. st.

Drvo, polikromirano, 129 × 76 × 25 cm

BROJ DOSJEJA: 1991/7, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Skulptura sv. Ivana Nepomuka, kao i sv. Franjo Ksaverski iz crkve Sv. Jakova Apostola u Osijeku restaurirani su tijekom 2009. u svrhu izlaganja na izložbi *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Polikromirana drvena skulptura prikazuje sv. Ivana Nepomuka s atributom križa. Skulptura je glavom i lijevom ramenom zakrenuta u lijevu, a donjim dijelom tijela u desnu stranu. Mladolice svesce usmjereno je prema križu koji drži u rukama. Zakrenutost tijela prati draperija crnog habita. Odjeven je u crni habit, bijelu, na rubovima izvezenu roketu do koljena te kratku stolu prebačenu preko ramena. Na glavi ima crnu kapu, a na nogama crne cipele. Postavljen je na zeleni postament.

Drveni nosilac bio je na više mjesta oštećen. Nužna je bila cjelovita rekonstrukcija nekih prstiju desne ruke. Najveća oštećenja bila su na području glave i draperije. Površina skulpture bila je prekrivena debljim slojem voska

koji je potamnio. Kredna osnova i boja na više su se mjesta odvajale od temeljnika skulpture. Križ kao atribut nije imao većih oštećenja. Preslik je izveden uljanom bojom. Vidljivi su potezi kista te fina modelacija forme.

Podlijepljena su sva mjesta na kojima se slikani sloj odizao i osipao, i to 5%-tnim zečjim tutkalom, japan-papirom i glačalom. Skulptura je očišćena kemijskim putem, osim mjesta na kojima su se nalazili kit, kreda i deblji sloj voska koji su očišćeni mehaničkim putem (skalpelima). Za rekonstrukciju drvenih dijelova koji su nedostajali korišteno je drvo lipe i kit. Kao predložak za rezbarjenje u drvu napravljen je model u glini. Izrezbarena su tri prsta na desnoj ruci. Mali dio prsta na lijevoj ruci modeliran je u kitu. Drveni dijelovi lijepljeni su na skulpturu drvofixsom.

d. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Osijek

Crkva sv. Jakova Apostola
 Silazak Duha Svetoga
 Martin Johan Schmidt-Kremser, posljednja četvrtina 18. st.
 Ulje na platnu, 200 × 140 cm

BROJ DOSJEJA: 1991/7, Osijek, Fakultetska 4
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Silazak Duha Svetoga, slika iz svetišta crkve Sv. Jakova, restaurirana je u povodu izložbe *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* održane u Klovićevim dvorima u Zagrebu.

Slika je prethodno već bila restaurirana. Srednje krupno tkano laneno platno iz jednog komada, bilo je neravno i naborano. Poledina slike premazana je smolno-voštanim premazom koji je ukrotio platno i s vremenom ga još više izgužvao, a pritom je slikani sloj ispucao i savio se u konkavne ljuskice. Platno je preparirano bolusom crvene boje i krpano na više mjesta i u više navrata. Vidljivi su stari retuši i preslici. Lak je potamnio, a u središtu slike vidljiv je u debelim curcima. Rubovi slike su vrlo kruti i oksidirani od čavala. Donji rub izrazito je oštećen, krpan i krt. Izvorni podokvir ne služi svrsi, crvotočan je i raskli-

man, oštećen na više mjesta, a letve podokvira oslikavaju se na licu slike.

Obavljeni su pripremni radovi, restauratorska istraživanja, dokumentiranje stanja, izrada prijedloga radova i troškovnika, osnovni restauratorski zahvati izravnog konzerviranja, odvajanje platna od podokvira, ravnanje rubova i deformacija na platnu, ravnanje osnove i boje na toplinskom vakuurom stolu, uklanjanje nečistoća s lica i poledine, učvršćivanje slojeva osnove i boje, uklanjanje tvrdog smolno-voštanog premaza s poledine platna, uklanjanje laka, uklanjanje preslika i drugih naknadnih intervencija u vidu kita, rekonstrukcija nedostajućih dijelova platna intarzijama, dubliranje, kitanje i obrada kita, retuš, lakiranje, izrada novog podokvira, napinjanje slike na podokvir, montaža poledinske zaštite.

s. sch.

Slika 1. Prije radova
 Slika 2. Nakon radova

Osijek

Crkva sv. Mihaela Arkandela

Krunište glavnog oltara

Nepoznati autor, 18. st.

Drvo, rezbareno, pozlaćeno, različite dimenzije

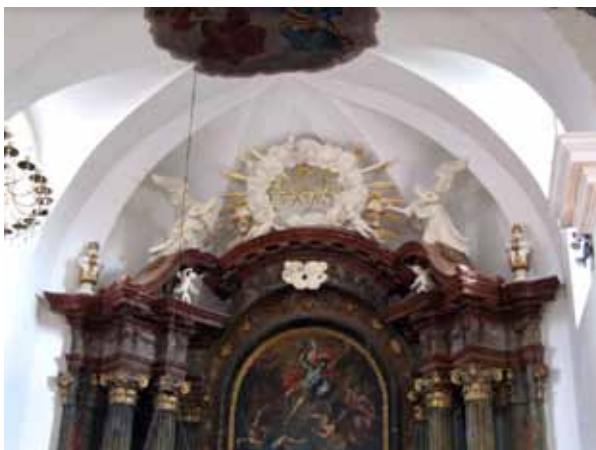
BROJ DOSJEA: 1415/3, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Krunište glavnog oltara dekorira šest bijelih anđela i četiri vaze, a u sredini je pozlaćeni monogram okružen oblacima s pozlaćenim zrakama. Dva velika bočna anđela, dva manja anđela, dvije vaze i oblak višeslojno su bili preslikani i mehanički oštećeni. Vidljive su bile veće raspukline na svim elementima i crvotočina. Nedostajali su dijelovi prstiju na dva velika anđela. Na vazama su drveni pozlaćeni dijelovi bili izjedeni crvotočinom.

Svi naknadni višeslojni preslici mehanički su uklonjeni do izvornog sloja. Nedostajući dijelovi prstiju anđela izrezbareni su u drvu lipe, kredirani i retuširani. Sva crvotočna oštećenja i raspukline popunjeni su kitom i kredirani. Svi elementi su premazani voštanom pastom i polirani pamučnim krpama kako bi imitirali kamen. Retuš pozlate izveden je zlatom u prahu vezan arapskom gumom i zaštićen lakom *Golden*. Svi elementi su montirani na oltar.
j. bu.

Slika 1. Nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti

1. Krajolik pred oluju, Rudolf Bohr, 1848., ulje na platnu, 43 x 54 cm
2. Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy, nepoznati autor, oko 1772., ulje na platnu, 94 x 68 cm
3. Mlada plemkinja, nepoznati autor, ulje na platnu, 68,5 x 55,5 cm
4. Franjo Trenk, nepoznati autor, ulje na platnu, 62 x 50 cm
5. Portret muškarca iz obitelji Pejačević, Alajos Györgyi Giergl, 1857., ulje na platnu, 81,5 x 68,5 cm
6. Nepoznati plemić, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 62 x 40 cm
7. Alegorija viteza Alfonsa D'Avalosa, Than Mór, 1856., ulje na platnu, 120 x 108 cm

BROJ DOSJEA: 7175 (1.), 7177 (2., 3.), 7180 (4.), 7178 (5.), 7179 (6.), 7182 (7.), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Fundus Galerije likovnih umjetnosti restaurira se u skladu s programima i prema prioritetima izložbene djelatnosti. Galerije. Slike restaurirane u 2009. godini djela su različitih majstora 18. i 19. st. Posebno zanimljivom pokazala se slika *Alegorija viteza Alfonsa D'Avalosa* koja je kopija istoimene Tizianove slike iz Muzeja Louvre i datirana je u drugu četvrtinu 16. stoljeća. Natpis na poledini *Titian utan/masolta Than M./Parisban/1856* otkriva i njezina autora, mađarskog slikara Thana Móra koji je original kopirao u Parizu 1856. godine. Than Mór (1828., Óbecse – 1899., Trst) je bio cijenjeni mađarski slikar, koji se uspješno okušao u više žanrova, tako da je osim vrsnih portreta slikao i povijesne prizore te freske. Autor *Portreta muškarca iz obitelji Pejačević* također je mađarski slikar 19. st.–Alajos Györgyi (Giergl), (1821., Budimpešta – 1863., Budimpešta) koji nakon školovanja u Beču (1841.-43.) postaje omiljeni portretist mađarskoga građanstva i plemstva.

Na svih sedam slika iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti dovršeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Slike su skinute sa starih drvenih podokvira da bi slikani sloj mogao biti konsolidiran te da bi se moglo početi s delikatnim čišćenjem lica slika, uklanjanjem starog požutjelog laka, a na nekima (*Krajolik pred oluju*, *Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy*, *Franjo Trenk*, *Portret muškarca*

iz obitelji Pejačević, *Alegorija Avalos viteza*) i uklanjanjem starih alteriranih retuša i starih neadekvatnih zakita. Neke od slika (*Krajolik pred oluju*, *Franjo Trenk*, *Alegorija Avalos viteza*) bile su dublirane, pa je s poledine uklonjeno platno lijepljeno voskom (*Krajolik pred oluju* i *Franjo Trenk*) ili tutkalom (*Alegorija Avalos viteza*), a poledina slike očišćena od ostataka ljepila. Na pojedinim slikama (*Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy*, *Franjo Trenk*, *Alegorija Avalos viteza*) bilo je potrebno ukloniti i stare zakrpe. Izvedena je rekonstrukcija oštećenja u sloju nosioca, platnenim intarzijama (*Krajolik pred oluju*, *Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy*, *Portret muškarca iz obitelji Pejačević*, *Nepoznati plemić*, *Alegorija Avalos viteza*). Rekonstruirani su nedostajući dijelovi sloja u sloju osnove i pažljivo prilagođeni originalnoj teksturi površina slika. Sve slike dublirane su na novo platno uz pomoć termoplastičkih smola na toplinskom vakuumskom stolu. Napete su na sačuvani stari (*Krajolik pred oluju*) ili na nove (*Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy*, *Mlada plemkinja*, *Portret muškarca iz obitelji Pejačević*, *Nepoznati plemić* i *Alegorija Avalos viteza*) drvene podokvire. Oštećenja su potom retuširana i poslije završnog lakiranja slike su opremljene za prezentaciju.

m. k., m. w. z.

Slika 1. Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy, prije radova
Slika 2. Marija Eleonora i Ljudevit Erdödy, nakon radova

Slika 3. Alegorija Avalos viteza, tijekom radova
Slika 4. Alegorija Avalos viteza, nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti

1. Portret Antuna Pejačevića, Carl Rahl, 1859., ulje na platnu, 63,5 × 50,2 cm
2. Portret Marije Sidonije Pejačević, nepoznati slikar, oko 1830., ulje na platnu, 74 × 59,2 cm
3. Portret Marije Pejačević, Than Mór, 1869., ulje na platnu 67 × 55 cm, oval
4. Portret Lile Pejačević, Gustav Kaltnecker, 2. pol. 19. st., ulje na platnu 73,5 × 57 cm

BROJ DOSJEA: 7173 (1.), 7172 (2.), 7174 (3.), 7171 (4.), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu priprema Galerije likovnih umjetnosti za predstojeću izložbu o obitelji Pejačević, u poseban program izdvojene su navedene četiri slike. Naime, sve prikazuju članove obitelji Pejačević. Nekad su bile dio obiteljske kolekcije koja je uključivala vrijedna djela Carla Rahla, Thana Móra, Gustava Kaltneckera i drugih traženih slikara 19. stoljeća. Posredovanjem Komisije za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina, slike su pedesetih godina prošloga stoljeća postale dio muzejske zbirke. Sve su slike osim portreta Marije Sidonije Pejačević signirane. Oto Švajcer (usp. Karl Rahl u Galeriji u Osijeku, Peristil 27-28, Zagreb 1984-5, 207-208) navodi da je portret Antuna Pejačevića nedatiran, te dvoji je li riječ o Antunu, rođenom 1749. a umrlom 1802. ili o njegovu unuku rođenom 1806. a umrlom 1862., s kojim je izumrla loza Pejačević Budimski. Prema natpisu na njemačkom jeziku s podacima o portretiranom koji je nalijepljen na daščicu i umetnut u podokvir, proizlazi da je riječ o Antonu (Antal) grofu Pejačeviću koji je rođen 1806., a umro 2. siječnja

1862. godine. Prilikom čišćenja platna od potamnjenog laka i površinske nečistoće, razriješilo se i pitanje datacije slike. Otkrivena je signatura dolje lijevo (prema sredini) *C. Rahl 1859.* koja tu sliku unutar Rahlova opusa smješta u posljednje godine njegova života.

Tijekom radova na slici *Portret Antuna Pejačevića* najveću je pozornost trebalo posvetiti čišćenju lica slike, kako bi se sačuvala fine lazure. Slikani sloj i preparacija su fiksirani. Slika je očišćena, zakrpana, a mjesta otpale boje i preparacije su zakitana. Nakon ravnanja napravljen je *strip-lining* i slika je napeta na podokvir. Zakitana mjesta su podslikana. Lice je lakirano i nakon toga završno retuširano. Na sličan način restaurirane su *Portret Marije Pejačević* i *Portret Lile Pejačević*. Osobito je bilo zatjevno ravnanje slike *Portret Marije Sidonije Pejačević* i uklanjanje starih, netopivih zakita. Za tu sliku je restauriran i njezin ukrasni okvir te je s ostalima opremljena za prezentaciju.

v. r. v., m. w. z.

Slika 1. Marija Sidonija Pejačević, prije radova
Slika 2. Marija Sidonija Pejačević, nakon radova

Osijek

Muzej Slavonije

Lepeza od slonovače, lepeza od kornjačevine, lepeza od svile i slonovače, lepeza od perja kolibrića

Nepoznati autor, 19. st.

Svila, slonovača, kornjačevina, perje kolibrića, mesing, žica željezo, tempera, uljana boja, srma zlato, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 5312.01, 5312.02, 5312.03, 5312.04, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Četiri lepeze iz Gradskog muzeja Slavonije potječu iz 19. st., rad su nepoznatog autora, a izrađene su od raznih materijala (slonove kosti, perja kolibrića, kornjačevine, svile, mesinga itd.) i ukrašene oslicima u temperi i uljanoj boji. Zatečene su u lošem stanju; prekrivene slojem nečistoća, mrlja nepoznatog porijekla, napuknute i s nedostajućim dijelovima te s oštećenim oslikom i oksidiranim metalnim dijelovima.

Na lepezama je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat u sklopu kojega je izrađena pisana, fotografska i grafička dokumentacija te su uzeti uzorci za mikrokemijsku analizu materijala. Lepeze su potom očišćene, puknuća sanirana, oslici retuširani, a nedostajući dijelovi od bjelokosti rekonstruirani u identičnom materijalu.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Lepeza od svile i slonovače, prije radova

Slika 2. Lepeza od svile i slonovače, nakon radova

Osijek

Raspelo ispred kapele Snježne Gospe

Nepoznati autor, 19. st.

Kamen, beton, 200 × 66 × 290 cm

BROJ DOSJEA: 2041/1, Osijek, Fakultetska 4
PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM OSIJEKOM

Raspelo ispred kapele Snježne Gospe postavljeno je na postament kojem se prilazi stubama. Postament (dim. 73 × 65 × 115 cm) s bazom i kapitelom, kao i stube, izvedeni su u kamenu vapnencu, dok je raspelo, na kojem je metalni korpus (dim. 90 × 66 × 175 cm), recentno, betonsko, presvučeno kulirom (mljeveni granit). Svi kameni elementi imali su manja ili veća mehanička oštećenja, najčešće na rubnim dijelovima. Već je prvi pregled objekta jasno pokazao da su prilazne stube jako oštećene te da nedostaje jedna stuba (dim. 200 × 35 × 15 cm). Kameni elementi podnice popucali su i propali pri slijeganju terena zbog nedovoljno kvalitetne podloge. Djelovanje nepovoljnih atmosferskih uvjeta, ponajprije vlage i leda, u okruženju u kojem je objekt postavljen, dodatno je utjecalo na propadanje podnica. Prilikom demontaže nisu zatečene metalne klamfe koje su povezivale stube. Pri čišćenju korpusa pronađena su dva sloja boje i tragovi pozlate.

Nakon demontaže u radionici, pristupilo se parnom i mehaničkom čišćenju raspela, čišćenju baze, stupa,

gazišta i korpusa, od recentnih slojeva boje. Čišćenje je rađeno mehanički, mlazno i *Rotec* tehnologijom. Očišćeni fragmenti sastavljeni su u cjelinu uz pomoć trnova od prokroma i epoksidnog ljepila. Na spoju baze i postamenta izmijenjen je željezni trn novim od prokroma. Dijelovi koji nedostaju rekonstruirani su u umjetnom kamenu. Zbog potrebe izrade jedne stube (dim. 200 × 35 × 15 cm) nabavljen je i strojno obrađen kamen vapnenac „lipica“ i isklesan je profil. Kako bi se povezale stube, izrađeno je osam novih komada metalnih klamfi. Prije pozlate, koja je rađena zlatnim listićima, korpus je premazan uljnim ljepilom *mixtionom*. Pozlačeni korpus zaštićen je *Paraloidom* i *Golden UV* završnim sjajnim lakom kako ne bi došlo do propadanja pozlate zbog djelovanja atmosferilija. Svi elementi raspela vraćeni su na izvornu poziciju i *in situ* sastavljeni u cjelinu. Nakon montaže, svi kameni elementi su hidrofobizirani, kako bi se spriječilo propadanje spomenika pod utjecajem nepovoljnih vremenskih uvjeta.

s. l.

Slika 1. Zatečeno stanje, nakon demontaže

Slika 2. Nakon radova

Osijek

Zavjetni pil s kipom Majke Božje

Nepoznati autor, 1757. g.

Kamen, vis. 6,5 m

BROJ DOSJEA: 1590, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM OSIJEKOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Središnji pil smješten je u Huttlerovoj ulici, u osječkom Donjem gradu, nasuprot kapeli Sv. Roka; izrađen je od kamena pješčenjaka. Sastoji se od podnožja popločenog opekom na kojemu stoje kamene stube, a na njih se nastavljaju baza i stup s kipom Bogorodice Bezgrešnog Začeca. Bogorodica stoji na Zemljinoj kugli obavijenoj zmijom i ima pozlaćenu metalnu aureolu. U naručju pridržava malog Krista koji u ruci drži metalni pozlaćeni križ. Na postolju pila se u kartušama nalaze natpisi na latinskom i njemačkom jeziku koji otkrivaju da je pil podignut 1757. godine.

Nakon detaljnog uvida, odnosno analize oštećenja, godine 2003. godine započet je opsežan konzervatorsko-restauratorski zahvat, i to izradom elaborata. Nakon uzimanja otisaka (kalupa) izrađeni su gipsani modeli kipa

i kapitela za klesanje njihovih faksimila. Godine 2004. i 2005. odabran je i dobavljen kamen pješčenjak tipa *Pietro di Vicenza* za klesanje faksimila Bogorodice i kapitela stupa te kamen tipa *Vinkuran* za izradu faksimila stupa i postamenta. Izrađen je faksimil metalnih dijelova spomenika (aureole i križa). Tijekom 2006. i 2007. godine prema gipsanim modelima i arhitektonskim snimcima isklesani su faksimili kipa, kapitela, stupa i baze zavjetnog pila.

U 2009. godini pristupilo se demontaži originalnog pila, zaštitnim arheološkim istraživanjima temelja te građevinskim radovima izrade novih temelja. Napravljene su nove kamene stube i podnožje, montirani su faksimili te su obavljeni konzervatorski radovi na originalnim dijelovima, kao i na lijevanoj željeznoj ogradi spomenika.

i. j.

Slika 1. Faksimil pila, nakon radova

Osijek

Župna crkva Preslavnog imena Marijinog
Sv. Ante i Bogorodica s malim Isusom
Antonius Paulus Senser, 18. st.
Ulje na platnu, 187 × 113,5 cm

BROJ DOSJEA: 2027/1, Osijek, Fakultetska 4
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva Preslavnog imena Marijinog građena je 1769. do 1775., a današnji izgled dobila je 1792. godine. Sadašnji je oltar bio pregrađen kako bi u njega bila ugrađena oltarna pala zajedno s ukrasnim okvirom. Slika nije signirana, ali se prema stilskim, tipološkim i ikonografskim odrednicama pripisuje kasnobaroknom slikaru Paulusu Antoniusu Senseru, koji je djelovao tijekom 18. st. u Osijeku i Pečuhu.

Na slici su 2007. obavljani pripremni radovi za izložbu *Paulus Antonius Senser – Prvi barokni slikar u Osijeku*. Tom prilikom uklonjen je doslikani karton koji je bio zalijepljen na donji dio slike, a poduzeti su i manji radovi. Budući da je slika bila devastirana, bili su potrebni kompletni konzervatorsko-restauratorski radovi koji su izvedeni tijekom 2009. godine. Izvedeno je uklanjanje nečistoća s lica i poledine slike, uklanjanje laka, retuša i preslika. Prije toga učvršćivanje slojeva osnove i boje te potom odvajanje platna od podokvira, ravnanje platna na vakuumskom stolu, rekonstrukcija nedostajućih dijelova platna, dubliranje, kitanje oštećenja i obrada kita

i retuš. Poledina slike očišćena je ekološkim sredstvom za uklanjanje uljane boje, *Crashom*, i skalpelom. Lak s lica slike skinut je mješavinom jednog dijela alkohola i jednog dijela terpentina. Preslici i stari retuš uklonjeni su upotrebom *Crasha*, amonijaka i skalpela. Na očišćenu poledinu slike i na markizet platno nanosena je Beva 371 prskanjem. Slika je dublirana uz pomoć vakuumskog stola, glačala i utega. Radi smanjenja napetosti slike, ali i zbog mogućnosti zakrivljenja slike pri zatezanju, markizet platno je razrezano na spoju dvaju platna. Platno je dodatno izravnato grijanjem uz upotrebu utega. Na rubovima je napravljen *strip-lining* da bi se slika mogla napeti na podokvir. Slika je premazana damar lakom. Kitana mjesta podložena su akvarel bojama, a retuširana je *Maimeri* retuš bojama. Napeta je na novi podokvir, lakirana mat lakom, a na poledinu podokvira vraćena je stara naljepnica te je poledina slike zatvorena natron papirom.

s. sch.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Osijek Vojakovački

Crkva posvećena Prijenosu moštiju sv. oca Nikolaja

Ikonostas i drveni inventar crkve

Jovan Četirević Grabovan, druga polovica 18. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, oslikano, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7672, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program je dio projekta zaštite pravoslavnog drvenog inventara koji je Hrvatski restauratorski zavod pokrenuo sredinom 2006. godine na više sakralnih objekata u Bjelovarsko-bilogorskoj i Koprivničko-križevačkoj županiji.

Zidana jednobrodna crkva posvećena Prijenosu moštiju sv. oca Nikolaja sagrađena je 1592., a obnovljena 1763. godine. U unutrašnjosti se nalazi svetište, ikonostas i klupe s jedne i druge strane crkve pričvršćene uza zid. Ikonostas, čiji je autor Jovan Četirević Grabovan, sastoji se od četiri reda ikona koje prikazuju proroke, apostole i prizore iz Kristova života te završnog luka sa središnjim križem i

medaljonima. Ikonostas je izrađen od polikromiranog, pozlaćenog, rezbarenog i oslikanog drveta.

Zbog velike vlage, prizemni dio ikonostasa bio je u lošem stanju s izraženom crvotočinom i odizanjem polikromije od drvenog nosioca. Od 29. svibnja do 5. lipnja 2009. te 22. i 23. listopada 2009. provedeno je preventivno i izravno konzerviranje drvenog inventara crkve, a posebno ikonostasa. U tom razdoblju također je obavljena stolarska konsolidacija poledine ikonostasa te trulih dijelova sjeverne klupe.

s. ku., e. a.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Prije radova, detalj

Osor, Mali Lošinj

NALAZIŠTA: uvala Tomožina, uvala Osor, Vele Orjule, uvala Bijar, uvala Čikat

VRSTA NALAZIŠTA: antička sidrišta

RAZDOBLJE: antika, srednji vijek, novi vijek

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1894, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Mali Lošinj, Osor, Nalazišta: uvala Tomožina, uvala Osor, Vele Orjule, uvala Bijar, uvala Čikat*
i. miha

Osor

Muzej sakralne umjetnosti (Biskupski dvor)

Velum T-15

Nepoznati autor, 18. st.

Svila, srma zlato, pamučno platno, srma srebro i titranke, 66 × 65 cm

BROJ DOSJEA: 6819, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Velum T-15 izrađen je od bijele svilene tkanine, izvezen svilenim koncem, srmom zlato i srebro te ukrašen vezom izrađenim od svilenog konca, srmom zlato i srebro te titrankama. Na sve četiri strane predmeta, po rubovima je našivena čipka od srme zlato. Poledina je izrađena od crvenog pamučnog platna. Velum je datiran u 18. st., a rad je nepoznatog autora.

Predmet je zatečen u veoma lošem stanju, originalna svilena tkanina bila je po čitavoj površini veoma ispucana po osnovi i potki, a na mjestima je djelomično i nedostajala. Predmet je bio prekriven slojem nečistoća nepoznatog

porijekla, na srmi je zatečen sloj oksida, a sama srma je mjestimično nedostajala.

Godine 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na tom vrijednom predmetu: uzeti su uzorci za mikroskopsku i mikrokemijsku analizu, odvojeni su dijelovi predmeta, izvedene su probe čišćenja, a potom i suho i mokro čišćenje. Uslijedilo je podlaganje oštećene originalne tkanine, zatvaranje oštećenja na vezu svile i srme svilenim filamentima.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ošlje

Arhiv Dubrovačke biskupije
Matica rođenih, krštenih, vjenčanih i umrlih župe Ošlje
Različiti autori, 1682.-1825. g.
Rukopis na papiru, 43,7 × 16 × 6 cm

BRJ DOSJEA: 1565/21, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program konzervacije i restauracije *Matice rođenih, krštenih, vjenčanih i umrlih župe Ošlje* ostvaren je u suradnji sa studentima treće godine Sveučilišta u Dubrovniku, Odjel za umjetnost i restauraciju—smjer restauracije i konzervacije papira. Matica je pisana tintom na papiru ručne izrade. Vrlo je loše očuvana. Očite su različite vrste rukopisa i vrste tinti. Tinta je izbledjela te mjestimično progorjela papir, a rukopis je na nekim mjestima nečitljiv. Papir je krt i potamnio po rubovima. Prve i zadnje stranice uz drvene korice su u lošem stanju. Vidljive su aktivne crne plijesni, vodene mrlje, brojne rupice i kanalići nastali djelovanjem insekata. Listovi su uvezani preko tri rebra

od konopa. Drvene korice su nepovratno oštećene, a vezane su četirima kožnim trakicama i učvršćene čavlicima.

Provedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi uobičajenim postupcima od suhog i mokrog uklanjanja nečistoća, dezinfekcije, bijeljenja, ojačavanja, fiksiranja, izrade zakrpa, prešanja. Posebna pažnja obratila se odabiru adekvatnog sredstva u procesu fiksiranja zbog raznolikosti i osjetljivosti upotrijebljenih povijesnih tinta. Sve faze rada su dokumentirane. Izrađena je nova kožna korica i kutija od besiselinskog kartona za pohranu te je takva vraćena vlasniku.

s. se.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ozalj

NALAZIŠTE: Svetice

VRSTA NALAZIŠTA: pavlinski samostan

RAZDOBLJE: novi vijek

Zaštitna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 1233/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S PAVLINSKIM SAMOSTANOM SVETICE

Zaštitno arheološko istraživanje na prostoru ispred vanjske strane južnog pročelja svetišta crkve Rođenja Blažene Djevice Marije na Sveticama provedeno je u cilju istraživanja zidova vezanih za južno pročelje svetišta, utvrđivanja dubine temelja te izrade nacрта zatečenog stanja u mjerilu.

Budući da su to prva arheološka istraživanja lokaliteta Svetice, podaci koje smo dobili nedostatni su za interpretiranje cjeline. Tek sustavnim arheološki istraživanjima moći ćemo tumačiti faze gradnje crkve. Jasno je jedino da je riječ o tri faze gradnje iste prostorije, pri čemu je u nekom vremenu prostorija prezidana, a zatim i zidovi ojačani zbog pukotina i opasnosti od urušavanja. Kojem razdoblju te dogradnje pripadaju, nemoguće je reći bez istraživanja u unutrašnjosti svetišta. Tada bi eventualno

mogli dovesti u neke odnose i vremenske sljedove zidova izvan crkve i one unutar nje. Osim zidova, istraženo je i devet grobnih ukopa. Riječ je o ukopima u drvenom sanduku i rakama. Prema inventaru grobnih nalaza, ukopi se datiraju u vrijeme baroka (17. i 18. stoljeće). Radi se o svetačkim medaljicama, križevima i zrnima krunice. Sav materijal je već obrađen i konzerviran u Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza.

Nakon dovršetka istraživanja, lokalitet je detaljno dokumentiran (fotodokumentacija te nacrtna dokumentacija). Svi istraženi zidovi prekriveni su zaštitnom folijom (geotekstil) te ponovo zatrpani.

a. a. b.

Slika 1. Svetice, istraženi zidovi

Pakljena, otok Šipan

Crkva sv. Mihajla
Zidne slike
Nepoznati autor, 17. st.
Fresco

BROJ DOSJEA: 2015/1, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvođeni su tijekom rujna 2009. Njima je bilo obuhvaćeno istraživanje (sondiranje) crkvenih zidova, preventivno učvršćivanje sačuvanih fragmenata zidnih slika obrublivanjem vapneno-pješčanom žbukom te dokumentiranje radova i interpretacija nalaza. Laboratorijskim analizama obuhvaćeno je određivanje vrste pigmenata slikanih slojeva, sastava žbuke, soli

i veziva. Zbog izrade grafičke dokumentacije poduzeto je arhitektonsko snimanje vanjskih i unutarnjih zidova crkve. Da bi se izradila kvalitetna arhitektonska snimka, bilo je potrebno očistiti neposredni okoliš oko crkve od raslinja. Stanje je dokumentirano prije i poslije radova.

f. ž.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Pakoštane

NALAZIŠTE: Pakoštane – Crkvina

VRSTA NALAZA: arheološki metalni nalazi

RAZDOBLJE: srednji vijek

Konzervatorsko-restauratorski radovi na arheološkim metalnim nalazima

BROJ DOSJEA: 1950/5, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su ukupno 23 brončana, 7 željeznih i 1 srebrni nalaz. Preuzeti metalni predmeti bili su prekriveni zemljom, korozivskim produktima te sačuvani u više ili manje mineraliziranom stanju. Izvorna površina je na svim predmetima djelomično oštećena. Metalni nalazi su kontrolirano čišćeni mehanički pod mikroskopom. Korišteni su skalpeli i četkice različitih profila i dimenzija, mikropjeskarnik i električni mikromotor. Zbog visokog sadržaja kloridnih soli, predmete je bilo potrebno stabilizirati. U tu svrhu za brončane nalaze korištena je 3%-tna otopina benzotriazola

u etanolu dok su željezni predmeti stabilizirani uklanjanjem iona klorida klasičnim sulfidnim postupkom. Metalni predmeti koji su zaprimljeni u više ulomaka slijepljeni su privremeno cijanoakrilatom, a nakon toga dvokomponentnim epoksidnim ljepilom *Araldit 2020*. Pojedina manja oštećenja zapunjena su istim ljepilom uz dodatak pigmenta radi konsolidacije površine.

Kao završni zaštitni lak na površinama svih metalnih predmeta korištena je mješavina reverzibilnih lakova *Paraloid B72* i *Cosmoloid H80* u toluenu.

a. m.

Slika 1. Ulomak brončanog svijećnjaka, prije radova

Slika 2. Ulomak brončanog svijećnjaka, nakon radova

Pazin

Župna crkva sv. Nikole
Smrt sv. Josipa
Leopold Kecheisen, 1759. g.
Ulje na platnu, 212 × 116 cm

BROJ DOSJEA: 6888, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauriranje slikarskog inventara župne crkve u Pazinu dio je programa pod nazivom „Konzerviranje i restauriranje slikarskih djela 17. i 18. stoljeća u Istri“ koji se u kontinuitetu ostvaruje od 1995. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli. Velik korpus baroknog štafelajnog slikarstva, vezan većinom uz sakralne prostore, zatečen je u lošem stanju očuvanosti te se njegovoj zaštiti pristupilo na nekoliko razina. Usporedno s katalogizacijom djela i evidencijom njihova stanja očuvanosti, izvodili su se i radovi preventivne zaštite i konzerviranja *in situ*. Tijekom dugogodišnjeg rada konzervatora-restauratora na terenu, uspostavljeni su i brojni kontakti s vlasnicima koji su upoznati s kvalitetnijim načinima čuvanja kao i s vrijednostima njihovih slikarskih djela. Pobožani su uvjeti pohrane za više zbirke i pojedinačnih radova na devetnaest lokaliteta na poluotoku, a radovima primarnog konzerviranja bilo je obuhvaćeno više od stotinu pedeset slika i oltarnih pala. Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi realizirani su na pedeset sedam slikarskih djela, među kojima su radovi istaknutih mletačkih i lokalnih majstora. U 2009. godini dovršeni su restauratorski radovi na oltarnoj pali *Smrt sv. Josipa* s istoimenog oltara iz župne crkve u Pazinu, slici *Skidanje s križa* iz župne

zbirke smještene u crkvi sv. Foške u Vrsaru te na tri slike: *Oluja na moru*, *Mrtva priroda s jarebicom*, *Bojište poslije bitke* iz Muzeja grada Vodnjana.

Pazinska slika rad je udomaćenog pavlinskog slikara germanskog porijekla Leopolda Kecheisena, potpisana i datirana u 1759. godinu. Zbog izrazito nestabilnog stanja slikanog sloja koji je otpadao s velikih površina rijetkog i oslabljenog tkanja, pala je demontirana s oltara i dopremljena je u radionice Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Nakon primarnog stabiliziranja slojeva, provedena su konzervatorska istraživanja, među ostalima analiza stratigrafije mikrouzoraka slikanog sloja i preparacije, obavljena je rendgenografija i ispitivanje površine u UV dijelu spektra kako bi se utvrdili stupanj i vrste oštećenja te odredila metodologija radova. Uklonjeni su preslici kojima je bio preoblikovan gornji dio kompozicije kao i alterirani retuši prethodnih intervencija. Prije ponovne montaže na oltar, štuko okvir oltarne niše je popravljen u suradnji s konzervatorima iz Pule. Posebna je pozornost usmjerena na osiguranje boljih mikroklimatskih uvjeta za sliku postavljanjem poledinske zaštite i higroskopskih materijala u duboku nišu oltara.

v. b., i. š.

- Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova
Slika 3. Detalj prije radova
Slika 4. Detalj nakon radova

Petrovci

Etnografska zbirka Rusina

Bajka inv. br. 161

Nepoznati autor, početak 20. st.

Pamuk, vuna, 60 × 40 cm

BROJ DOSJEA: 7163, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Bajka inv. br. 161 strukirani je ženski kaputić izrađen od crnog sukna; ima okrugli vratni izrez ukrašen ukrasnom trakom u imitaciji astrahan krzna. Podstava kaputića izrađena je od pamuka. Predmet je zatečen u veoma lošem stanju, površinski i dubinski onečišćen prašinom i mrljama nepoznatog porijekla te brojnim oštećenjima (rupe nastale djelovanjem insekata i glodavaca). U svrhu

pripreme za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* fotografirano je stanje predmeta tijekom svih faza radova, obavljena je dezinfekcija, suho i mokro čišćenje, podlaganje i zatvaranje oštećenja te uklanjanje recentnih zahvata.

m. b., ž. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Plitvička jezera

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni grad

RAZDOBLJE: kasni srednji vijek

Sustavna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 1992/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH, NP PLITVIČKA JEZERA I TURISTIČKOM ZAJEDNICOM PLITVIČKA JEZERA

Kasnosrednjovjekovni grad Krčingrad nalazi se na gradini Kozjak, šumovitom poluotoku smještenom između jezera Kozjak i Gradinskog jezera. Prva sustavna arheološka istraživanja tog lokaliteta proveo je E. Laszowski 1911. i 1912. godine, tijekom kojih je potvrdio liniju vanjskog obrambenog zida te dvije kule na južnom dijelu platoa (manju, kvadratnu na samom rubu padine te trokutastu branič-kulu smještenu nešto sjevernije). Radovi su nastavljeni tek 2008. godine istraživanjem trokutaste branič-kule (istraživanja je proveo Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu).

Arheološkim istraživanjima 2009. godine dovršeno je istraživanje unutrašnjosti trokutaste branič-kule te je određen njezin odnos sa zapadnim dijelom vanjskog obrambenog zida. Kula je bila sagrađena na priklesanom kamenu-živcu. Najniža etaža trokutaste branič-kule u kutovima je imala rasteretne svodne konhe koje upućuju na znatnu visinu objekta. U cijelosti je istražena SI vanj-

ska zidna ploha kule dužine 1600 cm koja se s drugim plohami spaja pod kutom od 60°. U zasipu uz SI vanjsku plohu kule pronađeno je i obilje arhitektonskih profilacija kasnoromaničkih stilskih karakteristika, pri čemu treba izdvojiti lunetu sa šesterolisnim cvijetom te ulomke bifore.

Trokutaste branič-kule, koje se povezuju s dvorskim arhitektima anžuvinske loze, izuzetno su rijetke. Poznata su samo tri komparativna primjera na kasnosrednjovjekovnim gradovima u Šaleku pri Velenju, Košice-Hradovi i Boldogköu. Osim obrambene namjene, imale su i ulogu statusnih simbola.

Izuzev ulomaka arhitektonskih profilacija, tijekom istraživanja je pronađena mala količina pokretnog arheološkog materijala (uglavnom mali ulomci grube kasnosrednjovjekovne keramike). Trokutasta branič-kula je nakon dovršetka istraživanja fotodokumentirana (J. Kliska, HRZ) i snimljena metodom 3D laserskog skeniranja.

t. pl.

Slika 1. Pogled sa sjevera na trokutastu branič-kulu

Plešivica

Kapela sv. Franje Ksaverskog
18. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1598, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela oktogonalnog tlocrta prvi se put spominje 1741. godine. Pregrađena je u trikonhos 1753.-1756. godine kad je dograđen zvonik i glavno konkavno zapadno pročelje zaključeno zabatom. Današnji klasicistički zvonik sagrađen je uz južno pročelje 1822. godine, prateći njegovu zakrivljenost. Središnji prostor bio je nadsveden kupolom, a tri bočne konhe polukupolama. Danas je objekt pod jedinstvenim krovijem pokrivenim limom. Inventar kapele potječe iz 17. i 18. stoljeća.

Od 2004. godine kapela je u redovitom programu zaštitnih radova. Tada je provedeno geodetsko mjerenje

terena i građevine, a godinu poslije izrađena je dokumentacija postojećeg stanja i projekt drenaže. Provedena su preliminarna konzervatorska istraživanja. Unutarnji prostor je bio obijeljen, a u 19. stoljeću je naslikan zvjezdasto-rebrasti svod s anđeoskim likovima.

Godine 2008. i 2009. pregledano je stanje krovijeta i dijelom su izvedeni radovi drenaže i uzemljenja gromobranske instalacije. Uz temelje svetišta izvedena je statička stabilizacija ugradnjom mikropilota zbog sanacije oštećenja građevine od klizišta.

v. m., e. š.

Slika 1. Pogled na crkvu

Plomin

Crkva sv. Jurja mučenika

1. Sv. Juraj, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 71,5 × 250 × 20 cm
2. Nepoznati svetac s knjigom, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 74 × 24 × 15 cm
3. Nepoznati svetac, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 80,5 × 36 × 23 cm
4. Nepoznati svetac bez atributa u adoraciji, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 86 × 55 × 26 cm
5. Prorok sa zabata atike (desni), nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 22 × 55 × 9 cm
6. Prorok sa zabata atike (lijevi), nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 22 × 17 × 9 cm
7. Sv. Nikola, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 120 × 60 × 47 cm
8. Nepoznati svetac (dominikanac s janjetom), nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 60 × 24 × 9,5 cm
9. Nepoznati dominikanski svetac, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 60 × 27,5 × 8 cm
10. Antependij, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 93 × 167 × 12 cm
11. Sv. Uršula, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 113 × 35 × 30 cm
12. Sv. Šimun apostol, nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 110 × 33 × 26 cm
13. Anđeo (desni), nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 40 × 21 × 14 cm
14. Anđeo (lijevi), nepoznati autor, 17./18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 43,5 × 15 × 14 cm

BROJ DOSJEA: 181/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. u sklopu programa Preventivna zaštita crkvenog drvenog inventara izvedeni su radovi preventivne zaštite i konzerviranja polikromiranih drvene skulpture iz crkve Sv. Jurja mučenika koji je bio u izrazito lošem stanju. Program je obuhvatio radove na devet kipova, četiri visoka reljefa i jednom antependiju. Pripadaju uglavnom oltarima sv. Nikole i sv. Jurja iz crkve, dok ostalima nije poznata izvorna lokacija i namjena. Navedeni predmeti djela su različitih autora, nejednake izvedbene kvalitete i potpuno preslikani.

Obavljena je dezinsekcija, konsolidacija drvenog nosioca, površinsko čišćenje, podljepljivanje polikromije kao i istraživanja slojeva polikromije. Sakralni inventar je zaštitno lakiran i vraćen u crkvu, na mjesta zabilježena na najstarijim fotografijama interijera. Na oltar sv. Nikole nisu vraćena dva anđela sa zabata oltara jer je zaključeno da mu ne pripadaju. Oni su vraćeni u izložbenu vitrinu u crkvi gdje se nalazi i preostali sakralni inventar s područja Plomina za koji nije utvrđena pripadajuća lokacija.

k. b. l.

Slika 1. Dio skulptura, prije radova

Slika 2. Dio skulptura, prije radova

Slika 3. Oltar sv. Jurja, nakon radova

Plomin

Župna crkva Blažene Djevice Marije (sv. Jurja ml.)

Bogorodica s Djetetom

Nepoznati autor, 15. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 83 × 32 × 25 cm

BROJ DOSJEJA: 181/2, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Gotička skulptura Bogorodice s Djetetom na prijestolju rad je nepoznatog autora iz 15. st. U plominskoj župnoj crkvi bila je smještena pokraj bočnog oltara. Lik Bogorodice postavljen frontalno zatečen je s blagim otklonom donjeg dijela trupa udesno kao posljedica vertikalnog napuknuća drvenog nosioca na lijevoj bočnoj strani figure. Pukotina, koja se zasijecala od podnožja trona pa do vrha podlaktice Bogorodičine lijeve ruke, tijekom prethodne intervencije zatvorena je drvenim umetkom koji je potom oslikan uljanom bojom izravno na drvo. Umjetnina je višekratno potpuno preslikana. Zatečeni uljni preslik pokrivaio je i poledinu skulpture pastozno nanesen u oštećenja. Površina skulpture zatečena je prašna, drvo crvotočno, a slojevi polikromije i preparacije rasušeni. Rezultati provedenih konzervatorskih istraživanja polikromiranih slojeva dokazali su postojanje znatno kvalitetnije polikromacije u slojevima ispod recentnog uljanog preslika.

Izvedene su dezinfekcija i konsolidacija nosioca, a polikromirani slojevi su podlijepjeni i očišćeni od naslaga nečistoće. Uklonjen je uljni preslik do prvog kvalitetnijeg oslika, vjerojatno nastalog u 17. st. Oslik Bogorodičine haljine je *kraplak* lazura na srebru, koja je postavljena na bijeli uljni sloj s karakterističnim pravokutnim dekoracijama u zlatnom listiću. Nakon uklanjanja zadnjeg preslika s tjemena kipa Djeteta i Bogorodice, postale su vidljive tri rupe s tragovima korozije. Pretpostavka je da su na tim mjestima nekoć stajale, danas izgubljene, metalne krune. Stabilni drveni umeci u vertikalnoj pukotini minimalno su rezbarski obrađeni tako da prate izvornu formu draperije. Završni je retuš izveden u skladu s muzealnom prezentacijom skulpture. Manja su oštećenja oslikavanjem lokalnim tonom integrirana u cjelinu.

I. s. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Poreč

Zavičajni muzej Poreštine

1. Ženska bluza ZMP-709, nepoznati autor, 19./20. st., uzorkovano cvjetna tkanina, svilena damastna tkanina cvjetnog uzorka, pamučni keper, čipkaste i pamučne trake, plastični gumbi, metalne francuske kopče, oko 52 × 45 cm
2. Ženski pojas, nepoznati autor, 19./20. st., raznobojna vunena pređa, 155 × 5,5 cm

BROJ DOSJEA: 7246, 7247, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ženska bluza ZMP-709 može se pribrojiti jednoj od bluza građanskog ruha koje je zamijenilo narodnu nošnju u Istri. Izrađena je u zanimljivom kroju od vanjske crne vunene tkanine, cvjetnog uzorka u tkanju, svilenog gornjeg dijela te unutarnjeg pamučnog pojačanja. Bluza se kopča na prednjoj sredini skrivenim kopčanjem. Gornji dio bluze je od crne svile cvjetnog uzorka te se sastoji od prednjeg i stražnjeg dijela i ruskog ovratnika. Podstava je bež pamučna tkanina.

Ženski pojas ZMP-871 ili *kanica* pripada osnovnom dijelu narodne nošnje južnog dijela Istre. Izrađen je od raznobojne vunene pređe tehnikom ručnog tkanja. Veći središnji dio pojasa je izrađen od crvene pređe, dok su rubovi izrađeni od žute, zelene, bež i plave pređe. Žuta, zelena i bež pređa na pojasu ostavljaju dojam valovite pruge, dok su plava, bež i crvena pređa isprepletene tako da tvore sitne geometrijske cvjetove koji također čine

dvostruku cvjetnu prugu. Završeci pojasa čine neotkane raznobojne napuštene pređe od kojih je i izrađen pojas.

Predmeti su zatečeni u lošem stanju; najveći je broj oštećenja nastao upotrebom i djelovanjem insekata (moljci), a bila su prisutna i fotokemijska oštećenja. Po površini obaju predmeta prisutne su bile i različite mrlje, nečistoće te prašina. Na rubovima pojasa oslabjela je tkanina, a niti pređe velikim su dijelom bile izvučene i prekinute.

Tijekom 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na oba predmeta tijekom kojega je izrađena pisana, fotografska i grafička dokumentacija, izvedena strukturalna analiza tkanine i dezinfekcija, predmet je očišćen suhim i mokrim postupkom, obojena je tkanina za zatvaranje oštećenja, oštećenja su zatvorena te je izvedeno završno relaksiranje.

m. b., b. r., m. z.

Slika 1. Ženska bluza ZMP-709, prije radova

Slika 2. Ženska bluza ZMP-709, nakon radova

Požega

Biskupski ured požeške biskupije

1. Marija s djetetom, nepoznati autor, poč. 18. st., ulje na platnu, 138 × 103 cm
2. Četrnaest svetih pomoćnika, Antun Cebej, oko 1760. g., ulje na platnu, 102 × 80 cm

BROJ DOSJEA: 7140 (1), 1261(2), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Marija s djetetom* bila je napeta na neadekvatan podokvir. Na platno je naknadno u donjem dijelu dodan drugi komad platna, različit od originalnog. Nosilac je dobre napetosti i bez perforacija. Na slikanom sloju je prisutno više potamnjenih retuša, dok je donji dodani komad platna dosta grubo i loše naslikan. Ukrasni okvir je u dobrom stanju. Slika je podlijepljena te skinuta s podokvira. Nakon ravnanja rubova, očišćena je poledina platna. Dodatak platna u donjem dijelu je uklonjen te zamijenjen novim prepariranim platnom. Očišćen je umjereno oksidirani lak te potamnjeni retuši. Slika je dublirana na novo platno termoaktivnim ljepilom Beva

na toplinskom stolu. Napeta je na novi podokvir, lakirana te završno retuširana.

Slika *Četrnaest svetih pomoćnika* je u relativno dobrom stanju. Nosilac je bez perforacija te dobre napetosti. Na slikanom sloju nema naknadnih retuša i preslika. Završni lak je umjereno oksidirao. Nakon podljepljivanja, očišćen je potamnjeni stari lak. Slika je skinuta sa starog podokvira te napeta na novi. Lakirana je, a manji nedostaci slikanog sloja su retuširani.

Slike su restaurirane za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*.

z. d.

Slika 1. Marija s djetetom, nakon radova

Slika 2. Četrnaest svetih pomoćnika, nakon radova

Požega

Franjevački samostan Sv. Duha
Dalmatika A, Dalmatika B, Manipul A, Manipul B
Nepoznati autor, 18. st.
Svila, damast, pozlaćene niti, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7136, 7137, 7160, 7161, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dalmatika A, Dalmatika B, Manipul A, Manipul B dio su bogatog fundusa liturgijskog ruha franjevačkog samostana u Požegi. Rad su nepoznatog autora, a potječu iz 18. st. Izrađene su od svilenog damasta ljubičaste boje, broširane su zlatnim nitima, a podstava je ljubičasti svileni taft iste boje. Predmeti su bili površinski i dubinski onečišćeni prašinom, prekriveni mrljama od voska i mrljama nepoznatog porijekla, djelomično su bila prisutna i fotoke-mijska oštećenja te mehanička u vidu rupa, a prisutne su bile i naknadne intervencije na podstavnim tkaninama.

Na navedenim predmetima izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat u svrhu pripreme za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Izrađena je pisana, fotografska i grafička dokumentacija, izvedeno je parcijalno odvajanje predmeta, suho i mokro čišćenje, relaksiranje tkanina u zatvorenom sistemu i ravnanje, bojenje odgovarajuće svilene tkanine i filamenata, podlaganje oštećenja i zatvaranje oštećenja šivanjem, konzervacija gumba, vrpca te svih vezanih dijelova i potom spajanje dijelova predmeta u cjelinu.

m. b., ž. m.

Slika 1. Dalmatika A, prije radova

Slika 2. Dalmatika A, nakon radova

Požega

Kripta katedrale sv. Terezije Avilske
Haljina pokojne Josipe pl. Maljevac
Nepoznati autor, druga polovica 19. st.

Smeđi svileni taft, francuske metalne kopče, drveni gumbići presvučeni gornjom tkaninom, svileni konci, oko 130 cm, dužina rukava 18 cm

BROJ DOSJEA: 6939, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Haljina Josipe pl. Maljevac dio je građanskog tekstila pronađenog u kripti požeške katedrale Sv. Terezije Avilske, rad je nepoznatog autora, a potječe iz druge polovice 19. st. Stilski i konstrukcijski podsjeća na viktorijanske haljine: duboki dekolte, kratki rukavi, spuštenu ramena, uski napeti torzo, izdužena linija struka koja završava vrhom sprijeda te zvonoliki oblik suknje. Sastavljena je od gornjeg kaputića i suknje, spojenih na području struka. Haljina je zatečena u vrlo krhkom i izrazito lošem stanju, čemu su pridonijeli starost i uvjeti u kojima se predmet nalazio, a što je vidljivo iz poroznosti tkanine na kojoj su po čitavoj površini bila prisutna mehanička oštećenja (rupe i razderotine različitih dimenzija kao i zaostaci paučinastih tvorevina čahura). U prvoj fazi nužnih konzervatorskih radova 2006. izvedena je dezinfekcija 70%-tnim etanolom, uklanjanje grubih nečistoća višestrukim namakanjem te pranje neutralnim deterdžentom (*Anionic HostaponT*) u svrhu stabilizacije predmeta. Potom je od 2007. do 2009. uslijedio konzervatorsko-restauratorski zahvat tijekom kojega je izrađena pisana i fotografska dokumentacija. Oštećenja i mrlje te krojni dijelovi s dimenzijama grafički su dokumentirani, izrađena je analiza šavova i niti kojima su krojni dijelovi spojeni. Predmet je mehanički očišćen

od zaostalih nečistoća (četkanjem i uporabom pincete i igala), djelomično relaksiran oblogom od *Sympatexa* (PES polupropusna membrana), bugaćicom natopljenom destiliranom vodom i *Melinexa* (koji improvizira zatvorenu komoru) te staklenim ili pokrom utezima te su svilenom tkaninom rubnim zahvaćanjem i restauratorskim bodom svilenim filamentom zatvorena oštećenja. Zatvorena su oštećenja i podstavni ovratnici PES tilom odgovarajuće nijanse te oštećenja na crnoj svilenom vrpici klasičnim pristupom. Odvojene su, očišćene i izrađene francuske kopče u suradnji s Odjelom za metal HRZ-a, nakon čega su vraćene na haljinu. Izrađena je grafička i fotografska dokumentacija originalnog položaja svake kopče, doradena je također nedostajuća drvena daščica za učvršćenje kopčanja, rekonstruiran je ukrasni nabor, a haljina je potom relaksirana i izravnana pod parom. Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova doradena je i prilagođena izložbena lutka, termo-plastičnom PES vatom provedena je nadogradnja u slojevima na potrebnim mjestima kako bi se prilagodila haljini. Potom je izrađena pisana dokumentacija o provedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima.

m. b., l. č.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Požega

Konzervatorski odjel Požega
Kaljeva peč smeđa
Nepoznati autor, 18. st.
Keramika, 285 × 85 × 65 cm

BROJ DOSJEA: 7295, Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE MK

Vidi članak, Suzana Kolić Gunjača, Siniša Cvetković, *Četiri restaurirane kaljeve peći iz Požege*

s. k. g.

Pula, Vrsar, Bale

NALAZIŠTA: Vižula, rt Uljeva, Colone, Čavata, Limski kanal

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolom, novovjekovni brodolom, potopljena antička arhitektura, antičko sidrište

RAZDOBLJE: antika, novi vijek

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2029, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Rekognosciranjem 2009. godine pregledana su dva otprije poznata lokaliteta (Vižula kod Medulina i rt Uljeva kod Ližnjana) te dva nova (Colone ispod Bala i otočić Čavata kod Vrsara), provedeno je rekognosciranje dijela Limskog kanala na mjestu ulaza i izlaza regionalnog plinovoda Vodnjan – Umag, a primljene su i dojave o položaju olovne prečke antičkog sidra sjeverno od pličine Fujaga ispred Limskog kanala i o položaju pronalaska dviju, u međuvremenu prodanih, amfora u Vinkuranskoj vali. Na lokalitetu Vižula kod Medulina crtani su zidovi objekta E, utvrđeno je nekoliko novih zidova te je sve i geodetski izmjereno. Na novootkrivenom položaju Colone fotografski je dokumentiran antički kameni nasip te je prikupljeno nešto arheološkog materijala. Kod rta Uljeva kod Ližnjana

utvrđeno je postojanje dvaju antičkih brodoloma. Da je riječ o dva brodoloma, vidljivo je iz materijala pronađenog na njima. Brodolom A može se datirati prema grlima Lamboglia 2 amfora u 2. – 1. st. pr. Kr., dok je na brodolomu B riječ o kasnoantičkom materijalu. Budući da je na brodolomu A pronađeno više tipova amfora, po njima će se nakon znanstvene obrade moći preciznije datirati. Pri rekognosciranju Limskog kanala otkriveno je nekoliko špilja i abrija iz kojih je vjerojatno izvirala voda te kameno trapezoidno antičko sidro i odbačeni balast broda (nakupina krupnijeg kamena, tegula, imbreksa i trbuha amfora). Kod otočića Čavata ispred Vrsara otkriveni su ostaci novovjekovnog brodoloma.

i. miho.

Slika 1. Ostaci antičkog brodoloma kod rta Uljeva

Pula

Zračna luka Pula

Kopije istarskih fresaka

Različiti autori, poč. 60-ih godina 20. st.

Kombinirana tehnika na platnu, cca 290 × 42 cm

BROJ DOSJEA: 2052/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S ARHEOLOŠKIM MUZEJOM ISTRE

Kopije istarskih fresaka (26 prizora, 28 slika) dio su zbirke od 135 jedinica građe nastale u drugoj polovici 20. st. Naručitelj izrade kopija fresaka bila je Gliptoteka JAZU-a u suradnji s Jadranskim institutom i Konzervatorskim zavodom u Rijeci, a izvodili su ih među ostalima I. Auer, B. Bulić, I. Kalina, Ž. Hegedušić, B. Dogan, E. Kokot, G. Zanko i H. Kujunžić.

Kopije fresaka koristile su se u znanstvene i kulturne svrhe te su izlagane na brojnim izložbama. Od 1965. godine o dijelu zbirke brigu vodi Arheološki muzej Istre koji ih 2003. godine postavlja u Zračnu luku Pula. Slike

su izvedene u kombiniranoj tehnici (koja simulira fresko slikarstvo) na tankom pamučnom platnu. Bile su napete na neispravan drveni podokvir. Zbog neadekvatnog smještaja i čestog premještanja pretrpjele su brojna mehanička oštećenja nosioca, poput udubljenja, porezotina i oštećenja slikanog sloja u vidu ogrebotina.

Radovi izvedeni u 2009. godini obuhvatili su konzerviranje nosioca i slikanog sloja te postavljanje poledinske zaštite. Slike su vraćene u prostor Zračne luke Pula.

s. š.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Nakon radova

Razni lokaliteti

Izložba *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*

Različiti autori, 17.-19. st.

Različite tehnike, različite dimenzije

BRJ DOSJE: razni, HRZ – Zagreb, Osijek, Ludbreg

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Izložba *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* održana je u Klovićevim dvorima od 27. travnja do 11. listopada 2009. godine. Za potrebe izlaganja, na izložbi su još 2008. godine djelatnici HRZ-a obišli sve lokalitete i pregledali sve umjetnine koje su bile predviđene za izlaganje. Nakon užeg, konačnog odabira autora izložbe, sve umjetnine koje je bilo potrebno podvrgnuti konzervatorsko-restauratorskim radovima demontirane su, zapakirane i transportirane u radionice HRZ-a te su obavljeni svi potrebni konzervatorsko-restauratorski radovi. Radovi su izvedeni na umjetninama iz Virovitice, Cernika, Đakova, Kutjeva, Požege, Vinkovaca, Petrovaca,

Iloka, Osijeka i Vukovara. Tridesetak predmeta restaurirano je za potrebe izložbe, a dva tjedna prije otvorenja izložbe ekipa restauratora HRZ-a boravila je u izložbenom prostoru Klovićevih dvora te izvela nužne konzervatorsko-restauratorske radove na umjetninama koje su pristizale. Djelatnici HRZ-a sudjelovali su u obradi i pripremi predmeta za izlaganje na izložbi, a nakon zatvaranja izložbe u povratu umjetnina kod kojih je montaža bila zahtjevnija. Restauratorski radovi na pojedinim umjetninama opisani su u kataloškim jedinicama pod lokalitetom s kojega potječu.

d. i.

Ražanac

NALAZIŠTE: Ljubač – nekropola
 VRSTA NALAZA: arheološki nalazi
 RAZDOBLJE: željezno doba

Konzervatorsko-restauratorski radovi na pokretnim arheološkim nalazima

BROJ DOSJEA: 1950/6, Zadar, Božidara Petranovića 1
 PROGRAM PO UGOVORU S SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljeno je ukupno 179 arheoloških nalaza izrađenih od željeza, bakrenih slitina, srebra, stakla, keramike i jantara. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su ukupno 1 keramički, 1 srebrni, 2 željezna, 2 staklena, 87 jantarnih i 86 brončanih nalaza.

Postupak konzerviranja i restauriranja sastojao se od: preliminarnog istraživanja, fotografiranja i dokumentiranja zatečenog stanja predmeta, aktivne stabilizacije željeznih predmeta sulfitnim postupkom, aktivne stabilizacije

predmeta od bakrenih slitina otopinom benzotriazola, kontroliranog mehaničkog čišćenja predmeta skalpelima, četkicama, mikropjeskarnikom i mikromotorom, kemijskog čišćenja jantarnih nalaza otopinom ksilena, lijepljenja slomljenih predmeta te od impregnacije, konsolidacije i zaštitnog lakiranja.

Nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata izrađena je opsežna fotografska i pisana dokumentacija o obavljenim radovima.

a. m.

Slika 1. Brončana naočalasta fibula, nakon radova

Slika 2. Brončana narukvica s jantarnim perlama, nakon radova

Rijeka

NALAZIŠTE: Pul Vele crikve

VRSTA NALAZIŠTA: antičko naselje i srednjovjekovno gradsko groblje

RAZDOBLJE: antika, srednji vijek, novi vijek

Zaštitno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1986/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM RIJEKOM

Od 28. srpnja 2008. do 23. veljače 2009. godine Hrvatski restauratorski zavod proveo je zaštitna arheološka istraživanja na području trga Pul Vele crikve i Užarske ulice od Jelačićeva trga do zapadnog ugla s Ulicom Janeza Trdine u riječkom Starom gradu. Istraživanjima je obuhvaćena površina od približno 1100 m². Područje istraživanja bilo je otprije poznato stručnoj javnosti po iznimno važnim arheološkim nalazima, poput ostataka antičkih termi i višebojnih podnih mozaika. S obzirom na te spoznaje i činjenicu da se lokalitet nalazi unutar urbanističke cjeline Stari grad te da ima svojstvo zaštićenog kulturnog dobra upisanog u Registar kulturnih dobara RH, bilo je nužno uz predviđenu izmjenu postojeće komunalne infrastrukture obavljati i arheološka istraživanja.

Najstariji pronađeni arhitektonski ostaci pripadaju starijoj, odnosno prvoj fazi gradnje antičkih termi koje se datiraju u 1. st. Kako su one u nekom vremenu iznivelirane, njihovi su ostaci danas manje vidljivi od kasnije gradnje.

Mlađe terme, građene tijekom 3. st., iskoristile su neke zidove starijih termi, a od njih su bile veće i tehnički bolje izvedene. Prepoznato je ukupno deset prostorija, među kojima se prepoznaje kaldarij (dvije prostorije od kojih u jednoj pronalazimo još sačuvan manji bazen – *alveus*

smješten na stupićima hipokausta), tepidarij, frigidarij sa sačuvanim bazenom te *prefunium* i dvije prostorije za loženje. Nakon prestanka funkcioniranja termi, jedan je njihov dio bio prenamijenjen za potrebe kršćanskog kulta. Naime, na prostoru termi gradi se ranokršćanska bazilika ukrašena višebojnim podnim mozaicima. Tarsatička ranokršćanska bazilika bila je trobrodna građevina koja je na pročelnoj strani imala pretprostor, odnosno narteks.

U prostoriji prizidanoj s južne strane crkve pronađen je neukrašeni sarkofag koji se nalazio ispod razine nekadašnje podnice. Antičkom razdoblju pripadaju i ostaci bedema pronađeni na krajnjem istočnom dijelu istraženog područja.

Tijekom srednjeg vijeka prostor obuhvaćen našim istraživanjima dobio je novu funkciju, funkciju gradskog groblja. Prostor južno i zapadno od crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije bio je gusto prekriven ukopima koji su obavljani unutar zidanih grobnica, običnih zemljanih raka ili pak unutar velike kosturnice.

Tijekom istraživanja pronađeni su ostaci 1335 pokojnika. Najviše njih, 725, bilo je ukopano unutar velike kosturnice.

j. v.

Slika 1. Prostorija 3 druge faze termi sa sačuvanim hipokaustom i malim bazenom za toplu vodu – *alveus*

Rijeka

NALAZIŠTE: Tarsatički principij

VRSTA NALAZA: keramički i metalni arheološki nalazi

RAZDOBLJE: antika

Konzerviranje i restauriranje keramičkih i metalnih arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 1920/2, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su na keramičkim i metalnim arheološkim nalazima. Radovi su izvedeni na ukupno 154 željezna, 97 brončanih i 3 olovna predmeta te 13 komada keramičkog posuđa. Nakon izve-

denih konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je opsežna dokumentacija o provedenim radovima.

m. m.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Rijeka

Crkva sv. Marije

Bogorodica s Kristom

Odljev prema predlošku Antonija Rossellina, 15./16. st.

Polikromirani gips, 72 × 50 cm

BROJ DOSJEA: 410/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Reljef *Bogorodica s Kristom* gipsani je odljev izrađen prema predlošku firentinskog majstora Antonija Rossellina kao jedan od niza otisaka u raznim tehnikama sačuvanih duž naše obale. Ugrađen je u drveni okvir baroknog retabla oltara crkve. Bogorodica je prikazana kako sjedi lijevom rukom pridržavajući Krista, dok joj je desna ruka oslonjena na koljeno. Krist sjedi na jastuku i drži pticu. Reljef ima dvije aplicirane metalne krune na glavama likova.

U stabilnom je stanju, s vidljivom većom pukotinom u gornjem dijelu i manjim mehaničkim oštećenjima na slikanom sloju u kojima se jasno razaznaju višestruki preslici. Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su istražnim radovima sondiranja slikanog sloja kemijskim i mehaničkim putem, uzimanja uzoraka za stratigrafsku analizu slojeva boje, analizu veziva i pigmenta. Istražnim radovima utvrđena su četiri preslika. Zbog cjelovitosti i

reprezentativnosti prezentiran je sloj prvog preslika. Također su uklonjena dva preslika s letvica okvira. Odignuti slojevi slikanog sloja podlijepljeni su tutkalnom otopinom. Raspucani dijelovi gipsanog nosioca sanirani su kitanjem u gipsu uz dodatak kudjelje za ojačavanje poledine. Novozrađeni gipsani dijelovi su brušeni, tutkaljeni tutkalnom otopinom, impregnirani kredno-tutkalnom otopinom, izolirani šelakom te tako pripremljeni za izvedbu retuša. Bočne drvene letve, ukrasni okvir i pozadinska daska stolarski su sanirani i međusobno učvršćeni. Bočne letvice i okvir impregnirani su kredno-tutkalnom otopinom. Retuš oštećenog oslika izveden je u dvije faze: podlaganje je izvedeno gvaš bojama, a završni retuš akrilnim bojama. Završno lakiranje izvedeno je damarnim lakom.

n. kr.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Rijeka

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja
Brodsko pramčana pulena
Nepoznati autor, 18./19. st.
Drvo, rezbareno, polikromirano, 94 × 24 cm

BROJ DOSJEA: 1520/16, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S POVIJESNIM I POMORSKIM MUZEJOM HRVATSKOG PRIMORJA

Pramčana pulena prikazuje ženski lik odjeven u haljinu. Na skulpturi su bili mjestimično sačuvani tragovi polikromije koja nedostaje na oko 90% površine. Skulpturi nedostaju obje ruke do ramenog zgloba te dijelovi haljine, stopala i postolja. Vidljiva su veća mehanička oštećenja na drvu nastala zbog neprimjerenih uvjeta u kojima se nalazila. Po dužini je raspucana većim i manjim uzdužnim pukotinama uz godove drva. Mjestimično je crvotočna. Vidljiva su i tri čvora u materiji drva na pozadini i jedan s prednje strane skulpture. Na poleđini su primjetni ostaci polikromije, crvena i plava boja haljine i plašta na tankom sloju krede koja se osipa. U manjim udubinama pramenova kose također su bili sačuvani ostaci boje.

Skulptura je za potrebe transporta od muzeja do restauratorske radionice umotana u zračne folije kako bi se sačuvala od mogućih stresova transporta, te je poslana na dezinsekciju nedestruktivnom metodom gama-zračenjem, koja je obavljena na Institutu Ruđer Bošković u Zagrebu. Ostaci slikanog sloja podlijepljeni su otopinom zečjeg tutkala, a površinska nečistoća je uklonjena mehaničkim putem (*Wishab* spužvicom) i kemijskim putem (otopinom triamonij-citrata i vode). Crvotočni drveni nosilac konsolidiran je natapanjem skulpture smolnim konsolidantom.

n. kr.

Slika 1. Nakon radova

Rijeka

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja

1. Globus Terrestris (Globus zemlje–Cookova putovanja), I. G. Klinger, od 1825. do 1836. g., oko 63 × 59 cm
2. Projekcija dijelova broda po figurama, nepoznati autor, bakropis, 23,4 × 34,5 cm

BROJ DOSJEA: 7233 (1.), 7455 (2.), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon dopreme globusa i grafike u prostore zagrebačke Radionice za papir i kožu, na umjetninama su izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi.

Na globusu su nakon skidanja požutjelog laka i nečistoća uklonjeni slojevi ljepila od samoljepive trake. Postojeća mehanička oštećenja zatvorena su dopunama od japanskog papira te je izveden završni retuš. Na rezbarenom postolju globusa izvedena je stolarska konsolidacija, čišćenje, rekonstrukcija nedostajućih dijelova, kitanje,

obrada kita te retuš. Nanošenjem sloja zaštitnog voska radovi su dovršeni.

Na grafici je izvedeno uklanjanje zatečene opreme, dezinfekcija, suho i mokro čišćenje, neutralizacija papirnog nosioca, podljepljivanje na japanski papir, konsolidacija oštećenja i retuš. Umjetnine su vraćene vlasniku u kutiji od beskiselnog kartona uz preporuku za čuvanje.

s. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Rijeka

Pravoslavna crkva sv. Nikole

1. Bogorodica, nepoznati autor, 19. st., ulje na dasci, rezbareno drvo, pozlata, 130 × 110 cm
2. Sv. Ivan Bogoslov, nepoznati autor, 19. st., ulje na dasci, rezbareno drvo, pozlata, 130 × 110 cm

BROJ DOSJEA: 1985/3, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU SA SRPSKOM PRAVOSLAVNOM CRKVENOM OPŠTINOM RIJEKA

Ikone su dio kompozicije *Raspeća* smještenog na vrhu ikonostasa pravoslavne crkve u Rijeci. Simetrično su raspoređene i prikazuju odvojene likove Bogorodice i sv. Ivana, svakog u svojem okviru. Nepravilnog su oblika, uokvirene rezbarenim neostilskim pozlaćenim okvirom. Likovi su prikazani u cijeloj figuri istaknutih bolnih gesta i izraza.

Autorova tehnološka pogreška uzrokovala je tipično oštećenje slikanog sloja poznato pod nazivom *krokodilska koža*. Tijekom prijašnjih intervencija oštećenja podloge i slikanog sloja su zatvorena kitom i preslikana. Drveni nosilac nema potpornog sustava, već su daske međusob-

no spojene sistemom utora. S vremenom su se pojedine daske deformirale, što je uzrokovalo otvaranje njihovih spojeva i pucanje slikanog sloja. Drvene rezbarene i pozlaćene girlande bile su više puta premazane broncom, a rokaj ukras je kod obje ikone odrezan do polovice.

Tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su svi preslici. Od lipova drva izrađene su pojednostavnjene rekonstrukcije nedostajućih dijelova rokaja koje su zatim kredirane i pozlaćene. Slikani sloj je nakon retuša zaštićen lakom na bazi prirodne smole.

a. r. b.

Slika 1. Sv. Ivan Bogoslov, prije radova

Slika 2. Sv. Ivan Bogoslov, nakon radova

Rijeka

Pravoslavna crkva sv. Nikole

Raspelo

Nepoznati slikar, 19. st.

Ulje na dasci, rezbareno drvo, pozlata, 370 × 270 cm

BROJ DOSJEA: 1985/2, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU SA SRPSKOM PRAVOSLAVNOM CRKVENOM OPŠTINOM RIJEKA

Veliki drveni rezbareni i pozlaćeni križ smješten je na vrhu ikonostasa pravoslavne crkve Sv. Nikole kao dio kompozicije *Raspeća* kojoj pripadaju ikone Bogorodice i sv. Ivana Bogoslova. Raspelo slijedi tipologiju križeva s ikonostasa, uokvireno je rezbarenim pozlaćenim raskošnim okvirom i prikazuje lik trpečeg Krista.

Tehnološka pogreška, koju je autor napravio i na dvjema pripadajućim ikonama, u ovom je slučaju imala izraženije posljedice pa su i pokušaji sanacije nastalih oštećenja na ovoj umjetnini bili opsežniji. Konzervatorsko-restauratorski radovi pokazali su se vrlo zahtjevnima ponajprije zbog velikih dimenzija i težine umjetnine koji su nalagali detaljnu organizaciju i planiranje demontaže, manevri-

ranje umjetninom u radionici te montažu umjetnine nakon obavljenih radova. Drveni nosilac nema potpunog sustava, već su daske međusobno spojene sistemom uto-
ra. S vremenom su se pojedine daske deformirale, što je dovelo do otvaranja njihovih spojeva i pucanja slikanog sloja. Drvene rezbarene i pozlaćene vitice okvira više su puta premazane broncom. Tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su svi neizvorni slojevi. Oštećenja okvira su kredirana i pozlaćena. Slikani sloj je očišćen, a oštećenja retuširana i zaštićena lakom na bazi prirodne smole.

a. r. b.

Slika 1. Prije radova, nakon demontaže

Slika 2. Nakon radova, tijekom montaže

Rijeka

Upravna zgrada šecerane

Zidne slike u sobi 22 i 21 na drugom katu zgrade

Nepoznati autor, 18.-19. st.

Dim. oko 80 m² (soba 22) i oko 104 m² (soba 21)

BROJ DOSJEA: 1570/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM RIJEKOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi, izvedeni potkraj 2009. i početkom 2010. godine, obuhvatili su prostorije 22 i 21 na drugom katu. U sobi 22 uklonjeni su bojeni naliči mehaničkim metodama uz pomoć tvrdih skalpela i skalpela s promjenjivim nožićima. Napravljene su probe čišćenja vodom, međutim, pokazalo se da su pigmenti osjetljivi na vodu. Zbog ljuaskanja bojenog sloja, najproblematičnije je bilo čišćenje oslika u medaljonima, odnosno, čišćenje figuralnih prikaza i zelenih površina. Dijelovi oslika koji su se jako praškali ili ljuskali fiksirani su 5%-tnom otopinom vapna u alkohol izopropanolu. Rezultat su „svježije“ boje i stabilniji pigment. Dočišćavanje je izvedeno kombinacijom *Wishab* spužvama i staklenih niti. Najveća oštećenja izvornih žbukanih slojeva na kojima se nalazi zidni oslik nastala su pri postavljanju električnih instalacija, ugrađivanju zidnog ormara (zapadni zid) i pri probijanju vrata na sjevernom zidu. Žbuke i električni kabeli su uklonjeni, a originalni oslik je obrubljen vapneno-pješčanom žbukom u omjeru 1:3. Na mjestima gdje je došlo do raslojavanja i stvaranja podbuhlina, žbuka je injektirana smjesom PLM-a.

Zidna niša ormara koja se nalazi na zapadnom zidu zazidana je opekom te žbukom smjesom koja se sastojala od jednog dijela *Rofix* hidrauličnog vapna i tri dijela pijeska. Velike lakune su zapunjene vapneno-pješčanom žbukom u više slojeva. Fini završni glet je toniran ultramarinom i zelenom zemljom da bude što sličniji izvornom *intonacu*, a zamiješan je u omjeru 1:1 (1 dio gašenog vapna : 1 dio finog kvarcnog pijeska). Nakon nanošenja žbuka je lagano obrušena, a oslik je dočišćen kombinacijom *Wishab* spužvicama i mekanim kistovima. Nakon što su zidni oslici otkriveni, počelo se s dokumentiranjem stanja oslika. Dokumentirano je devet vrsta oštećenja. Nakon iscrtavanja na paus papir svi su dijelovi skenirani i poslije spojeni i obrađeni na računalu. Uzeti su uzorci žbuka i pigmenta za laboratorijsku analizu.

U prostoriji 21 zidni je oslik sačuvan u cijelosti i nije prekrivan naknadnim bojenim slojevima. Svi zidovi sobe su oslikani, a na svodu, koji je od zidova odvojen vijencem, nalaze se štuko reljefi. Oslik je cijelom površinom prekriven slojem prašine i prljavštine. Mehanička oštećenja su najveća na mjestu gdje se nalazi velika peć (spoj sjevernog i zapadnog zida) i mjestimično u donjim zonama zidova, a na više ispod zone prozora. Prilikom demontaže peći na spoju sjevernog i zapadnog zida otkriven je fragment prijašnjeg slikanog sloja.

Površinska prljavština je očišćena *Wishab* spužvama te dočišćena običnim školskim gumicama i tvrdim skalpelima. Na mjestima koja se nisu mogla očistiti mehaničkim putem, napravljene su probe čišćenja acetonom, alkoholom, enzimima, vodom i *white spiritom*. Na mjestima gdje je došlo do odvajanja slikanog sloja i podloge, preventivno je poduzeto podljepljivanje *Primalom AC33* koji je razrijeđen u destiliranoj vodi u omjeru 1:4. Kako je oslik osjetljiv na vodu, osobito se pazilo da se prilikom podljepljivanja zahvati što manje područje oslika. Naknadne žbukane intervencije, instalacije, radijatorske cijevi i sl. uklonjeni su, a nastale lakune su ispunjene vapneno-pješčanom žbukom u više slojeva. Za završni sloj se u prostoriji 21 koristila fina vapnena žbuka koja se sastojala od 1 dijela gašenog vapna, 2 dijela finog kvarcnog pijeska te 1 dijela kamenog brašna. Sva mjesta na kojima je došlo do slabljenja adhezije žbukanih slojeva, injicirana su PLM-A smjesom u omjeru 1:4. Injicirana područja nalaze se na istočnom zidu iznad vrata i sjevernom zidu, također iznad vrata. Za tu je prostoriju izrađena detaljna grafička i fotografska dokumentacija. Dokumentirano je devet vrsta oštećenja. Nakon iscrtavanja na paus, svi su dijelovi skenirani i poslije spojeni i obrađeni na računalu. Uzeti su uzorci žbuka i pigmenta za laboratorijsku analizu.

t. š.

Slika 1. Istočni zid sobe 22 prije i nakon radova

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 22, pogled na istočni zid (prije čišćenja)

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 22, pogled na istočni zid (nakon čišćenja)

Slika 2. Sjeverni zid sobe 22 prije i nakon radova

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 22, pogled na sjeverni zid (prije čišćenja)

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 22, pogled na sjeverni zid (nakon čišćenja)

Slika 3. Sjeverni zid sobe 21

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 21, pogled na sjeverni zid

Slika 4. Zapadni zid sobe 21

Drugi kat upravne zgrade bivše rafinerije šećera, prostorija 21, pogled na zapadni zid

Rijeka

Upravna zgrada šećerane
Kaljeva peč (E 19) u Salonu s vedutama
Nepoznati autor, kraj 18. st.
Glazirana keramika, metal, 353 cm

BROJ DOSJEA: 7433, Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM RIJEKOM

U sklopu projekta obnove riječke palače šećerane, tijekom 2009. restaurirana je klasicistička kaljeva peč iz Salona s vedutama na drugome katu. Peč pripada tipu bačvastih, cilindričnih kaljevih peći, tzv. *Rundofen*. Prilikom demontaže ustanovljene su identifikacijske oznake *E 19* prema kojima je peč i dobila radni naziv *E 19*. Postupak razgradnje peći *in situ* bio je iznimno složen i dugotrajan, a donio je saznanja o lokaciji pepelišta i ložišta, odnosno o sustavu i tipu grijanja. To je bilo važno za određivanje pristupa građevinskoj sanaciji ovoga dijela objekta da bi se peč što bolje prezentirala, tj. da se bolje predstavi način grijanja reprezentativnih prostorija. Demontirani dijelovi peći dopremljeni su u prostore HRZ-a gdje se

istovremeno restaurirala skupina požeških keramičkih peći. Izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi kod obje skupine peći metodološki su istovjetni. Čišćenje taloga nečistoća obavljano je mehanički, a slojevi premaza bojom uklanjani su odgovarajućim otapalima do sloja cakline. Metalni su elementi očišćeni od korozije, zaštićeni premazom, izravnati te ispolirani. Odlomljeni i nedostajući segmenti su rekonstruirani, odnosno domodelirani, a onda su nakon pečenja, odnosno integriranja, zaglađeni slojem kita te retuširani. Restaurirani su dijelovi peći pohranjeni dok se ne steknu uvjeti za ponovno sastavljanje u cjelinu.

s. k. g.

Slika 1. Peč *in situ*

Slika 2. Detalj peći, nakon radova

Rijeka

Župni ured Uznesenja Marijina

Sv. Alojzije Gonzaga

Nepoznati venecijanski slikar–sljedbenik Piazzette, druga polovica 18. st.

Ulje na platnu, rezbareno drvo, pozlata, dimenzije slike 47,5 × 37,5 cm, dimenzije ukrasnog okvira 91,5 × 64 × 18 cm

BROJ DOSJEA: Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Devocionalna slika manjih dimenzija, ovalnog oblika, uokvirena je pozlaćenim profiliranim okvirom. Prikazuje jednog od omiljenih baroknih svetaca, isusovca sv. Alojzija Gonzagu, zaštitnika mladih. Slika s okvirom uložena je u profilirani pozlaćeni postament oblika krnje piramide konkavno svijenih bridova. Slika sv. Alojzija uz svečani i monumentalni okvir koji je posebno istaknut postavljanjem na postament, postaje pravi barokni ansambl-instalacija izuzetne slikovitosti i scenskog efekta.

Oštećenja slike sv. Alojzija Gonzage svode se na valovitu deformaciju platnenog nosioca te na smanjenje čitljivosti zbog oksidacije laka i taloženja atmosferske nečistoće. Platno je ručno tkano, srednje gustoće i debljine niti. Preparacija je crvenkaste boje i dobro prianja uz platno. Na nekoliko manjih dijelova nedostaje dio platna. Slikani sloj je nanesen lazurno, osim svjetlijih boja koje su nanesene slobodnim potezom i pastoznije su. Ispresijecan je mrežom finih, ujednačenih krakelira. Slikani sloj oštećen

je kemijskom abrazijom koja je istaknula obris unutarnjeg ruba podokvira i nepravilnosti u tkanju platnenog nosioca. Nataložena atmosferska prašina i oksidirani lak uklonjeni su s površine slikanog sloja, a zatim je slika konsolidirana i izravnana. Platneni nosilac ojačan je lijepljenjem na novo platno. Slika je montirana na novi podokvir, a preparacija i slikani sloj su reintegrirani. Nanesen je zaštitni sloj laka na bazi prirodne smole.

Osim nekoliko mehaničkih oštećenja, ukrasni okvir nagrđivali su neuredni slojevi bronce, potamnjenog šelaka i atmosferske prašine. Budući da je stanje originalne pozlate bilo vrlo loše, nakon uklanjanja navedenih slojeva te rekonstrukcije nedostajućih ukrasnih elemenata, okvir je u cijelosti nanovo pozlaćen 23,5 karatnim zlatnim listićima na mikstionu. Sirovi sjaj nove pozlate ublažen je patiniranjem.

a. r. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Rogoznica

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Raspelo

Nepoznati autor, 15./16. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 95,2 × 91 × 1,7 cm

BROJ DOSJEA: 2049/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Raspelo iz Rogoznice vrijedan je umjetnički rad gotičkih stilskih odlika. Prvotno je bilo atribuirano Jurju Petroviću. Danas se umjetnina pripisuje nepoznatom majstoru s kraja 15. ili početka 16. stoljeća.

Umjetnina je zatečena prekrivena slojevima nečistoće i čađe na inkarnatu i pozlati. Spojevi drvenog nosioca bili su oslabljeni, a preparacija se odizala i ljuskala. Korpus je bez križa bio postavljen na drvenu ploču. Drvorezbareni dijelovi tijela spojeni su na torzo, a slikani sloj i pozlata nanaseni su na višeslojnu tutkalno-krednu podlogu.

U restauratorskom zahvatu izvedenom 1971., ruke su na tijelo postavljene gotovo horizontalno. Kritičkim sagledavanjem izvedene intervencije zaključeno je da su ruke

nepravilno postavljene i učvršćene, i da su rekonstruirane na neodgovarajući način voštanom smjesom. Tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova u 2009. godini, ruke su odvojene od korpusa i izvedena je njihova repozicija. Postavljene su u položaj karakterističan za prikazivanje raspetog Krista u razdoblju gotike. Nedostajući dijelovi skulpture izrađeni su od drveta izvornom tehnologijom obrade. Sačuvano je i prezentirano zatečeno stanje slojeva polimenta i polikromije. Izrađen je novi drveni križ čije su proporcije i oslikavanje izvedeni prema analogijama iz vremena nastanka skulpture.

r. e.

Slika 1. Prije radova

Rovinj

Nalazište: Veštar

Vrsta nalazišta: podvodni arheološki lokalitet

Razdoblje: prapovijest, antika, srednji vijek

Podvodna zaštitna arheološka istraživanja

BROJ DOSJEA: 2030, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U uvali Veštar južno od Rovinja nalaze se ostaci rimske vile te kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog naselja. Pod vodom se nalazi i dugačak antički kameni mol. Zbog devastacije nalazišta 2009. godine je pokrenuta akcija njegova istraživanja i zaštite. Iskopavanja su provedena dvjema sondama, međutim ni u jednoj nije dosegnut arheološki sterilan sloj. Također je provedeno nacrtno i geodetsko dokumentiranje mola. Mol je dimenzija 50 × 5 × 10 m, a

potječe iz doba antike; zasad se čini da nije upotrebljavan u doba kasnog srednjeg vijeka, iako su nalazi iz toga doba zastupljeni na dnu uvale. Uz mol su pronađeni brojni ulomci ranoantičke keramike i amfora te različitog građevinskog materijala, najvjerojatnije naplavljenog s obale. U 2010. godini nastavit će se s radovima na tim dvjema sondama, ali i proširiti istraživanja na unutrašnjost uvale.

l. b.

Slika 1. Tijekom iskopavanja sonde B uz sjeveroistočnu stranu antičkog mola

Slika 2. Pogled na ostatke rimskog mola

Samobor

Franjevački samostan i crkva Marijina Uznesenja
Križ za raspelo Dionizija Hofferera iz 18. st.
Drvo, rezano, polikromirano, 248,5 × 179,7 × 3 cm

BROJ DOSJEA: 4742, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM SAMOBOR

Drvena skulptura raspelog Krista i titulus restaurirani su 2008. godine. Na sastanku komisije u sastavu mjerodavnih konzervatora i djelatnika Hrvatskog restauratorskog zavoda zaključeno je da radi adekvatne prezentacije raspela

treba izraditi novi križ. Križ je izveden u lipovu drvetu. Toniran je vodenim *bajcom* i lakiran. Korpus i titulus su pričvršćeni za križ.

v. g.

Senj

NALAZIŠTE: Stinica

VRSTA NALAZIŠTA: antičko naselje

RAZDOBLJE: antika, 1. st. pr. Kr. – 1. st.

Podmorsko rekognosciranje/zaštitno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1777/1, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na području uvala Mala Stinica kod poluotoka Pulvera nedaleko od Senja i Jablanca, Lučka uprava Senj počela je rekonstrukciju i proširenje postojeće javne luke Stinica u svrhu gradnje i uređenja nove trajektne luke, koja bi zamijenila današnju trajektnu luku Jablanac. Od 19. do 30. kolovoza 2009. obavljeno je podmorsko arheološko istraživanje područja pristaništa i gata. Pritom je obavljeno i kompletno arheološko rekognosciranje podmorja uvala Mala Stinica u zaštićenoj zoni. Tijekom istraživanja na području pristaništa napravljeno je osam arheoloških sondi od A do H, a na području gata dvije sonde I i J. Prilikom pregleda zatečenog stanja ustanovljeno je da je bager prije zaštitnih istraživanja iskopao područje dimenzija 37,4 m dužine i 12 m širine te prosječne dubine 1,7 m, što ukupno iznosi 765 m³. Zapuna iskopa prebačena je na područje koje se nalazi zapadno od iskopa. Na taj način onemogućeno je arheološko istraživanje na tom području. Tijekom istraživanja pokazalo se da je upravo na tom području bila najveća koncentracija arheološkog materijala. Pregledan je istočni i zapadni profil iskopa bagera, te sama zapuna, u kojima je nađena velika količina antičkog materijala. Nađeno je više ulomaka keramike tankih stijenki, raznoliko ukrašene tipa *terra sigillata*, ulomaka uljanica, ulomak

češlja od slonovače, rimskog stakla, kuhinjskog posuđa i ostalog materijala. Sonda A, dimenzija 2 × 1 metar, postavljena je na području iskopa bagera na dubini od 3,5 m. Nakon arheološkog iskopa, unutar sonde na dubini od 30 cm uočen je kamen živac, što je potvrdilo da je bager iskopao kulturni sloj te da na tom području više nema arheološkog materijala. Sonda B, dimenzija 2 × 2 m, postavljena je nešto istočnije od sonde A u području na kojem bager nije napravio iskop na dubini od 2 m. Najveća dubina arheološkog iskopa iznosi 2 m. Sonda B dala je najviše arheološkog materijala. U sondama D, E, F, G, I i J nisu pronađeni nikakvi arheološki ostaci. Prilikom tih arheoloških istraživanja nisu pronađeni ostaci antičke luke, za koju pretpostavljamo da je devastirana i zasipana u prijašnjim gradnjama u uvali Mala Stinica. Rasporedom sondi pokušalo se dobiti rasprostiranje kulturnog sloja s antičkim materijalom. Kulturni sloj je potvrđen u sondama B, C i H, te na području iskopa bagera. To se moglo i očekivati, s obzirom na to da su te sonde bile postavljene najbliže poluotoku Pulveru. Antički materijal ugrubo možemo datirati u 1. st. pr. Kr. i 1. st.

i. miha.

Slika 1. Položaj arheoloških sondi u uvali Mala Stinica

Slika 2. Ulomak fine reljefne keramike

Senj

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije

Smrt sv. Franje Ksaverskog

Nepoznati autor, oko 1783. g.

Ulje na platnu, 204 × 103,5 cm

BROJ DOSJEJA: 7183, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Likovne i stilske značajke ove oltarne pale nepoznatog slikara povezuju je s mletačkim slikarstvom na početku 18. stoljeća i slikarima poput Francesca Polazza (usp. sliku *Smrt sv. Franje Ksaverskog* u katedrali u Bergamu), no izraženi su i utjecaji istočno-alpskog kasnog baroka. Mramorni oltar sv. Franje Ksaverskog podignut je na poticaj senjsko-modruškog biskupa Ivana Antuna Benzoniya (1731.-1745.) poslije velike epidemije kuge u Senju početkom tridesetih godina 18. stoljeća. Gradnja oltara dovršena je 1738. godine kako svjedoči natpis s grbom Stjepana Udragovića u kamenoj kartuši iznad pale. U ikonografskom i kompozicijskom rješenju slikar se inspirirao prizorom smrti isusovačkog misionara, koji je bio ustanovljen u Rimu nakon kanonizacije sveca i koji se posebno proširio djelovanjem isusovaca (npr. *Smrt sv. Franje Ksaverskog* Giovannija Battiste Gaullija).

Izrazito loše i nestabilno stanje slike s velikim gubicima slikanog sloja potaknuli su nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova na inventaru senjske katedrale. Zbog trošnog podokvira platno nije bilo napeto, već opušteno i blago valovito, istegnuto uz rubove s dosta gubitaka boje. O prethodnim popravcima svjedoče brojni retuš uljanim bojama, koji su mjestimično prelazili preko izvornog slikanog sloja. Bili su tamniji od okolne površine i raspucani. Lice slike je bilo zaprljana i nečistljivo od slojeva požutjelog starog laka.

Nakon demontiranja slike s drvenog podokvira poledina je očišćena od prašine, poravnati su presavijeni rubovi i s poledine su uklonjene zakrpe (plattene i papirnate), kao i tanki sloj naknadno nanosene uljane boje. Nakon premazivanja platna akrilnom smolom s poledine, slika je konsolidirana na toplinskom vakuuromskom stolu, odnosno dodano je vezivo osiguralo bolje prianjanje slikanog sloja s preparacijom uz platneni nosilac. Na mjestima oštećenja platna nastalim od plamena svijeće napravljene su rekonstrukcije prepariranim platnom sličnog tkanja izrezanim prema obrisu oštećenja. Nakon kitanja nedostajućih dijelova slikanog sloja kit je izoliran lakom (smolni lak otopljen u terpentinu). Slika je podstavljena novim lanenim platnom iz jednog komada aktiviranjem veziva na toplinskom vakuuromskom stolu. Napeta je na novi drveni podokvir s klinovima koji je prilagođen formatu slike i njezinom zaključku u obliku nepravilnog segmentnog luka, ali vodeći računa i o obliku te veličini oltarne niše. Retuš je izveden u dvije faze. U prvoj su oštećenja retuširana gvaš bojama, a nakon lakiranja slike izveden je završni retuš bojama u smolnom mediju. Poledina slike zaštićena je beskišelinom kartonom na koji je s unutarnje strane aplicirana folija (apsorbirajuća *silica gel* folija) čija je namjena održavanje povoljnije mikroklimi i sprečavanje utjecaja prekomjerne vlage u oltarnoj niši na poledinu platna.

a. p. m., v. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Detalj prije radova

Slika 3. Nakon radova

Sinj

Viteško alkarsko društvo

Nošnja alkara i konjska oprema, štit inv. br. 142

Nepoznati autor, 19. st.

Drvo, metal, koža, palmino pruće, samt, svila, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7474, 7475, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2009., prema višegodišnjem programu restauriranja tekstilnih predmeta iz Viteškog alkarskog društva u Sinju, izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na momačkim kapama (5 kom.), kuburlucima (2 kom.), kalpacima (1 par) te je završen cjelovit zahvat na štitu inv. br. 142. Na momačkim kapicama odvojen je peškir od kapice, nastala oštećenja podložena su krepelin svilom i zatvorena konzervatorskim bodom svilenim filamentom. Peškir je spojen, prišiven na kapicu na isto mjesto na kojem je bio prije odvajanja. Vunena tkanina (čoja) očišćena je suhim i mokrim postupkom, uklonjena su odumrla vlakna i nečistoće, oštećenja su zatvorena podlaganjem vunene tkanine i krepelin svile.

Na kuburlucima su sanirana oštećenja, umetnut je novi komad drveta kao usadnik da bi se dvije kožnate strane spojile, slijepljen je odlomljeni dio reverzibilnim ljepljom za kožu, zatvorena su oštećenja i puknuća, izveden je retuš bojom za kožu, kuburluci su prebojeni kremom za kožu, tekstilni dio koji je uništen od insekata i upotrebe je uklonjen, a novoizrađeni detalj od vunene tkanine na otvorima kuburluka i poveznici od kože podstavljen je vunenom tkaninom na koju su aplicirani vezeni dijelovi sa saniranim oštećenjima. Na vunenoj tkanini izvezenoj svilenim šdrašem, na porubu je apliciran ostatak originalnih resa.

Na kalpacima je unutarnja svilena tkanina odvojena od krznenog dijela, očišćena mokrim postupkom, zatvorena su oštećenja od insekata crvenim koncem i podložena krepelin svilom. Saniran je unutarnji dio kartona s novim umetcima koji drži formu kalpaku, a višak kartona oko kožnatog poruba na donjem dijelu je uklonjen. Omekšana je koža na donjem rubu kalpaka i pričvršćena na podstavu i vanjski rub. Krzneni dio kalpaka je prema uputama

krznara profesionalca iščetkan češljem za krzno, osvježen destiliranom vodom i na gornji dio kalpaka je pričvršćena podstava. Pozamenterijske trake koje su prethodno očišćene, izglaçane i porubljene, pričvršćene su na donji rub kalpaka. Unutrašnjost kalpaka ispunjena je popunom od pamučnog platna žutice i pamučne vate, a izrađena je prema veličini kalpaka.

Štit inv. br.142 datiran je u 15. st., izrađen od palmnog pruća koje je povezano svilenim nitima. Sastoji se od dva sloja, od kojih je prvi ili donji sloj od pruća ukrašen prikazima četiriju stiliziranih zmija i geometrijskim oblicima, a na gornji je sloj nanošenjem ljepila životinjskog porijekla i mješavinom piljevine apliciran samt čija je površina ukrašena pozlaćenim aplikama od bakra te srebrnim zakovicama u obliku trolista i u zmijolikim oblicima. Na štitu je od 1985. do 2007. izveden veći dio planiranih konzervatorsko-restauratorskih radova koji je obuhvatio uklanjanje naslaga ljepila i drvene piljevine te nečistoće s oba sloja štita, odvajanje dvaju slojeva štita, čišćenje aplikacija i zakovica na drugom sloju štita od naslaga oksida, izradu manjkajućih zakovica, suho, mokro i kemijsko čišćenje, podlaganje samtene podloge na drugom sloju štita krepelin svilom, zatvaranje oštećenja, izradu novog nosioca štita od ratanova pruća (u zamjenu za palmino prema sugestijama stručnjaka), izradu diska prema dimenzijama i vrsti drveta originala te pohranu predmeta u dijelovima u kartonsku kutiju. Dovršetak radova 2009. obuhvatio je izradu pisane, fotografske i grafičke dokumentacije, prilagođavanje drvenog diska pruću od ratana, spajanje ratana drvenim tiplima, postavljanje pliša i zakovica na drveni nosilac, dočišćavanje svilenih niti na sloju od palmina (ratanova) pruća, zatvaranje oštećenja.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Štit inv. br. 142, prije radova

Slika 2. Štit inv. br. 142, nakon radova

Slano

Crkva sv. Jeronima
 Poklonstvo kraljeva
 Nepoznati autor, 16. st.
 Polikromirano, pozlačeno drvo, 494 × 308 cm

BROJ DOSJEA: 1430/3, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Riječ je o renesansnom oltaru tipa edikule koji predstavlja reprezentativni okvir za sliku na drvu s prikazom *Poklonstva kraljeva*. Predela i atika su oslikane prizorima koji se odnose na Kristovo rođenje. Na središnjem dijelu predele prikazani su *Rođenje Kristovo*, *Navještenje pastirima* i *Poklonstvo pastira*, a na bočnim obratima je detaljan prikaz *galijuna*, slavnog tipa broda dubrovačke flote. Prikaz *Navještenja* na poljima segmentnog zabata flankira prikaz Boga Oca koji je naslikan na dasci pravokutnog formata i uokviren dekorativnim okvirom. Rezbareni dijelovi oltarne arhitekture su pozlačeni, a podloga je svijetloplava. Oltar je nastao kao narudžba za franjevačku crkvu u Slanom. Primjena identične tehnologije, ista slikarska ruka ili manira *botteghe*, iščitava se na oltarnoj pali i oslikanim dijelovima arhitekture.

Slika 1. Tijekom radova, detalj
 Slika 2. Nakon radova

Dugotrajna pohrana dijelova oltara u neprimjerenim uvjetima rezultirala je gubitkom bojenog sloja i pozlate. Nedostajao je veći broj dekorativne rezbarije, posebno na kapitelima stupova. Spojevi izvedeni tradicionalnom tehnikom (tutkalo i kovani čavli) izgubili su čvrstoću, a pojačanim radom nositelja uvjetovanim klimatskim oscilacijama nastale su i pukotine u strukturi. Pozlata cijelog oltara, a osobito na predeli i bazama stupova, bila je istrošena. Višegodišnji radovi na umjetnini obuhvatili su cjelovit restauratorski zahvat: uklanjanje prljavštine, konsolidaciju slojeva podloge, pozlate i boje, konsolidaciju drvenog nositelja, rekonstrukciju nedostajućih dijelova rezbarije, zapunjavanje oštećenja u sloju podloge, retuš pozlate i bojenog sloja, retuš oslikanih dijelova te montažu.

n. l.

Slatina

NALAZIŠTE: Nova Bukovica–Sjenjak

VRSTA NALAZA: keramičke posude, grobni nalazi

RAZDOBLJE: prapovijest

Konzerviranje i restauriranje arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 739/6, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S INSTITUTOM ZA ARHEOLOGIJU

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim nalazima s nalazišta Nova Bukovica–Sjenjak. Restaurirano je pet keramičkih posuda. Keramika je čišćena mehanički i prana vodom, a ulomci lijepljeni ljepljivom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani alabaster gipsom i tonirani akrilnim bo-

jama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*.

Svi radovi su popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. v. b.

Slika 1. Zdjela, prije radova

Slika 2. Zdjela, nakon radova

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva
1727.-1778. g.

BROJ DOSJEA: 1087, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Barokni franjevački sklop smješten je na desnoj obali Save. Čini ga jednobrodna crkva Presvetog Trojstva s tri para bočnih kapela, niski zvonik uz sjevernu stranu svetišta te četverokrilni samostan. Zaštitni radovi na crkvi i samostanu provode se od 1985. do 1990. godine, kada su izmijenjeni kameni stupovi arkada dvorišta, obnovljeno krovište nad samostanom i lađom crkve. Izvedena je statička sanacija zabatnog zida zapadnog pročelja u razini tavana i izveden je krovni vijenac sjevernog pročelja lađe crkve. Tijekom ratnih godina kompleks je znatno stradao. Godine 1996. sanirano je krovište nad svetištem, a 1997. sanirane su ratne štete u južnom krilu samostana, provedena nova elektroinstalacija i instalacija grijanja crkve. Sljedeće godine provedena su konzervatorska istraživanja na zidovima i svodu crkve te je pronađena iluzionistička zidna slika oltara u svetištu površine oko 140 m². U 1999. započeta je drenaža, sanacija temelja i uzemljenje gromobranske instalacije, a radovi su dovršeni 2001. godine. Iste godine izvedeni su geomehanički istražni radovi te su ugrađeni reperi za promatranje pukotina. Restaurirani su crkveni vitraji oštećeni tijekom ratnog razaranja.

Godine 2002. provedena su konzervatorska istraživanja pročelja zvonika i svetišta crkve, izrađeni su nacrti obnove, obnovljena je pročeljna žbuka na svetištu i zvoniku. Ujedno je obnovljena kapa zvonika, a u svetištu crkve većim dijelom je restaurirana zidna slika. Napravljena je statička sanacija pukotine u sjeveroistočnom kutu svetišta.

U 2003. godini izvedena su konzervatorska istraživanja sjevernog i zapadnog pročelja crkve. Izrađeni su nacrti obnove, obnovljena je pročeljna žbuka na sjevernoj strani crkve te je također izvedena statička sanacija pukotina na sjevernom i zapadnom pročelju. U 2005. godini počinje obnova zapadnog pročelja samostana i crkve. Ugrađeni su novi kameni okviri, a oni u dobrom stanju su restaurirani. Pukotine su injektirane, a pročelje je ožbukano i obojeno sivom bojom s crvenim obrubima. Iste godine počeli su restauratorski radovi na baroknim kamenim kipovima sv. Franje i sv. Dominika u nišama glavnog pročelja crkve. Istraživanjima je utvrđeno da su kipovi u više navrata bili polikromirani. S obzirom na loše stanje kamena, originalni kipovi su nakon konzervatorsko-restauratorskih radova 2006. godine smješteni u sjeverni hodnik klaustura. Izrađene su replike koje su oslikane prema izvornom osliku i postavljene u pročeljne niše. Obnovljeno je i južno pročelje samostana, a 2007. pročelja i hodnici klaustura. Obnovljene su i postavljene kovane rešetke na južno pročelje samostana. U 2008. godini obnovljeno je istočno pročelje samostana te je restaurirana kamena plastika. Rekonstruirana je prozorska stolarija u kapelici, sakristiji i svetištu crkve.

Godine 2009. obnovljen je krovni pokrov nad južnim samostanskim krilom prema klaustru.

v. m., e. š.

Slika 1. Pogled na samostan

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva

Crkveno ruho

Nepoznati autor, 19./20. st.

Razni materijali, metalne niti, šivano strojno i ručno, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 28.7, Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PO UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM SLAVONSKI BROD

Program preventivne zaštite i konzervacije crkvenog tekstila franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu obuhvatio je dvadeset sedam kazula, jedanaest stola, devet manipula, tri veluma, četiri dalmatike, tri pluvijala i tri dijela antependija. Sav crkveni tekstil je izvan upotrebe u liturgiji, a bio je pohranjen u drvenim ladicama i ormaru smještenima na prvom katu samostana. Zbog moguće kontaminacije raznim nametnicima, sav crkveni tekstil transportiran je u Institut Ruđer Bošković u Zagrebu gdje je provedena dezinfekcija gama-zračenjem (oko 1 kGy). Nakon toga crkveni tekstil transportiran je u Restauratorski centar Ludbreg, gdje je izvedena fotografska, grafička i pisana dokumentacija. Sa svih predmeta uklonjena je aerosolna prljavština. Dvadeset sedam kazula pohranjeno je u šest kutija od beskiselinskog kartona, dimenzija 86,5 × 127 × 18 cm, na sljedeći način: na dno kutije položen je sloj *PES termo vate*, zatim sloj *Avosa*, nakon čega su u

kutiju slagane kazule ravno položene na posebno izrađeni jastuk prilagođen dimenzijama svake kazule. Kazule su odijeljene slojem *Avosa*, dok završni sloj u svakoj kutiji čini *PES termo vata* koja štiti gornju kazulu i sprječava pomicanje slojeva u transportu (kutije I-IV).

Sva tri dijela antependija, stole, manipuli i velumi pohranjeni su u kutiju VII, za pregibe na predmetima načinjeni su odgovarajući jastučići (*PES termo vata* obložena *Avosom*). U kutiji VIII nalaze se pluvijali, a u kutiju IX pohranjene su sve dalmatike. Kutije su obilježene naljepnicama s fotografijama predmeta i redoslijedom njihova smještaja. Nakon završetka preventivne zaštite i konzerviranja crkvenog ruha, kutije su transportirane u franjevački samostan u Slavonskom Brodu i smještene u prostoriju knjižnice.

m. vr.

Slika 1. Nakon radova i pohrane

Slika 2. Nakon radova

Slum

Crkva sv. Mateja
Zidne slike
Nepoznati autor, kraj 16. st.
Fresco-secco

BROJ DOSJEA: 1514/1, Zagreb, Radićeva 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom pregleda zidnih slika ustanovljeno je da su soli i dalje aktivne zbog prodora vlage u strukturu svoda svetišta te da vidno razaraju oslik. Da bi se ustanovio uzrok prodora vlage (problema za koji se smatralo da će biti riješen sanacijom krovišta 2008.), angažiran je stručni suradnik za probleme vlage, prema čijem mišljenju je bilo potrebno ponoviti sanaciju krovišta, što je i učinjeno. Demontirano

je postojeće kameno sljeme i kameni pokrov, kupola je očišćena od ostataka žbuke, izrađen je vapneni estrih debljine 2–10 cm te trajnoelastična hidroizolacija tipa *Mapelastic*. Naposljetku je krovište pokriveno postojećim kamenim škrljama uz dodatak 20% novih.

n. p.

Slika 1. Pogled na svod svetišta 2009. g.

Split

Dioklecijanova palača, Arhidakonova ulica

Podni mozaik

Salonitanska škola mozaika, 4. st.

15m²

BROJ DOSJEA: 1550/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podni mozaici u Arhidakonovoj ulici, premda u središtu Dioklecijanove palače, još uvijek nisu na doličan način prezentirani javnosti. Nekoć jedinstvena mozaična cjelina, danas je prepolovljena trasiranjem Arhidakonove ulice koja iz podruma Dioklecijanove palače vodi na trg iza katedrale. Sjeverni, veći dio mozaika nalazi se na otvorenom, dok se južni manji dio nalazi u prizemlju srednjovjekovne kuće čiji su temelji djelomično uništili mozaik, no veći njegov dio ostao je sačuvan u jednoj od prostorija.

Zaštitni zahvati u 2009. obuhvatili su unutarnji mozaik u prizemnoj prostoriji Etnografskog muzeja. Na toj se mozaičkoj podnici nisu radile nikakve restauratorske intervencije do prosinca 2009. godine. Prostorija je devedesetih godina 20. stoljeća služila kao fotokopiraonica, a poslije je na polovici prostora uz istočni zid kuće podignut

drveni polukat. Prostorija je dimenzija 435 × 347 cm (zapadni i istočni zid) te 503 × 476 cm (sjeverni i južni zid), a oblikom je nepravilni četverokut (trapezoid). Očuvani dio mozaičke podnice pruža se uz zapadni i južni zid te na istočnom zalazi pod građevinske strukture. Uz istočni i sjeverni zid podnica se nije sačuvala, a granica mozaika ide nepravilnim dijagonalnim smjerom od sjeverozapadnog prema jugoistočnom kutu prostorije. Obavljeni su osnovni zahvati koji uključuju temeljno čišćenje, uklanjanje vegetacije i pranje mozaika, definiranje rubova i obrubljivanje te uklanjanje skrama i nataložene prljavštine. Zahvati su bili koncentrirani na najnužnije zaštitne intervencije i privremeno sprječavanje daljnjeg propadanja i gubitaka na mozaičkoj podnici.

m. k.

Slika 1. Dio mozaika, nakon radova

Split

Peristil Dioklecijanove palače
kraj 3. st.

BROJ DOSJEA: 1550, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM SPLITOM, MINISTARSTVOM KULTURE RH, WORLD MONUMENTS FUND, ANTIQUA FOUNDATION I AMERICAN EXPRESS FOUNDATION

Konzervatorsko-restauratorski radovi na Peristilu započeti su 2004. godine kada je obnovljen sjeverni dio istočne kolonade. Sljedeće godine radovi su se nastavili na suprotnoj strani Peristila kada se zbog planiranog otvaranja Muzeja sakralne umjetnosti uređuje južni dio zapadne kolonade i pročelje palače Skočibučić-Lukaris. Obnova se potom nastavlja na sjeverni dio zapadne kolonade i pročelje palače Cipci te na luk antičkog trijema ugrađenog u prizemlje palače Grisogono. Potkraj 2008. započete su pripreme za radove na južnom dijelu istočne kolonade. Pripreme su obuhvatile podizanje radne skele, izradu arhitektonske dokumentacije i ispitivanje zatečenog stanja.

Godine 2009. zahvat je obuhvatio uklanjanje organskih onečišćenja, betonskog pokrova s gornje plohe vijenca

kolonade, željeznih spojnice iz kamena i cementnih sljubnica između kamenih blokova. Usporedno se obavljaju radovi čišćenja površine kamena laserskom metodom. Slijede zahvati ekstrakcije štetnih topljivih soli iz kamena, sanacija strukturnih oštećenja, opšivanje pukotina, fugiranje, injektiranje i rekonstrukcije. Na kraju je izvedena završna zaštita kamena, žbukanje istaknutih dijelova kolonade i vijenca te postavljanje olovne okapnice, kao i zaštita od ptica. Konzervatorsko-restauratorski zahvati popraćeni su arheološkim, geofizičkim i geomehaničkim istraživanjima.

v. mar.

Slika 1. Istočna kolonada, tijekom radova

Slika 2. Istočna kolonada, detalj nakon radova

Split

Podrumi Dioklecijanove palače

Mramorna menza

Nepoznati autor, 4. st.

157 × 157 × 15 cm

BROJ DOSJEA: Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM SPLITOM

Mramorni stol (menza) pronađena je 1994. godine u supstrukcijama portikata prilikom arheoloških istraživanja jugoistočnog kvadranta Dioklecijanove palače. Pretpostavlja se da je pripadala stolu za blagovanje jedne od četiriju dvorana triklinija. Izrađena je od šarenog maloazijskog mramora *pavonazzeto antico*. Karakterističnog je polukružnog sigma oblika koji je sličan drugim, dosad poznatim primjerima antičkih stolova za blagovanje. Površina menze je fino obrađena i polirana, osim vanjske zaobljene čeonice strane koja je grubo obrađena, čime ukazuje na mogućnost da je tim dijelom bila ugrađena u arhitektonsku cjelinu, vjerojatno u *stibadium* – polu-

kružni ležaj. Menza je pronađena u fragmentima te je neposredno nakon pronalaska restaurirana i izložena u Dioklecijanovim podrumima.

Konzervatorsko-restauratorski radovi 2009. godine obuhvatili su izradu fotografske i grafičke dokumentacije zatečenog stanja, uklanjanje rekonstrukcija i ljepila iz prethodne restauracije, čišćenje anorganskih naslaga kamenca s površine kamena, lijepljenje razlomljenih dijelova i rekonstrukciju nedostajućih dijelova. Nakon završetka radova izložena je u Muzeju grada Splita.

v. mar.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Split

NALAZIŠTA: otok Čiovo, Orud, Krknjaš kod Drvenika, Merara, Šćedro
 VRSTA NALAZIŠTA: podvodni arheološki lokaliteti – brodolomi, sidrišta
 RAZDOBLJE: antika/novi vijek

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1932, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U srpnju 2009. Odjel za podvodnu arheologiju HRZ-a proveo je podmorska arheološka rekognosciranja srednje Dalmacije. Željelo se provjeriti stanje otprije poznatih lokaliteta, kako bi se utvrdio stupanj njihove devastacije, mogućnost fotografske i nacrtne dokumentacije ili potreba za fizičkom zaštitom. Rekognosciranjem je obuhvaćeno podmorje oko otoka Čiova, Drvenika, Oruda i otoka Merare. Pregledan je već poznati lokalitet u Supetarskoj uvali na sjevernoj strani Čiova. U blizini obale primijećeni su veliki nepravilni blokovi inkrustirane keramike, a u smjeru sjevera, na dubini od 14 m, ležala je koncentracija keramike te ulomaka i čepova amfora. Riječ je o više tipova amfora od Dressel 10, 7-11, 24 i rodskih imperijalnih amfora. Premda je lokalitet zbog male dubine vidno devastiran, na dnu u dubljim slojevima još ima zanimljivog i cjelovitog materijala. Ubicirana su dva nova lokaliteta kod otočića Merara u blizini uvale Stari Trogir. Već na tridesetak metara od obale otoka, na dubini od 6 do 8 m, pronađene su brojne raznobojne

staklene narukvice i željezni, korodirani lokoti. Riječ je o novovjekovnom nalazištu, no prema raspoloživom materijalu teško je sa sigurnošću utvrditi bližu dataciju i porijeklo materijala. Šezdesetak metara prema istoku nađen je drugi lokalitet s većom koncentracijom ulomaka bizantskih amfora narebrenog ovalnog tijela s masivnim ručkama koje nadvisuju grlo. Taj oblik amfora karakterističan je za razdoblje poslije 9. st. i vrlo je rijedak nalaz u jadranskom podmorju. Pregledana je i okomita stijena na pličini s južne strane otoka Oruda, koja pada do 54 m dubine. Već od 5 do 6 m, na policama stijene počinju se pojavljivati skupine inkrustiranih ulomaka amfora, koje se mogu pratiti do dna. Ispod stijene, na dubini od 48 do 54 m, uočava se nekoliko većih ulomaka amfora tipa Tripolitana II i III. Oba tipa korištena su za prijevoz ulja i ribljih umaka, a proizvodili su se na području današnje Libije od 1. do 4. stoljeća.

v. z.

Slika 1. Otok Orud, amfora tipa Tripolitana III

Slika 2. Otok Merara, staklene narukvice s novovjekovnog lokaliteta

Split

Crkva Sv. Duha

Tabernakul

Nepoznati autor, 17./18. st.

Drvo, rezbareno, pozlačeno, 137 × 70 cm

BROJ DOSJEA: 1473/3, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drveni, barokni pozlačeni tabernakul ima oblik antičkog hrama s kupolom. Donji šesterokutni dio s polukružnim nišama uokviren je trijemom kaneliranih korintskih stupova postavljenih na obratima. Osnovna konstrukcija izvedena je od mekog drva s apliciranim profilima i reljefima. Plohe su bogato ukrašene volutama, biljnim, antropomorfnim i geometrijskim motivima. Vratnice na prednjem dijelu nedostaju, vjerojatno je da su bile oslikane kao i bočne stranice umjetnine. Niša tabernakula obložena je višebojnom damastnom tkaninom stilskih odlika 17. st. čvrsto zalijepljenom za drvo. Na vrh tabernakula postavljen je šesterokutni tambur, ukrašen kartušama i bočnim volutama te kupola dekorirana vrpčastim reljefnim ukrasima. Tabernakul je godinama bio pohranjen na pjevalištu

splitske crkve Sv. Duha u kojoj se između dva rata u doba nadbiskupa Urbana Krizomalija namjeravala otvoriti zbirka umjetničkih predmeta splitske nadbiskupije. Izvorno ne pripada navedenoj crkvi. U crkvenim vizitacijama raskošna se umjetnina spominje u staroj crkvi Sv. Klare u središtu grada koju su klarise napustile u 19. stoljeću.

Tabernakul je u cijelosti bio dvoslojno preslikan. Uzeti su mikro uzorci preslika u svrhu utvrđivanja sastava i određivanja metode njihova uklanjanja. Nakon uklanjanja preslika, rekonstruirani su nedostajući i oštećeni dijelovi arhitekture i profilacija. Nanesena je i obrađena nova tutkalno-kredna preparacija te su postavljeni bolus i pozlata u obliku zlatnih listića i djelomično zlata u prahu.

b. mi.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Split

Nadbiskupsko sjemenište
Bogorodica s Djetetom i sveticama
Nepoznati sljedbenik Paola Veronesea, 16. st.
Ulje na platnu, 64 × 55 cm

BROJ DOSJEJA: 1830/2, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Bogorodica s Djetetom i sveticama* bila je dio inventara srušene splitske crkve Dušica te je zajedno s drugim umjetninama iz crkve prenesena u Nadbiskupsko sjemenište. Na podokviru slike, na dva je mjesta pronađen potpis *Paolo Veronese* koji grafološki ne odgovara signaturi umjetnika, već nepoznati umjetnik oponaša slavnog Veronesea. U trokutnoj je kompoziciji prikazana Bogorodica s Djetetom uzdignuta na oblaku uz dvije okrunjene svete mučenice u raskošnim haljinama (sv. Katarina i sv. Barbara?).

Slika je zatečena u veoma lošem stanju. Uočene su prijašnje intervencije poput dubliranja, starih zakita i promijenjenih retuša. Nestabilni dijelovi slikanog sloja konsolidirani su tutkalnom otopinom. Na slici su provedena konzervatorska istraživanja (RTG, IC, UV snimanja i mikrouzorkovanje slikanog sloja i preparacije za potrebe fizikalno-kemijskih analiza) u svrhu određivanja meto-

dologije konzervatorsko-restauratorskih radova. Nakon izvedenih proba uklanjanja prijašnjih intervencija na slici, odabrana su odgovarajuća sredstva prema Wolbersovim recepturama. Platneni nosilac je izravnat i stabiliziran te su odgovarajućim platnom jednakih karakteristika rekonstruirana njegova oštećenja.

Na rekonstruirane dijelove platna nanescena je tonirana tutkalno-kredna preparacija, koja je nakon sušenja obrađena finim rezbarskim alatima imitirajući izvornu teksturu površine slike. Ta su područja izolirana s nekoliko slojeva otopine šelaka. Nakon završetka podslikavanja, čitava površina slike zaštićena je otopinom damar laka. Na podslikana područja nanesceni su lazurni slojevi boje u odgovarajućim tonovima. Kao slikarski medij u retušu korišten je *Canada balzam* pomiješan s pigmentima. Slika je završno zaštićena akrilnim lakom.

z. l.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Split

Nadbiskupsko sjemenište

Bogorodica s Djetetom, dušama u čistilištu i sv. Alojzijem Gonzagom

Nepoznati autor, 18. st.

Ulje na platnu, 283 × 180 cm

BROJ DOSJEJA: 1830/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je pronađena u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu, a potječe iz srušene crkve Dušice. Prikazuje Bogorodicu s Djetetom, duše u čistilištu i sv. Alojzija. Izvedena je u tehnici ulja na platnu. Budući da je riječ o većem formatu, platno je spajano iz više komada, što je vidljivo s lica. Slika se nalazila u uvjetima konstantno povišene relativne vlage, što je dovelo do opuštanja i deformacije platna. Opušteno platno naslanjalo se na podokvir koji je ostavio trag na licu slike. Zatečena je prekrivena debelim slojem površinske prljavštine uz tanki sloj oksidiranog i potamnjenog laka. Površina slikanog sloja bila je oštećena tako da se osipala i mrvila. Platneni nosilac je mjestimično bio poderan, a najveće takvo mehaničko oštećenje nalazilo se na licu djeteta Isusa. Utvrđeni su prijašnji povijesni zahvati restauriranja i popravaka na slici.

Nakon dopremanja umjetnine u radionicu splitskog odjela HRZ-a, podlijepljeni su rubni dijelovi slike koji su

bili nestabilni te skloni osipanju. Kemijskim čišćenjem uklonjeni su površinska prljavština, potamnjeni lak i svi retuši iz prethodne restauracije. Stari kit maknut je mehanički, skalpelom. Nakon skidanja s podokvira, površina lica slike podlijepljena je otopinom tutkala preko japan-papira. Potom je s poleđine skinuto staro platno i uklonjene su rekonstrukcije iz prethodne restauracije kao i smjesa kojom je slika bila rentoalirana. Slika je nanovno dublirana uz korištenje firentinske paste i zatim napeta na novi drveni podokvir s kutnim klinovima. Sva oštećenja su zatvorena tutkalno-krednim kitom i obrađena na način imitiranja teksture originala. Nakon što je postavljen podslik temperama, slika je lakirana damar lakom i izveden je završni retuš. Završno je zaštićena kombinacijom mat i sjajnog laka.

r. k.

Slika 1. Tijekom sondiranja

Slika 2. Nakon radova

Split

Palača Bajamonti-Dešković
Stropni oslik
Antonio Zuccaro, 1858. g.
7 × 6 m

BROJ DOSJEA: 1707/1, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2003. u palači Bajamonti-Dešković obavljen je pregled stanja stropnih slika. U dvjema prostorijama veličine 7 × 6 m te u trećoj 3 × 4 m, nalaze se oslikani stropovi u vrlo lošem stanju. Posebno problematično oštećenje imao je oslik u jugozapadnoj prostoriji. Ondje je na sjeveroistočnom dijelu nastalo poveće ugnuće koje je prijetilo daljnjim širenjem pukotina i otpadanjem, a na jugoistočnom je došlo do odvajanja i otpadanja 2 m² oslika.

Situacija je dodatno pogoršana statičkim pomacima koji su bili posljedica naknadnih intervencija na nosivim zidovima prizemlja te recentnog postavljanja armiranobetonske međukatne konstrukcije. Tijekom nalijevanja betonskog poda, s gornjeg je kata prodrla cementna smjesa, prouzročivši nova oštećenja u obliku isoljavanja i zamrljanosti bojenog sloja. Odlučeno je da se zaštititi

slikani strop. Zbog kontinuiranih statičkih pomaka na zidovima, nisu bili mogući zahvati *in situ* konsolidacijom žbuke ili pokušajima poravnavanja poremećenih razina. Donesena je odluka da se primijeni nova, odvojena samonosiva konstrukcija oslikanoga stropa kojom bi ga se maksimalno zaštitilo od statičkih gibanja na zidovima i omogućilo samostalno egzistiranje unutar mreže opterećujućih mehaničkih sila.

Posebno je važno istaknuti kako se sve moglo izbjeći da nije bilo recentne betonske podnice. Na taj bi način bio omogućen pristup svim nestabilnim konstrukcijskim elementima oslikanoga stropa koji bi se rutinski sanirali, a zaštitni zahvati bili bi osjetno kraći i jeftiniji jer bi destrukcija bila svedena na minimum.

t. b.

Slika 1. Zatečeno stanje stropnog oslika

Slika 2. Stropni oslik nakon zaštitnih zahvata

Split

Samostan sv. Frane na obali
Oplakivanje Krista
Nepoznati autor, 17. st.
Ulje na platnu, 101 × 242 cm

BROJ DOSJEA: 1194/2, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika iz franjevačkog samostana izvedena je u tehnici ulja na platnu i prikazuje temu oplakivanja Krista. Kristovo beživotno tijelo položeno je u dijagonalnoj kompoziciji. Prizor je dramatisiran mimikom Marijina lica, raskriljenim rukama i pogledom. Sv. Ivan podiže Kristovu podlakticu i prstom lijeve ruke pokazuje na mrtvo tijelo. Uz krajnji desni rub slike nazire se stablo s tamnim listovima, što je naznaka smještaja prizora u pejzažu.

Na licu slike uočavale su se brojne neravnine i deformacije platnenog nosioca koje su nastale zbog neprimjerenih mikroklimatskih uvjeta. Platno se na rubovima potpuno naslanjalo na letve drvenog podokvira. Na slici su se uočavali prethodni restauratorski zahvati poput podstavljanja slike novim platnom, lakiranja slike u nekoliko navrata, kao i retuš iz barem dviju intervencija. U prije izvedenoj intervenciji na postojeća je oštećenja postavljen kit, a potom retuš, dok je u kasnijoj intervenciji retuš na licu slike postavljen na golo platno bez prethodnog saniranja lakuna.

Slikani sloj je na mnogim područjima bio nestabilan te se zajedno s preparacijom odvajao od platnenog nosioca.

Izvođenje cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova počelo je *in situ* podljepljivanjem nestabilnih slikanih slojeva i preparacije. Nakon skidanja s podokvira te tijekom ravnjanja platnenog nosioca lice slike je zaštićeno otopinom zečjeg tutkala. S poledine je uklonjeno staro dublirano platno iz prethodnog restauratorskog zahvata kao i korišteno škrobno vezivo. Dubliranje slike novim lanenim platnom izvedeno je firentinskom pastom. Slika je napeta na novoizrađeni podokvir. Nakon uklanjanja postavljene zaštite, s lica slike kemijskim su postupkom uklonjeni površinska prljavština, lak i retuš. Oštećenja slikanog sloja su kredirana i obrađena, a potom izolirana šelakom. Nakon podslikavanja, nanesen je izolacijski lak i izveden je završni retuš. Slika je zaštitno lakirana damar lakom.

s. a., b. mi.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Ston

Crkva sv. Liberana
 Obrezivanje Krista
 Nepoznati slikar, 17./18. st.
 Ulje na platnu, 200 × 275 cm

BROJ DOSJEA: 1907/1, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obrezivanje Kristovo prikazano je kao noćna scena osvijetljena bakljama. Obrezivanje se obavlja na velikom stolu prekrivenim bijelim stolnjakom. Prizor promatra skupina likova zanimljivih, gotovo individualiziranih fizionomija, među kojima se možda krije slikarev autoportret.

Površina slike bila je prekrivena prljavštinom te debelim slojem potamnjenog laka. Alterirani retuši u velikoj mjeri prekrivaju izvorni oslik. Nosilac je laneno platno grubog tkanja. Slabljenje i truljenje vlakana uzrokovalo je razderotine, te opuštanje i deformaciju nosioca. Oštećenja su deformirala slikani sloj, što je vidljivo na licu slike. Čavli kojima je slika bila zakucana na drvenu ploču prouzročili su mehanička oštećenja na licu i zbog korozije izazvali

truljenje platna. S vremenom je preparacija postala krta, a slabljenje vezivne moći rezultiralo je odignućima i deformacijama bojenog sloja.

Na slici su izvedeni istražni radovi, uklonjen je stari lak, kao i mnogobroji preslici i retuši. Slika je zatim napeta na novi podokvir. Zakrpe su napravljene od novog platna, nedostajući dijelovi podloge su rekonstruirani u kitu. Nakon usklađivanja kita s površinom originala, počelo se s retušom. Oštećenja su podložena temperom na što je nanesen izolacijski lak. Završni retuš je izveden lak bojama da bi se naglasile lazure. Slika je zaštitno lakirana.

k. k. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ston

Crkva sv. Mihajla
Zidna slika
Nepoznati autor, 11. st.
Fresco, 85 m²

BROJ DOSJEA: 1071/1, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su dokumentiranjem zatečenog stanja. Obavljeno je grafičko dokumentiranje *in situ*. Uzeti su uzorci za analizu soli u žrtvenoj i izvornoj žbuci te je analiziran sastav izvorne žbuke. Analizirani su i pigmenti, veziva i fiksativi. Tijekom radova na objektu utvrđeni su uzroci zasoljavanja žbuke i mjesta prodora vlage na unutarnje zidove. Uklonjena

je stara žrtvena žbuka za isoljavanje i nanesena nova, od kvarcnog pijeska (pet dijelova) i gašenog vapna (jedan dio).

Izrađena je studija analize mjernih podataka temperature i relativne vlage zraka dobivenih monitoringom. Također je izrađen projekt za konstrukciju skele na vanjskim pročeljnim zidovima i iznad krovišta te za unutarnju skelu. v. š.

Slika 1. Stanje prije polaganja žrtvene žbuke
Slika 2. Žrtvena žbuka

Suhopolje

NALAZIŠTE: Zvonimirovo, Veliko polje

VRSTA NALAZA: grobni nalazi

RAZDOBLJE: željezno doba i rani srednji vijek

Konzerviranje i restauriranje arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 739/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim, metalnim, staklenim i koštanim nalazima s nalazišta Zvonimirovo-Veliko polje. Na terenu je preliminarno obrađeno 17 keramičkih posuda iz kojih su vađeni zemljani ispuni, a ulomci su prani i sortirani. U radionici je restaurirano 15 keltskih keramičkih posuda. Obađeno je i 12 metalnih predmeta od bronce i srebra koji uključuju keltske fibule i elemente ranosrednjovjekovne ogrlice. Obađeno je još i koštani privjesak i 150 staklenih perli koji pripadaju dvjema ranosrednjovjekovnim ogrlicama. Keramika je čišćena mehanički i kemijski,

a ulomci lijepljeni ljepilom *Mecosan*. Nedostajući dijelovi su restaurirani zubarskim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je konsolidant *Mowilith*. Metalni, stakleni i koštani predmeti su čišćeni mehanički. Bronca je tretirana *Benzo Tri Azolom* zbog zaustavljanja procesa korozije, a predmeti zaštićeni lakom *Paraloid B72* i voskom *Cosmoloid*. Svi radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. g.

Slika 1. Keltski lonac, stanje prije radova

Slika 2. Keltski lonac, stanje nakon radova

Sutivan

NALAZIŠTE: Sutivan–sarkofazi

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolom

RAZDOBLJE: kasna antika

Arheološko podmorsko istraživanje

BROJ DOSJEA: 2002, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjel za podvodnu arheologiju obavio je stručni uviđaj i arheološko rekognosciranje novoprijavljenog lokaliteta potkraj siječnja i početkom veljače 2009. godine. Odmah nakon prvoga zarona tijekom stručnog uviđaja bilo je jasno da je uistinu riječ o antičkom brodolomu s teretom sarkofaga i drugih kamenih poluproizvoda. Lokalitet se

nalazi na dubini od 32 m, a rasprostire se na otprilike 40 m². U drugoj fazi istraživanja provedenoj u listopadu 2009. godine, izrađena je detaljna fotografska i video dokumentacija, te su svi vidljivi kameni predmeti, kojih je 21, uz pomoć čvrstog mrežišta ucrtani u plan nalazišta. i. miha.

Slika 1. Dokumentiranje brodoloma sa sarkofazima kod Sutivana

Svetvinčenat

VRSTA NALAZIŠTA: naselje

RAZDOBLJE: srednji vijek, novi vijek

Zaštitna arheološka istraživanja, arheološki nadzor

BROJ DOSJEA: 1943, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S OPĆINOM SVETVINČENAT

Djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda od siječnja do lipnja 2009. godine provodili su stalan arheološki nadzor pri iskopu instalacija za fekalnu kanalizaciju, a na nekoliko se mjesta prešlo u zaštitna arheološka istraživanja starogradske jezgre naselja Svetvinčenat. Dio radova na strojnom iskopu provodio se po već postojećim kanalima, a djelomice su radovi obuhvatili neprekopane dijelove Svetvinčenta. Istraživanjem je utvrđeno postojanje zidova nekoliko stambenih objekata uzduž iskopa kanala 5 na njegovoj sjevernoj strani. Osim zidova, tijekom istraživanja pronađeno je dosta grube kuhinjske keramike i nekoliko ulomaka majolike, kao i gravirane renesansne keramike koju možemo okvirno datirati u razdoblje kasnog srednjeg i ranog novog vijeka

(od 15. do 17. st.). Usporedno s tim radovima nastavljen je arheološki nadzor na svim dijelovima naselja gdje su se obavljali građevinski radovi. Iako su pronađeni zidovi tek djelomice sačuvani, utvrđeno je da se živjelo i izvan zidova kaštela Grimani, što potvrđuje i postojanje niza renesansnih kuća kao i župna crkva Navještenja Marijina iz 16. stoljeća. Arheološki je istražen i sjeverozapadni temelj kule kaštela kao i jama (SJ 14) koja se nalazila uz jugoistočni ugao kaštela Grimani. Upravo keramički nalazi iz te jame pokazuju uniformnost oblika i ukrasa na posuđu iz kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Osim navedenih nalaza, pronađeni su i ostaci ceste, odnosno hodne površine uz istočni i zapadni bedem kaštela.

t. pe.

Slika 1. Dio sačuvanih zidova

Slika 2. Gruba kuhinjska keramika

Šenkovec

Kapela sv. Jelene

Zidne slike

Nepoznati autor, zadnja četvrtina 14. st.

Fresco

BROJ DOSJEA: 476, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi su bili usredotočeni na uklanjanje vlage u podnožjima zidova u kapeli, a izvedeni su tijekom rujna i listopada 2009. godine. U podnožjima zidova skinuta je trula žbuka do visine od približno 60 cm iznad poda kapele. S uklanjanjem žbuke, u dubini od 5 do 7 cm, do navedene je visine uklonjena i opeka. Na njezinu su mjestu vijcima ugrađene lagane troslojne ploče debljine 2,5 cm (industrijskog naziva *kombi ploče*), koje su ožbukane dvama slojevima vapneno-pješčane žbuke. Donji sloj žbuke napravljen je od grubog dravskog pijeska i istarskoga gašenog vapna u omjeru 1:3,5 (1 dio vapna i 3,5

dijelova pijeska). Završni žbukani sloj napravljen je od 3 dijela prosijanoga dravskoga pijeska; 3 dijela kvarcnoga pijeska (Jerovec); 1 dio crvenih mramornih zrnaca (Roso Verona, MK 000, CTS Vicenza) i 2 dijela gašenoga vapna. Žbuka u omjeru 1:3,5 miješana je s destiliranom vodom i bojom je usklađena s restauratorskom žbukom na velikim neoslukanim ploham zidova. Na kraju su zidne slike mehanički očišćene od nataložene prašine, a čišćenje je obavljeno finim kistovima i *Wishab* spužvama.

i. s.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Šibenik

NALAZIŠTA: otok Gušteranski, uvala Koromašno, otok Bisage (Kornatsko otočje)

VRSTA NALAZIŠTA: antički i novovjekovni brodolomi, mjestimični nalazi, dokumentacija predmeta

RAZDOBLJE: antika i novi vijek

Podvodno rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2036, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjel za podvodnu arheologiju proveo je u listopadu 2009. rekognosciranje šibenskog podmorja. U podmorju otoka Gušteranski, na dubini od 32 m, pronađena je olovna prečka antičkog sidra dužine 200 cm i težine veće od 400 kg. Zbog položaja je bila prilično ugrožena, stoga je nakon dokumentacije stanja zračnim padobranima izvađena s morskoga dna. Prečka je pronađena kao izolirani nalaz, no u blizini se nalazi antički brodolom s kraja 1. st., zato se može pretpostaviti da je i ona bila dio te cjeline. Nadalje, pregledan je lokalitet kod uvale Koromašno na Žirju s ostacima antičkog brodoloma i teretom egejskih amfora iz 1. i 2. st. Riječ je o rodnim imperijalnim amforama, namijenjenima prijevozu vina. Zbog opasnosti od devastacije, preko lokaliteta je postavljen željezni kavez. Pregledano je stanje kaveza i lokaliteta, pri čemu se uvidjelo da je građevinska mreža s bočnih strana u relativno dobrom stanju, dok su potporni stupovi gornje površine kaveza urušeni, a mreža je zarasla morskom travom i inkrustom. U podmorju otoka Bisage kod Kornata provjereno je stanje

nalazišta novovjekovnog brodoloma iz 17. st. Lokalitet se nalazi na dubini od 30 do 50 m, gdje se osim željeznih sidara i topova nalaze ostaci trgovačkog tereta. Prema velikoj količini keramičkih lulica turskog porijekla i porculanskih šalica kineske provenijencije, može se zaključiti da je to bio osnovni teret broda. Prema porculanskim šalicama koje su se izrađivale od 1620. do 1680., u vrijeme dinastija Cin i Ming, cijeli brodolom može se datirati u kraj 17. st. Lokalitet nije nikada sustavno istraživan niti dokumentiran, stoga je sastavljena fotodokumentacija i radna skica lokaliteta. Tijekom rekognosciranja izrađena je nacrtana i fotografska dokumentacija arheoloških nalaza pronađenih u šibenskom podmorju, koji su pohranjeni u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana na otoku Krapnju i u privatnoj zbirci Dalibora Martinovića. Riječ je o antičkom keramičkom materijalu i o nekoliko predmeta iz bizantskog razdoblja.

v. z.

Slika 1. Gušteranski, prečka antičkog sidra na dnu

Slika 2. Žirje, uvala Koromašno, pogled na lokalitet pod kavezom

Šibenik

Crkva sv. Nikole
Bogorodica s Djetetom, sv. Nikolom i sv. Lovrom
Nepoznati autor, 1671. g.
Ulje na platnu, 270 × 120 cm

BROJ DOSJEA: 1989/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S BISKUPSKIM ORDINARIJATOM ŠIBENIK, ŽUPNI URED SV. JAKOVA

Slika iz šibenske crkve Sv. Nikole je *ex voto* s natpisom na latinskom jeziku koji spominje donatora Lovru Tetta i godinu 1671. Natpis se nalazi unutar kartuše koju pri-
državaju dva *putta*.

Na slici koja prikazuje Bogorodicu s Djetetom na visoko uzdignutom prijestolju i svece Nikolu i Lovru okružene anđelima, ustanovljen je niz prethodnih intervencija. Najdrastičnija, kojom je potpuno preslikan originalni oslik, izvedena je u prvim desetljećima 20. st. Izveo ju je Karlo Mihaljević s otoka Krka. Osim što je slika bila estetski izmijenjena spomenutom intervencijom, nepovoljni mikroklimatski uvjeti unutar crkve prouzročili su deformacije platna te otpadanje preparacije i slikanog sloja.

Izvođenju cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova prethodila su opsežna konzervatorska istraživanja (mikroskopsko ispitivanje presjeka uzorka, sondiranje, radiografsko snimanje slike, promatranje slike pod UV svjetlom, bočnim i vidljivim svjetlom te promatranje slikanog sloja pod mikroskopom). Na temelju rezultata provedenih istraživanja, kojima je utvrđeno da je izvorni slikani sloj iz 1671. znatno kvalitetniji od preslika, donesena je odluka o njegovu prezentiranju. Uklanjanje uljnog preslika iz 20. st. bila je najzahtjevnija faza provedenih cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na slici.

b. ma.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Šibenik

Crkva sv. Nikole
Sv. obitelj
Pietro Uberti, 18. st.
Ulje na platnu, 97 × 126 cm

BROJ DOSJEJA: 1989/2, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika s prikazom Svete obitelji u nazočnosti Bogorodičnih roditelja Joakima i Ane potječe iz šibenske crkve Sv. Nikole. Prema sačuvanom potpisu na poledini, slika se pripisuje mletačkom slikaru Pietru Ubertiju (1671.-1762.). Iz istraživanja mr. sc. Zoraide Demori Staničić o Pietru Ubertiju, doznajemo da je sin poznatijeg slikara Domenica Ubertija, autora jedne od oltarnih pala u hvarskoj katedrali. Taj relativno slabo poznati umjetnik uglavnom je znan kao portretist, a velik je broj njegovih portreta izveden grafičkim tehnikama. Šibenska slika izvedena u tehnici ulja na platnu sa sakralnom temom novi je prilog opusu toga slikara.

Slika je dopremljena u slikarsku radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda u Splitu 2009. Do tada se nalazila na vlažnom zidu crkve Sv. Nikole. Nosilac slike, laneno platno (načinjeno platnenim vezom) zatečeno je opušteno i izrazito deformirano. Najveće mehaničko oštećenje nosioca bilo je uz gornju vodoravnu letvicu gdje je došlo do

pucanja platna. Na slici su bili uočljivi tragovi prijašnjih restauratorskih zahvata poput platnenih zakrpa, kitova i retuša. Slikani sloj zatečen je u relativno postojanom i dobro očuvanom stanju. Debeli sloj površinske prljavštine i požutjeli lak mijenjali su vizualni dojam slike.

Na slici su izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Prije skidanja slike s derutnog podokvira, lice slike preventivno je zaštićeno. Čišćenje poledine obuhvatilo je uklanjanje prljavštine, zakrpa i veziva kojim su zakrpe bile zalijepljene. Za podstavljanje slike novim platnom koristila se prirodna *colla di pasta*. Slika je napeta na novoizrađeni podokvir klinastog tipa. Tijekom čišćenja lica slike uklonjeni su površinska prljavština, stari lak i alterirani retuš. Oštećenja preparacije i slikanog sloja zatvorena su tutkalno-krednim kitom te su izolirana uz podsluk temperama. Postavljen je izolacijski lak, nakon čega je izveden završni retuš i zaštitno lakiranje slike.

j. d., b. ma.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Šilovo selo

Crkva sv. Ivana

Zidne slike

Nepoznati autor, posljednja četvrtina 11. st.

Fresco

BROJ DOSJEA: 310/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S obzirom na to da je prethodnih godina uočeno prodiranje oborina u podnožju južnoga dijela apside i južnoga zida crkve, uz koji je prigradena cisterna, tijekom 2009. u više su se navrata provjeravali mikroklimatski uvjeti u kapeli i stanje na podnožjima zidova. Tijekom godine je dovršena arhitektonska snimka crkvene unutrašnjosti koja

treba poslužiti kao podloga za izradu grafičke dokumentacije zidnih slika. Obavljeno je geodetsko snimanje crkve i prostora oko nje. Izveden je projekt potrebnih radova kojima bi se jugozapadna strana crkve zaštitila od vlage.

i. s.

Slika 1. Prodiranje vlage u unutrašnjosti crkve

Škrip

Muzej otoka Brača
Župna crkva sv. Jelene
Preventivno konzerviranje muzejske i crkvene zbirke

BROJ DOSJEA: 780, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Bol*, *Muzejska zbirka dominikanskog samostana*, *Preventivno konzerviranje muzejske zbirke* z. s .d.

Slika 1. Prije preventivne zaštite

Slika 2. Tijekom preventivne zaštite

Štrigova

Crkva sv. Jeronima
Zidne slike na trijumfalnom luku
Nepoznati autor, 1762. g.
Fresco-secco

BROJ DOSJEA: 1405, Zagreb, Radićeva 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnoj slici na trijumfalnom luku prethodila je gradnja drvene skele. Radovi su obavljani tijekom svibnja i lipnja 2009. godine, a obuhvatili su: dokumentiranje zatečenog stanja i tijeka radova (fotografiranjem, crtežima i opisom), uzimanje uzoraka pigmentata, probe uklanjanja preslika, mehaničko uklanjanje preslika, zatvaranje pukotina i preliminarnu reintegraciju slikanog sloja.

S obzirom na to da je preslik izveden *a secco*, pigmentima otopljenima u vodi (ili vapnenoj vodi) i praškasto se osipao, njegovo je uklanjanje obavljeno mehanički, suhim načinom (četkanjem kistovima). Rendgenskom

fluorescentnom analizom (XRF) utvrđeno je da uzorak pigmenta tvori željezni oksid s primjesama. Zatvaranje pukotina i rupa u žbuci izvedeno je vapneno-pješčanom žbukom u omjeru 1:4 (jedan dio istarskoga gašenog vapna i četiri dijela kvarcnoga pijeska iz Jerovca). Preliminarna reintegracija slikanoga sloja na pozadini i rubnim trakama izvedena je pigmentima otopljenima u bistroj vapnenoj vodi i suhim pastelima. Radovi se nastavljaju.

Tijekom godine izrađen je projekt tehničkog rješenja za održavanje temelja svetišta.

i. s.

Slika 1. Stanje tijekom uklanjanja preslika

Slika 2. Stanje nakon preliminarnu reintegraciju slikanog sloja pozadine

Taborsko

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije
Drveni polikromirani sakralni inventar
Različiti autori, 18. st.
Drvo, rezbareno, polikromirano, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7408, 7409, 7411, 7412, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na drvenom polikromiranom sakralnom inventaru župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Taborskom izvedeni su radovi preventivnog konzerviranja.

Sakralni inventar crkve čine glavni oltar Majke Božje Taborske, lijevi bočni oltar sv. Josipa, desni bočni oltar sv. Franje Ksaverskog, lijevi bočni oltar sv. Barbare, desni bočni oltar sv. Magdalene, propovjedaonica i krstionica.

Radovi na inventaru župne crkve u Taborskom izvedeni su u sklopu programa koji se u suradnji s mjerodavnim Konzervatorskim odjelima izvodi kontinuirano od

2002. na području zagrebačke nadbiskupije, a cilj mu je zaustaviti daljnje propadanje većeg broja umjetnina drvene polikromirane plastike. Na sakralnom inventaru ustanovljena su velika oštećenja drvenog nosioca koji je dezintegriran i oslabljen, osobito na skulpturama oltara. Polikromacija je mjestimice već otpala. Na inventaru je obavljena lokalna konsolidacija drvenog nosioca, podljepljivanje slikanog sloja, uklanjanje površinske nečistoće i stolarska sanacija većih puknuća.

m. ga., m. pa.

Slika 1. Glavni oltar tijekom preventivne zaštite in situ
Slika 2. Detalj oštećenja

Taborsko

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

1. Trpeći Krist, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 74 × 52 cm
2. Sv. Josip, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 170 × 105 cm

BROJ DOSJEA: 7396 (1.), 7395 (2.), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izveden u suradnji s mjerodavnim Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatečeno stanje slika, njihova ugroženost, kao i povijesna te povijesno-umjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2009. izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na deset slika

s lokaliteta Cerje Letovaničko, Donja Voća, Lepoglava i Taborsko. (Vidi kataloške jedinice Donja Voća, kapela Sv. Tome Apostola, Lepoglava, crkva Sv. Ivana na Gorici, Taborsko, župna crkva Uznesenja BDM.)

Na slikama *Trpeći Krist* i *Sv. Josip* iz župne crkve u Taborskom izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Njihovo restauriranje čini cjelinu s programom preventivne zaštite i konzerviranja drvenog inventara crkve koji su proveli djelatnici Odjela za drvenu polikromiranu skulpturu 2009. godine.

d. i.

Slika 1. Trpeći Krist, prije radova

Slika 2. Trpeći Krist, nakon radova

Topusko

NALAZIŠTE: Zlat

VRSTA NALAZIŠTA: kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan

RAZDOBLJE: 14.-16. stoljeće

Konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 1833/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Sv. Petra na Petrovoj gori (Petrovac, Zlat) u cijelosti je arheološki istražen tijekom četiri kampanje: prva, manja istraživanja proveo je Hrvatski povijesni muzej 1987. i 1988. godine, dok je 2006. i 2007. godine samostanski sklop istražen u cijelosti (istraživanja je proveo Odjel za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu).

Zlatski samostan je osnovao 1303. ili 1304. godine otac Gerdas, a zauvijek je napušten nakon drugog osmanlijskog napada, između 1545. i 1558. godine. Asimetrična tlocrtna dispozicija pavlinskog samostanskog sklopa (površina oko 490 m²) s crkvom Sv. Petra i samo jednim samostanskim

krilom bila je prilagođena potrebama male redovničke zajednice. Nakon što su pavlini napustili posjed, zidovi srušene lađe iskorišteni su kao osnova na kojoj je podignut čardak, dok je na temeljima zidova svetišta izrađen drveni trijem. Početkom 19. stoljeća na temeljima svetišta crkve podignut je pravoslavni Hram silaska Sv. Duha s pravokutnim zvonikom uz istočni dio južnog pročelja.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima 2009. godine bili su obuhvaćeni zidovi lađe samostanske crkve, kontrafori na zapadnom pročelju te njezin ulaz na jugozapadnom dijelu zapadnog pročelja.

t. pl.

Slika 1. Pogled na sjeverni zid samostanske crkve Sv. Petra tijekom pripremnih radova

Slika 2. Pogled na sjeverni zid samostanske crkve Sv. Petra nakon konzerviranja

Topusko

Ruševine cistercitske crkve sv. Marije
Početak 13. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1093, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odmah nakon Domovinskog rata općina Topusko je pokrenula radove na građevinskoj sanaciji ostataka nekadašnjeg pročelja cistercitske crkve sv. Marije. Nakon što je postavljena čvrsta, prostorna i natkrivena skela, radove je 2002. preuzeo Hrvatski restauratorski zavod. Postavljenu skelu bilo je potrebno dopuniti i prilagoditi predviđenim radovima te postaviti privremeni električni priključak. Nakon prvih rezultata kontinuiranog promatranja pukotina, dobiveni su relevantni pokazatelji za izradu projekta statičke sanacije konstrukcije. Prema projektu, na koji je dobivena suglasnost Konzervatorskog odjela u Zagrebu, predviđeno je obostrano zatezanje pročelja na dvije razine, rekonstrukcija kontrafora, povezivanje sjeverne i južne strane pročelja i to AB „sandukom“ u zoni

ispod velikog prozora te zatezanje većim brojem štapova. Kupljen je kamen (vinicit), izvedena su 15 m duboka sidra za zatezanje pročelja i rekonstrukcija južnog i sjevernog kontrafora zapadnog pročelja.

U 2009. godini nastavljeno je praćenje rada pukotina, izvršen je pregled skele sa zatezanjem spojnica i zamjenom dijela dotrajalih mosnica. Odvezena je zemlja od prethodno odstranjenog dijela zemljanog nasipa i završena je rekonstrukcija sjevernog i južnog kontrafora. Na temelju projekta prezentacije glavnog pročelja započeta je rekonstrukcija glavnog portala s vratnom nišom. Radovi se nastavljaju.

d.m.

Slika 1. Zapadno pročelje, prije radova 1999.

Slika 2. Zapadno pročelje, nakon rekonstrukcije kontrafora 2009.

Trakošćan

Dvorac Trakošćan

1. Nepoznati časnik DT 1406, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
2. Nepoznati časnik DT 1383, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
3. Nepoznati časnik DT 1399, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
4. Nepoznati časnik DT 1402, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
5. Nepoznati časnik DT 1403, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
6. Nepoznati časnik DT 1405, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm

BRJ DOSJEA: 7158(1), 7149(2), 7152(3), 7155(4), 7156(5), 7157(6), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu dugogodišnjeg rada na očuvanju i zaštiti fundusa Dvorca Trakošćan, redovito se restauriraju i časnički portreti koji čine svojevrsnu cjelinu. Naime, na drugom katu dvorca Trakošćan nalazi se tzv. *Časnička soba* koja je opremljena klasicističkim namještajem, a naziv je dobila po zbirci od četrdesetak časničkih portreta. Iako svi imaju portretne karakteristike, kompozicija je shematska: na platnima jednakih dimenzija (90 × 75 cm), prikazane su polufigure časnika na tamnom fondu. Uniforme su vjerno izrađene, a poze gotovo identične—jednu ruku drže o pojasu, dok je druga ispružena ili drži zastavu. Manji dio zbirke je prezentiran na izložbi *Od svagdane do blagdane, Barok u Hrvatskoj*, održanoj u MUO 1993. godine. U katalogu izložbe navodi se da je riječ o portretima vojske Josipa Kazimira Draškovića (1714.-1765.), možda iz Sedmogodišnjeg rata, što bi značilo da su slike najvjerojatnije nastale polovicom 18. stoljeća.

Restauratorski su radovi na slikama bili zahtjevni zbog brojnih oštećenja slikanog sloja i preparacije. Slike do sada nisu bile restaurirane. Međusobno su se razlikovale po kvaliteti platna i preparacije te po slikanom i završnom sloju. Iako pripadaju jednoj cjelini, slike se razlikuju i po kvaliteti slikanja portreta. Sve su slike zbog lošeg pranja slikanog sloja i preparacije skinute sa starog podokvira i premazane *plexisolom* s poledine i s lica. Cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat izveden je na slikama DT 1383, 1405 i 1406, a obuhvatio je: čišćenje, uklanjanje površinske naslage nečistoće i požutjelog laka, čišćenje poledine platna, peglanje rubova platna, krpanje, kitanje, dubliranje na novo platno, napinjanje na novi klinasti podokvir te podretuš i završni retuš. Slike DT 1399, 1402 i 1403 su u skladu s programom konzervirane, odnosno konsolidirane premazivanjem *plexisolom* te očišćene od sloja prljavštine na licu i poledini platna.

d. n. , m. w. z

Slika 1. Nepoznati časnik DT 1405, prije radova
Slika 2. Nepoznati časnik DT 1405, nakon radova

Trogir

Crkva sv. Josipa
 Krštenje Kristovo
 Nepoznati autor, 18./19. st.
 Ulje na platnu, 85 × 69 cm

BROJ DOSJEA: 2009/1, Split, Porinova 2a
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je zajedno s umjetninama iz trogirске crkve Sv. Josipa privremeno pohranjena u biblioteku samostana Sv. Ante na Čiovu. U formatu vodoravno položenog pravokutnika smješten je prikaz sv. Ivana Krstitelja u trenutku Kristova krštenja. Zbog oštećenja platna (poderotine pri dnu) i slikanog sloja, nastalih nepovoljnim djelovanjem vlage (nedostajući dijelovi), prepoznavala se tema ali ne i detalji kompozicije, ambijenta, a poglavito slikarske izvedbe. Slika na platnu bila je napeta na crvotočni drveni podokvir sastavljen od četiri ravno rezane letve.

S obzirom na zatečeno stanje umjetnine, odlučeno je da se izvedu radovi konzerviranja, odnosno stabilizacije slikanog sloja. Tijekom odvajanja ukrasnog okvira postalo je vidljivo da okvir nije izvorni te da je slika bila

većih dimenzija. Nakon ravnjanja sitnih nepravilnosti donjeg dijela platna, slika je odvojena od ukrasnog okvira i napravljen je *facing* zečjim tutkalom preko celuloznog papira. Zbog oslabljenog i rijetkog nosioca, ljepilo je prodrlo kroz sve slojeve i nije bilo potrebe za *upegnavanjem* s poledine. Slika je dublirana novim lanenim platnom uz prethodno uklanjanje celuloznog papira i nataložene površinske prljavštine s lica. Napeta je na novi drveni podokvir s kutnim klinovima. S obzirom na planirano izvođenje radova preventivnog konzerviranja, oštećene zone nosioca tonski su prilagođene boji izvornog platna u svrhu bolje čitljivosti oslika. Nakon sondiranja izvedeno je konzerviranje ukrasnog okvira

b. š.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon konzervatorskih radova

Trogir

Crkva sv. Josipa
Zavjetna slika bl. Ivanu Trogirskom
Nepoznati autor, 18./19. st.
Ulje na platnu, 89 × 111 cm

BROJ DOSJEA: 2009/1, Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zavjetna slika bl. Ivanu Trogirskom zatečena je u biblioteci samostana Sv. Ante na Čiovu gdje je zbog sanacije crkve Sv. Josipa privremeno pohranjena zajedno s ostalim umjetninama. Prikazuje scenu u kojoj se pučanka moli bl. Ivanu Trogirskom za pomoć bolesnom dječaku. Drveni, profilirani ukrasni okvir slike oštećen je djelovanjem vlage i aktivne crvotočine. Slika je zatečena u vrlo lošem stanju (poderano platno, oštećena preparacija i slikani sloj). U likovnom smislu nije izrazito vrijedno djelo, ali ima kulturno-povijesnu vrijednost kao *ex voto* nepoznatih Trogirana koji se mole svecu zaštitniku.

Nakon oprашivanja umjetnine uslijedilo je odvajanje ukrasnog okvira od slike. Nakon uklanjanja podstavljenog

platna s poledine napravljen je *facing* preko celuloznog papira te se pristupilo ravnanju slike i stabilizaciji slikanog sloja. Oštećenja nosioca sanirana su umetanjem i lijepljenjem sličnih komada platna. Slika je dublirana novim lanenim platnom uz prethodno uklanjanje celuloznog papira te nataložene površinske prljavštine. Napeta je na novi drveni podokvir s klinovima. S obzirom na to da su na slici izvedeni radovi preventivnog konzerviranja, odlučeno je oštećene zone nosioca tonski prilagoditi boji izvornog platna radi jasnijeg iščitavanja cjeline. Zatečeni neodgovarajući ukrasni okvir zamijenjen je prihvatljivijim starijim okvirom.

b. š.

Slika 1. Prije konzerviranja

Slika 2. Nakon konzerviranja

Trogir

Katedrala sv. Lovre

1. Krunjenje Bogorodice sa svecima, nepoznati mletački slikar, 17. st., ulje na platnu, 86,5 × 87 cm
2. Ukrasni okvir slike Krunjenje Bogorodice sa svecima, nepoznati autor, 17. st., drvo, rezbareno, polikromirano, pozlačeno, 125 × 116 cm

BROJ DOSJEA: 288/9 (1.), 288/11 (2.), Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. u sklopu redovite djelatnosti izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na slici nepoznatog mletačkog slikara i pripadajućem ukrasnom okviru iz 17. st. Prije transporta umjetnine u radionicu stabilizirani su preparacija i slikani sloj. Konzervatorska istraživanja (rtg snimanje, uzorkovanje preparacije i slikanog sloja za potrebe fizikalno-kemijskih analiza) izvedena su u svrhu određivanja metodologije cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova. Nakon konsolidacije slikanog sloja pristupilo se čišćenju površinske nečistoće i starog potamnjenog laka. Mehanička oštećenja platna zatvorena su platnenim zakrpama. Nakon dubliranja novim lane-nim platnom smjesom *colla di pasta*, slika je napeta na novi podokvir s kutnim klinovima. Oštećenja preparacije rekonstruirana su tutkalno-krednom preparacijom koja je u strukturi ujednačena s izvornom. Izolacijsko lakiranje izvedeno je šelakom, a retuš lak bojama. Slika je nakon radova zaštitno lakirana.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Ukrasni okvir slike *sansovinijanskog* tipa iz 17. st. bogato je dekoriran s nizom kartuša, vitica, plodova, voluta, rogovova obilja, grotesknih maskerona. Zatečen je preslikan smeđom bojom, preko koje je parcijalno nanesen zlatni prah (purpurina). Mjestimično je nedostajala kredna preparacija, a na rubnim dijelovima uočavala su se oštećenja drvenog nosioca nastala djelovanjem nametnika (*xilofaghi*). Ponegdje su u kutovima okvira nedostajali čitavi komadi drva.

Izvedeno je uzorkovanje drva, sondiranje polikromije i zlata, uklanjanje naknadno postavljenih čavala, konsolidacija drva i rekonstrukcija nedostajućih dijelova. Uklonjeni su površinska nečistoća i stari lak, a na oštećenim mjestima rekonstruirane su kredna preparacija i pozlata. Rezbareni ukrasi s prednje strane djelomično su pozlačeni radi oživljavanja površine i kontrasta te lakirani bezbojnim lakom.

j. d., l. p. č.

Trsteno

Crkva sv. Vida, Modesta i Kresencije

Zidna slika

Nepoznati autor, 17. st.

Fresco, 62 m²

BROJ DOSJEA: 2016/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U prvoj fazi radova na nebncici svetišta uklonjeni su mehaničkom i kemijskom metodom naknadni naliči i prežbukani dijelovi iznad zidnih slika. Oslabljena kohezija nosioca zidnih slika (*intonaca*) učvrstila se injiciranjem smjese PLM-Al. Lakune su zapunjene vapneno-pješčanom žbukom u nivou *arriccia*. U Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda obavljene su analize žbuke, pigmentata i veziva. Nakon prve faze radova na svodu svetišta otkriven je središnji prikaz u osmerokutnom medaljonu s temom Preobraženja. Otkriveni su likovi Isusa, Mojsija, sv. Ilije, sv. Petra, dok su sv. Jakov i

sv. Ivan evanđelist fragmentarno sačuvani. Osmerokutni medaljon prikazan je pleternim ornamentom s prikazom staklenih kugli u kutovima. Pleterni se okvir nastavlja i izvan osmerokuta zatvarajući prikaze četiriju evanđelista u kutovima do razdjelnog vijenca u svetištu, po dva u nasuprotnim stranama svoda. U istoj je fazi radova obuhvaćeno i uklanjanje naknadnih naliča iznad zidne slike s jugozapadnog zida (ispod rozete) s prikazom broda karake. Radovi su nastavljeni u 2010. godini.

v. š.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Stanje nakon čišćenja i žbukanja lakuna

Trsteno

Ljetnikovac Gučetić-Gozze
Bogorodica s djetetom
Nepoznati autor, 18. st.
Ulje na platnu, 90 × 72 cm

BROJ DOSJEA: 1428/4, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prilikom evidencije terena slika je zatečena u izrazito lošem stanju, bez podokvira te je odlučeno da se konzervira.

Nosilac je tanko laneno platno rijetkog tkanja, od niti ujednačene debljine. Isušeno je i krto, natrulo, mjestimice izgužvano, s brojnim deformacijama te manjim i većim rupama. Gornji lijevi kut slike slobodno visi, pričvršćen zahrđalim čavlima na loše izrađen improvizirani podokvir od neobrađenih dasaka spojenih čavlima. Rubovi slike nedostaju i potpuno su iskrzani. Stanje slike odaje da je bila izložena lošim mikroklimatskim uvjetima. Osnova je kredno-tutkalna, crvene game, nanesena u iznimno tankom sloju, ispucanom zajedno sa slikanim slojem u sitne i veće krakelire. Zbog alteracije staroga laka prikri-vene su izvorne jake boje. Slika je zatečena s izrazitim

površinskim deformacijama i neadekvatne napetosti. Zbog velikih deformacija površine i otpadanja slikanog sloja, zaštićena je japan-papirom i privremeno ojačana otopinom 7%-tnog tutkala. Tek tada se moglo početi s čišćenjem slikanog sloja koji je bio prekriven površinskom prljavštinom i izrazito potamnjenim lakom. Korištena su uobičajena otapala, alkohol, aceton i amonijak koji su neutralizirani *Shellsolom-t*. Slika je podlijepljena na novo platno otopinom beve 371. Postojeći slikani sloj je fiksiran, čime je spriječeno daljnje osipanje boje i veziva. Nedostaci nosioca su rekonstruirani zakrpama od lanenog platna slične teksture. Izrađen je novi odgovarajući podokvir s klinovima.

b. k. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Tijekom radova

Trsteno

Ljetnikovac Gučetić-Gozze
Mrtva priroda
Nepoznati autor, 18. st.
Ulje na platnu, 90 × 123 cm

BROJ DOSJEA: 1428/6, Dubrovnik, Batahovina bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na tamnoj podlozi prikazano je različito voće među listovima. Prevladavaju tamne i crveno-smeđe nijanse. Nosilac je tanko i oslabljeno laneno platno, nekada gustog tkanja. Platno je zatečeno u vrlo lošem stanju, natrulo, krto, mjestimično deformirano i mehanički oštećeno. Brojna oštećenja su posljedica starosti i neadekvatnih mikroklimatskih uvjeta. Platno je sredinom i uz rubove mjestimično izderano, s više probojnih rupa. Slika je zatečena na neadekvatnom i oštećenom podokviru koji je prouzročio dodatno truljenje platna i ispadanje čavlića. Na takvim mjestima pojačano je osipanje boje i podloge. Slikar se koristio tutkalkom preparacijom smeđe boje koja je postala krta, suha i izgubljene vezivne moći. Površina je prekrivena slojem potamnjenog laka i prljavštinom. Slikani sloj se odiže u gustoj mreži krakelira i ljuski. Slika je rađena uljanim bojama, uglavnom gustim potezima kista. Vezivna moć preparacije je tijekom vremena oslabjela. Slikani sloj nedostaje u zonama gdje platno dodi-

ruje podokvir. Na terenu je obavljena preventivna zaštita slike: fiksirani su najugroženiji dijelovi, podlijepljena je 5%-tnom otopinom tutkala preko japan-papira. Da bi se pristupilo čišćenju slikanog sloja, sliku je bilo nužno preventivno zaštititi od daljnjeg osipanja otopinom 7%-tnog tutkala. Nakon privremenog ojačavanja slikanog sloja i uklanjanja japan-papira, moglo se pristupiti čišćenju i uklanjanju alteriranog starog laka otopinom amonijaka, acetona i alkohola. Dočišćavanje je provedeno amonijakom u metil celuloznom gelu. Neutralizacija svih otapala obavljena je mineralnim otapalom *Schellsol-t*.

Dubliranje je zahtijevalo posebnu pripremu novog platna i izradu odgovarajućeg podokvira s klinovima. Ispravljanje deformacija platna prethodilo je umetanju zakrpa na mjesta gdje je platno nedostajalo. Na taj način slika je konzervirana, čime je spriječeno daljnje propadanje.

b. k. k.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Trsteno

Ljetnikovac Gučetić-Gozze
 Portret gospođe u plavom
 Nepoznati autor, 19. st.
 Ulje na platnu, 76 × 61 cm

BROJ DOSJEA: 1428/3, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Portret gospođe u plavom je dio zbirke Ljetnikovca Gučetić-Gozze. Pripadajući ukrasni pozlaćeni okvir tom prilikom nije restauriran. Nosilac slike je tanko laneno platno gustog tkanja koje je bilo natrulo, osobito na gornjoj lijevoj i gornjoj desnoj strani. Kredno-tutkalna osnova je smeđa, nanescena u iznimno tankom sloju. Ispucala je zajedno sa slikanim slojem u sitnim krakelirama te se jako osipa i ljuska. Površina slike je prekrivena prljavštinom. Uljana boja korištena je u tankom sloju, s mjestimično vidljivim reljefnim potezima kista. Veće oštećenje nalazi se uz glavu

prikazane žene, a u središnjoj zoni se slikani sloj odiže u ljuskama. Na slici su izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi do faze retuša. Slikani sloj je očišćen blagim otapalima. Slika je s lica fiksirana *colletom* na vakuumskom stolu, a potom Plexisolom s poledine. Podložena je novim lanenim platnom na vakuumskom stolu. Zatim je napeta na novi podokvir s kajlama. Nedostaci u osnovi kredirani su kredno-tutkalnim kitom.

n. k.

Slika 1. Prije radova
 Slika 2. Tijekom radova

Trsteno

Ljetnikovac Gučetić-Gozze
 Portret obitelji
 Nepoznati autor, 19. st.
 Ulje na platnu, 68 × 94 cm

BROJ DOSJEA: 1428/5, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika s prikazom nepoznate obitelji (Gučetić-Gozze?) dio je zbirke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz ljetnikovca Gučetić-Gozze u Trstenu. Slika je zatečena u izrazito lošem stanju, bez podokvira. Nosilac je laneno platno gustog tkanja, natrulo, izgužvano, izrazito deformirano te s brojnim rupama. Nedostajao je gornji lijevi kut slike. Smeđi sloj osnove koji je bio nanesen u tankom sloju, ispucao je u sitne krakelire zajedno sa slikanim slojem. Osnova se u velikoj mjeri osipala, a u zonama pregiba platna potpuno je otpala. Uljana boja slikanog sloja bila je prekrivena površinskom prljavštinom.

Uoči transporta, slika je bila zaštićena japan-papirom i 5%-tnom tutkalnom otopinom.

Deformacije površine ispravljene su izlaganjem slike neizravnoj vlazi u kupoli stola na niski tlak i kontroliranim sušenjem pod niskim tlakom. Slikani sloj fiksiran je termoaktivnim vezivom *Plexisol P-550* otopljenim u benzinu. Potom je toplom vodom uklonjen zaštitni sloj

japan-papira. Uklonjeni su slojevi površinske prljavštine i alteriranog požutjelog laka 3%-tnom otopinom triamonijskih citrata. Platnene intarzije napravljene su od lanenog platna koje je prethodno prenapinjano i močeno kako bi se njegovo eventualno skupljanje i opuštanje svelo na minimum. Platnene intarzije su umetnute u perforacije uz upotrebu akrilnog ljepila *Lascaux Acrylleber 498 HV*. Slika je podložena novim, za to pripremljenim platnom, termoaktivnim sintetskim vezivom *Beva 371*, koje je prskano i na poleđinu izvornog platna i na novo platno. Platna su sljubljena u stolu na niski pritisak tlak uz temperaturu od 60 oC. Slika je napeta na novi, odgovarajući „firentinski“ podokvir s klinovima. Intarzije platna su tonirane da bi se bolje uklopile u cjelinu, stvarajući s izvornim platnom svojevrsni neutralni ton u odnosu na preostali dio slikanog sloja. Na sliku je nanesen sloj zaštitnog *Mastiks* laka prskanjem.

m. k. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon konzervatorskih radova

Trški Vrh

Crkva sv. Marije Jeruzalemske
Zidne slike u svetištu i na trijumfalnom luku
Anton Jožef Lerhinger, 1772. g.
Fresco-secco

BROJ DOSJEA: 1284/2, Zagreb, Radićeva 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Izvedena preliminarna konzervatorsko-restauratorska istraživanja u 2009. objasnila su vrstu i dinamiku oštećenja zidnih oslika u crkvenom svetištu te razjasnila povijesne slojeve. Tijekom istraživanja izvedene su 23 sonde od kojih 11 u svrhu istraživanja stratigrafije, a 12 ih se odnosilo na probe čišćenja. Objasnjeni su i povijesni slojevi s višestrukim naknadnim intervencijama u žbuci i na oslicima, a posebice su složeni za istraživanje do

visine 180 cm od poda. U toj zoni izvorni zidni oslici nisu sačuvani u znatnijoj mjeri. Izvedene probe čišćenja pokazuju da je u najvećoj mjeri posve moguće očistiti zidne oslike od raznih onečišćenja, što će omogućiti uspostavu izvornih kolorističkih značajki oslika. Počelo se sa sustavnim mikroklimatskim mjerenjima crkve, a sastavljen je i cjelovit izvještaj o izvedenim radovima.

p. s.

Ugljan, Zadar

NALAZIŠTA: uvala Frnaža, greben Gajac, Paški most, Szent–Istvan

VRSTA NALAZIŠTA: antičko sidrište, novovjekovni brodolom

RAZDOBLJE: antika, 20. st.

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1965/2, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2009. Odjel za podvodnu arheologiju rekognoscirao je tri pozicije u zadarskoj županiji. Na osnovi pronađenog materijala može se reći da je područje južno od Paškog mosta, sa zadarske strane, služilo kao sidrište brodovima koji su bježali iz Velebitskog kanala pred jakim naletima bure. Pronađeni materijal uključuje sedam ulomaka antičkih keramičkih predmeta, jedan novovjekovni vrč i tri novovjekovna željezna sidra. U uvali Frnaža na dobivenoj poziciji, osim izvađenog materijala, nema ostataka arheoloških predmeta i stoga se ne preporučuje daljnje rekognosciranje te lokacije. U uvali nedaleko od grebena Gajac, osim jednog dijela drvene brodske konstrukcije, daske, nisu pronađeni drugi dijelovi konstrukcije niti ostali arheološki materijal, tako da je vrlo mala vjerojatnost da okolni pijesak skriva još dijelova istog plovila. Uz više desetaka pa i stotina građevinskih opeka,

u uvali se mogu pronaći manji ulomci novovjekovne keramike, ali nedostatan za preciznije datiranje brodoloma. Ekspedicija istraživanja olupine austro–ugarskog broda „Szent – Istvan“ koju su poduzeli 2009. Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda (HRZ) i International Association of Nitrox and Technical Divers (IANTD) iz Italije nastavak je vrlo uspješne suradnje iz 2005. godine. Dok je u prijašnjim istraživanjima olupine posebno bila važna izrada fotografske i video dokumentacije zatečenog stanja samoga broda i oštećenja na brodu, u ovoj kampanji prije svega se željelo pregledati područje oko same olupine da bi se vrijedni predmeti dokumentirali, pokupili s dna i restaurirali, ali je bilo važno i postavljanje nekoliko točaka na brodu i dnu koje bi trebale služiti za nadzor propadanja oplata broda.

i. miha.

Slika 1. St. Istvan

Valpovo

Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije
Sv. Ivan Krstitelj
Caroly Jakobey, 1877. g.
Ulje na platnu, 400 × 250 cm

BROJ DOSJEA: 34/3, Osijek, Fakultetska 4
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slikani sloj bio je u lošem stanju jer je pri nekadašnjim restauracijama slika najvećim dijelom oštećena u donjoj zoni, vjerojatno prilikom čišćenja kada je na mnogim mjestima skinut slikani sloj sve do osnove. Naknadno je mjestimično doslikana. Ta oštećenja nisu ustanovljena prvotnim pregledom, tek su otkrivena nakon uklanjanja nečistoće i laka.

Platno je laneno, u relativno dobrom stanju, srednje gustoće, istegnuto je i labavo visjelo u naborima. Preparirano je crvenim bolusom i probušeno na nekoliko mjesta. Postojale su dvije stare zakrpe, a preko cijele slike bili su curci koji su nastali neadekvatnim održavanjem i korištenjem neprimjerenih sredstava. Na licu slike ocrtavali su se obrisi letvi podokvira.

Izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Istraživanja, dezinfekcija, dezinfekcija, demontaža, sondiranje, uklanjanje nečistoća s lica i poledine, uklanjanje starog potamnjenog laka, preslika i drugih naknadnih intervencija, učvršćivanje slojeva osnove i boje, odvajanje platna od podokvira, ravnanje deformacija u platnu, ravnanje osnove i boje na toplinskom – vakuumskom stolu, rekonstrukcija nedostajućih dijelova platna intarzijama, kitanje oštećenja te obrada kita. Platneni nosilac je dubliran na novo platno, zakitana oštećenja slikanog sloja podložena su akvarel bojama, a završni retuš *Maimeri restauro* bojama. Izrađen je novi podokvir na koji je slika napeta, te potom lakirana. Na poledinu slike pričvršćena je poledinska zaštita i slika je montirana na pripadajući oltar.

S. S.

Slika 1. Nakon radova

Slika 2. Poledina nakon radova

Varaždin

Crkva sv. Florijana

1738. g., obnovljena 1777. i 1870. g.

BROJ DOSJEA: 1277, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kapela sv. Florijana barokna je građevina iz 18. stoljeća. Ima jednobrodnu lađu s tri nadsvođena traveja te izduženo poligonalno svetište. Prostrana i skladna unutrašnjost opremljena je vrijednim drvenim inventarom. Konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima otkriveni su zidni oslici 18. stoljeća: na bijeloj podlozi zida isticali su se slikani svodni medaljoni (slikar Blaž Gruber). Živim bojama bili su bojani i oltari, propovjedaonica i orgulje.

Od 1991. do 1995. izvedena je statička sanacija kapele u zoni vijenca i krovšta te su rađena istraživanja, projekt i obnova pročelja. Istraživanje unutrašnjosti obavljeno je 1997. godine, nakon čega je izrađen konzervatorski

elaborat s prijedlogom obnove izvornog izgleda. Obnova unutrašnjosti počela je 2003. godine. Izvode se konzervatorski te građevinsko-obrtnički radovi: sanacija vlage, zatvaranje pukotina na zidovima i svodovima, bijeljenje zidova, zamjena podne konstrukcije. Izvedena je dezinfekcija drvenog inventara. Glavni oltar je demontiran i pohranjen u Restauratorskoj radionici u Ludbregu gdje se postupno restaurira. U tijeku je čišćenje preslika sa svodnih medaljona, naliča sa štukature na svodu te radovi na konzerviranju drvenih klupa.

t. k.

Slika 1. Svod u lađi nakon radova 2009.

Slika 2. Pjevalište nakon radova

Varaždin

NALAZIŠTE: Brezje IV i V

VRSTA NALAZIŠTA: prapovijesno i ranosrednjovjekovno naselje

RAZDOBLJE: prapovijest, srednji vijek

Sondiranje i zaštitno arheološko iskopavanje

BROJ DOSJEA: 1839/3, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na prostranom arheološkom nalazištu Brezje dosada su pronađeni tragovi iz bakrenog, kasno brončanog, starijeg i mlađeg željeznog doba, antike te ranog i razvijenog srednjeg vijeka. Istraživanja se provode s prekidima od 2003., a zbog širenja grada i poslovne zone, često se to vrijedno nalazište građevinski devastira. Nalazište je podijeljeno na nekoliko topografskih cjelina. Tijekom 2009. sondirani su položaji na Brezju IV i Brezju V, koje dosad nije arheološki istraživano. U jednoj sondi zabilježeni su

nalazi jama lasinjske kulture bakrenog doba, a u drugim dvjema ranosrednjovjekovni objekti. Pripadaju oblim izduženim zemunicama ili otpadnim jamama, a prema nalazima i C_{14} analizama mogu se datirati u 8. i 9. st. Važni su ranosrednjovjekovni nalazi objekta s kamenim ognjištem te sitnih nalaza kao što su ukrašeni koštani češalj, željezne kopče i strelice te staklene perle.

l. b.

Slika 1. Sonda na položaju Brezje V prilikom iskopavanja

Slika 2. Tipičan ulomak ranosrednjovjekovne posude iz SJ 7

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Sv. Alojzije Gonzaga, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 99 × 72,5 cm
2. Zaruke sv. Katarine, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 47,5 × 39,5 cm
3. Sv. Barbara, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 78 × 142,5 cm
4. Pustinjak, nepoznati autor, druga polovica 17. st., ulje na platnu, 84 × 118 cm

BROJ DOSJEA: 6930(1), 7147(2), 6929(3), 7146(4), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ovaj je program nastavak dugogodišnje suradnje s Gradskim muzejem u Varaždinu na očuvanju i zaštiti njegove zbirke slika.

Radovi na slici *Sv. Alojzije Gonzaga* bili su izrazito složeni zbog mnogo perforacija i oštećenja. Slika je bila nalijepljena na podokvir i precizno obrezana na njegove dimenzije. Odvajanje slike od drvenog podokvira bilo je nužno i posebno zahtjevno. Ispod sloja prljavštine i požutjelog laka nedostajalo je oko 50% slikanog sloja. Rekonstrukcije su kako u sloju osnove tako i slikanog sloja bile vrlo zahtjevne zbog brojnih sitnih oštećenja, pri čemu je trebalo minuciozno povezati otočiće sačuvanog originala u cjelinu, poštujući pritom rubove originalnog slikanog sloja.

Na slici *Zaruke sv. Katarine* izvedeni su također cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi, pri čemu je naknadno prošireni format platna vraćen na originalne dimenzije.

Platno slike *Sv. Barbara* duž lijevog ruba bilo je potpuno odvojeno od podokvira i presavijeno, a na donjem dijelu slike dodatno je bio nalijepljen komad platna (9,5 × 78

cm). Nakon konsolidacije slika je skinuta s podokvira i izravnana. Komad umetnutog platna je uklonjen te je umetnuto novo, precizno izrezano i preparirano platno. Zbog brojnih perforacija, za potpunu rekonstrukciju nosioca bile su potrebne 82 intarzije od prepariranog platna. Slika je nakon čišćenja i rekonstrukcije preparacije dublirana na novo platno, napeta na novi podokvir te su retuširana oštećenja slikanog sloja.

Zbog iskrivljenosti podokvira i mjestimične odvojenosti originala od dublirnog platna iz prethodne restauracije, na slici *Pustinjak* valjalo je izvesti konsolidaciju slojeva, skinuti je s podokvira i odvojiti staro dublirano platno. Nakon čišćenja i rekonstrukcije nosioca i preparacije, slika je dublirana na novo platno i napeta na novi podokvir. Retuširana su oštećenja slike, a retušem su ublažene i brojne abrazije slikanog sloja.

Restaurirani su i ukrasni okviri slika i one su pripremljene za prezentaciju.

j. p., m. v., m. ma., m. b., m. w. z.

Slika 1. Sv. Barbara, prije radova

Slika 2. Sv. Barbara, nakon radova

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Kaputić GMV KPO 2891, suknja GMV KPO 2889

Nepoznati autor, 1860./1870. g.

Svileni taft, rips, saten, pamuk, različite dimenzije

BROJ DOSJEJA: 7186, 7187, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zeleni kaputić i zelena suknja dio su ženskog kompleta s kraja 19. stoljeća. Izrađeni su od zelene, svilene taft tkanine. Kaputić se s prednje strane kopča s pet crnih gumba. Na donjim dijelovima rukava te donjem rubu ima prišiven ukras u obliku volančića od dvostruko nabranog crnog svilenog satena. Dugačka suknja pri dnu je ukrašena istim volančićem od dvostruko nabranog crnog svilenog satena uz dodatak ukrasnog nabora od zelenog tafta.

Zatečeno stanje navedenih odjevnih predmeta bilo je loše, glavna svilena taft tkanina na oba je predmeta bila isušena, prepuna nabora i pregiba, onečišćena prašinom i prekrivena mrljama nepoznatog porijekla i vlage te mehaničkim oštećenjima (rupice i poderotine). Ukrasne vrpce i ovratnik na kaputiću bili su djelomično odšiveni

od podloge, gumbi djelomično slomljeni i mehanički oštećeni, a čitavom površinom tkanine suknje bila su očita fotokemijska oštećenja u vidu promjene boje. Podstavna tkanina izrađena od pamučne gaze impregnirana gipsom, bila je kruta i onečišćena.

Tijekom 2009. izveden je cjelovit zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografske i grafičke dokumentacije, istraživanje i analizu uzoraka materijala te sljedeće konzervatorsko-restauratorske postupke odabrane na osnovi prethodnih istraživanja: uklanjanje starog prepravka, mehaničko čišćenje, usisavanje, konzerviranje gumba, zatvaranje oštećenja na svim tekstilnim dijelovima kompleta, relaksiranje, prilagodba lutke za stalni postav.

m. b., b. r.

Slika 1. Suknja, prije radova

Slika 2. Suknja, nakon radova

Varaždin

Vindija d.d. Varaždin

1. Ženska torbica, nepoznati autor, 19. st., srebro, svilena tkanina keper tkanja, 8,5 × 18,5 × 2 cm
2. Novčanik, nepoznati autor, 19. st., koža, srebro, slonova kost, svilena tkanina rips tkanja, 13 × 9 cm

BROJ DOSJEJA: 7474, 7475, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Novčanik je izrađen od kože te ima apliciranu srebrnu pločicu dimenzija 7,2 × 11,5 cm na kojoj su ugravirani florealni elementi i tri aplikacije izrađene od slonove kosti veličine 9,5 × 1,8 cm koji imaju također aplicirane vitice od srebra u tehnici filigrana. Na srednjoj aplikaciji ugraviran je grb. Na stražnjoj strani novčanika također nalazimo aplikaciju od slonove kosti veličine 7 × 11 cm. Unutar novčanika podloga na koži izrađena je od svilene tkanine rips tkanja ultramarin plave boje. Zatečeno stanje novčanika bilo je loše; mehanizam za zatvaranje novčanika je oksidirao, a unutarnjem dijelu novčanika nedostajale su pregrade. U unutrašnjosti je novčanik bio prekriven slojem prašine, koža na novčaniku isušena i istrošena od upotrebe, a srebrni dijelovi oksidirani. Tijekom 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. S obzirom na to da je vanjski dio novčanika izrađen od triju različitih vrsta materijala, shodno tome svaki je materijal zasebno i tretiran, a na zamolbu vlasnika izrađen je i nedostajući unutarnji džep te je novčanik spojen u cjelinu. Ženska torbica je izrađena od srebra. S prednje strane

nalazimo reljefno prikazane slonove, dok se na prednjoj i stražnjoj strani nalazi žig o čistoći srebra. Na stražnju stranu pričvršćen je "reman" za nošenje: to je lanac od srebra dužine 35 cm. U unutrašnjosti torbice nalaze se tri pregrade izrađene od svilene tkanine boje lavande. Torbica je u cijelosti bila prekrivena slojem oksida, srebro je potamnijelo, a unutarnje su pregrade bile prekrivene prašinom i mrljama nepoznatog porijekla nastale vjerojatno od upotrebe. Tijekom 2009. izveden je cjelovit zahvat i na torbici. Unutarnji dio torbice zbog nemogućnosti uklanjanja brojnih mrlja zamijenjen je novim nosiocem i novom tkaninom. Izrađen je novi kartonski nosilac prema originalu te je iskrojena unutrašnjost torbice prema svim zadanim originalnim mjerama. Uslijedilo je čišćenje oksidnih naslaga na srebrnom dijelu torbice. Nakon suhog čišćenja srebra, unutarnje strane torbice su, kao i original, premazane PVA neutral ljepljivom te je nova unutrašnjost zalijepljena za obje stijenke torbice.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Novčanik, prije radova

Slika 2. Novčanik, nakon radova

Veli Lošinj

Crkva sv. Antuna Opata
Sv. Gaudencije i sv. Longin
Nepoznati autor, prva polovica 17. st.
Uljana tempera na platnu, 110 × 140 cm

BROJ DOSJEA: 500/2, Rijeka, Užarska 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Statičnom i simetričnom kompozicijom dominira raspelo koje se nalazi u sredini, a u prednjem planu se na lijevoj strani nalazi sv. Longin, s Biblijom i kopljem u rukama, a na desnoj sv. Gaudencije, osorski biskup, odjeven u biskupsku odjeću; o vratu mu visi pektoral, a u desnoj ruci drži model crkve. Do svečevih nogu nazire se lice demoni uokvireno zmijama koje su inače svečev atribut. Iza raspela prostire se pejzaž s ogoljenim brdima i siluetom grada Osora na morskoj obali.

Nosilac slike je zatečen u deformiranom stanju, s vidljivim brojnim mehaničkim oštećenjima. Preparacija i slikani sloj su se odvajali i otpadali s nosioca i bili prekriveni gustim slojem površinske nečistoće. Prije izvođenja konzervatorsko-restauratorskih radova izvedeni su op-

sežni istražni radovi koji su obuhvatili vizualni pregled slike pod kosim, pozadinskim i UV svjetlom te pregled elektronskim mikroskopom, rendgensko snimanje računalnom radiografijom, uzimanje uzoraka slikanog sloja i preparacije (obrađeno je trinaest mikro uzoraka) koji su analizirani u Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda, probe topivosti sloja površinske nečistoće i naknadno nanesenog oksidiranog laka te arhivska istraživanja. Na slici je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat s ciljem zaustavljanja daljnjeg propadanja slike, uklanjanja naknadno nanesenih materijala te uspostavljanja čitljivosti cjeline.

g. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vid

Arheološki muzej Narona

Sedam rimskih mramornih skulptura

1. Car August, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 230 × 100 × 100 cm
2. Julia, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 115 × 58 × 28 cm
3. Gaj Cezar, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 112 × 62 × 33 cm
4. Lucije Cezar, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 115 × 61 × 40 cm
5. Germanik, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 162 × 63 × 35 cm
6. Druz, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 135 × 65 × 40 cm
7. Klaudije, nepoznati autor, 1. st. – 2. st., mramorna skulptura, 139 × 80 × 45 cm

BROJ DOSJEA: 1784/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prilikom zaštitnih arheoloških istraživanja 1995. i 1996. godine na lokalitetu Plečaševе štale u selu Vid, otkriveni su ostaci rimskog hrama iz 1. st. pr. Kr. posvećenog caru Augustu. Unutar ostataka hrama pronađeno je sedamnaest mramornih skulptura koje predstavljaju careve, članove carske obitelji, poganska božanstva i pripadnike lokalne aristokracije. Skulpture vremenski pripadaju okviru od 10. god. pr. Kr. do 2. st. po. Kr. Nakon arheoloških istraživanja skulpture i fragmenti iz hrama pohranjeni su u Arheološkoj zbirci u Vidu. Početkom prve faze konzervatorsko-restauratorskih radova preneseni su u

radionicu Arheološkog muzeja u Splitu. Potkraj 2005. godine nastavak radova povjeren je Hrvatskom restauratorskom zavodu, a radovi su dovršeni 2009. godine. Obavljen je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na sedam skulptura (car August, Julia, Gaj Cezar, Lucije Cezar, Germanik, Druz, Klaudije), a parcijalno su očišćene i održavane ostale skulpture. Radovi su obuhvatili ispitivanja materijala, dokumentaciju, čišćenje, spajanje fragmenata, rekonstrukciju, konsolidaciju i izradu nosivih konstrukcija skulptura.

v. mar.

Slika 1. Konzervatorsko-restauratorski radovi na skulpturi cara Augusta

Slika 2. Skulptura Lucija Cezara, nakon radova

Vinkovci

Gradski muzej
Muška aljina inv. br. E 224
Nepoznati autor, početak 20. st.
Vuna, drvo, 124 × 66 cm

BROJ DOSJEA: 7162 Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Muška aljina inv. br. E 224 dio je svečane muške narodne nošnje iz Komletinaca. Izrađena je od smeđeg grubog domaćeg sukna krojenog od pet uzdužnih krojnih dijelova, ovratnika i rukava ravno ukrojenih od jednog krojnog dijela.

Ovratnik, rubovi i donji dijelovi prednjica te donji rub aljine, zaklopnici džepova, rukavi i leđa bogato su ukrašeni spiralnim ornamentima i prepletima izvedenim u crvenim i zelenim vunanim pletenicama i zelenim vrpcama prepletenim od više niti vunene pređe.

Aljina je zatečena u lošem stanju, prekrivena slojem prašine te nizom mehaničkih oštećenja u vidu rupa na-

stalih djelovanjem insekata. Glavna tkanina od sukna bila je uz to i isušena i istrošena te se dijelom i mrvila, a vez je na više mjesta bio oštećen.

U sklopu pripreme predmeta za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* fotografirano je stanje umjetnine u svim fazama radova, obavljeno je suho čišćenje, odabir i bojenje odgovarajućih tkanina za podlaganje oštećenja, zatvaranje oštećenja na čohi, vezu i drvenim gumbima te relaksiranje i ravnanje pregiba.

m. b., ž. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vinodolska, Mali Lošinj

NALAZIŠTA: Tribalj – Njivica; Osor

VRSTA NALAZA: kopneni arheološki nalazi

RAZDOBLJE: srednji vijek

Konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 1520/17, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S POMORSKIM I POVIJESNIM MUZEJOM HRVATSKOG PODMORJA RIJEKA

Tijekom 2009. godine zaprimljena su dva fragmentirana keramička lonca, ulomak brončanog prstena, te željezni nož. Keramički predmeti su bili prethodno slijepljeni te prekriveni naslagama zemlje. Uslijedilo je odvajanje ulomaka i mehaničko čišćenje od naslaga zemlje i ljepila, konsolidiranje, zatim ponovno lijepljenje ulomaka. Nedostajući dijelovi su integrirani gipsom, zatim tonirani u boju sličnu originalu. Metalni predmeti su bili prekriveni

naslagama korozivskih produkata i naslagama zemlje i pijeska. Ulomak brončanog prstena je mehanički očišćen te zaštićen *Paraloidom B72*. Željezni nož je stabiliziran sulfitnim postupkom, nakon čega je mehanički čišćen od korozivskih produkata, a onda zaštićen *Paraloidom B72*. Svi konzervatorsko–restauratorski radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. ć.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Virje

NALAZIŠTE: Virje – Sveti Martin

VRSTA NALAZA: arheološki metalni nalazi

RAZDOBLJE: srednji vijek

Konzervatorsko-restauratorski radovi na arheološkim metalnim nalazima

BROJ DOSJEA: 217/6, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeto je ukupno 12 arheoloških predmeta izrađenih od željeza (ključevi, karike, pojasne kopče). Zaprimiti metalni predmeti sačuvani su u više ili manje mineraliziranom stanju. Izvorna površina je na svim predmetima djelomično oštećena i prekrivena zemljom i raznim korozijskim produktima. Metalni nalazi su čišćeni do izvorne površine kontrolirano mehanički pod mikroskopom. U tu svrhu korišteni su skalpeli različitih profila i dimenzija te električni mikromotor i mikropjeskarnik s granulativima različitih tvrdoća i veličina. Ioni klora, koji su glavni uzrok

degradacije željeznih predmeta, uklonjeni su standardnim sulfitnim postupkom. Slomljeni metalni predmeti slijepljeni su privremeno cijanoakrilatom, a nakon toga dvokomponentnom epoksidnom smolom uz dodatak pigmentata. Za lakiranje željeznih predmeta korištena je mješavina reverzibilnih lakova *Paraloid B72* i *Cosmolooid H80* u toluenu. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanom i fotografskom dokumentacijom.

a. m.

Slika 1. Željezna pređica, prije radova

Slika 2. Željezna pređica, nakon radova

Virovitica

Crkva sv. Roka
Smaknuće sv. Katarine
Matthias Anton Schiffer, 1808. g.
Ulje na platnu, 260 × 180 cm

BROJ DOSJEA: 7251, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Smaknuće sv. Katarine* nije signirana, ali se pripisuje štajerskom slikaru Matthiasu Antonu Schifferu (usp. Mirjana Repanić Braun, Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 2004., 228). Kada je 1808. godine postavljena na već postojeći oltar, prekrila je nišu u kojoj se prije nalazila skulptura svetice. Čini se da je platno naknadno prilagođeno oltaru: u gornjem polukružnom dijelu slike platno pravilnog formata je presavijeno, a s lica slike je pričvršćeno za podokvir čavlima koji su korodirali i dotrajali. Na slici je prisutno i nekoliko poderotina te debeli sloj prašine, prljavštine i požutjelog laka. Nakon skidanja slike sa starog podokvira, poledina je očišćena mehaničkim putem. S lica je slika očišćena kemijskim putem, najprije sloj prljavštine pa sloj laka. Zatim su slikani sloj i podloga konsolidirani akrilnom smolom. Nosilac je izravnat na toplinskom vakuuromskom stolu. Umetnute su nove zakrpe iste strukture i kvalitete kao originalno platno. Zakrpe su zalijepljene odgovarajućim ljepilom i toplinskom iglom. Potom je čitavo platno podloženo novim lanenim platnom i zalijepljeno

rentaulažnim ljepilom na toplinskom vakuuromskom stolu. Postojeća oštećenja i novo pridodano platno zakitani su metilceluloznim kitom uz dodatak akrilne smole tako da tekstura novih zakita imitira okolnu teksturu. Nosilac je napet na novi drveni podokvir. Nakon postavljanja sloja izolacijskog laka, podložni retuš izveden je gvaš bojama. Nakon lakiranja kombinacijom sjajnog i mat laka, završni retuš izveden je *Maimeri restauro* lak bojama. Posebna je pažnja posvećena izradi novog podokvira i montaži slike. Novi drveni podokvir pravokutnog formata prilagođen je originalnom platnu tako da ga sada nije bilo potrebno presavijati kao u slučaju starog polukružnog podokvira. Niša u kojoj je nekoć vjerojatno stajala skulptura, nakon demontaže slike zatečena je u dotrajalom stanju i konstruktivno nestabilna. Budući da se slici nije moglo prići sa stražnje strane oltara jer je zatvoren, a s prednje strane oltara također nije bilo moguće montirati sliku zbog nedostatka prostora, niša je uklonjena da bi se slika mogla montirati bez oštećenja.

r. m. š., m. w. z.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Prije radova, detalj
Slika 3. Nakon radova

Virovitica

Crkva sv. Roka
Stigmatizacija sv. Franje
Josef Anton Cussetti, 1777. g.
Ulje na platnu, 286 × 167,5 cm

BROJ DOSJEA: 6951, Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltarne pale iz crkve Sv. Roka *Stigmatizacija sv. Franje Asiškog* i *Smrt sv. Josipa* prije su pripisivane franjevačkom slikaru i pozlataru, laiku Gerardu Lechenbauru, koji je 1777. godine, s bratom laikom Lukom Auleitnerom, pozlatio i polikromirao oltar sv. Josipa te se potpisao na pozlaćenom oblaku s lijeve strane oltarne atike. Mirjana Repanić Braun temeljem poredbene analize pribraja slike djelima J. A. Cussettija te ih unutar njegova opusa smješta među njegova ranija djela (usp. Mirjana Repanić Braun, *Barokno slikarstvo u Hrvatskoj franjevačkoj provinciji sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2004., 132).

Slikani sloj nije prethodno restauriran. Cijela površina slike je iskrakelirana, a krakelire su na rubovima izdignute. Zbog korištenja sikativa tijekom slikanja s odrađenim tonovima boja, najčešće tamnijim, na mjestima je slikani sloj pulverizirao i skupio se u grudice te je vidljiva preparacija. Ukrasna pozlačena letvica, 3,5 × 1,5 cm, pričvršćena je za sliku s gornje strane na slikani sloj čavlima. Na donjem dijelu slike zašiven je drugi dio platna visine oko 15 cm. Poledina nosioca je prašna te su vidljivi tragovi drvenog podokvira. Nakon skidanja slike s drvenog podokvira poledina je mehanički očišćena od prašine i poravnani su rubovi. Nakon premazivanja platna akrilnom smolom s leđa, slika je konsolidirana na toplinskom vakuurom stolu, odnosno slikani je sloj zalijepljen za platneni nosilac.

Izrađena je komora od *melinex* folije radi ovlaživanja slike. Uz stalnu provjeru relativne vlažnosti zraka, postignuta je maksimalna vlažnost od 70%. Naime, ovlaživanje je potrebno jer su krakelire toliko izdignute da je otežano čišćenje slikanog sloja. Nakon ovlaživanja, slika je ponovno izravnana na toplinskom vakuurom stolu. Umetnute su zakrpe na oštećenjima nastalim od čavala (preparirano platno metilceluloznim kitom uz dodatak akrilne smole i pigmenta) te zalijepljena rentaulažnim ljepljivom. Čitavo platno podloženo je lanenim platnom iz jednog komada te zalijepljeno rentaulažnim ljepljivom i izravnano na toplinskom vakuurom stolu. Slika je napeta na novi klinasti podokvir izrađen po starim mjerama, ali bez drvenog proširenja u donjem dijelu. Nakon kitanja nedostajućih dijelova slikanog sloja metilceluloznim kitom uz dodatak akrilne smole i toniranja pigmentom, kit je izoliran lakom. Slika je retuširana podlaganjem gvaš bojama, završni retuš izveden je *restauro* smolnim bojama. Ukrasne letvice su restaurirane na Odjelu za polikromiranu skulpturu. Očišćene su od prljavštine, pokitana su oštećenja te su potom pozlaćene i pričvršćene na sliku uz pomoć mesinganih profila u obliku slova „U“. Mesingani profili pričvršćeni su vijcima za ukrasnu letvicu i drveni podokvir.

a. p. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Virovitica

Crkva sv. Roka

1. Sv. Barbara, nepoznati autor, druga polovica 18. st., drvo, rezbareno, polikromirano, 177 × 85 × 65 cm
2. Sv. Elizabeta Tirinška, Josip Holzinger (?), 1761.-1762. g., drvo, rezbareno, polikromirano, 169 × 70 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 1800(1), 7145(2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Skulpture sv. Barbare i sv. Elizabete Tirinške preuzete su iz crkve Sv. Roka u Virovitici kako bi se pripremile za prezentaciju na izložbi *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* u Klovićevim dvorima 2009. godine. Sv. Barbara se nalazila na oltaru sv. Ivana Nepomuka, a sv. Elizabeta Tirinška potječe s oltara sv. Franje Asiškog. Skulpture se pripisuju kiparu Josipu Holzingeru koji je živio i djelovao u Mariboru.

Nakon što je u crkvi na skulpturama provedena privremena zaštita odignutog sloja oslika lijepljenjem rižinog papira, zaštićene su zamatanjem u zračnu foliju i dopremljene u prostor HRZ-a. Potom je na skulpturama obavljena dezinfekcija gama-zračenjem u Institutu Ruđer Bošković. Odignuti sloj preparacije i oslika je podlijepljen. S površine skulpture sv. Elizabete Tirinške uklonjen je tamni lak s nečistoćom. Naslage nečistoće uklonjene su

suhim čišćenjem abrazivnom spužvom. Na skulpturi sv. Barbare rekonstruiran je nedostajući dio drška mača. Rekonstrukcija je izvedena u lipovu drvu. Rekonstrukcija i odvojeni prsti desne ruke spojeni su drvenim moždanicima i lijepljenjem mješavinom piljevine i PVA ljepila. Na skulpturi sv. Elizabete Tirinške rekonstruirani su dijelovi postolja desno, dio plašta dolje lijevo i u predjelu bedra desno, prsti desne ruke i mali prst i palac lijeve ruke. Rekonstruirani su i nedostajući dijelovi preparacije i bojenog sloja. Oštećenja na pozlati rekonstruirana su lijepljenjem listića na poliment. Također je ujednačen sloj boje, jer je došlo do alteriranja retuša iz prethodne restauracije na skulpturi sv. Barbare. Površina inkarnata, kose i postolja zaštićena je slojem laka.

v. g., m. w. z.

Slika 1. Sv. Barbara, prije radova

Slika 2. Sv. Barbara, nakon radova

Virovitica

Crkva sv. Roka

Sv. Petar

Ivan Jakob Altenbach, 17. st.

Drvo, rezbareno, polikromirano, 220 × 65 × 40 cm

BROJ DOSJEA: 7260, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Skulptura sv. Petra s pročelja župne crkve Sv. Roka u Virovitici rad je Jakova Altenbacha i potječe iz 17. stoljeća. U svrhu pripreme za izložbu *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* na skulpturi je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat koji je obuhvatio čišćenje i uklanjanje preslika i naslaga ptičjeg izmeta,

zapunjavanje većih pukotina nosioca drvetom, kitanje manjih oštećenja, minimalni retuš slikanog sloja te toniranje novoumetnutih dijelova drva. Skulptura bi trebala postati dio župne zbirke, a za pročelje bi se izradila kopija.

m. b., k. š. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vis

Crkva Sv. Duha

Krštenje Kristovo

Nepoznati venecijanski slikar, 18. st.

Ulje na platnu, 184,5 × 89,5 cm

BROJ DOSJEA: 2032/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika s prikazom Kristova krštenja oltarna je pala s baroknog drvenog oltara, manjih dimenzija iz viške crkve Sv. Duha. Nalazi se u pozlaćenom ukrasnom okviru jednostavne profilacije. Iznad prizora krštenja Kristova u gornjem dijelu kompozicije nalaze se lik Boga Oca, golubica Duha Svetoga i glavica anđela. Površina slike zatečena je prekrivena slojem prljavštine, starim požutjelim lakom, koji je s vremenom promijenio izvorni tonalitet slike, i preslikom. Uočena su manja oštećenja slikanog sloja i preparacije. Cjeloviti konzervatorsko-resturatorski radovi obuhvatili su demontiranje slike uz prethodno pomicanje oltara. Poledina slike izvorno je bila zaštićena nizom dasaka izravno pričvršćenih za oltar. Sondiranje slikanog sloja

pokazalo je da je izvorni slikani sloj vrlo dobro sačuvan. Uklonjeni su stari potamnjeni lak, površinske nečistoće i preslik. Zbog manje deformacije platna u gornjem lučnom dijelu, slika je skinuta s podokvira. Izvedeni su ravnanje i *strip lining*, bez uklanjanja, tijekom prethodne restauracije podstavljenog platna. Slika je napeta na novi drveni podokvir s kutnim klinovima. Uslijedilo je krediranje oštećenja, podslikavanje tempera bojama i retuš. Slika je završno zaštićena damar lakom, a daske s poledine vraćene su na izvorno mjesto jer su se pokazale kao dobra zaštita i izolacija slike.

b. š.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Visoko

NALAZIŠTE: utvrda Čanjevo

VRSTA NALAZA: pećnjaci i metalni nalazi

RAZDOBLJE: 15.-17. st.

Konzervatorsko-restauratorski radovi

BROJ DOSJEA: 1739/1, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S OPĆINOM VISOKO

Tijekom 2009. godine provedeni su konzervatorsko–restauratorski radovi na glaziranim i neglaziranim srednjovjekovnim pećnjacima, te metalnim nalazima s nalazišta Utvrda Čanjevo. Velik broj ulomaka keramičkih glaziranih i neglaziranih pećnjaka bio je prekriven zemljom i kalcitnim naslagama. Materijal je očišćen i signiran, te je uslijedio postupak restauriranja u kojem su ulomci polijepljeni i integrirani. Integrirani dijelovi su tonirani u boju sličnu originalu te zaštićeni akrilnim konsolidantom. U cijelosti je restaurirano osam pećnjaka. Uz keramički materijal

zaprimljeni su i željezni arheološki nalazi. Predmeti su bili prekriveni naslagama korozivskih produkata i naslagama zemlje, pijeska i inkrustiranih kamenčića. Nakon preliminarnog čišćenja, metalni predmeti su stavljeni na odsoljavanje sulfitnim postupkom. Kad je postupak završen, predmeti su mehanički čišćeni od korozivskih produkata i zaštićeni *Paraloidom B72*. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi popraćeni su pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. ć.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Visoko

NALAZIŠTE: utvrda Čanjevo

VRSTA NALAZIŠTA: srednjovjekovna utvrda

RAZDOBLJE: prapovijest, srednji vijek

Zaštitno iskopavanje

BROJ DOSJEA: 1739, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S OPĆINOM VISOKO

U 2009. po osmi put, provedena su arheološka istraživanja i građevinska sanacija zidova utvrde Čanjevo na planini Kalnik. Utvrda potječe iz 15. st., a život u njoj trajao je do sredine 18. st. Na uzvisini su zabilježeni i brojni tragovi prapovijesnih naselja iz bakrenog i brončanog doba. Tijekom 2009. istraživani su zapadni dio utvrde. Tako je dovršeno istraživanje podruma uz bedem na sjeverozapadu utvrde kao i prilazni puteljak i ulaz prema podrumu. Također je otkopan zapadni bedem u cijeloj dužini do kule

2. Taj je zid bio u vrlo lošem stanju pa je odmah nakon završetka arheološkog iskopavanja i građevinski saniran, kao i neki drugi zidovi uz prostoriju 3. Od pokretnih nalaza pronađeno je mnogo cakljenih tanjura, lonaca, reljefnih pećnjaka itd. Među metalnim nalazima ističu se noževi i dvokrake vilice, strijele i puščane kugle te jedan odlično očuvan *Caravacca* križ iz 17. stoljeća.

l. b.

Slika 1. Utvrda Čanjevo tijekom arheoloških iskapanja

Slika 2. Pogled na konzervirane zidove podrumske prostorije na sjevernom dijelu utvrde

Vodnjan

Muzej grada Vodnjana, palača Bettica

1. Oluja na moru, nepoznati slikar, poč. 18. st., ulje na platnu, 134 × 201,5 cm
2. Mrtva priroda s jarebicom, talijanski slikar, oko 1700. g., ulje na platnu, 57 × 66 cm
3. Bojište poslije bitke, Calza Antonio, krug ili radionica, posljednja četvrtina 17. ili početak 18. st., ulje na platnu, 62 × 79 cm

BROJ DOSJEA: 6889 (1.), 7397 (2.), 6863 (3.), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauriranje slika iz Muzeja grada Vodnjana dio je programa pod nazivom "Konzerviranje i restauriranje slikarskih djela 17. i 18. stoljeća u Istri" koji se u kontinuitetu ostvaruje od 1995. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli. Velik korpus baroknog štafelajnog slikarstva, većinom iz sakralnih prostora, zatečen je u lošem stanju očuvanosti te se njegovoj zaštiti pristupilo na nekoliko razina. Usporedno s katalogizacijom djela i evidencijom njihova stanja očuvanosti, izvodili su se i radovi preventivne zaštite i konzerviranja *in situ*. Tijekom dugogodišnjeg rada konzervatora-restauratora na terenu, uspostavljeni su i brojni kontakti s vlasnicima koji su upoznati s kvalitetnijim načinima čuvanja kao i s vrijednostima slikarskih djela u njihovu vlasništvu. Pobojšani su uvjeti pohrane za više zbirke i pojedinačnih radova na devetnaest lokaliteta na poluotoku, a radovima primarnog konzerviranja bilo je obuhvaćeno više od stotinu pedeset slika i oltarnih pala. Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi realizirani su na pedeset sedam slikarskih djela, među kojima su radovi istaknutih mletačkih i lokalnih majstora.

U 2009. godini dovršeni su restauratorski radovi na oltarnoj pali *Smrt sv. Josipa* s istoimenog oltara iz župne crkve u Pazinu, na slici *Skidanje s križa* iz župne zbirke smještene u crkvi Sv. Foške u Vrsaru te na tri slike: *Oluja na moru*, *Mrtva priroda s jarebicom*, *Bojište poslije bitke* iz Muzeja grada Vodnjana.

Slikarska djela baroknih, ponajprije talijanskih autora druge polovice 17. i početka 18. stoljeća u Muzeju grada Vodnjana dio su ostavštine talijanskog slikara i sakupljača umjetnina Gaetana Grezlera koji svoju zbirku oko 1818. daruje crkvi i gradu. Cijela zbirka je zbog izrazito lošeg stanja i neprimjerenih uvjeta smještaja primarno konzervirana *in situ* 2002. godine, a dio slika je već tada bio premješten u bolje prostore. Nakon dopreme u Zavod, na slikama *Oluja na moru*, *Mrtva priroda s jarebicom* i *Bojište poslije bitke* provedena su konzervatorska istraživanja kako bi se utvrdili stupanj i vrste oštećenja te odredio slijed restauratorskih postupaka. Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na sve tri slike obuhvatili su i uređenje ukrasnih okvira kao i opremu za izlaganje.

v. b., i. š.

Slika 1. Oluja na moru, prije radova

Slika 2. Oluja na moru, nakon radova

Vodnjan

NALAZIŠTA: Barbariga zapad 1 i 2

VRSTA NALAZIŠTA: zona s nalazištima iz različitih razdoblja

RAZDOBLJE: prapovijest, antika, srednji vijek

Rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1947/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S TVRTKOM URBIS 72

Na ovom dijelu istarske obale nalazi se nekoliko važnih antičkih lokaliteta ključnih za poznavanje gospodarstva antičke Istre. Njihovo su značenje istraživači prepoznali još početkom 20. st. kada su neki od tih lokaliteta arheološki istraženi, a istraživanja navedenog područja nastavljena su i tijekom 20. stoljeća.

Djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda obavili su rekognosciranje terena područja Barbariga zapad 1 i 2 za potrebe Konzervatorske podloge za izradu urbanističkog plana područja Barbariga zapad 1 i 2.

Iako je predmetno područje površinom malo, prilikom pregleda terena zabilježeni su svi otprije poznati i istraživani arheološki lokaliteti, ali je otkriveno i nekoliko do sada nepoznatih položaja s arheološkim nalazima.

Na obali mora, južno od Stancije Barbariga nalaze se ostaci velike reprezentativne ladanjske građevine koja je istražena u prvim godinama 20. st., kada je istražena i velika antička vodosprema, po zapremini među većima u Istri. Godine 1953. istražen je lokalitet poznat pod nazivom Barbariga-uljara. Upravo su iskopavanja uljare dala izvanredan doprinos poznavanju ruralne arhitekture proizvodnog karaktera, iako taj kompleks nije do kraja otkopan.

Prilikom rekognosciranja istočno i južno od uljare otkriveni su ostaci gospodarskih objekata i skladišni prostori djelomično devastirani sadnjom maslina. Istočnije od spomenutih lokaliteta zabilježena je skupina od četiri gomile kakve su nastajale čišćenjem kamena s obradivih čestica. Pravilno su postavljane u prostoru označavajući parcelizaciju zemljišta, a četiri gomile dokumentirane tim pregledom predstavljaju cjelinu sa skupinom gomila smještenih u zoni Porto Mariccio, gdje je sačuvano 45 gomila raspoređenih u osam redova, smjera sjeveroistok–jugozapad (17° sjever). Istom kontekstu pripada i skupina zidova koji prekidaju širenje područja gomila prema zapadu.

Sjevernije od antičkih lokaliteta pronađeno je šest gromača različitih oblika i dimenzija. Na dvjema od spomenutih gromača pronađeni su ostaci grobnih komora načinjenih od okomito postavljenih ploča kamena lomljenca, pa se može pretpostaviti da je riječ o opljačkanim prapovijesnim tumulima koji su karakteristični za područje Istre tijekom drugog tisućljeća prije Krista.

j. v.

Slika 1. Antička cisterna, pogled sa zapada

Slika 2. Peristilna vila, ostaci zidova na obali

Vodnjan

NALAZIŠTE: crkva sv. Martina

VRSTA NALAZIŠTA: srednjovjekovna crkva

RAZDOBLJE: srednji vijek

Probna sondiranja

BROJ DOSJEA: 1959/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom studenoga 2009. Hrvatski restauratorski zavod proveo je probna arheološka sondiranja na prostoru oko crkvice Sv. Martina u Bičićima i u samoj crkvi. Odluka o pokretanju takvih istraživanja donesena je kada je prilikom izvođenja restauratorskih radova primijećeno nekoliko faza gradnje na zidovima objekta, od kojih neke prethode glavnoj, romaničkoj fazi. Faze gradnje razlikuju se po načinu zidanja i korištenom materijalu. Za najstariju fazu gradnje korišteni su izduženi, djelomično priklesani kameni blokovi slagani u pravilne slojnice, što je ukazivalo na moguće antičko podrijetlo građevine. Također, primijećeno je kako se postojeća građevina nalazi na djelomično povišenom terenu, što je ukazivalo na postojanje urušenih dijelova prvotnog objekta. Iz tih je razloga odlučeno da se u neposrednoj okolici crkve Sv. Martina naprave tri

probne arheološke sonde kojima bi se potvrdile ili opovrgle teorije o postojanju starijih objekata i eventualno bi se definirali njihovi gabariti. Probne arheološke sonde potvrdile su da se današnja crkva Sv. Martina razvila na temeljima starije građevine koja je imala nešto veće dimenzije. Tijekom istraživanja pronađen je jugoistočni kut starije zgrade, čime je definirana njezina širina. Osim toga, istraživanjima unutar same crkve potvrđen je smjer pružanja originalne oltarne pregrade te su utvrđene razine originalnih podnica crkve. Iako oskudan, pokretni arheološki materijal datira gradnju prvotnog objekta u vrijeme kasne antike. Taj je objekt bio razrušen, a na njegovim je temeljima sagrađena crkvena građevina.

j. v.

Slika 1. Crkva sv. Martina

Slika 2. Tijekom istraživanja, sonda

Vodnjan

NALAZIŠTE: Vodnjan sjever

VRSTA NALAZIŠTA: zona s nalazištima iz različitih razdoblja

RAZDOBLJE: antika, srednji vijek

Arheološko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1947/3, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S GRADOM VODNJANOM

Prilikom arheološkog rekognosciranja područja Vodnjan sjever koje su obavili djelatnici Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, evidentirana su dva lokaliteta. Najstariji nalazi koji govore o ljudskoj prisutnosti i životu pripisuju se vremenu antike. Konkretnije, riječ je o nalazima prikupljenim tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja s prostora današnjeg industrijskog postrojenja Uljanika, odnosno o ostacima postrojenja za preradu maslina ili grožđa. Tada je, uz bazu preše i ostatke posude za tiještenje, na širem prostoru oko crkve Sv. Lucije pronađeno više ulomaka antičke keramike, tegula i amfora, a u neposrednoj blizini evidentirana je tamnija zemlja u kojoj je bilo ljudskih kostiju i nekoliko ulomaka fine antičke keramike (*terra sigillata*) te je vrlo vjerojatno riječ o uništenom antičkom grobu. Isto tako, zahvaljujući gospodinu M. Kutiću iz Vodnjana, tijekom

godina prikupljeno je više ulomaka keramike, kostiju, dva staklena balzamarija i rimski novac. Nalazi su prikupljeni unutar postrojenja „Uljanik–proizvodnja opreme d. d.“ tijekom građevinskih radova na sjeverozapadnom rubu kompleksa tvornice 60–ak metara zapadnije od originalno pronađenih ostataka postrojenja za preradu maslina ili grožđa, što ukazuje na to da je i na tom mjestu riječ o uništenim antičkim grobovima. Srednji vijek spomenutog područja je nešto bogatiji, što se posebice odnosi na crkvu Sv. Lucije. Riječ je o sakralnom objektu sa spolijama koji je prema tradiciji građen na mjestu trobrodne bazilike iz 6. st., što govori o kontinuitetu života na tom prostoru. Uz Vodnjan sjever, arheološki je pregledano i područje Valdenage na kojem nisu pronađeni nikakvi arheološki lokaliteti ili mjestimični arheološki nalazi.

t. pe.

Slika 1. Stakleni balzamarij iz zbirke M. Kutića

Slika 2. Crkva sv. Lucije

Vranjic

Župna crkva sv. Martina

1. Poklonstvo pastira, nepoznati autor, 17./18. st., ulje na platnu, 178 × 190 cm
2. Ukrasni okvir slike Poklonstvo pastira, nepoznati autor, 2. pol. 16. st.?, drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, 190 × 202 × 7 cm

BROJ DOSJEA: 1924/1 (1.), 1924/1/1 (2.), Split, Porinova 2a
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Poklonstvo pastira* u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda dopremljena je u izrazito lošem stanju. Debele naslage površinske prljavštine i sloj požutjelog laka uvelike su otežavali iščitavanje prikaza. Pohrana umjetnine u uvjetima konstantno povećane vlage rezultirala je velikim deformacijama platna u vidu izraženih ispupčenja i udubljenja, naročito u donjem dijelu slike te vidljiva oštećenja slikanog sloja i podloge.

Izvođenje cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova počelo je postavljanjem zaštite na lice slike (*facing*) i skidanjem slike s podokvira. Nakon ravnanja nosioca vlaženjem i sušenjem pod opterećenjem, poledina slike je očišćena mehanički, skalpelima. Nedostajući dijelovi nosioca nadomješteni su komadima novog platna te je slika dublirana *firentinskom pastom* na novo platno. Napeta je na novoizrađeni podokvir klinastog tipa. Tijekom čišćenja lica slike uklonjeni su površinska prljavština, debeli sloj laka i alterirani retuš iz prethodnog restauratorskog zahvata. Oštećenja u sloju preparacije i slikanog sloja zatvorena su toniranom tutkalno-krednom preparacijom, obrađena i retuširana. Slika je završno lakirana zaštitnim lakom.

Ukrasni okvir tipa *a tortiglione* sastavni je dio slike *Poklonstvo pastira*, iako su postojeća nasilna skraćivanja i nejednak broj tordiranih elemenata na svakoj letvi ukazala na to da izvorno vjerojatno ne pripada spomenutoj slici. Ukrasni okvir slike zatečen je s dva sloja preslika. Dobro očuvan originalni sloj rijetko je viđena kombinacija vodene pozlate i crne boje, čije primjerke nalazimo u Lombardiji u drugoj polovici 16. st. Nakon faze podljepljivanja slikanog i pozlaćenog sloja uslijedilo je postupno uklanjanje drugog preslika (sloj tehničkog zlata s krednom podlogom) i prvog preslika (sloj uljane pozlate). Uslijedile su faze dočišćavanja originalnog sloja, konsolidacija i rekonstrukcije većih nedostajućih dijelova u drvu lipe. Manja oštećenja na okviru su kredirana. Nakon postavljanja zlatnih listića i njihova poliranja novi pozlaćeni dijelovi tonirani su pigmentima. Kredirani dijelovi crnih tordiranih elemenata nakon izolacije šelakom retuširani su crnim pigmentom. Novi dijelovi su zaštićeni premazom od prirodne smole u rektificiranom terpentinu koristeći po sastavu isti premaz kao original, koji je određen analizama tankoslojne kromatografije.

b. ma., i. n. u.

Vidi članak, Ivana Nina Unković, *Ukrasni okvir iz Vranjica: primjer za revalorizaciju polivinil-alkohola kao zamjene za tutkalo*

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vrsar

Crkva sv. Foške

Skidanje s križa

Francesco Frigimelica, sljedbenik ili krug, 1. pol. 17. st.

Ulje na platnu, 169,5 × 118 cm

BROJ DOSJEJA: 6473, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauriranje slike iz Vrsara dio je programa pod nazivom "Konzerviranje i restauriranje slikarskih djela 17. i 18. stoljeća u Istri" koji se u kontinuitetu ostvaruje od 1995. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli. Velik korpus baroknog štafelajnog slikarstva, većinom iz sakralnih prostora, zatečen je u lošem stanju očuvanosti te se njegovoj zaštiti pristupilo na nekoliko razina. Usporedno s katalogizacijom djela i evidencijom njihova stanja očuvanosti, izvodili su se i radovi preventivne zaštite i konzerviranja *in situ*. Tijekom dugogodišnjeg rada konzervatora-restauratora na terenu, uspostavljeni su i brojni kontakti s vlasnicima koji su upoznati s kvalitetnijim načinima čuvanja kao i s vrijednostima slikarskih djela u njihovu vlasništvu. Poboļjšani su uvjeti pohrane za više zbirke i pojedinačnih radova na devetnaest lokaliteta na poluotoku, a radovima primarnog konzerviranja bilo je obuhvaćeno više od stotinu pedeset slika i oltarnih pala. Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi realizirani su na pedeset sedam slikarskih djela, među kojima su radovi istaknutih mletačkih i lokalnih majstora.

U 2009. godini dovršeni su restauratorski radovi na oltarnoj pali *Smrt sv. Josipa* s istoimenog oltara iz župne crkve u Pazinu, na slici *Skidanje s križa* iz župne zbirke smještene u crkvi Sv. Foške u Vrsaru te na tri slike: *Oluja na moru*, *Mrtva priroda s jarebicom*, *Bojište poslije bitke* iz Muzeja grada Vodnjana.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Total nakon radova

Slika iz Vrsara jedina je sačuvana oltarna pala iz nekadašnjeg inventara crkve Sv. Foške. Pripisuje se krugu venecijanskog slikara Francesca Frigimelice, a njezina kompozicija dijelom ponavlja rješenje s istoimenog grafičkog predloška Andree Mantegne. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić: Slikarska baština Istre. Slikarska djela od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb-Rovinj, 2006., [Nina Kudiš Burić]).

Slika je bila pohranjena u neprimjerenim uvjetima i pokazivala je znakove nestabilnosti slikanog sloja. Gornji dio lučnog zaključka formata bio je naknadno dodan i naslikan na drvenoj dasci. Poslije uklanjanja površinskih nečistoća i stabiliziranja slojeva, na slici su provedena konzervatorska istraživanja, među ostalima analiza stratigrafije mikrouzoraka slikanog sloja i preparacije, obavljena je rendgenografija i ispitivanje površine u IC i UV dijelu spektra kako bi se utvrdili stupanj i vrste oštećenja te odredila primjerena razina zaštite i rekonstrukcije. Uklonjeni su naknadno dodani dijelovi slike i stanjen je tamni i teško topivi sloj uljnog laka s lica slike. Platno je ojačano dubliranjem, a oštećenja su rekonstruirana kitom i retuširana. Radovi su obuhvatili i restauriranje pozlaćenih ukrasnih letvica slike, kao i izradu poledinske zaštite prije montiranja na zid u crkvi Sv. Foške.

v. b., i. š.

Vrsar, Pula, Bale

NALAZIŠTA: Vižula, rt Uljeva, Colone, Čavata, Linski kanal

VRSTA NALAZIŠTA: antički brodolom, novovjekovni brodolom, potopljena antička arhitektura, antičko sidrište

RAZDOBLJE: antika, novi vijek

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 2029, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Pula, Vrsar; Bale, Nalazišta: Vižula, rt Uljeva, Colone, Čavata, Linski kanal*

i. miho.

Vrsar, Sv. Lovreč

NALAZIŠTE: Limski kanal

VRSTA NALAZIŠTA: antičko sidrište

RAZDOBLJE: antika

Podmorsko rekognosciranje/zaštitno istraživanje

BRJ DOSJEA: 2043, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na zahtjev Arheološkog muzeja Istre iz Pule, Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda pregledao je podmorski dio trase regionalnog plinovoda Vodnjan–Umag. Podmorski dio trase odnosio se na Limski kanal, ulazna točka T 120 i izlazna točka T 121. Voditelj podmorskog arheološkog rekognosciranja bio je Igor Miholjek (Hrvatski restauratorski zavod, Odjel za podvodnu arheologiju, Zagreb), a u istraživanju su sudjelovali uz djelatnike Zavoda i kolege iz Arheološkog muzeja Istre iz Pule. Cilj rekognosciranja je bio utvrditi postoje li na ulaznoj i izlaznoj točki (T120 i T121) plinovoda u Limskom kanalu, arheološki nalazi koji bi mogli biti ugroženi gradnjom plinovoda. Istočno od T 121 pregledan je pojas do dubine od 25 m. Arheološki materijal nije pronađen, ali je uočeno više špilja i abrija. Zbog izvora vode na više mjesta u Limskom kanalu, može se pretpostaviti da je u

prapovijesna vremena ondje bilo života pa je to područje zanimljivo za daljnja istraživanja. Zapadno od T 121 istražen je pojas do dubine od 22-23 m i nisu pronađeni nikakvi arheološki ostaci. Pri ulasku kod T 120 na samoj sredini uvale pronađeno je na 6 m dubine lakše oštećeno trapezoidno antičko kameno sidro s jednom okruglom i dvije četvrtaste rupe, visine 40 cm, širine 43 cm i debljine 9 cm. Iznad sidra, na 3 metra dubine utvrđena je inkrustirana koncentracija kamena i keramike dimenzija 3 × 2 m koja je vjerojatno bila brodski balast. Ispod toga, na dubini od 15 do 17 m, uočeno je nekoliko ulomaka trbuha amfora koje je nemoguće tipološki odrediti. Područje istočno od T 120 istraženo je uz obalu 25 m u dubinu. Područje zapadno od T 120 istraženo je do dubine od 17 m i nije uočen arheološki materijal.

i. miho.

Slika 1. Antičko kameno sidro iz Limskog kanala

Vukovar

Crkva sv. Filipa i Jakova

Sv. Franjo Asiški

Nepoznati autor, 18./19. st.

Drvo, polikromirano, 180 × 78 × 33 cm

BROJ DOSJEA: 1991/7 Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prije razaranja crkve Sv. Filipa i Jakova u Vukovaru, skulptura sv. Franje Asiškog bila je smještena na konzoli na zidu svetišta, nasuprot skulpturi franjevca sv. Bonaventure. Njihov smještaj u crkvi ukazuje na to da su obojica stariji od posljednjega glavnog oltara svetih Filipa i Jakova s kraja 19. st. Obje su skulpture ukrašavale glavni oltar koji je bio nabavljen u Beču i postavljen 1733. godine.

Kip sv. Franje Asiškog izvijen je u lijevu stranu s neznatno podignutom glavom, ispaćenih crta lica. Ima tamnosmeđi habit franjevačkog reda podvezan bijelim pojasom s tri čvora te nemarno prebačen kratki plašt preko ramena. Lijeva ruka položena mu je na desnu stranu prsa, dok je šaka desne ruke stisnuta jer je u njoj držao križ. Na rukama i nogama ima stigme.

Skulptura je u radionici preuzeta tijekom siječnja 2009. godine radi konzervatorsko-restauratorskih radova za

izlaganje na izložbi *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*. Drveni je nosilac bio oštećen na više mjesta pa je bila nužna cjelovita rekonstrukcija nekih prstiju desne ruke kao i rekonstrukcija prsta na desnoj nozi. Najveća oštećenja bojenog sloja bila su na stražnjem dijelu draperije. Čišćenje površinske prljavštine izvedeno je kemijskim putem, tamponima vate namočenima u etilni alkohol i nitro razrjeđivačem. Na glavi je pronađen vosak koji je skinut mehaničkim putem. Lak i prljavština uklonjeni su otapalima. Za rekonstrukciju drvenih dijelova koji su nedostajali korišteno je drvo lipe i kit. Kao predložak za rezbarenje u drvu napravljen je model u glini. U drvu su potom izrezbareni svi prsti. Oštećenja su zakitana i retuširana. Za retuš oštećenja koristile su se *Maimeri restauro* boje.

d. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Portret carice Marije Terezije, nepoznati slikar, 18. st., ulje na platnu, 47 × 33 cm
2. Portret cara Karla VI., nepoznati slikar, 18. st., ulje na platnu, 47 × 33 cm
3. Portret gradskog notara Ivana Vlašića, T. Aron, 1841. g, ulje na platnu, 42 × 30 cm

BROJ DOSJEA: 7427(1), 7426(2), 7428(3), Zagreb, Mislavova 20

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Hrvatski restauratorski zavod u sklopu svoje redovite suradnje s Gradskim muzejom u Vukovaru prati stanje umjetnina iz fundusa te u dogovoru s kustosima najugroženije umjetnine uzima na restauraciju. Portreti carice Marije Terezije i cara Karla VI. pandani su jednakih dimenzija, sa sličnim oštećenjima. Na svim trima slikama iz Gradskog muzeja u Vukovaru izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Slike su najprije skinute sa starih dotrajalih podokvira kako bi se nakon konsolidacije slikanog sloja počelo sa čišćenjem lica slika. Portreti carice Marije Terezije i cara Karla VI. bili su prekriveni slojem starog požutjelog laka, starih alteriranih retuša i neadekvatnih starih zakita, koje je trebalo ukloniti, kao i nečistoće na licu slika. Na portretu gradskog notara Ivana Vlašića vjerojatno je agresivnim prethodnim intervencijama čišćenja bio gotovo potpuno uklonjen zaštitni sloj laka. Na portretu cara Karla VI. bilo

je potrebno delikatno ukloniti staru zakrpu pričvršćenu tapetarskim ljepilom s poledine koja je prekrivala dvije trećine originalnog platna. Da bi se spriječila dodatna oštećenja slikanog sloja, lice slike je bilo zaštićeno *facein-gom*. Na svim slikama očišćena je poledina te su izravnani rubovi platna. Na portretima carice Marije Terezije i cara Karla VI. izvedena je rekonstrukcija oštećenja u sloju nosioca platnenim intarzijama, a zatim su rekonstruirani nedostajući dijelovi sloja preparacije koji su pažljivo prilagođeni originalnoj teksturi okolne površine. Nosilac portreta gradskog notara Ivana Vlašića bio je vrlo istanjen, ali bez perforacija. Sve su slike dublirane na novo platno te izravnane na toplinskom vakuumskom stolu i potom napete na nove profilirane klinaste drvene podokvire. Nakon podložnog retuša, nanesen je izolacijski sloj laka te je izveden završni retuš.

m. k., m. w. z.

Slika 1. Portret carice Marije Terezije, tijekom radova

Slika 2. Portret carice Marije Terezije, nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Isus s trnovom krunom, Nikola Andrić, olovka, papir, 36 × 28,9 cm
2. Portret Stanka Mengesa, Pavao Jerković, 1917. g., olovka, papir, 38,4 × 26,3 cm
3. Portret muškarca s brkovima, Stjepan Krško, 1914. g., olovka, papir, 39 × 30 cm
4. Portret muškarca, Stjepan Krško, olovka, papir, 35,4 × 27,5 cm
5. Gibanje, Jasna Maretić-Diminić, linorez, papir, 1975. g., 21,5 × 25,5 cm
6. Igra mora i trave–alga XI, Jasna Maretić-Diminić, 1972. g., linorez, papir, 38 × 52 cm
7. Crtež starije dame, I. Mujezinović, tuš, papir, 16 × 12 cm
8. Glava muškarca – regrut, I. Mujezinović, 1935. g., olovka, papir, 32 × 25 cm
9. Skica, kompozicija, I. Mujezinović, olovka, papir, 9 × 20 cm
10. Toranj, Dobrivoj Nedeljković, 1965. g., tuš, papir, 40,7 × 28,6 cm
11. Ulica u Vukovaru, Branislav Nemet, 1954. g., olovka, papir, 43 × 32 cm
12. Otoci, Bruno Paladin, olovka, papir, 45 × 32,8 cm
13. Vaza s cvijećem, Nikola Reiser, tempera, papir, 58 × 40 cm
14. Suton, Davor Runtić, 1969. g., gvaš, papir, 34 × 48 cm
15. Sjedeći ženski akt, H. Streimmel, 1957. g., tuš, papir, 31 × 21 cm
16. Ženski akt–skica 1955. g., olovka, papir, 31 × 23 cm
17. Motivi iz Pajzoša, imanje grofa Eltza, Rudolf Švagel Lešić, 1937. g., olovka, papir, 38,5 × 30 cm
18. Motivi iz Pajzoša, pogled na podrum I, Rudolf Švagel Lešić, 1937. g., olovka, papir, 38,5 × 30 cm
19. Motivi iz Pajzoša, pogled na podrum, Rudolf Švagel Lešić, 1937. g., olovka, papir, 38,5 × 30 cm
20. Kapelica na groblju, Švagel pl. s., 1920. g., olovka, papir, 16,3 × 23,6 cm
21. Vrbe, Švagel pl. s., 1915. g., olovka, papir, 16,3 × 23,6 cm
22. Vukovarski motivi, kapelica na starom groblju, Švagel pl. s., 1916. g., olovka, papir, 16,4 × 24 cm
23. Vukovarski motivi, vrbe pokraj vode, Švagel pl. s., 1915. g., olovka, papir, 16,4 × 25 cm
24. Vukovarski motivi, vrbe uz drvenu ogradu, Švagel pl. s., 1915. g., olovka, papir, 16 × 25 cm
25. Vukovarski motivi, vrbik Švagel pl. s., 1916. g., olovka, papir, 16,3 × 24 cm
26. Pejzaž, Marijan Talan, 1949. g., akvarel, papir, 16 × 26 cm

BROJ DOSJEA: 7198 (1.), 7199 (2.), 7200 (3.), 7201 (4.), 7202 (5.), 7203 (6.), 7204 (7.), 7205 (8.), 7206 (9.), 7207 (10.), 7208 (11.), 7209 (12.), 7210 (13.), 7211 (14.), 7212 (15.), 7213 (16.), 7214 (17.), 7215 (18.), 7216 (19.), 7217 (20.), 7218 (21.), 7219 (22.), 7220 (23.), 7221 (24.), 7222 (25.), 7223 (26.), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na navedenim umjetninama započeti su sredinom siječnja 2009. godine. Nakon dokumentiranja oštećenja te mjerenja pH-vrijednosti papirnog nosioca, uklonjene su neodgovarajuće podloge, npr. razni kartoni ili industrijski proizvedeni papiri veće gramature. Izvedeno je suho čišćenje prednje strane i poleđine crteža i grafika. Uklonjeni su ostaci ljepljivosti, dijelovi samoljepivih traka, žigovi i tragovi kemijske olovke kojom su često ispisivane signature na poleđini. Mokro čišćenje i neutralizacija papirnog nosioca izvedeni su odgovarajućom metodom koja se primjenjivala ovisno o postojanosti tehnike, kvaliteti papira te vrstama

zatečenih oštećenja. Iduća faza obuhvaćala je konsolidaciju poderotina japanskim papirom (da je čitav papirni nosilac znatnije poderan, bio bi podvrgnut učvršćivanju dubliranjem čitave poleđine na japanski papir). Uslijedio je proces sušenja i ravnjanja umjetnina. Oštećenja crtanih ili slikanih slojeva uklopljena su u cjelinu uz pomoć retuša. Nakon dovršetka konzervatorsko-restauratorskih radova, umjetnine su zaštićene opremom za pohranu od beskiselinskog, muzejskog kartona te vraćene vlasniku uz preporuku za čuvanje.

s. m.

Slika 1. Isus s trnovom krunom, prije radova
Slika 2. Isus s trnovom krunom, nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. Pogled na perivoj Eltz i Dunav, Josip Franjo Mücke, 1857. g., ulje na platnu, 30,5 × 41 cm
2. Portret nadbiskupa u Mainzu Philipupusa Carolusa Eltza, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 72 × 58,3 cm
3. Portret grofa Kuffsteina, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 43,5 × 54,7 cm
4. Portret Josipa Rukavine, Franjo Ksaver Giffinger, 1877. g., ulje na platnu, 77,5 × 60,5 cm
5. Portret grofa Huga Eltza, Botta de Giorgi, 1778. g., ulje na platnu, 75 × 59,7 cm

BROJ DOSJEA: 7071(1), 7074 (2), 7072(3), 7073(4), 7075 (5), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slike su preuzete na restauriranje u sklopu višegodišnje suradnje koju HRZ ostvaruje s Gradskim muzejom u Vukovaru. Četiri slike (1.- 4.) zatečene su u sličnom stanju, što je uvjetovalo gotovo isti restauratorski postupak. Podlijepljene su, očišćene od površinske prljavštine, starog laka i zatečenih preslika. Oštećenja su pokrpana, zakitana, a nakon dubliranja na novo platno izveden je retuš te je na kraju nanesen završni lak. Složenijom problematikom i većim oštećenjima izdvajao se *Portret grofa Huga Eltza*. Platneni nosilac bio je zalijepljen na drvenu ploču tutkalnim ljepljivom. Po sredini slike bila je vidljiva 30 cm duga uzdužna poderotina. Osim toga, dvije široke pukotine bile su zakitane krednim kitom izravno na drvenu ploču. Ispod kita nisu nađene platnene zakrpe. Slika je bila puna

krakelira i sitnih oštećenja koja su mjestimice zakitana i potom retuširana, a mjestimice je retuš nanesen izravno na oštećenja tako da je bio znatno uočljiviji zbog visinske razlike u odnosu na slikani sloj i vidljive niti nosioca slike. Platno se mjestimično odvajalo od ploče, dok su drugi dijelovi platna bili tako čvrsto zalijepljeni na ploču da se na tim mjestima slikani sloj uzdignuo od platna zajedno s preparacijom, pa je postojao rizik od otpadanja originala. Krakelirani slikani sloj bio je prekriven debelim nanosom šelaka. Prije opreznog skidanja platna s šperploče, slika je preventivno zaštićena japan-papirom i ljepljivom. Nakon uklanjanja platna s ploče, restauratorski postupak je bio isti kao za ostatak slika.

m. s.

Slika 1. Portret grofa Huga Eltza, detalj prije radova

Slika 2. Portret grofa Huga Eltza, nakon radova

Vukovar

Hrvatsko pjevačko kulturno-umjetničko društvo „Dunav“ (Muzej grada Vukovara)

Zastava Hrvatskoga pjevačkog društva „Dunav“

Nepoznati autor, 1867. g.

Svilena tkanina rips tkanje, titranke, srma zlato, srma srebro, pamuk, 134 × 159 cm

BROJ DOSJEA: 5852, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zastava je izrađena od svilene satenske tkanine, tkanja rips. S prednje i stražnje strane bogato je dekorirana biljnim i životinjskim motivima, natpisima, dvjema kićankama i trobojnicom. Ukrasi su većinom izvedeni *tambur strojem* a manjim dijelom ručno. Zatečena je u lošem stanju, prekrivena slojem nečistoća i prašine te mrljama od katrana i nepoznatog porijekla. Po površini predmeta bila su prisutna i oštećenja neadekvatno zatvorena *tambur strojem* i umetanjem svilene tkanine te oštećenja nastala od insekata i poderotine. Natpisi, titranke i vez izrađeni od pozlaćene srme bili su prekriveni naslagama oksida.

Na zastavi je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografske i grafičke dokumentacije. Uzeti su uzorci za mikrokemiju i mikroskopsku analizu, izvedene su probe čišćenja, potom je predmet zajedno s metalnim dijelovima očišćen suhim i mokrim postupkom, uklonjeni su neadekvatni zahvati, obojena je svilena krepelin tkanina za zatvaranje oštećenja i svilena rips tkanina za podlaganje oštećenja. Uslijedilo je ravnanje i relaksiranje predmeta, podlaganje i zatvaranje oštećenja restauratorskim bodom.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vukovar

Kompleks dvorca Eltz

Veliki dvor, Paviljon za goste, Kolnica, Sjemenarska stanica, Kuća vrtlara i Vodotoranj
18.–20. st.

BROJ DOSJEA: 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obnova kompleksa provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Kompleks dvorca grofova Eltz smješten je u Županijskoj ulici, glavnoj ulici Novog Vukovara. Sa sjeverne strane ulice nalazi se zgrada Velikog dvora i popratni objekti – Paviljon za goste, Kolnica, Sjemenarska stanica, Kuća vrtlara i Vodotoranj, dok se s južne strane nalazi kompleks vlastelinskih kurija (vidi sljedeću katalošku jedinicu *Kompleks dvorca Eltz – Vlastelinske kurije*). Zgrada Velikog dvora sagrađena je kao jednokrnlina katnica od 1749. do 1751. godine, vlastelinske kurije u drugoj polovici 18. stoljeća, dok ostali objekti potječu iz 19. stoljeća.

U Domovinskom je ratu Veliki dvor izravno pogođen, pri čemu je potpuno razoreno krovništvo nad središnjim i istočnim dijelom zgrade, stropna konstrukcija nad prvim i drugim katom te iznad „Mramorne dvorane“ u prizemlju. Također su u velikoj mjeri oštećena pročelja dvorca. Dodatna su oštećenja nastala zbog nemogućnosti pravovremene obnove. Za vrijeme okupacije djelomično je sanirano krovništvo nad zapadnim krilom, a iznad istočnog je postavljeno privremeno krovništvo. Druga intervencija izvedena je u tijeku mirne reintegracije kada je obnovljen veći dio prizemlja, za potrebe funkcioniranja Gradskog muzeja Vukovar.

U svrhu obnove izrađen je snimak postojećeg stanja te su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja koja su obuhvatila istraživanja arhivskih i povijesnih izvora, analizu postojećeg stanja te sondiranje interijera i eksterijera. Istraživanjima je utvrđen izvorni izgled i prostorni raspored te njihove naknadne promjene. Utvrđen je položaj prvotnog zapadnog pročelja iz 18. stoljeća, s ostacima pilastara, prozorskih otvora te razdjelnog vijenca, uključujući i žbuku s izvornim obojenjem svijetložute boje. U unutrašnjosti su pronađeni tragovi zidnih oslika (naslikane drvene oplate i marmorizacija) te podnog popločenja, također iz najstarije faze. Obnovom na prijelazu 19. u 20. st. zgrada dobiva dvokatni rizalit koji se uzdiže središnjim

dijelom dvorca. Gradi se aneks na istočnoj strani i novo stubište, a unutrašnjost se oprema elementima od crvenog šikloškog mramora te neobaroknom štuko dekoracijom.

Tijekom 2009. dovršena je kompletna razgradnja krovništva, objijena je žbuka s pročelja te djelomično i u interijeru. Napravljena je rekonstrukcija završnog vijenca te montaža novih međukatnih konstrukcija. Novo krovništvo s pokrovom izvedeno je na istočnom krilu, a većim dijelom i na zapadnom krilu. U interijeru se započelo s postavljanjem novih podnih ploha i čišćenjem unutrašnjih zidova i svodova. U podrumu je obavljena razgradnja recentnih betonskih cisterni za vino.

Do konca 2009. završena je rekonstrukcija elemenata kamene ograde terase nad istočnim aneksom te kamene ograde nad vežom kolnog ulaza. Pri kraju su i restauratorski radovi na grbu obitelji Eltz nad središnjim rizalitom sjevernog pročelja. Završeni su restauratorski radovi na željeznim vratima kolnog ulaza, koja će nakon završetka građevinskih radova biti montirana svoje mjesto. Od ukupno 10 deset krovniha lukarni od pocinčanog lima, restaurirana je jedna, a preostale su izrađene nove i montirane na krov. Završeni su restauratorski radovi na željeznim ostakljenim nadstrešnicama sjevernog i istočnog pročelja, vratima na istočnom dijelu dvorca te ogradi glavnog stubišta. U prostorijama istočnog dijela prizemlja započelo se s radovima na restauraciji štuko dekoracija.

Građevinska sanacija rađena je 2009. godine na zgradi Paviljona za goste, pri čemu su sažidani novi dijelovi zida te prezidani lukovi i svodovi. Uklonjeni su svi postojeći podovi te izbetonirane podloge za nove podne plohe. Završena je kompletna krovna konstrukcija i pokrivanje paviljona, a započelo se s izradom nosivih čeličnih krovniha elemenata na preostalim dijelovima zgrade. Na Kući vrtlara, zgradi Kolnice, Sjemenarskoj stanici i Vodotoranju su 2009. provedeni radovi raščišćavanja od raslinja i ostataka građevnog materijala. Također, u svrhu osiguranja gradilišta provedeno je razgrađivanje labilnih dijelova zidova koji su prijeli urušavanjem.

d. c.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Veliki dvor na početku radova na krovu

Vukovar

Kompleks dvorca Eltz
Vlastelinske kurije
Druga polovica 18. stoljeća

BROJEVI DOSJEA: 1806/1, 1806/2, 1806/3, 1807/1, 1807/2, 1807/3, 1808/1, 1808/2, 1808/3, 1809/1, 1809/2, 1809/3
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE

Vlastelinske kurije dio su kompleksa dvorca Eltz čija se obnova provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Kurije su sagrađene u drugoj polovici 18. stoljeća i tvore građevinsku cjelinu smještenu južno od današnje Županijske ulice. Do Domovinskog rata i razaranja Vukovara 1991. godine, u velikoj su mjeri sačuvali izvorne gabarite i oblikovanje. Sagrađene su za potrebe uprave vlastelinstva o čemu svjedoče latinski nazivi navedeni na karti Novog Vukovara iz 1817. godine: Kurija I – *Perceptoratum* služila je kao financijska uprava vlastelinstva, Kurija II – *Directoratum* kao uprava vlastelinstva, Kurija III – *Domum* kao rezidencija upravitelja, a Kurija IV – *Inspectoratum* kao nadzorništvo vlastelinstva. Sve su četiri kurije prizemnice sa podrumima. Kurije I i II imaju tlocrte u obliku nepravilnog slova „L“, a kurije III i IV su jednokrilne građevine.

Tijekom Domovinskog rata su teško oštećene višekratnim direktnim pogocima projektila, a zbog nastalih su oštećenja dodatno stradale u poratnim godinama. Kurija IV je u potpunosti srušena za vrijeme okupacije Vukovara prilikom obnove susjedne zgrade.

U svrhu cjelovite obnove provedena su istraživanja arhivske i povijesne građe tijekom kojih je pronađen

projekt za izgradnju Kurije IV iz 1782. godine te projekt dogradnje Kurije II s kraja 18. stoljeća. Pronađen je i tlocrt adaptacije Kurije I koji je 1940. godine izradio vukovarski arhitekt Fran Funtak. U svrhu obnove i utvrđivanja građevnih faza provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja na ostacima građevina, odnosno u slučaju Kurije IV, iskapanja sačuvanih temelja. Istraživanjima su sondirani interijeri i pročelja u svrhu utvrđivanja izvornog izgleda i prostornog rasporeda te naknadnih promjena. Izrađeni su arhitektonski snimci, fotodokumentacija te analize postojećeg stanja.

Odlukom Uprave Projekta odlučeno je da će se na kurijama I, II i III izvoditi samo radovi konstruktivne sanacije i uređenja pročelja. Nakon provedenih postupaka javne nabave, izrađeni su izvedbeni projekti sanacije pročelja s troškovnikom radova, glavni projekt kao podloga za izvedbene projekte statike i pročelja te projekt konstruktivne sanacije građevine.

Kurija IV je dodijeljena Ministarstvu kulture za potrebe smještaja Konzervatorskog odjela u Vukovaru, a projektnu dokumentaciju za njenu faksimilnu obnovu je izradio Hrvatski restauratorski zavod u suradnji s uredom ovlaštenog arhitekta.

d.p.

Slika 1. Kurija III – *Domum*

Vukovar

Barokna jezgra

18.–20. st.

BROJEVI DOSJEA: 1820/1, 1820/2, 1820/3, 1812/1, 1812/2, 1812/3, 1813/1, 1813/3, 1813/4/4, 1814, 1818/1, 1818/2, 1818/3, 1819/1, 1819/2, 1819/3, 1817/1, 1817/2, 1817/3

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program „*Barokna jezgra u Vukovaru*“ provodi se u sklopu projekta „*Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok*“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi. U program su uvršteni sljedeći objekti: Magaze Mihajlović I i II (1760.), kuće Bingulac II i III (druga polovina 18. stoljeća), kuća Emsminger (oko 1800.), kuća Puches (sredina 19. st.), kuće u ulici dr. F. Tuđmana 8 i 10 (1880-ih) i kuća Paunović. Kuće *Zlatna dolina* i Rezidencija Paunović detaljno su prikazane u zasebnoj kataloškoj jedinici.

U Domovinskom ratu 1991. sve su građevine teško oštećene, osobito krovništa, a ponegdje nosivi zidovi i međukatne konstrukcije. Za sve je kuće izrađen detaljan arhitektonski snimak postojećeg stanja, provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja te izrađena projektna dokumentacija.

Na Magazi Mihajlović II privremeno je obnovljena krovna konstrukcija i postavljen pokrov te su zazidane probojne rupe na pročelju. Za kuće Bingulac II i III je odlučeno da će se izvoditi samo radovi konstruktivne sanacije i uređenja pročelja, a zasad su obavljani samo nužni radovi na sanaciji i razgradnji dijelova građevine zbog opasnosti od urušavanja.

Za kuću Emsminger napravljen je idejni projekt i tražena lokacijska dozvola, ali je zbog neriješenih imovinsko-pravnih pitanja, odlukom Uprave projekta, povučen zahtjev za dobivanje lokacijske dozvole i odlučeno da će se izvoditi samo radovi konstruktivne sanacije i uređenja pročelja. Izrađen je izvedbeni projekt. Kako bi se spriječilo urušavanje uličnog pročelja na javnu cestu, u pripremnom je razdoblju razgrađen ulični arkadni trijem prizemlja i dio kata.

Za kuće u ulici Franje Tuđmana br. 8 i 10 pokazalo se da su nekad činile arhitektonsku cjelinu. Izvorna je žbuka na kući br. 8 zajedno s manufakturnom plastikom otučena u obnovi 1979. godine te je pročelje tada prekriveno produžnom žbukom s novim ornamentima izrađenim u gipsu. Veći dio istraživanja tako se zasnivao na arhivskoj fotodokumentaciji, a utvrđivanje prvotne kolorističke obrade na istraživanjima kuće br. 10, gdje je pronađeno izvorno toplo svjetlosivo obojenje pročelja. Napravljena je rekonstrukcija prvobitnog pročelja kuće br. 8. Izrađeni su i montirani elementi manufakturne plastike. Završeno je žbukanje zidova pročelja, profilacija, vijenaca i istaka te je zamijenjena vanjska stolarija. Na kući br. 10 tek predstoje radovi.

i. p., d. c.

Slika 1. Kuća Emsminger, stanje 2005. g.

Slika 2. Kuća Puches, stanje 2005. g.

Slika 3. Kuća u Ulici dr. Franje Tuđmana 8, pročelje, stanje 2005. g.

Slika 4. Kuća u Ulici dr. Franje Tuđmana 8, pročelje, nakon radova

Slika 5. Kuća u Ulici dr. Franje Tuđmana 10, stanje 2005. g.

Slika 6. Kuće Bingulac II i III, kuće, stanje 2005. g.

Slika 7. Magaza Mihajlović II, stanje 2005. g.

Vukovar

Kuća *Zlatna dolina*
18. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1815/1, 1815/3

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obnova kuće provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Kuća *Zlatna dolina* je uglovnica, izgrađena u 18. stoljeću na sjeverozapadnom dijelu trga u središtu povijesne jezgre Vukovara. Na temelju istražnih radova je 1977./78. u prizemnom dijelu građevine rekonstruiran trijem iz 18. stoljeća. U Domovinskom je ratu 1991. građevina izravno pogođena u krovnište, pri čemu je došlo do uništenja krovne konstrukcije i pokrova te stropa na prvom katu.

Provedena su povijesna i konzervatorsko-restauratorska istraživanja, a dio istraživanja rađen je kontinuirano tijekom građevinskih radova na razgradnji konstrukcije. Arhivskim je istraživanjima prikupljena građa (stari planovi grada i katastarske karte) koja je pomogla u određivanju gabarita objekta, dok su za rekonstrukciju izgleda uličnih pročelja u prvoj polovici 20. stoljeća korištene stare razglednice.

U najstarijoj fazi zgradu je činilo usko južno krilo. Druga faza odgovara stanju na Homerovoj karti iz 1822. gdje je kuća prikazana kao uglovnica s prigradenim aneksom na sjevernoj strani južnog krila. Zgrada je u današnjim gabaritima prikazana na karti iz 1863. godine, po čemu je zaključeno da je prije izrade ove karte napravljeno proši-

renje zgrade nizom sjevernih prostorija prema dvorištu (treća faza). U intervencijama koje su uslijedile, nisu bitno mijenjani gabariti zgrade, već samo unutrašnji raspored prostorija. Na uličnim pročeljima nije obavljeno sondiranje, jer je prilikom radikalne obnove 1978. g. u potpunosti obijena povijesna žbuka. Na dvorišnim pročeljima žbuka je također bila obijena, jedino je u zoni završnog vijenaca južnog dvorišnog pročelja pronađen ostatak stare žbuke s najstarijim bijelim naličjem.

Izrađen je glavni projekt obnove, ishoda građevinska dozvola, a s radovima se započelo 2007. godine. Kuća je obnovljena u stanje kakvo je bilo prije Domovinskog rata. Zadržan je postojeći raspored zidova i povijesni otvori. Profilacije završnog i razdjelnog vijenca na uličnom pročelju rekonstruirani su prema komparativnom materijalu. Rekonstruirana je i povijesna stolarija prema ostacima na licu mjesta.

Izvedena je razgradnja krovništa, zabatnih zidova, nosivih i pregradnih zidova kata. Izvađeni su podovi kata i sanirani svodovi prizemlja. Izvedeno je novo prigradeni stubište te izrađena nova krovna konstrukcija, koja je pokrivena biber crijepom. Na pročelju su postavljeni novi prozori i izlozi, obijena je recentna cementna žbuka s pročelja te nanesena nova. Početkom 2009. obavljena je primopredaja radova investitoru.

i. p., d. c.

Slika 1. Kuća, stanje 2005. g.

Slika 2. Nakon radova

Vukovar

Rezidencija Paunović
1867.

BROJ DOSJEA: 1810

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obnova Rezidencije Paunović provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar–Vučedol–Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Rezidencija Paunović građena je 1867. u oblicima ranog historicizma. Tlocrt je „L“ oblika. Prizemlje zgrade, izvorno rastvoreno visokim lučnim otvorima, u više je navrata radikalno preoblikovano, dok je katni dio s devet polukružnih prozora očuvao izvornost. U Domovinskom ratu 1991. građevina je izravno pogođena u krovnište, pri čemu je došlo do uništenja pokrova, krovne konstrukcije i stropa nad katom.

Provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja te je izrađen elaborat istražnih radova. Arhivskim istraživanjima prikupljena je građa (stari planovi grada i katastarske karte) koja je omogućila određivanje gabarita objekta, dok je rekonstrukcija pročelja rađena na temelju starih fotografija. Analizom fotografija, i uz pomoć komparativnog materijala, definiran je izgled dekorativnih elemenata uklonjenih s pročelja zgrade 1930-tih te izvoran izgled stolarije i metalnih odbojnika na vratima veže.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja glavnog pročelja provedena su u rujnu 2006. godine. Njima je utvrđeno da je veći dio pročelja obrađen novom produžnom žbukom, vjerojatno iz vremena obnove pročelja 1970-tih. Manji komad stare vapnene žbuke pronađen je ispod završnog vijenca, ali on potječe iz faze kad su već uklonjene konzole jer nisu pronađeni tragovi o njihovu

položaju i načinu ugradnje. Dvorišna su pročelja većim dijelom zadržala svoj izvorni izgled, izuzev altane koja je zazidana i pretvorena u ugostiteljski objekt. Istražni radovi u unutrašnjosti provedeni su 2007. godine, a pokazali su da nije bilo većih preinaka u tlocrtnom rasporedu prostorija.

Radovi na obnovi obuhvaćali su građevinsku sanaciju i obnovu pročelja. Do 2009. izvedena je razgradnja krovništa i stropova, oštećenih pregradnih zidova kata i zabatnih zidova. Rekonstruirani su razgrađeni zidovi i izvedena je sanacija svodova. Izrađena je nova krovna konstrukcija i pokrov od biber crijepa. Razgrađena je dvorišna dogradnja i na njenu je mjestu izvedena terasa. Ožbukani su zidovi pročelja te su oblikovani ukrasi.

Tijekom 2009. izrađena je nova stolarija prozora i unutarnjih vrata te vrata s obje strane kolnog ulaza. Izrađeni su i montirani novi drveni izlozi. Oličeno je ulično pročelje. Izveden je drenažni sustav u podrumu građevine te je uređeno i ograđeno unutarnje dvorište. Restauratorski radovi su obuhvatili rekonstrukciju atike i dekorativne plastike pročelja, rekonstrukciju elemenata ograde stubišta i metalnih odbojnika kolnog ulaza. Demontirane su kamene stube glavnog stubišta u unutrašnjosti te su nakon sanacije ponovno ugrađene. Balkon s kamenim konzolama na dvorišnim pročeljima saniran je tijekom izvođenja završnih građevinskih radova na pročelju. Svi su radovi na građevini u potpunosti završeni te je obavljena primopredaja investitoru.

i. p., d. c.

Slika 1. Stanje 2005. g.
Slika 2. Nakon radova

Zadar

NALAZIŠTA: Duševića i Matakova Glavica
 VRSTA NALAZA: arheološki metalni nalazi
 RAZDOBLJE: srednji vijek

Konzervatorsko-restauratorski radovi na metalnim nalazima

BROJ DOSJEA: 1950/4, Zadar, Božidara Petranovića 1
 PROGRAM PO UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su obradu 15 brončanih i 8 željeznih predmeta. Predmeti su mehanički očišćeni od zemlje i korozivskih produkata pod mikroskopom uz pomoć skalpela, mikropjeskarnika ili električnog mikromotora, a potom stabilizirani.

Nakon izvedenih konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je opsežna fotografska i pisana dokumentacija o provedenim radovima.

a. j.

Slika 1. Željezni nož, prije radova

Slika 2. Željezni nož, nakon radova

Zadar, Ugljan

NALAZIŠTA: uvala Frnaža, greben Gajac, Paški most, Szent Istvan

VRSTA NALAZIŠTA: antičko sidrište, novovjekovni brodolom

RAZDOBLJE: antika, 20. st.

Arheološko podmorsko rekognosciranje

BROJ DOSJEA: 1965/2, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vidi katalošku jedinicu *Ugljan, Zadar, Nalazišta: uvala Frnaža, greben Gajac, Paški most, Szent Istvan*

i. miha.

Zadar

Crkva sv. Marije

Pietà

Nepoznati autor, srednjoeuropski kulturni krug, prva polovica 15. st.

Štuko, polikromirano i pozlačeno, 134 × 118 × 50 cm

BROJ DOSJEA: 59/7/1, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kip *Pietà* izrađen je od kamena pješčenjaka i štuko mase, polikromiran i mjestimice pozlaćen. Riječ je o jednoj od rijetkih, u nas sačuvanih gotičkih plastika izrađenih u štuko tehnici.

Kip je smješten u nišu oltara Žalosne Gospe koji se nalazi u južnoj bočnoj lađi crkve. Prikazuje Blaženu Djevicu Mariju s mrtvim Sinom u naručju, u tradiciji skulptura *Pietà*, a ima karakteristike srednjoeuropskog kulturnog kruga prve polovice 15. stoljeća. Mramorni oltar na kojem se kip nalazi potječe iz 1770. godine, a postavljen je na mjesto starijeg, drvenog oltara. U požaru crkve Sv. Marije u Drugom svjetskom ratu kip je pošteđen stradanja pa se stoga smatra čudotvornim.

Od karakterističnih oštećenja kipa treba navesti mjestimična mehanička oštećenja detalja likova, draperije i postamenta te plića i dublja površinska oštećenja čitave skulpture: raspukline pojedinih dijelova, prijašnje intervencije nadomještanja detalja (npr. lijeva šaka Blažene Djevice Marije zamijenjena je drvenom, a detalji draperije i postamenta bili su djelomice neprikladno oblikovani). Čitava je skulptura bila recentno preslikana uljanom bojom preko izvornog slikanog i pozlaćenog sloja, čime je bila bitno izmijenjena izvorna koloristička shema. Treba spomenuti i nečistoću, zaprašenosť i čađavost čitave površine skulpture.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Tijekom 2009. godine obavljen je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na kipu i na pripadajućoj oltarnoj niši. Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su dokumentiranjem zatečenog stanja i karakterističnih oštećenja, konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima slikanih slojeva, laboratorijskim istraživanjima i analizama materijala te dokumentiranjem nalaza. Kip je potom demontiran i dopremljen u radionice Odjela za štukaturu HRZ-a.

Opsežan konzervatorsko-restauratorski postupak obuhvatio je: uklanjanje recentnih preslika uz istovremeno konzerviranje i učvršćivanje izvornog slikanog sloja i metalizacije; uklanjanje naknadnih, neprikladno modeliranih detalja; učvršćivanje puknutih dijelova uz postavljanje armature; modeliranje nedostajućih dijelova štuko masom; zatvaranje površinskih mehaničkih oštećenja i pukotina; brušenje; priprema za retuš slikanog sloja i metalizacije; retuš slikanog sloja i pozlate, prema očuvanom izvorniku; dokumentiranje svih relevantnih faza radova.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na oltarnoj niši *in situ* obuhvatili su skidanje recentnih naliča, zatvaranje pukotina i mehaničkih oštećenja vapnenom žbukom, retuš slikanog sloja prema očuvanom izvorniku, kao i dokumentiranje svih relevantnih faza radova.

d. mis.

Zadar

Katedrala sv. Stošije
Zidne slike u apsidi južnog broda
Nepoznati autor, zadnja četvrtina 13. st.
Fresco

BROJ DOSJEA: 15/2, Zagreb, Radićeva 26
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2009. sastavljen je izvještaj o mikroklimatskim mjerenjima u južnoj apsidi katedrale Sv. Stošije. Na osnovi toga izvještaja naručen je i projekt za stabilizaciju mikroklimite te projekt za izradu staklene pregrade pred

apsidom. O svim konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnom osliku u južnoj apsidi, izvođenima od 2006. do 2009. godine, sastavljen je završni izvještaj.

i. s.

Slika 1. Zidne slike u apsidi južnog broda

Zadar

Pravoslavna crkva sv. Ilije

Antiminsi, 8 kom.

Nepoznati autor, 17.-19. st.

Otisak na platnu s drvorezne ploče, pamuk, lan, juta, vuna; različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 6957-6964, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Antimins (lat. *Ante mensa* – umjesto žrtvenika) je liturgijsko platno izrađeno od svile ili lana na kojem su predstavljena stradanja Kristova, najčešće prizor polaganja u grob, prikazi četvorice evanđelista te tekstovi koji se odnose na euharistiju, a postavlja se na sredinu glavnog oltara u crkvi. Polaze se presavijen na četiri dijela, tvoreći tako oblik križa, a otvara se postupno tijekom mise sve do potpunog otvaranja u vrijeme posvećenja kruha i vina. Obično biva umotan u nešto veće liturgijsko platno, tzv. iliton, te se oba smještaju ispod evanđelja. Antimins ima dio s moćima sveca ili mučenika i nosi potpis mjesnog episkopa. Tekst na antiminsima pisan je staroslavenskim jezikom, ruska recenzija, a pismo je ćirilica. Tekst koji uokviruje antimins zove se tropar i uobičajen je na antiminsima.

Iz riznice pravoslavne crkve Sv. Ilije u Zadru dolazi 8 antiminsa koji su datirani u 17., 18. i 19. st. Svi su, osim br.1., rađeni u tehnici drvoreznog otiska na platnu, dok je

br.1. rađen u tehnici bakroreznog otiska na platnu, a svi pripadaju grčkoj ili srpskoj školi ili radionici.

Najvrjedniji je antimins br.3. „osvećen“ od srpskog patrijarha Arsenija III. Čarnojevića 1692. Tijekom 2008. i 2009. u sklopu redovitog programa Odjela za tekstil izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Antiminsi su odvojeni od podloge te postavljeni na ravnu plohu. Uzeti su uzorci za mikrokemijsku i mikroskopsku analizu, odvojen je gornji sloj od podstave, predmeti su očišćeni suhim i mokrim postupkom te je uslijedilo ravnanje. Oštećenja su podložena krepelin svilom, organdijem i lanenim platnom te zatvorena svilenim filamentom konzervatorskim bodom. Podstava je također tretirana na isti način mokrim postupkom i zatvorena su joj oštećenja. Nakon toga je predmet spojen u cjelinu.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Antimins br. 3, prije radova

Slika 2. Antimins br. 3, nakon radova

Zadar

Crkva sv. Ilije

Litijski krst

Nepoznati venecijanski autor, 17./18. st.

Srebrni lim, 87 × 36,5 × 2,5 cm, promjer nodusa 14 cm

BROJ DOSJEA: 111/5, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Avers *Litijskog krsta* u središtu ima apliciranog rassetog Krista iza kojeg je oveća rozeta. Krakovi križa završavaju trilobnim završecima, a u svakom je po jedan evanđelist. Revers ima prikaz uskrslog Krista s istovrsnom apliciranom rozetom. U trilobnim završecima krakova križa nalaze se simboli tetramorfa. Površina križa ispunjena je motivima baroknog biljnog ukrasa. Križ ima nodus ukrašen ugraviranim rozetama i drugim stiliziranim vegetabilnim motivima.

Križ je s ostalim umjetninama 2003. godine izvučen iz podruma zvonika crkve Sv. Ilije. Uvjeti u podrumu bili su krajnje nepogodni, što je uzrokovalo brojna oštećenja

svih pohranjenih umjetnina. Velika razina relativne vlage rezultirala je oštećenjem drvenog nosioca križa i korozijom površinskog sloja srebra.

Srebrno je oplošje trebalo skinuti s drvenog nosioca. Drveni je nosilac bio iskrivljen, mehanički i statički nestabilan te je bila potrebna njegova cjelovita konzervacija. Površina srebrnog oplošja izravnana je i očišćena od oksidacijom nastalih slojeva. Dijelovi koji su zbog oštećenja nedostajali su nadomješteni, nakon čega je oplošje ponovno montirano na konzervirani drveni nosilac, ispolirano i zaštićeno.

a. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Crkva sv. Ilije

Ručni krst

Nepoznati srpski autor, 16. st.

Duborez, srebro, kuglice crvene staklaste paste, 16 × 37,5 × 3,5 cm, promjer baze 12,5 cm

BROJ DOSJEA: 111/7, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Križ je prilog Bože Petranovića iz 1844. godine, o čemu nam svjedoči natpis na ćirilici na rubnoj traci oko stope kojeg navodimo transliteriranog: OVI KR [S]T, PRILOŽI KO HRMU STI OLIE G. BOŽO PETRANOVIĆ 1844. Avers križa ima šest izrezbarenih prikaza: središnji nešto veći od ostalih je prikaz Raspeća, iznad je Uzašašće Kristovo, desno Posljednja večera, lijevo Bogorodičina smrt, a ispod Kristov silazak u limb i Ulazak u Jeruzalem. Revers također ima izrezbarenih šest scena: središnja, nešto veća, prikazuje Rođenje, iznad je Navještenje, desno Krštenje Kristovo, lijevo Prikazanje malog Krista u hramu, ispod je Preobraženje i Oživljavanje Lazara. Izrezbareni drveni križ okovan je u srebro s okruglim podnožjem s cilindričnim drškom. Križ je bio pohranjen u podrumu zvonika crkve Sv. Ilije u krajnje nepovoljnim uvjetima vrlo visoke relativne vlage. Nepravilno skladištenje utjecalo je

na vrlo loše stanje križa. Srebrni lim i drveni nosilac bili su nestabilni. Oplošje križa bilo je djelomično prebojano. Srebrni je lim pretrpio različite deformacije i iskrivljenja, a na mjestima nedostaju kuglice staklaste paste. Križ je trebalo potpuno konzervirati. Srebrno oplošje skinuto je s drvene osnove. Srebro je bilo potrebno očistiti i izravnati, a drvenu osnovu pažljivo konzervirati zbog finoće reljefa kojim je prekrivena. Površina reljefa bila je izrazito prljava i zahtijevala je čišćenje. Cijeli je reljef mehanički očišćen iglama i ispoliran. Jedan je krak antene križa bio fizički odvojen od cjeline pa je bilo nužno njegovo fiksiranje za tijelo križa. Bočne strane drvenog nosioca imaju izrezbarena slova, ali ponovnim montiranjem srebrnog oplošja ona se više ne vide.

a. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru
Kazula 18/02-139A s otoka Vrgade
Nepoznati autor, 1560.-1765. g.
Svileni brokat, srma zlato, lan, pamuk, 104 × 69 cm

BROJ DOSJEA: 7476, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula je izrađena od svilene tkanine plavo-ljubičaste boje s uzdužnim prugama i utkanim cvjetnim motivima od posrebrene srme i raznobojnog svilenog konca. Uokvirana je pozamenterijskim trakama od pozlaćene srme dok je podstava izrađena od bijelog lanenog materijala. Zatečeno stanje umjetnine bilo je izrazito loše; čitavom površinom misnica je imala velike poderotine, veće i od 10 cm, mjestimično su nedostajale i pozamenterijske trake, a bili su očiti i prijašnji neadekvatni zahvati. Također je velikim dijelom bila prekrivena slojem nečistoća i prašine, a pozamenterijske trake slojem oksida.

Na kazuli je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Nakon konzervatorskih istraživanja (mikroskopska XRF analiza) kazula je rastavljena od pozamenterijskih traka, međupodstave i podstave. Obavljene su probe čišćenja, izrađen je nacrt dimenzija prednje i stražnje strane kazule i podstave kako bi nakon čišćenja bilo moguće kontrolirati dimenzije kazule. Izvedeno je

suho i mokro čišćenje, potom su tkanine postavljene na ravnu podlogu i opterećene staklenim utezima, u svrhu izravnavanja predmeta. Krepelin svilena tkanina je obojena u odgovarajući ton, oštećenja su podložena i zatvorena konzervatorskim bodom i svilenim filamentom. Pozamenterijska traka je očišćena od nečistoća, a oštećenja su zatvorena krepelin svilenom tkaninom u istoj boji. Pozamenterijske trake koje nedostaju s prednje i stražnje strane zamijenjene su novima koje odgovaraju po dimenziji, motivu i boji, a donirala ih je tvrtka *Jacquard*. Međupodstava je vraćena na prednju i stražnju stranu, smještena je samo na središnjim dijelovima te služi za ojačanje kazule. Podstava je očišćena od nečistoća i masnih mrlja mokrim postupkom, a oštećenja su zatvorena odgovarajućom vrstom materijala. Nakon spajanja dijelova kazule obavljeno je djelomično toplinsko izravnavanje.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Prije radova
Slika 2. Nakon radova

Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru

Vezeni antependij

Krug Paola Veneziana, 1340. g.

Lan, zlato i svilene niti, 95 × 208 cm

BROJ DOSJEA: 6669, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vezeni antependij sa Stalne izložbe crkvene umjetnosti benediktinskog samostana Sv. Marije u Zadru izrađen je od lanene tkanine na koju je položena prirodna svilena tkanina saten tkanja obojena u crvenu boju. Prema pripremljenom kartonu Paola Veneziana izvezen je prikaz srmom zlato i svilenim nitima. Uz donji rub i na bočnim stranama aplicirani su biljni ornament; u donjem pojasu grančice i lišće vinove loze oblikuju slovo S, a na bočnim stranama prepliću se lisnate volute formirajući ornament srololikog oblika. U središnjem je dijelu antependija prikaz Bogorodice s Djetetom na bogato dekoriranom tronu. Pokraj Bogorodičine desne noge prikazan je lik donatora, vjerojatno svećenika Radonje popraćen grbom s natpisom PREES/BITER RAD/ONVS. Na desnoj je strani prikaz sv. Ivana Krstitelja s razvijenim rotulusom, a na lijevoj sv. Ivana Evanđelista s knjigom u rukama. Prikazi su uokvireni šiljastim gotičkim lukovima koji počivaju na tordiranim stupovima. U krajnjem desnom kutu iznad lukova smješteno je poprsje sv. Donata s biskupskom mitrom te štapom i knjigom u ruci, a u krajnjem lijevom kutu poprsje mladog sv. Krševana u vojničkoj odori. Podloga antependija od svilene tkanine zatečena je s oštećenjima na spojevima koja su djelomično zatvorena grubim koncem u oker boji. Oštećenja su ponajviše nastala zbog upotrebe i bila su vidljiva na sva četiri vanjska ruba. Svila je bila pričvršćena za lanenu podlogu velikim kosim šavovima. U prošlosti su izrezani vezeni motivi s originalne podloge te aplicirani na zatečenu satensku podlogu; pri pričvršćivanju je došlo do deformacije gotičkih lukova. Arhitektura, biljni motivi i odjeća prikazanih svetaca bili su prekriveni slojem nečistoća u obliku mikro prašine te slojem oksida. Na inkarnatu prikaza svetaca (lica, nogu i ruku) te kosi svila je bila jako oštećena.

Od 2007. do 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na vezenom antependiju kojem su prethodili istraživački radovi; fotografirano je stanje prije i tijekom radova, uzeti su uzorci za mikroskopsku i mikrokemijsku analizu vlakana i metalnih niti (srma zlato), iscrtna je grafička dokumentacija postojećeg stanja i idejnog originalnog rješenja te tip veza. Potom su odvojeni vezeni elementi s podloge i pozamenterijske vrpce, ispod veza je očišćena nataložena prašina, izvedene su probe čišćenja kojima je otklonjen manji sloj nečistoća te je obavljeno rendgensko snimanje veza srma zlato.

S obzirom na to da je u izvješću o analizi materijala u više navrata potvrđena prisutnost sintetskog ljepila, pouzdano možemo tvrditi da je jedna od zadnjih intervencija na antependiju bila u 20. stoljeću (od 1950. pa nadalje), što također ide u prilog tvrdnji časnih sestara benediktinskog samostana u Zadru da je u to vrijeme izvedena intervencija na antependiju. Izvedeno je čišćenje veza srmom, ravnanje, toniranje svilene podloge u zadani ton, izrađena je grafička dokumentacija u svrhu postavljanja postojećeg prikaza i dimenzija na novu svilenu podlogu s novim dimenzijama arhitekture, svi elementi koji su odvojeni od „stare“ podloge prikazani su i grafički i numerički, a stručna komisija odobrila je novi prijedlog za rekonstrukciju, obamitani su vanjski rubovi antependija, pričvršćivanje odvojenih elemenata na podlogu. U 2009. je na vezenom antependiju završen konzervatorsko-restauratorski zahvat; dovršeno je pričvršćivanje elemenata na novu podlogu, definirana je širina obruba te je obrub izveden, na stražnju stranu pričvršćena je svilena tkanina organdi kako se krhki vezni konac zlatoveza ne bi odvajao te je izrađena pisana dokumentacija o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Zvonik crkve sv. Marije

Zidne slike

Nepoznati autor, prva četvrtina 12. st.

Fresco

BROJ DOSJEA: 59/1/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom godine 2009. priređena su dva projekta: jedan za pristup iz prostorije sa zidnim slikama na prvom katu zvonika prema njegovim višim katovima, a drugi je projekt namijenjen zaštiti otvora za zvona od oborina, budući da se kroz te otvore slijevaju velike količine kiše i

aerosoli na svod prostorije sa zidnim slikama. U skladu s tim, izvedene su nove stube kojima se pristupa gornjim katovima zvonika. Mjerenja mikroklimatskih uvjeta u zvoniku i kontrola pojave soli se nastavljaju.

i. s.

Slika 1. Svod prostorije sa zidnim slikama

Slika 2. Zidne slike

Zagreb

Hrvatski povijesni muzej

1. Portret Hermine Jelačić, nepoznati autor, 19. st., ulje na ploči od ljepenke, 39 × 33 cm
2. Portret Antuna Jelačića, August Prinzhofer, 19. st., ulje na platnu, 81 × 68 cm
3. Portret Ane Jelačić, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 78 × 62 cm
4. Portret Cecilije Jelačić, Johan Daniel D., 19. st. ulje na platnu, 66 × 52,5 cm
5. Portret Đure Jelačića, August Prinzhofer, 19. st., ulje na platnu, 81 × 66 cm
6. Portret Ferdinanda I., nepoznati pavlinski slikar, 1. pol. 18. st., ulje na platnu, 26 × 14 cm
7. Portret Hermine Jelačić, August Prinzhofer, 1877. g., ulje na platnu, 81 × 66 cm
8. Portret Franje Jelačića, Conrad Geiger, 1797. g., ulje na platnu, 76,5 × 60,5 cm
9. Portret Karla V. Habsburga, nepoznati pavlinski slikar, 1. pol. 18. st., ulje na platnu, 26 × 14 cm

BRJ DOSJEA: 7189(1.), 7195(2.), 7193(3.), 7192(4.), 7191(5.), 7196(6.), 7190(7.), 7194(8.), 7197(9.), Zagreb, Mislavova 20
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ovaj je program nastavak izvođenja konzervatorsko-restauratorskih radova na slikama iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu, s ciljem bolje zaštite i očuvanja muzejske građe. Slike pod brojevima 1, 2, 3, 4, 5, 7 i 8 portreti su članova obitelji Jelačić. Neki od njih su radovi poznatih austrijskih i njemačkih portretista građanskog društva 19. st. Prikazane su polufigure muškaraca u svečanim odorama i žena u reprezentativnoj odjeći. Riječ je o tipičnim, ali većinom i kvalitetnim bidermajer portretima. Lica i detalji, koji odaju njihovo bogatstvo i socijalni položaj, slikana su minuciozno, dok su tijela slikana pomalo shematizirano, a pozadina je uglavnom prazna. Likovi zauzimaju gotovo cijeli format slika. Portreti Ferdinanda I. i Karla V. Habsburga prikazuju cijele figure vladara kao naoružanih ratnika u oklopima. Slikane su u ograničenoj gami boja, ali vibrantnog intenziteta.

Slika 1 slikana je na vrlo tvrdoj ploči od ljepenke, proizvedenoj u manufakturi u Londonu, specijaliziranoj za izradu drvenih i kartonskih slikarskih podloga, te na poleđini nosi nalijepljeni natpis s podacima i adresom manufakture. Slikani sloj vrlo je tanak i osjetljiv, pa je čišćenje slike od naslaga prljavštine i vrlo potamnjelog laka valjalo provoditi izuzetno pažljivo. Portreti Ane Jelačić, Ferdinanda I., Franje Jelačića i Karla V. Habsburga bili su već restaurirani i dublirani na novo platno. Tijekom vremena uljani retuš i zaštitni lak izrazito su alterirali, a

kit kojim su zapunjavana oštećenja promijenio je volumen te je površina postala neravna. Portreti Ane Jelačić, Hermine Jelačić i Karla V. Habsburga nakon konsolidacije slikanog sloja i preparacije odvojeni su od novog nosioca, izravnani i ponovno dublirani na novo platno. Nakon čišćenja rekonstruiran je sloj preparacije na mjestima gdje je ona nedostajala. Slike su napete na nove podokvire, a zatim je rekonstruiran i slikani sloj. Portret Franje Jelačića radi bolje očuvanosti nije skidan s kvalitetnog podokvira, nego su provedene konsolidacija, čišćenje i rekonstrukcija preparacije i slikanog sloja. Portreti Antuna Jelačića, Cecilije Jelačić i Đure Jelačića, sva tri ovali uokvireni jednobojsnom podlogom, bili su prepuni sitnih oštećenja zbog osipanja rasušene preparacije zajedno sa slikanim slojem. Konsolidaciju preparacije i slikanog sloja valjalo je stoga više puta ponoviti. Kao problem pri čišćenju pokazalo se i mnogo tamnih, kapljičastih mrlja na slikanom sloju koje je uzrokovalo probijanje ulja iz preparacije na površinu i njegova oksidacija. Budući da je originalno platno bilo tanko i vrlo krto, sve tri slike dublirane su na nova platna. Zbog velike razlike u debljini slikanog sloja koji je na mjestima nanošen lazurno, a na nekim pak pastozno, dublirane su na mekoj podlozi kako se ne bi oštetio sloj impasta.

j. p.

Slika 1. Portret Hermine Jelačić, sonde

Slika 2. Portret Hermine Jelačić, nakon radova

Zagreb

Hrvatski povijesni muzej
 Portret serdara Marka Lazara Smiljanića
 Nepoznati autor, 1775. g.
 Ulje na platnu, 201 × 152 cm

BROJ DOSJEA: 7124, Zagreb, Zmajevac 8
 PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zahvaljujući natpisu na slici gore lijevo: *Marco Lazaro Smiglianich Sardar 1775.* identificiran je portretirani muškarac, a slika datirana. Marko Lazar Smiljanić je po ženskoj lozi odvjetak poznatog roda Smiljanića koji su u XVII. stoljeću prešli iz Like u Dalmaciju te se istaknuli u borbama protiv Turaka. Lazar Smiljanić je primljen u ninsko plemstvo 1795., a zatim 1796. god. i u zadarsko. (Vidi: Jelena Kolumbić, Ninsko plemstvo u XVII. i XVIII. stoljeću, Rad Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru.) Kao što to potvrđuju spomenuti natpis na slici i naslov pisma koji Marko Lazar prima lijevom rukom *All Illmo Sig Sig Pne Cotmo/Sig Sardar Laz Smiglia/nich/Zemonico*, on je bio serdar, što je u mletačkoj Dalmaciji bio niži časnički čin, često dobiven zbog zasluga u borbama protiv Osmanlija. U lijevom gornjem kutu naslikan je grb obitelji Smiljanić. Prema tekstu na papirnatij naljepnici koja se nalazila na podokviru: *Slika serd(ara) Smiljanića vlasništvo društva „Bihaća“*, možemo zaključiti da je slika iz HPM-a prije toga pripadala društvu *Bihać*. Znatnija oštećenja imala je još daleke 1931. godine, što je zabilježeno u tekstu koji ujedno rekonstruira i put slike od društva *Bihać* do Hrvatskog povijesnog muzeja. (Vidi: Arsen Duplančić, Radoslav Tomić, Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu; Arheološki muzej, Split, 2004.) „Drugi se slučaj odnosi na portret serdara Lazara Smiljanića. Njega je 1898. otkupio od Carla Pija Bianchija iz Zadra *Bihać*, Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti u Splitu. Bulić je bio doživotni predsjednik Društva, a ono je imalo sjedište u Arheološkom muzeju u kojem je držalo izložene svoje arheološke predmete pa, sukladno tome, i Smiljanićev portret. Godine 1931. bila je pokrenuta akcija osnivanja *Narodnog muzeja* u kliškoj tvrđavi za koji je društvo *Bihać* bilo spremno dati na pohranu Smiljanićevu sliku iako je bila oštećena i razdrta, ali se ta zamisao nije ostvarila. Portret je 1947. bio posuđen zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt za planiranu izložbu „Umjetnost Srba u Hrvatskoj“ uz uvjet da tu sliku povрати u Split nakon završetka spomenute izložbe. Slika, međutim, nije vraćena nego je dospjela u Hrvatski povijesni muzej, gdje se i danas nalazi.“

Početkom 2009. godine slika je u veoma lošem stanju dopremljena u Hrvatski restauratorski zavod. Donji dio podokvira bio je slomljen, crvotočan i truo, a platno opušteno, valovito i deformirano. U gornjem i donjem dijelu

slike platno je bilo poderano i djelomice je manjkalo, a čitavom visinom platna u desnom dijelu slike protezala se je okomita razderotina širine 3 do 10 cm i visine 120 cm. Zbog nedostatka platna i slikanog sloja bio je potpuno nečitak dio figure serdara. Na slici su bili primjetne i prijašnje intervencije: stari zakiti, djelomično retuširanje pozadine slike i grba, te dubliranje originalnog lanenog platna s nekvalitetnim pamučnim. Nakon utvrđivanja oštećenja, ljepilom u foliji učvršćene su raspucana i nestabilna osnova i boja. Uklonjeno je staro podložno platno. Nakon skidanja slike s podokvira uslijedilo je izravnavanje platna vlaženjem i opterećivanjem. Nakon konsolidacije, sa slike su uklonjeni stari zakiti i zakrpe, te je očišćena i izravnana na toplinskom stolu. Potom su umetnute nove zakrpe, a nedostajući dijelovi podloge rekonstruirani su celuloznim kitom. Slika je dublirana na novo platno. Nakon ravnjanja nanesen je sloj kita u zonama oštećenja. Slika je napeta na novi klinasti podokvir i izolirana. Radi muzejske prezentacije odlučeno je potpuno rekonstruirati nedostajuće dijelove slike koji su osim tla uključivali i dijelove figure portretiranog: dio ruke, noge, čizmu, štap, sablju i torbu, tako da je rekonstrukcija slikanog sloja bila najsloženiji dio restauratorskih radova. Na ruci su nađeni ostaci oker-žute boje, pa je bilo moguće pretpostaviti da je na serdarevoj lijevoj ruci bila rukavica i da je u njoj držao drugu, budući da je desnica kojom prima pismo bez rukavice. Serdar je u lijevoj ruci držao štap od kojeg se djelomično nazirao samo vrh s okruglim drškom, te završni dio. Od sablje pričvršćene za remen na struku bio je djelomično vidljiv samo držak i manji dio futrole za sablju, koji su i rekonstruirani. Do remena za sablju nazirali su se ostaci ornamentalnog ukrasa za koji se pretpostavilo da predstavlja sačuvane dijelove vezom ukrašene torbe, ali zbog pomanjkanja podataka taj dio nije rekonstruiran. Manšeta s ukrasom na lijevom ruku rekonstruirana je prema manšeti na desnoj ruci. Kao poseban problem treba izdvojiti rekonstrukciju donjeg dijela desne noge i čizme, koji su bili potpuno uništeni. Nažalost, osim nepostojanja fotografije slike prije oštećenja, nije pronađen ni zadovoljavajući komparativni materijal. Među slikama serdara s područja Dalmacije s kraja 18. stoljeća nismo pronašli sličnu sliku. Našli smo se u dvojbi: treba li nedostajući dio slike tonirati u sloju

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

bolusa ili rekonstruirati. Konzultiranjem povjesničara i kustosa iz Hrvatskog povijesnog muzeja, prevagnulo je mišljenje da je ipak bolje pokušati rekonstruirati dio slike koji nedostaje, kako slika, namijenjena muzejskoj prezentaciji, ne bi djelovala manjkavo i prazno. Kao predložak za rekonstrukciju poslužila je fotografija živog modela, koji je stajao u pozi serdara i držao štap, a na ruku je bila

navučena slična rukavica. Nakon retuširanja gvašem, slika je lakirana zaštitnim lakom, a završni retuš izveden je *Maimeri restauro* bojama. Na kraju je slika lakirana. Bez savjeta i pomoći restauratora i povjesničara ne bi bilo moguće uspješno realizirati restauraciju slike.

m. h., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Tijekom radova, detalj

Slika 3. Nakon radova

Zagreb

Kuća Popović

Tri reljefa na fasadi

Ivan Meštrović, 1906.-1907. g.

Glazirana keramika, 161 × 240 cm, 166,5 × 230 cm, 282 × 245 cm

BROJ DOSJEA: 7421, Zagreb, Mislavova 20

PROGRAM PO UGOVORU S TVRTKOM ANIĆ HOLDING PLUS D. O. O.

U sklopu dodatne programske djelatnosti HRZ-a tijekom 2009. izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na tri monumentalna reljefa (zapadni, jugozapadni i južni). Riječ je o prikazima predstavnika različitih zanimanja izrađenih u glaziranoj keramici, koji krase pročelje kuće Popović na glavnom zagrebačkom trgu. Objekt je podignut prema nacrtima arhitekata Aladara Baranyaia i Slavka Benedika koji su od Ivana Meštrovića dobili sadreni model kao prijedlog za fasadne reljefe, a prema kojemu su u konačnici izvedeni keramički reljefi u tvornici Kallina u Zagrebu.

Nakon svih pripremnih radova, započet je postupak čišćenja, tj. mehaničkog uklanjanja nataloženih raznorodnih prljavština s površina segmenata reljefa, kao i zatečenih tragova prethodnih intervencija čišćenja i fugiranja. To je bio preduvjet za ponovno fugiranje, odnosno zapunjavanje prostora između reljefnih segmenata, a ton fugirne mase odabran je u skladu s izgledom starije ispune fuga. Uslijedila je izrada rekonstrukcija oštećenih dijelova, zatvaranje napuklina, kitanje i obrada kita te retuš fuga i glazure bojama za staklo i keramiku. Površine reljefa na kraju su, u završnoj obradi, premazane zaštitnim slojem.

s. k. g.

Slika 1. Dio reljefa, nakon radova

Zagreb

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine

1. Kuća Frangeš, salon, Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
2. Kuća Frangeš, salon (II), Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
3. Kuća Frangeš, salon (III), Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
4. Kuća Frangeš, salon (IV), Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
5. Kuća Frangeš, blagovaonica, Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
6. Kuća Frangeš, blagovaonica (II), Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
7. Kuća Frangeš, blagovaonica (III), Viktor Kovačić, arh., 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
8. Projekt obnove kuće u Opatičkoj 4, Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 35 × 50 cm
9. Projekt obnove kuće u Opatičkoj 4 (II), Viktor Kovačić, 1910., olovka, paus papir, 35 × 25 cm
10. Speisezimmer, Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir, 50 × 35 cm
11. Schlafzimmer (II), Viktor Kovačić, 1910., tuš, paus papir
12. Studija portala crkve sv. Blaža, Viktor Kovačić, 1909., tuš, paus papir, 18 × 26 cm
13. Studija kora crkve sv. Blaža, Viktor Kovačić, 1909., tuš, paus papir, 18,5 × 12,8 cm
14. Studija oltara crkve sv. Blaža, Viktor Kovačić, 1909., tuš u boji, paus papir, 50 × 33,3 cm
15. Studija Narodnog doma u Koprivnici, Viktor Kovačić, 1910., tuš u boji, paus papir, 22,5 × 30 cm
16. Studija nadgrobnih spomenika, Viktor Kovačić, 1916., tuš, papir, 33,8 × 21 cm
17. Kuća Frangeš, pročelja, Viktor Kovačić, 1910., ozalid kopija, papir, tekstil, 50 × 68 cm

BROJ DOSJEA: 7293.001 (1.), 7293.002 (2.), 7293.003 (3.), 7293.004 (4.), 7293.005 (5.), 7293.006 (6.), 7293.007 (7.), 7293.008 (8.), 7293.009 (9.), 7293.010 (10.), 7293.011 (11.), 7293.012 (12.), 7293.013 (13.), 7293.014 (14.), 7293.015 (15.), 7293.016 (16.), 7293.017 (17.), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U drugoj polovici 2009. godine pristupilo se restauriranju sedamnaest umjetnina, odnosno arhitektonskih nacrtata, uglavnom studija portala i pročelja, autora arhitekta Viktora Kovačića. Petnaest nacrtata kao nosioce ima paus papire, a na njima je u početnoj fazi obavljeno čišćenje lica i poledine nacrtata. U dogovoru s voditeljem planoteke Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine Ministarstva kulture RH donesena je odluka o uklanjanju oznaka pisanih olovkom, crvenim flomasterom i kemijskom olovkom, ispisanih u donjem dijelu lica i poledine umjetnina. Uslijedilo je konsolidiranje perforacija i poderotina. Provedeno je ovlaživanje unutar komore za tu namjenu, a potom i ravnanje u hidrauličkoj preši. Pojedine umjetnine su završene retušem, ovisno o oštećenjima.

Na nacrtu *Projekt obnove kuće u Opatičkoj 4* prema uputi voditelja planoteke Ministarstva kulture zadržana je postojeća oprema, budući da je riječ o izvornom obliku umjetnine. Na umjetnini je izvedeno suho čišćenje lica i poledine te su isto tako s lica i poledine uklonjene žute mrlje nastale od ljepila.

Sličan primjer je nacrt *Kuća Frangeš, pročelja* koja je u izvornom obliku bila podlijepljena na tkaninu te se nije smjelo ukloniti platno s poledine. Nakon suhog čišćenja, pristupilo se parcijalnom mokrom čišćenju te neutralizaciji s lica, tamponima namočenim u otopinu kalcij hidroksida. Provedeno je ovlaživanje unutar komore, a potom i ravnanje u hidrauličkoj preši.

Na nacrtu *Studija nadgrobnih spomenika* provedeno je suho čišćenje lica i poledine, a potom je uklonjena samoljepiva traka. Na mjestima gdje je ljepilo samoljepive trake penetriralo

u strukturu papira, nosilac je nepovratno uništen. Nastala oštećenja su zatvorena japanskim papirom. Manje poderotine i oslabljeni dijelovi ojačani su japanskim papirom. Nakon toga se umjetnina ovlažila u komori te izravnala u hidrauličkoj preši. Oštećeni i nadomješteni dijelovi retušem su uklopljeni u cjelinu. Za sve je umjetnine izrađena oprema za pohranu od beskiselinskog kartonskog materijala i antistatičke folije te su uz preporuku za čuvanje vraćene vlasniku.

s. m.

Slika 1. Studija nadgrobnih spomenika, prije radova

Slika 2. Studija nadgrobnih spomenika, nakon radova

Zagreb

Strossmayerova galerija starih majstora

1. Bogorodica s Djetetom, Pier Francesco Fiorentino, oko 1475. g., tempera i pozlata na dasci, 71 × 49 × 2,5 cm
2. Rođenje Isusovo, Pseudo Pier Francesco Fiorentino (Oponašatelj Lippija i Pesellina), 2. pol. 15. st., tempera na dasci, promjer 58 cm
3. Krist pada pod križem, Francesco Capella, sredina 18. st., ulje na platnu, 94 × 125,2 cm

BROJ DOSJEA: 6978 (1.), 7141 (2.), 1769 (3.), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stručna suradnja Hrvatskog restauratorskog zavoda i Strossmayerove galerije na preventivnoj zaštiti, konzerviranju i restauriranju slika iz fundusa galerije traje već dugi niz godina. Zajednička skrb oko zaštite toga vrijednog fundusa galerije Starih majstora realizira se sustavnim praćenjem mikroklimе u izložbenim dvoranama i kontroli uvjeta pohrane umjetnina u depou galerije.

Tijekom 2009. u sklopu programa redovite djelatnosti Hrvatskog restauratorskog zavoda restaurirane su dvije slike na drvenom nosiocu i slika *Krist pada pod križem* slikana u tehnici ulja na platnu (vidi članak). Slike *Bogorodica s Djetetom*, Piera Francesca Fiorentina i tondo *Rođenje Isusovo* rad Pseudo Piera Francesca Fiorentina djela su toskanske renesanse 15. st. (Usp. Ljerka Dulibić, *Toskanske slike 15. st. iz zbirke Strossmayerove galerije u Zagrebu*, doktorska disertacija 2007.)

Potamnjeni stari lak, površinske nečistoće i alterirani retuši iz prijašnjih restauratorskih zahvata zatečeni su na obje slike. Pukotine u drvenim nosiocima nastale su zbog rasušnosti kao i mjestimična trusnost slikanog sloja i pozlate. Neprimjerena parketaža na poleđini slike

s prikazom Bogorodice, Djeteta i dva kerubina dodatno je uzrokovala pucanje nosioca. Tondo *Rođenje Isusovo* i pozlačeni štuko okvir, ukrašen cvjetnim ornamentom i natpisom: GLORIA IN EXCELSIS DEO ET IN TERRA PAX HOMINIBUS BONE DOUNONTATIS LAUDAMUS čine izvornu cjelinu. Oštećenja ukrasnog okvira nastala su zbog „rada“ drvenog nosioca slike.

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su čišćenje potamnjenog laka, površinskih nečistoća i starih retuša. Izvedena je rekonstrukcija kredne preparacije i štuko elemenata na ukrasnom okviru tonda, te retuša oštećenja u slikanom sloju i u sloju pozlate. Zatvorene su, na objema slikama, zatečene pukotine drvenog nosioca. Dok je na tondu s prikazom Isusova rođenja sačuvana zatečena zakrivljenost drvenog nosioca, na poleđini slike *Bogorodica s Djetetom* P. F. Fiorentina izrađen je novi sistem učvršćivanja drvenog nosioca koji prati zakrivljenost slike uz pomoć vijaka i opruga, omogućavajući dasci prirodan „rad“.

n. b., i. š.

Slika 1. Bogorodica s Djetetom, detalj prije radova

Slika 2. Bogorodica s Djetetom, total nakon radova

Zagreb, Remete

NALAZIŠTE: crkva Blažene Djevice Marije

VRSTA NALAZA: metalni arheološki nalazi

RAZDOBLJE: 17-18. st.

Konzerviranje i restauriranje metalnih arheoloških nalaza

BROJ DOSJEA: 1338/03, Zadar, Božidara Petranovića 1

PROGRAM PO UGOVORU S MUZEJOM GRADA ZAGREBA

Konzervatorsko-restauratorski radovi na metalnim arheološkim predmetima izvođeni su od 1. rujna do 30. listopada 2009. godine. Provedenim konzervatorsko-restauratorskim zahvatima očišćeno je i konzervirano ukupno šezdeset pet komada brončanih medaljica, petnaest brončanih križića, četiri brončana i jedan srebrni

prsten, jedna brončana aplikacija, dva olovna gumba i jedan koštani ulomak. Nakon izvedenih konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je opsežna dokumentacija o provedenim radovima.

m. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Završje Začretno

Kapela sv. Ane

Zidne slike na svodu svetišta

Anton Jožef Lerchinger, između 1756. i 1760. g.

Fresco-secco

BROJ DOSJEA: 1455/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorskim radovima uklonjene su naknadne žbuke i mase za injiciranje. Radovi su bili koncentrirani na jugozapadni dio svoda u svetištu kapele, na površini od oko 6 m². Provedene su probe čišćenja naliča i sonde koje će osigurati daljnji tijek radova. Nakon uklonjenih naknadnih žbuka, nosilac je obrubljen vapnenom

žbukom. Uzeti su uzorci i izvedene analize pigmenata. Praćenje mikroklimatskih uvjeta u crkvi nastavlja se i periodično kontrolira. U izvještaju o radovima detaljno su prikazani daljnji planovi zahvata na zidnim oslicima.

p. s.

Slika 1. Prije uklanjanja naknadnih žbuka i mase za injiciranje

Slika 2. Nakon uklanjanja naknadnih žbuka i mase za injiciranje

Zrin

Crkva sv. Marije Magdalene
Početak 16. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1190, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva sv. Marije Magdalene najbolje je očuvan srednjovjekovni spomenik iz ostavštine knezova Zrinskih, koji se može u cijelosti obnoviti i privesti izvornoj namjeni. Zbog toga je 2004. godine uvršten u program sustavnog financiranja zaštitnih radova Ministarstva kulture. Na toj izvorno franjevačkoj crkvi, sagrađenoj 1503. godine (Nikola III Zrinski), obnovljenoj nakon Turaka tek 1752., očuvan je niz vrlo kvalitetnih arhitektonskih pojedinosti (glavni portal, okulusi, prozori s mrežistima, trijumfalni luk bogate profilacije, sedilija). Crkva je zapaljena 1944. godine i od tada je bez krova. Zidovi crkve zatečeni su posve razrahljenih vrhova, s djelomično razgrađenom nadtlošnom zonom, te na nekoliko mjesta raspucani cijelom debljinom i visinom.

Nakon provedenih povijesnih, konzervatorskih, geomehaničkih i geofizičkih istraživanja te izrade fotogrametrijske dokumentacije zatečenog stanja, izrađen je prvo idejni projekt, a potom i izvedbeni projekt obnove crkve te je kupljen kamen za izradu arhitektonske plastike (vinicit). Projektom je predviđeno da obnovljena crkva, uz povremenu sakralnu funkciju, bude mjesto na kojem će se posjetitelji Zrina moći, na stalnoj izložbi postavljenoj

u prostoru crkve, upoznati s ovim značajnim segmentom hrvatske povijesti, koji je usko vezan uz obitelj Zrinski. Istodobno je zamišljeno da obnovljena crkva s tako dopunjenim sadržajem, bude i spomenik stradalih i raseljenih stanovnika Zrina u Drugom svjetskom ratu.

Nakon izgradnje pristupnog puta, koju je izvela inženjerska postrojba Hrvatske vojske, aktiviralo se staro klizište. Stoga je u sljedeće dvije godine prvo sanirano klizište uz zapadni dio crkve, čime je snižena zatečena razina tla na izvornu visinu. Istodobno s tim radovima isklesani su i za ugradnju pripremljeni dijelovi triju gotičkih prozora u zaključku svetišta.

Godine 2008. započeti su, a 2009. godine nastavljeni radovi na konstruktivnoj sanaciji svetišta. Temelji, zidovi i kontrafori sanirani su injektiranjem i djelomičnim preizdavanjem. Rekonstruirana je sedilija i ugrađeni prethodno isklesani dijelovi prozora svetišta. Nakon preventivne razgradnje posve razrahljenih gornjih dijelova zidova lađe, a koji su prijetili urušavanjem, vrhovi su zidova privremeno zaštićeni ceradom.

d.m.

Slika 1. Nakon gradnje pristupnog puta i sanacije nadtlošne zone sjeveroistočnog zida svetišta, 2005. godine.

Slika 2. Nakon radova 2009. godine, s privremenom zaštitom kruništa zida

Žminj

NALAZIŠTE: Žminj-kaštel

VRSTA NALAZIŠTA: prapovijesno i srednjovjekovno naselje te kasnosrednjovjekovni kaštel

RAZDOBLJE: prapovijest, srednji vijek

Sustavno istraživanje

BROJ DOSJEA: 1958, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom srpnja 2009. nastavljena su arheološka istraživanja srednjovjekovnog žminjskog kaštela koja je prethodne godine počeo Hrvatski restauratorski zavod. Arheološka istraživanja djelomično su prilagođena potrebama konzervatorskih radova koji se provode na kapeli Sv. Trojstva. Konkretno, riječ je o radovima koji su obavljani radi regulacije odvodnje oborinskih voda sa sjeverne strane župne crkve i kapele Sv. Trojstva, nužnih zbog rješavanja problema vlage koja u velikoj mjeri ugrožava vrijedne srednjovjekovne freske kojima je ukrašena unutrašnjost kapele. Zato je arheološki iskop bio postavljen u nastavku prošlogodišnjeg sektora A, od njega do kraja platoa koji se nalazi sjeverno od crkve. Sonda je postavljena upravo na tom mjestu jer je naknadno u iskop postavljena cijev kojom je riješen problem odvodnje oborinske vode. Nastavljen je iskop u širini od 1,5 m, od granice prošlogodišnjeg sektora A pa sve do ruba platoa sa sjeverne strane crkve.

Na osnovi podataka prikupljenih u prošlogodišnjim istraživanjima, očekivali smo da bi se na prostoru ovogodišnje sonde mogli očekivati ostaci sjevernog zida kaštela. I uistinu, nakon iskopavanja površinskih, recentnih slojeva, pronađeni su ostaci spomenutog zida. Nalazio se na rubu strme litice koja je naknadno negirana prilikom gradnje platoa koji se danas nalazi na tom mjestu. Kako je veći dio iskopanih slojeva zapravo posljedica nasipavanja pri gradnji platoa, naš iskop je dosežao i do tri metra dubine, kada je zbog opasnosti kojoj su radnici bili izloženi, prekinut. Kao i prethodne godine tijekom istraživanja, pronađeni su nalazi koji se mogu datirati od prapovijesnog, brončanog doba do modernog doba. Ipak, velika većina nalaza pripada kasnom srednjem ili ranom novom vijeku, odnosno vremenu kada je kaštel dosegnuo svoj vrhunac.

j. v.

Slika 1. Pronađeni ostaci sjevernog zida kaštela

Slika 2. Ulomci španjolske keramike iz 15. st.

Žrnovo

Župna kuća Žrnovo

Kanonske ploče *Sacrum convivium* i *Initium S. Evangelii*

Nepoznati autor, 18. st.

Tisak na papiru, 31 × 46 cm; 22 × 36 cm; 17,5 × 19 cm

BROJ DOSJEA: 1919/ 1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM ŽRNOVO

Kanonskim pločama ili predočnicama nazivaju se ploče različitih oblika i veličina, obično u ukrašenim metalnim ili drvenim okvirima, koje u kompletu od tri komada, dva manja i središnjeg većeg, stoje naslonjene na oltar. Sadrže molitve misnog ordinarija te služe kao podsjetnik svećeniku za vrijeme mise.

Nakon dokumentiranja stanja prije radova, odvojen je papir od okvira i kartona s poledine. Vidljive su bile mrlje od vlage i plijesni. Dio papira nedostajao je zbog djelovanja insekata. Nakon temeljitog suhog uklanjanja nečistoća, uslijedile su analize. Analizirala se kiselost papirnatog nosioca i kartona na poledini, prisutnost lignina te pivovost tiskarske tinte. Nakon završenih analiza

pristupilo se mokrom uklanjanju nečistoća. Zbog lošeg stanja, papir se prao na ploči od pleksiglasa na koju je postavljena navlažena bugačica, a potom druga natopljena kalcij–hidroksidom (pH-9) radi neutralizacije. Postupak se ponavljao više puta. Zbog lošeg stanja papira nije se moglo pristupiti bijeljenju jer bi se razgradila celulozna vlakna. Na kraju je izvedeno ispiranje vodom i sušenje. Prosušeni papir podlijepljen je na rasvjetnom stolu. Izrađene su zakrpe od japan-papira na mjestima gdje je bilo potrebno te retuši. Tekstovi kanonskih ploča nakon završetka restauratorskih radova vraćeni su u pripadajuće restaurirane metalne okvire.

v. ma.

Slika 1. *Sacrum Convivium*, prije radova

Slika 2. *Sacrum Convivium*, nakon radova

Žuljana

Župna kuća uz crkvu Sv. Martina

Matrikula sv. Julijana i Martina

Nepoznati autor, 1556. g.

Rukopis na pergamentu, kožni uvez na drvenim pločama, 24,2 × 18,5 × 4,5 cm

BROJ DOSJEA: 1926/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PO UGOVORU S BISKUPSKIM ORDINARIJATOM, GRAD DUBROVNIK

Matrikula sv. Julijana i Martina iz Žuljane iznimno je vrijedno kulturno dobro estetskog i povijesnog značenja. Zbog neadekvatnih uvjeta čuvanja bila je u iznimno lošem stanju.

Nakon numeriranja svakog lista uslijedilo je razvezivanje. S korica, hrpta i listova mehanički su uklonjene površinske nečistoće. S drvenih korica odvojeni su fragmenti pergamenta te preklopljeni dijelovi kože. Analizirana je vrsta tinte te njezina postojanost na vodu. Potom se pristupilo pranju i neutralizaciji, ali samo na dva papirnata lista. Listovi od pergamenta čišćeni su tamponima vate, potom su vlaženi u komori i zatezani na za to predviđenim okvirima. Nedostaci na listovima rekonstruirani su japan-

papirom. Svežnjevi su uvezani koncem preko dva kožna rebra. Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova, na bloku knjige pristupilo se radovima na kožnim koricama, i to suho uklanjanje nečistoća, podljepljivanje na novu kožu te rekonstrukcija nedostajućih dijelova. Umjesto drvenih ploča na kožu su se s unutarnje strane lijepile kartonske ploče. Nakon što je blok knjige umetnut u korice, predlistovi su zalijepljeni za njih. Metalni križ je očišćen i potom je za korice učvršćen novim čavličima od mesinga. Za pohranu matrikule napravljena je kutija po njezinim dimenzijama od beskiselinskog kartona te je tako vraćena vlasniku.

a. Ć.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Žumberak

Župna crkva sv. Nikole Biskupa
Srednji vijek, obnove 1654. g. i 19. st.

BROJ DOSJEA: 1596, Zagreb, Ilica 44
PROGRAM PO UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva sv. Nikole Biskupa nalazi se u središnjem dijelu Žumberačkoga gorja. Današnja crkva sagrađena je sredinom 17. stoljeća, no istraživanjima je potvrđena njezina bogata slojevitost koja seže u raniju povijest. Jednobrodna je, pravokutnog tlocrta s poligonalnim svetištem. Lađa je zaključena stropom, a svetište je svodeno. Ispred ulaznog pročelja je podignut zvonik. Uz jugozapadnu stranu svetišta prizidana je potkraj 19. stoljeća sakristija pravokutnog tlocrta. Starija zidana struktura, najvjerojatnije sakristija, nalazila se uz sjeveroistočno pročelje lađe, no srušena je u potresu 1881. godine. Crkva je u 19. stoljeću obnovljena u najmanje dva navrata, od kada potječu polukružno zaključeni prozori, pod od keramičkih pločica s ornamentom te oslici na stropu lađe i svodu svetišta.

Kameni šiljasto-lučni portal svjedoči o ranijoj fazi gradnje, a dodatna potvrda o ranijoj dataciji crkve potvrđena je istraživanjima. Otkriveni su zazidani gotički šiljasto-lučni otvori s ostacima crvenog geometrijskog oslika na svetištu te jugozapadnom pročelju lađe. Otkriven je i istovjetan geometrijski oslik s motivom crvenih kvadara na spojevima svetišnih pročelja i na kutovima lađe. U

unutrašnjosti je, na zidovima svetišta otkriven srednjovjekovni zidni oslik sa starozavjetnim prikazom *Jakovljeve san*, kao i arhitektonsko-figuralni oslik s prikazima sv. Nikole, sv. Petra i sv. Pavla, koji pripada fazi barokizacije crkve, nakon zazidavanja gotičkih prozora. Istraživanjima u svetištu utvrđene su četiri faze podizanja podova kojima odgovaraju slojevi žbuke i zidni oslici.

Zaštitni radovi na crkvi Sv. Nikole počeli su 2004. godine. Provedeno je geodetsko snimanje unutrašnjosti i vanjštine te geostatička i geomehanička analiza terena. Godine 2006. provedena su arheološka istraživanja te preliminarna konzervatorsko-restauratorska istraživanja na pročeljima i u unutrašnjosti crkve, koja su nastavljena 2008. godine i temeljem kojih je utvrđena spomenuta slojevitost crkve. Godine 2007. izvedena je drenaža crkve, a 2009. provedeno je, zbog klizišta, geodetsko mjerenje tla uz crkvu. Izvode se konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnoj slici *Jakovljeve san* u svetištu, a nastavljaju se i arheološka i konzervatorska istraživanja.

v. m., e. š.

Slika 1. Sveti Pavao, detalj zidne slike u svetištu

